

ГРУПА УПА „ГОВЕРЛЯ”

**Книга друга: Спомини, статті та видання
історично-мемуарного характеру**

ЛІТОПИС УПА, ТОМ 19

LITOPYS UPA

Volume 19

THE UPA'S GROUP "HOVERLIA"

**Book two: Memoirs, articles and publications
of historical nature**

Collected and compiled by Petro Sodol

With Summaries in English

Toronto	Published by Litopys UPA	1992
L'viv	Published by "Litopys UPA"	1993

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
ТОМ 19

ГРУПА УПА "ГОВЕРЛЯ"

Книга друга: Спомини, статті та видання
історично-мемуарного характеру

Зібрав і впорядкував Петро Содоль

З англійським резюме

Toronto	Published by Litopys UPA	1992
Львів	Видавництво "Літопис УПА"	1993

ББК 63,3 (4 УКР)
Л 64

Видання
ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА в США і КАНАДІ
ТА
ТОВАРИСТВ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА ІМ. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ
в США і КАНАДІ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Редагує Колегія: Відповідальний редактор Є. Штендера;
Співредактор П. Потічний

Copyright: 1992 by Litopys UPA
ISBN: 0-920092-24-1
Спільне українсько-канадське
п-во "Літопис УПА", 1993
ISBN: 5-7707-4519-3

Обкладинка роботи мистця Мирона Левицького

Cataloguing In Publication data:

Hrupa UPA "Hoverlia" - The UPA's Group "Hoverlia" / zibrav
i vporiadkuvav Petro Sodol. — Toronto: V-vo Litopys UPA, 1990-1992
2 v.: ill., maps; 24 cm.

With Summaries in English.

ISBN: 0-920092-22-5 (B.1); 0-920092-24-1 (B.2)

Contents: kn. 1. Zvity ta ofitsiini publikatsii. kn. 2. Spomyny,
statti ta vydannia istorychno-memuarnoho kharakteru.

1. Ukrain's'ka povstans'ka armia. 2. Ukraine — History,
1917- — Sources. I. Sbdol', Petro. II. Series.

(DK508.9 C35 H6 1990 (DK508.79 L6 t. 18-19)

Toronto	Published by Litopys UPA	1992
L'viv	Published by "Litopys UPA"	1993

50-РІЧЧЯ ПОВСТАННЯ УПА: 1942-1992

Присвячуємо цей том **Літопису УПА** полковникові Василеві Андрусякові, відомому під псевдонімами „Різун” та „Грегіт”, який від липня 1943 до лютого 1946 був командиром бойових відділів УПА у Чорному Лісі (коло Станиславова) і в теренах колишніх повітів: Станиславів, Надвірна, Товмач.

Полковник В. Андрусяк загинув 24 лютого 1946, виконуючи обов'язки командира 22-го Станиславівського Тактичного Відтинка УПА — „Чорний Ліс”.

Редакція „Літопису УПА”

Видання цього тому «Літопису УПА» уфундувала

Д-Р МАРІЯ ГОЛЯШ-ЛІОН

в пам'ять свого чоловіка

сл. п. ГРИГОРА ГОЛЯША

щедрим даром 25,000.00 дол.

Григорій Голяш належав до визначних діячів ОУН Бережанщини та сусідніх повітів, від початків діяльності ОУН на Поділлі. В пізніших роках він був у контакті також з вищим проводом ОУН, організував зв'язки й виконував інші важливі доручення. Пройшовши військовий вишкіл польської й німецької армії, він багато причинився для військового вишколу кадрів ОУН, а згодом перших сотень УПА.

В 1946 р. він одружився з лікаркою Марією, що походила з Золочівщини. Проте влітку 1947 р. вона була арештована органами НКВД. Останні роки життя (1948-1951) Григорій Голяш жив у Львові, де виконував зв'язки між провідними людьми українського збройного підпілля. На цій позиції попав у руки МВД. В час слідства він вискочив через вікно з четвертого поверху й забився, щоб гідно загинути й скоротити дальші знуцання над собою.

ДРУГА КНИГА ПРО КАРПАТСЬКУ ГРУПУ УПА „ГОВЕРЛЯ”

Матеріали у 19-му тому Літопису УПА зібрані у чотирьох розділах: звіти-нариси командира IV Воєнної Округи (ВО) УПА-Захід пор. Івана Бутковського, спомини вояків Чорного Лісу, підпільні видання мемуарного характеру, та спомини голландського генерала.

У першій частині є три статті, автором яких був Іван Бутковський. Бутковський (колишній командир сотні в Карпатській Січі) прийшов до УПА у листопаді 1943 року (тяжко ранений 27 листопада). Приблизно з початком 1944 року перебрав обов'язки командира IV ВО УПА-Захід і був підвищений до рани поручника. На цьому пості він був до липня 1944 року. Після цього він був делегований закордон, де виконував обов'язки шефа Місії УПА при ЗП УГВР. 1950 року він був підвищений до ступеня підполковника УПА. Його нарис „Рік боротьби УНС-УПА за опанування Карпат” подає загальні відомості про початки УПА в Станіславівській (та частинно Дрогобицькій) області та важніші бої й сутички з ворогами.

Чергова стаття це витяг із звіту про бої УПА з червоними партизанами за Чорний Ліс у періоді від 23 квітня до 4 червня 1944 року. У сутичках-боях брали участь сотні командирів „Різуна”, „Гамалії”, „Благого” та „Черника”, під загальною командою хор. Василя Андрусяка-„Різуна”. Остання стаття—це також витяг із звіту про бої відділів УПА проти німців і угорців у періоді від 6 до 15 липня 1944 на Долинщині. Тут описано бій 8 липня на горі Лопата, на якій був у той час курінь хор. „Різуна” та якого заатакували частини двох німецьких дивізій і полк угорців. Також згадуються бойові акції куреня Старшинської школи та сотень „Заграва”, „Журавлі” й „Гайдамаки”.

Другий розділ містить спомини п'ятьох вояків зі Станіславівського Тактичного Відтинка (ТВ) 22 „Чорний Ліс” під командою май. (посмертно — полковник) Василя Андрусяка-„Різуна”-„Грегота”. Перший спомин написав вістун Іван Морковчук-„Чубенко”, ройовий у сотні к-ра „Гамалії” (пізніше під командою „Пирого”). Автор другого спомину, ст. віст. Іван Богуславський-„Співак”, був санітарем у сотні к-ра „Різуна” (пізніше під командою „Прута”, згодом „Сокола”). Ці перші два спомини описують події від літа 1944 до листопада 1945 року, в яких брали участь сотні куреня „Різуна” (згодом названий „Підкарпатський” під командою „Прута”). Обидва спомини

написані після приходу на Захід у жовтні 1947 року. Третій спомин написаний у 1982 році Григорієм Костюком - „Незломним“, який описує своє перебування у курені „Підкарпатським“ від квітня до серпня 1945 року. Автор зокрема присвячує багато місця рейдові куреня по Дрогобицькій області (травень-липень 1945) та описами командирів.

Спомин ст. віст. Миколи Литвинця-„Комара“, це властиво записи-протокол із 1948 року, в яких він подає спостереження з перебування в УПА від липня 1943 до серпня 1947 року. „Комар“ початково був у вишкільному курені „Чорні Чорти“ на Коломийщині, в листопаді 1943 перейшов до Чорного Лісу до сотні к-ра „Різуна“, а від березня 1945 був у курені „Дзвони“. Він зокрема подає важливі зміни на командних постах у курені „Дзвони“ в 1945-1947 рр.

Останній автор це сотник УПА Володимир Чав'як-„Чорнота“, командир куреня „Дзвони“ від 1945 до 1947 року. Він описує вступ до УПА в липні 1943, а далі вишкіл у курені „Чорні Чорти“ на Коломийщині. Опісля згадує перехід до Чорного Лісу, коло Станиславова, під команду „Різуна“, де він 1943-1945 рр. виконував обов'язки ройового, чотового, сотенного та вкінці був призначений на курінного. У серпні 1947 кур. „Чорнота“ одержав призначення провадити кур'єрську групу на Захід, але на терені Чехо-Словаччини був поранений та в непритомному стані потрапив у руки чеської поліції, яка згодом передала його радянській НКГБ. Далі він описує перебування по тюрмах у 1948-1949 рр., а тоді концтабір на Воркуті. 1957 року його звільнили, але він на постійно повернувся у рідні сторони щойно 1965 року. Цей його життєпис подає теж короткі описи переслідування КГБ аж до 1990 року.

Третій розділ під заголовком „Підпільні видання мемуарного характеру“ містить передруки журналів, статей з журналів, брошури про „Різуна“, та витяги зі збірки про Буковину.

Журнал **За волю України**, ч. 7 (жовтень 1949) був виданий Калушським ТВ 23 і тому на титульній сторінці зазначено Жидачів-Долина-Калуш (центри надрайонів теренової сітки округи Калуш). Цей журнал був неперіодичним виданням для молоді, який містив статті мемуарного характеру, історичні нариси, повстанські пісні та ін. Число 7 має форму брошури на 25 машинописних півсторінках. Одна зі статей розповідає про те, як організувалася сотня „Бистриця“ у лютому-березні 1945.

Неперіодичний журнал **Гомін волі** виходив на терені Дрогобицького ТВ 24. Число 3 (1950) видано на 41 півсторінку машинопису. До змісту входять сім коротких споминів з 1944-1948 рр. Це описи боїв відділів УПА, Самооборонних Куштових Відділів (СКВ), та теренових боївок. Частина споминів говорить про бойові дії на Закерзонні в Лемківському ТВ 26, з якого автори перейшли у 1947 році. Додатково тут списки полеглих на полі слави, між якими згадані сотн. „Кайданець” та пор. „Кармелюк”.

Дальше йдуть три статті з книжечки **У боротьбі за волю — Під бойовими прапорами УПА**, виданої 1946 р. у VI ВО УПА-Захід на Закерзонні. Статті подають події на Гуцульщині у 1945 році. „За Космач” описує два бої за село Космач, які відбулися 30 січня та 3 лютого 1945. Тут згадані назви майже всіх сотень у куренях — „Карпатський”, „Гайдамаки” та „Гуцульський”. Стаття „Після двадцятого” нав'язує до 20 липня 1945 року — реченець одного зі звернень радянського уряду до українських повстанців, щоб вони зголошувалися до органів влади, а їм усі провини будуть прощені. Стаття коротко описує реакцію сотні під командою „Мороза” на це звернення радянського уряду. Третя стаття „Повстанське Різдво” подає короткий опис бою сотні „Сурма” під командою „Бурого”. Бій із більшовицькою частиною відбувся на саме Різдво 7 січня 1945 року в Дрогобицькій області.

Брошура під назвою **Полковник Грегін-Різун** в оригіналі має чотири півсторінки друку та мистецько оформлену титульну сторінку. Це друге число із серії **Слідами Героїв — серія випусків для молоді** у 1948 році. В основному це бойова біографія Василя Андрусяка, командира Станиславівського Тактичного Відтинку 22 — „Чорний Ліс”, який загинув, згідно з офіційними даними, 24 лютого 1946, хоч у деяких споминах та публікаціях подаються також дати 17 та 25 лютого.

При кінці цього розділу є витяги зі збірки „Буковина в боротьбі”, яка вміщає інформації з Буковинського ТВ 20 та Чернівецької Округи теренової сітки, від квітня 1944 до грудня 1946. Між описами рейдів багато місця присвячено відділам УПА з інших теренів — „Сірі Вовки” з Чортківщини та „Сурма” з Коломиїщини. У реєстрі дій місцевих відділів найактивніші бойвки Служби Безпеки (СБ). Список полеглих на полі слави дає можливість дослідникам хоч частинно відтворити організаційну структуру цього терену.

В останньому розділі спомин генерала-лейтенанта Едварда Й. Ц. ван Готтегема, колишнього командира корпусу Королівської Голляндської Армії. Спомин починається описом в німецькому полоні та втечу з табору військовополонених в околиці Станиславова. Далі він ширше оповідає, як він у січні 1944 в товаристві інших голляндських старшин з цього табору потрапив під опіку УПА. Команда ВО IV зорганізувала цій групі голляндських старшин безпечний перехід через Карпати до Угорщини, звідки після закінчення війни вони повернулися до Голляндії. Це передрук книжечки, виданої Об'єднанням колишніх вояків УПА (1972).

* * *

Видання, статті чи матеріяли з 1944-1950 рр. пускаємо в світ, отримавши їх з архіву, відомого під назвою Архів ЗП УГВР, матеріял якого зібрав, зорганізував, і яким опікувався десятки років Микола Лебедь, Генеральний секретар закордонних справ Української Головної Визвольної Ради.

Упорядник складає щиру подяку всім особам, які допомагали підготувати цей том. Зокрема, дякую Степанові Шпакові за виготовлення покажчика, Христині Содоль за виготовлення знімків, Ірині Білевич за переписання статей, Григорієві Колодієві за допомогу в організаційних схемах, Володимирові Макареві за коректу, Антонові Івахнюкові за мовну редакцію вступної статті та споминів, Юрієві Майвському за технічні поради, Миколі Куликові за поміч із знімками та текстами, як теж Євгенові Штендері й Видавничому комітетові за довголітню терпеливість.

Петро Содоль

SECOND VOLUME ABOUT THE UPA CARPATHIAN GROUP "HOVERLIA"

*The materials published in Volume 19 of **Litopys UPA** are organized into four chapters: reports and sketches by the commander of the UPA's Military District (VO) IV, UPA-West, Lt. Ivan Butkovskyi, recollections of "Chomyi Lis" soldiers, memoirs published by the underground and the reminiscences of a Dutch general.*

The first chapter consists of three articles by Ivan Butkovskyi. Butkovskyi (a former company commander in the Carpathian Sich) joined the UPA in November, 1943 (he was seriously wounded on November 27). Around the beginning of 1944, he took over the command of the Military District IV, UPA-West, and was promoted to the rank of First Lieutenant. He remained at this post until July, 1944, and then he was sent abroad, where he fulfilled the duties of Chief of the UPA Mission with the Foreign Representation of the Supreme Ukrainian Liberation Council (ZP UHVR). In 1950, he was promoted to the rank of UPA Lieutenant Colonel. His sketch, "A Year of Struggle by the UNS-UPA for Control of the Carpathians", provides general information about the beginnings of the UPA in the Stanyslaviv (and to some extent Drohobych) oblast and the major battles and skirmishes which took place in these regions.

The next article is an excerpt from a report about UPA battles with Red partisans for control of the Chomyi Lis (Black Forest) between April 23 and June 4, 1944. Taking part in these encounters were the companies commanded by "Rizun", "Hamaliya", "Blahyi" and "Chernyk", which were under the general command of Second Lieutenant Vasyl Andrusiak-"Rizun". The last article is also an excerpt from a report, about encounters of UPA units with Germans and Hungarians from July 6 to July 15, 1944 in the Dolyna region. Described here is the July 8 encounter on Lopata Mountain, where the battalion commanded by Second Lieutenant "Rizun" was staying. The battalion was attacked by detachments from two German divisions and a regiment of Hungarians. Also mentioned here are battle actions of the officers' school battalion and the companies "Zahrava", "Zhuravli", and "Haidamaky".

The second chapter includes the recollections of five soldiers from the Stanyslaviv Tactical Sector (TV) 22, "Chomyi Lis", which was commanded by Major (posthumously Colonel) Vasyl Andrusiak-"Rizun"- "Hrehit". The first memoir was written by Corporal Ivan Morkovchuk-"Chubenko", squad leader in the company commanded by "Hamaliya" (later commanded by "Pyrih"). The author of the second memoir, Staff Sergeant Ivan Bohuslavskyi-"Spivak", was Chief medic orderly in the company commanded by "Rizun" (later commanded by "Prut", then by "Sokil"). These two

memoirs describe events in which the companies of the battalion commanded by "Rizun" took part (the battalion was later called "Pidkarpatskyi" and was commanded by "Pрут") from the summer of 1944 to November 1945. The memoirs were written after the authors got to the West, in October, 1947. The third memoir was written in 1982 by Hryhoriy Kostluk- "Nezlomnyi" and describes life in the "Pidkarpatskyi" battalion from April to August, 1945. The author dwells in particular on the battalion's raid through the Drohobych oblast (May-July 1945) and gives descriptions of commanders.

The memoir of Staff Sergeant Mykola Lytvynets- "Komar" is actually an official report from 1948, which gives the author's observations from his involvement in the UPA from July 1943 – August, 1947. "Komar" was first in the training battalion "Chorni Chorty" in the Kolomyia region; in November, 1943, he was transferred to the Chornyi Lis, to the company commanded by "Rizun", and from March, 1945, he was in the "Dzvony" battalion. He speaks in particular about the major changes which took place in the command of the "Dzvony" battalion in 1945-1947.

The last author published here is UPA Captain Volodymyr Chaviak- "Chornota", who commanded the "Dzvony" battalion from 1945 to 1947. He describes how he joined the UPA in July, 1943, and his training in the "Chorni Chorty" battalion in the Kolomyia region. Later he speaks of his transfer to the Chornyi Lis, near Stanyslaviv, where he came under the command of "Rizun". There, in 1943-1945, he served as squad leader, platoon leader, company commander and finally, battalion commander. In August, 1947, battalion commander "Chornota" was ordered to lead a courier group to the West. In Czechoslovakia, he was wounded and while unconscious, fell into the hands of the Czech police, who turned him over to the Soviet NKGB. He describes his imprisonment in 1948-1949, then his stay in a concentration camp in Vorkuta. In 1957, he was released, but he did not return permanently to his native area until 1965. His life story includes brief descriptions of persecution by the KGB up to 1990.

The third chapter, which is entitled "Underground Memoirs", consists of reprints of magazines, magazine articles, pamphlets about "Rizun", and excerpts from an anthology about Bukovyna.

The magazine **Za voliu Ukrainy**, No. 7 (October 1949) was published by tire Kalush Tactical Sector (TV) 23, which is why the title page mentions Zhydachiv-Dolyna-Kalush (centres of the Nadraions of the underground network of the Kalush Okruha). This magazine was an irregular publication for youth and published memoirs, historical sketches, insurgent songs and the like. Number 7 was published as a pamphlet of 25 typed half-pages, actions are described, the most active were the Security Service (SB) fighting groups. The list of those fallen in battle makes it possible for research-

One of the articles describes how the company "Bystrytsla" was organized in February-March, 1945.

The irregularly-published magazine **Homin voli** was published in the Drohobych Tactical Sector 24. Number 3 (1950) consisted of 41 half-pages of type. It published seven short memoirs from 1944-1948. These are descriptions of engagements of UPA units, Local Self-defence Units (SKV) and local fighting groups. Some of the memoirs describe actions that took place in Zakerzonnia, outside of Soviet Ukraine, in the Lemko Tactical Sector 26, from where the authors arrived in 1947. Also published here are some lists of those fallen in battle, among them, Captain "Kaidanets" and Lt. "Karmeliuk."

Next come three articles from the booklet **U borotbi za vollaru — Pid boiovyomy praporamy UPA**, published in 1946 in Military District VI, UPA-West (Zakerzons'kyi Krai), outside of Soviet Ukraine. The articles recount events which took place in the Hutsul region in 1945. "For Kosmach" describes two battles for the village of Kosmach, which occurred on January 30 and February 3, 1945. The article gives the names of almost all of the companies in the "Karpatskyi", "Haidamaky" and "Hutsulskyi" battalions. The title of the article "After the Twentieth" refers to July 20, 1945 — the deadline set in one of the appeals of the Soviet government to Ukrainian insurgents that they give themselves up in exchange for a full pardon. The article briefly describes the reaction to this Soviet government appeal of the company commanded by "Moroz." The third article, "Insurgent Christmas", gives a brief description of an engagement of the "Surma" company, which was commanded by "Buryi". This skirmish with a Soviet unit took place right on Christmas Day, January 7, 1945, in the Drohobych oblast.

The pamphlet entitled **Colonel Hrehit-Rizun** originally consisted of four half-pages of print with an artistically designed title page. It was the second publication in the series **In the Footsteps of the Heroes — Series of Publications for Youth** issued in 1948. The pamphlet is basically a military biography of Vasyl Andrusiak, commander of the Stanyslaviv Tactical Sector 22 — "Chornyi Lis", who, according to official information, was killed on February 24, 1946, although some memoirs and publications also give the date February 17 and February 25.

The chapter ends with excerpts from the anthology **Bukovyna v borotbi**, which give information about events in the Bukovyna Tactical Sector 20 and the Chernivtsi Region of the underground network from April 1944 to December 1946. The description of raids give a lot of information about UPA units from other areas, in particular, "Siri Vovky" from the Chortkiv region and "Surma" from the Kolomyia region. Of the local units whose

chers to at least partially recreate the organizational structure of this territory.

In the last chapter we find the reminiscences of Lt. General Edvard J. U. van Hotezem, former commander of a Royal Dutch Army corps. The memoir begins by describing his experiences as a German prisoner of war and his escape from the prisoner-of-war camp in the Stanyslaviv region. He recounts in detail how, in January, 1944, he and other Dutch officers from the camp were helped by the UPA. The commander of Military District IV arranged safe passage for the group of Dutch officers through the Carpathian Mountains to Hungary, from where they returned to the Netherlands after the war. These memoirs are a reprint of a booklet published by the Ob'iednannia Kolyshnykh Voiakiiv UPA (Association of Former UPA Soldiers).

The materials from 1944-1950 which we are publishing in this volume were obtained from the Archive of the ZP UHVR, which was collected, organized and looked after for several decades by Mykola Lebed, General Secretary of Foreign Affairs of the Supreme Ukrainian Liberation Council.

The editor would like to thank everyone who assisted in the preparation of this volume. In particular, I thank Stepan Shpak for preparing the index, Chrystyna Sodol for preparing the photographs, Iryna Bilevych for retyping articles, Hryhoriy Kolodiy for help with the organizational diagrams, Volodymyr Makar for proofreading, Antin Ivakhniuk for editing of the introductory article and memoirs, Jurij Majiwskij for technical advice, Mykola Kulyk for assistance with photographs and texts, and Yevhen Shtendera and the Editorial Committee for their patience.

Petro Sodol

Богдан Вільшинський-, "Орел-Яструб". Командир УНС у Дрогобицькій області 1943 року. Загинув у сутичці з НКВД 21 грудня 1944.

Пор. Богдан Драч-„Дунай”. До УПА вступив 1943 р. до сотні під командою „Різуна” в Чорному лісі. Командир сотні у 1944 р., адьютант командира Групи „Говерля” в 1945-1946 рр. та командир Станиславівського ТВ 22 — „Чорний ліс” від серпня 1946. Лицар Бронзового Хреста Бойової Заслуги (1946). Одержав ступінь поручника з датою старшинств 22 січня 1946. Знімка з весни 1945. Правдоподібно загинув після 1950 року.

**ЗВІТИ-НАРИСИ
КОМАНДИРА ІV. В. О.
ПОР. ІВАНА БУТКОВСЬКОГО**

Підполковник Іван Бутковський-„Гуцул”. Командир сотні Карпатської Січі в 1939 р. Організатор відділів УПА осінню 1943 в Карпатах, а з початком 1944 р. командир IV В. О. УПА-Захід (Станіславівська область). В літі 1944 відходить на Захід у складі Генерального Секретаріату Закордонних Справ УГВР, а на еміграції виконує обов'язки шефа Місії УПА при ЗП УГВР. Лицар Золотого Хреста Бойової Заслуги II кляси (1945). Піднесений до ранги підполковника з датою старшинств 1 липня 1949. Помер 1967 р. в Німеччині.

РІК БОРОТЬБИ УНС-УПА ЗА ОПАНУВАННЯ КАРПАТ

Український стихійний самооборонний і повстанський рух, започаткований зимою 1942/43 р. на Північно-Західних Українських Землях, вливаючись у перших місяцях 1943 р. в організоване, кермоване однією командою річище, поширювався на інші землі. Весною та літом 1943 р. здисципліновані відділи Української Повстанчої Армії (УПА) від Волині ген аж по далекі ліси Чернігівщини підняли важкий бій з німецьким та большевицьким імперіялізмами.

Відділені від материка штучним кордоном Західноукраїнські Землі не могли залишатися позаду. Коли раннім літом, прорвавшись через Волинь і Поділля, вкотилася в Галичину кількатисячна орда червоних партизан під проводом Ковпака та, не надібуючи з німецького боку ніякого сильнішого спротиву, прямувала в Карпати, треба було негайно творити противагу тій загрозливій ворожій силі. Не можна було дозволити, щоб червоні банди опанували таку важливу стратегічну базу як Карпати та вели звідти терористичну, грабіжницьку й розкладову роботу в краю. Життєва konieczність та інстинкт самозбереження народу наказували боронитися. І понад галицькою землею понісся могутній поклик: „До зброї!”.

Наскоро змобілізовані збройні відділи під назвою УНС (Українська Народня Самооборона) з кількох областей попрямували в Карпати, щоб поставити спротив роззухваленим червоним бандам.

Перед цими малими та нечисленними відділами УНС-и, попри завдання самооборони, тепер стояло ще й друге величезне завдання, а саме бути для галицької землі зав'язком могутньої збройної сили українського народу, яка у вирішній момент зможе запевнити йому суверенність політики та створить передумови до відбудови Української Самостійної Суверенної Держави.

Населення, що жило легендами про героїчні подвиги УПА на півночі і сході, з невимовним ентузіазмом приняло появу перших галицьких відділів. Та не бракло й таких, що недовіриливо похитували головами, мовляв, хто дасть вам зброю, хто буде вас постачати амуніцією. За червоними партизанами стоїть Москва з могутнім потенціалом свого воєнного промислу, а ви самі здані на власні сили.

Коли на теренах, охоплених діяльністю УПА, питання зброї й амуніції, бодай у початковому періоді, не існувало, то в Галичині, зокрема в Станіславівській та Дрогобицькій областях, та нестача зброї й амуніції відчувалась різко вже в перших днях. Запаси зброї

й амуніції були тут у відношенні до потреб неспівмірно малі. Питання це, як і ціла проблема творення наших збройних сил у цих обставинах було надзвичайно складне. Та, невгнута воля ентузіастів збройного чину розв'язувала його по-своєму. Наша зброя, наші боєприпаси в достатній кількості були у ворожих руках. Їх треба було тільки „взяти”.

Вже на терені Товмаччини прийшло до перших ударів з червоними. Ясно, що не могло бути мови про фронтальні бої з таким сильним і добре узброєним противником, але способом засідок та несподіваних наскоків завдано ворогові дошкульних утрат.

Намагання німців розбити більшовиків у Надвірнянщині не дали їм повного успіху. Зазнавши в боях з німцями доволі великих втрат, червоні розбилися на кілька груп та подалися далше в Карпати. Переслідувані кілька тижнів нашими відділами, при крайно ворожому наставленню до них населення, переконалися, що тут їм вдержатися буде неможливо, та почали відворот на схід.

Ще до пізньої осені в Коломийщині та в Чорному Лісі під Станиславом доводилося ліквідувати менші групи, що погубилися від своїх частин. Не бракло теж і перебіжчиків на наш бік. Український елемент зі східних областей, насильно змобілізований до червоної партизанки, звільнившись у час хаосу з-під опікунчого ока більшовицьких комісарів, зголошувався зі зброєю в руках до наших відділів. Між іншими попав до нас командир штабної роти Ковпака.

Так то ті, що вчора, з волі ненаситного імперіяліста, стояли одні проти одних, сьогодні лежали плече об плече в одному рові та твердою мовою зброї повчали загарбників, що цей могутній рух, це рух всеукраїнський, він об'єднує так цього зі Станиславівською, як і того з Сумською областю.

З жаху від червоної орди, який огорнув був Галичину, залишилися тільки спомини. Народ з довір'ям дивився на те „своє військо”, що вже в початках свого існування цілком себе виправдало, бо зуміло відвернути від народу ті „блага”, якими почали обдаровувати його червоні.

Здобута зброя й амуніційні припаси давали змогу збільшувати силу відділів. Не марновано ні хвилини часу. Вишкіл проходив живим темпом. Крім узброєних відділів, вишколено теж запасні частини. Проганяючи та винищуючи червоні банди, не могли наші відділи спокійно дивитися на те, як за колючими дротами карних таборів знущався над українською молоддю німецький загарбник.

В карному таборі для українського „баудінсту“* на Свято-славі коло Скольного, під важкими побоями, при праці в каменю-ломах стогнала захоплена в облавах молодь. Туди в липні виправився один відділ УНС-у. По короткій перестрілці залога посіпак здалася. Каторжників визволено. В таборі стверджено жахливий стан. Багато з-поміж визволених не могло вже власними силами вийти з нього. Виновників відповідно покарано.

Німці, що з приходом червоних потратили були голови, по їх розгромі та відвороті забиралися знову заводити свій порядок. Українські збройні відділи, що осіли в Карпатах, мали бути тою силою, яка знівечить їхні експлуататорські плани колоніальної політики на цих землях та стане перешкодою в систематичному винищуванні українського народу арештами та розстрілами чи депортаціями на важкі роботи до Німеччини. Тож, коли зникла червона загроза, німецький окупант зосередив усю свою увагу на наших відділах і почав проти них широко розгорнену кампанію.

Під кінець вересня великі сили „щуполіції“ виїздили з Долини в гори проти нашого відділу, що таборував у цій околиці. Не вдаючись у зтяжні бої, зручним маневруванням по лісистих горах, водив відділ за собою кілька днів ворожі частини. Щоб перешкодити ворогові в харчовому й амуніційному постачанні, як теж, можливо, не допустити ще більших ворожих сил, вислано невелику частину на залізничний шлях вузькоторової колійки з завданням понищити мости. Відділ „щуполіції“*, не добившись ніяких успіхів, зрезигнував з дальшої акції та, розгромивши на папері „банди“ почав відворот.

Саме в хвилині, коли наша частина наближалася до означеного місця на залізничному шляху, вона завважила довгий поїзд, що вщерть навантажений німцями, котився з гір у долину. Місце на засідку було вимріяне. Щоб не зрадити передвчасно своїх становищ, наші пропустили моторівку, яка їхала попереду, не запримитивши, що на ній повезли німці одну нашу жертву цього кількадечного „айнзанцу“*, важко раненого стрільця, що попав у полон. Націлені заздалегідь на відповідне місце цівки кількох скорострільів і кількадесять крісів, сипнули градом куль по поїзді, що повільно проїжджав. Скеляста стіна, що здіймалася над залізничною, не давала можливості втечі вгору, а стрибок із високого берега в річку це принаймні поламання рук чи ніг, що відбирало усяку надію вирватися куди-небудь з поля обстрілу нашої зброї. Тісно збитий на платформах ворог, мов косою підтятий, валився на землю. Вслід за поїздом, що тікав, торохкотіли скорострільі, аж доки цей не

* Будівельна служба

* Охоронна поліція

* Оперативна дія

сховався за закутом. Втратою около 200 вбитих закінчив ворог своє перше намагання зліквідувати в зародку нашу збройну силу. Грімкою луною понісся по краю відгомін цього першого дня тріумфу нашої зброї при першій зустрічі наших відділів з німецьким окупантом.

Та не зважаючи на велику поразку, наїздник не зрезигнував зі своїх планів. Перекинувши свої сили на Коломийський відтинок, у половині жовтня німці заатакували з Космача й Березова наш інший відділ. Кількагодинний бій приніс обом сторонам криваві втрати. Однак ворогові не вдалося здобути табору. Підтягнувши підкріплення в перших днях листопада кількакратно більшими силами, німці поновили свої наступи на табір. Перед очевидною перевагою ворога, що цим разом ужив до бою й важкої піхотної зброї, довелося по кількох днях відступити. Та відступати не було легко. Ціла околиця була завалена німецькими силами. Можна було зразу збагнути, що йде тут про широко закроєну акцію. Далі переслідуючи наш відділ, ворог провів рівночасно, небувалих досі розмірів, терористичну акцію на цивільне населення.

Масові облави в Станиславові (театр), Надвірнянщині, Делятинщині, та їхні епілози — розстріли, запроторювання до концтаборів та депортація на важкі роботи до Німеччини — мали бути засобом для створення прірви між населенням і збройними відділами, щоб могли відтак легко з ними розправитися. Акомпаніяментом до цієї хвилі терору були масово переведжені збори з виясненням як і погрозами та летючками до відділів із зазивом виходити з лісу.

Все те зводилося до одного: киньте зброю, заперестаньте всякий спротив, спокійно наповняйте далі тюрми і концтабори, давайте себе розстрілювати, як жиди, йдіть на каторжні роботи в німецькі шахти та до німецьких фабрик під англійські бомби, одне слово — займайте те „відповідне місце", призначене українському народові в „Новій Європі".

Та весь цей терор по суті для народу не був нічим новим. Те саме діялося й дотепер, тільки в іншій формі. Коли вчора арештований пропадав безслідно, тихо замордований у тюрмі, сьогодні з метою залякати загаль, стріляли його прилюдно на ринку. Коли дотепер зловлену під час облав молодь вантажили у заквітчані поїзди в дорогу на каторгу в супроводі оркестри та на глум виголошувано до цих „добровольців" гучні промови з подяками, сьогодні — у приступі скаженої люті широко відкривали правдивий образ перспектив, що ждав цих каторжників.

Однак ніякі ворожі заходи не могли спинити цього стихійного

руху, ніщо не могло роз'єднати народніх мас з їхніми збройними відділами, ніщо не могло приневолити народ зрезигнувати зі збройної самооборони та боротьби.

Заатакований у Коломийцях відділ, по кількох днях, успішно відв'язався від ворога. Акція проти нього скінчилася. Його розділено на два менші відділи. Один залишивсь у Коломийщині, другого відправлено в Чорний Ліс під Станиславів. Наші сили в горах восени значно послабли. Відділи Тернопільської та Львівської області, закінчивши в горах вишкіл, під кінець жовтня відійшли на свої терени, щоб там стати зав'язком нових сил. В горах залишились тільки відділи Станиславівської та Дрогобицької областей. Молоді відділи Української Народної Самооборони стояли напередодні своєї першої зими.

Активність ворожої розвідки та концентрація сил по всіх осередках Підкарпаття вказували на те, що ворог планує далі великі акції проти УНС-и в горах. Своїми ударами в час прикрої негоди на порозі зими хотів найздник зломати до решти спротив українського народу. Становище було надзвичайно критичне. Рішено прийняти бій і за всяку ціну його видержати. На ворожий наступ не довелось довго ждати. Перший ворожий удар був спрямований на Чорний Ліс. Ранком 27. XI. 1943 р. великими силами, при співучасті летунства, наступали німці з Майдану, Посічі й Завою. Около год. 12 тісним перстеном замкнули табори наших відділів. Почався нерівний бій. Багатократна ворожа перевага не злякала нікого. Кожний старшина й стрілець був свідомий того, що тут вирішиться важне питання. Ворог, що стрибнув до наступу з питомою собі бундючністю, зазнавши вже в перших хвилинах важких кривавих утрат, зрозумів, що має діло з гідним противником. В наші руки попала радіовисильня й тим перервано, відносно утруднено ворогові правильний зв'язок у лісовій гушавині. Використано цей шанс цілковито. Обороняючись довкруги, відділи перейшли до сильних протиударів на двох точках, з метою відрізати та зліквідувати частину ворожого перстенья. По кількох годинах важких змагань у рукопашних боях, осягнуто намічену ціль. Майже рівночасно на обох місцях проломано ворожий перстень. Поданий у ворожих лавах знак до відступу викликав на zagrożеному відтинку панічну втечу. Темна осіння ніч, що скоро залягла над густим лісом, стала далі на перешкоді правильному переслідванню ворога в утечі.

Перший удар зимової офензиви покінчився для ворога втрапою коло 60 убитих. Власні жертви обмежувалися до 4 убитих та 11 ранених. Крім радіовисильні, здобуто зброю й амуніцію.

По селах, що з острахом вижидали вислід цього великого бою, блискавкою рознеслася вістка про цілковитий розгром ворожих сил. Радістю наповняв їх вид ворога, що тікав у паніці з підводами, навантаженими вбитими й раненими. Повна посвяти опіка населення раненими старшинами й стрільцями УНС була черговим доказом нерозривності вузлів, що лучили УНС з народом.

Ворожий наступ послідовно йшов далі. Черговий удар був спрямований на Самбірщину. В останніх днях листопада, силою двох полків, заатакували німці наш відносно невеликий відділ коло села Недільної. Та й цим разом ворогові не пощастило. У важкому цілоденному бою 30. XI. 1943 р. при власних утратах з 34-ма нашими убитими, був зломаний ворожий наступ та завдано йому дошкульних кривавих утрат. На полі бою обчислено 160 убитих німців.

Концентруючи всі свої сили, якими диспонував тоді ворог на Підкарпатті, він повів у днях 11 та 12. XII. 1943 р. великий наступ на наш третій відділ у Долинщині. Великими силами оточувальним маневром замикав ворог першого дня перстень довкола чотирокутника між селами Кропивник — Кальна — Розгічка — Слобода Болахівська — Липа — Мізунь. З огляду на некорисне стратегічне положення цього чотирокутника, пересунуено відділ кілька кілометрів на південь і скріплено його силу, залучуючи до нього другий менший відділ, що стояв на межах Скільщини. Маневр цей виконано зручно на кілька годин перед затісненням ворожого перстня. Нове становище наших сил утруднювало ворогові оточення та приневолювало його йти до бою чоловим наступом. Вигідне наше зазілля високих лісистих гір, що тягнулося на кількадесят кілометрів у глиб, відібрало противникові охоту до дальшої акції.

Наступного дня ворог удоволився спаленням таборів відділу на оточеному чотирикутнику та вночі незаметно відступив. До зудару з нашим відділом не дійшло. Велика збройна акція проти УНС-и, що мала на меті на порозі зими цілковито зліквідувати зародок нашої збройної сили в Карпатах, попереджена такою великою терористичною та пропагандивною підготовкою серед населення, натрапивши на рішучий спротив так збройних відділів, як і народніх мас, принесла ворогові у висліді одну велику невдачу.

Дати 27. XI. та 30. XI 1943 є для галицьких відділів, а зокрема для відділів Карпатського простору історичними датами великої ваги. Молоді, слабкі збройні частини, ще незагартовані в боях, рішились у цих днях сміло заглянути в очі цій жорсткій дійсності й у відвертих боях, повних героїзму та посвяти, дали відповідь на питання „бути чи не бути“, що його поставило перед ними суворе

життя. Розгромлюючи ворога, вони не тільки заломили його офензиву проти себе, але відвернули теж у великій мірі марево терору, яке грізною тінню зависало над населенням.

Без страху від репресій, села радо приймали до себе відділи на постої, що склали черговий іспит своєї життєздатности. Зі знищенням репресій по селах створилися широкі можливості для розбудови збройної сили. В найбільшому відділі в Долинщині, що відбув довгий вишкіл під командою добрих старшин, проведено іспити. Здібний елемент вислано на села для вишколу нових роїв. Так з початком січня на терені Долинщини, Калущини та Станиславівщини почався по селах вишкіл нових трьох куренів. Згодом зорганізовано ще один вишкільний курінь у Коломийщині.

Та займанець не міг так скоро стравити своєї поразки. Напередодні латинського Різдва 24. XII. в ранніх годинах попробував ще раз вдарити на Чорний Ліс, думаючи що в той день ніхто цього не буде сподіватися. Випадково була тоді тільки мала частина відділу в цьому лісі, та й вона успішно обстріляла на автах і панцирках ворога. Цим разом ужили німці до акції відділ, складений з колишніх полонених Червоної Армії та польсько-фолькдойчерський „Зондердінст“*. Гестапо, сидючи вигідно в панцирках, гнало їх на наші кулі. Проте в лісовій гушавині швидко зорієнтувались колишні червоноармійці, проти кого приневолюють їх воювати. Перекликаючись з нашими, ходили по лісі одні за одними. До зударів доходило тільки з „хоробрим“ Зондердінстом.

Наставлення до нас вояків-східняків можна було вправді використати та притягнути їх на наш бік, однак покищо не було в нас такої тенденції. Згодом, як наші сили кріпшали, поведено в цьому напрямі відповідну акцію.

Початок 1944 р. приносить для галицьких збройних відділів історичну подію. Українська Народня Самооборона вливається в єдину Українську Повстанчу Армію під назвою УПА-Захід. Проведено теж відповідний територіальний розподіл краю. Від тепер усі українські збройні сили від Карпат по далекі Чернігівські ліси були під однією назвою та під однією командою, паралізуючи всякі грабіжницькі плани обох імперіялізмів. Вони йшли непохитним кроком до свого зростання, щоб у слушний час залізним п'ястуктом обстояти право українського народу завести на своїх землях свій лад.

Вслід за цим фактом прийшла нова радісна вістка. Рішено створити для УПА-Захід крайову старшинську школу. Серед невідрадних обставин, коштом великого труду та кривавих жертв,

* Спеціальна служба слідчої поліції.

росла й кріпшала наша сила. Поперед успішно розв'язуваним питанням зброї й амуніції, на перший план висувалася потреба фахових старшинських фахівців. Ці потреби мала до певної міри заспокоїти планована старшинська школа. Для забезпечення спокійного навчання вибрано на II осідок недоступні гори в Долинщині. Почалася підготовча праця. Відкриття школи було передбачене на кінець лютого. Відкинувши успішно всі ворожі наступи, з початком зими та з новим роком перейшли гірські та підгірські відділи до повільної офензиви.

В першій мірі розвинули відділи широку контролю над державними лігеншафтами (фільварками). Ліквідація німецької збройної охорони по фільварках давала нову зброю, а державне майно, здобуте трудом українського селянина, ставало джерелом постачання харчів та тяглової сили для відділів. Деякі з них, а зокрема відділи в Чорному Лісі, цілу зиму не користувались з власних харчових магазинів.

Рад не рад, мусів окупант ділитися з нами своїм награваним майном. На спротив не було вже в нього достатніх сил. Зима, якої дехто так боявся, показала для нас зовсім не страшною, та давала широкі можливості розгорнути роботу. Неприємні холод і брак доброго прикриття в листястому лісі, рівноважила довга ніч, що давала змогу під її прикриттям незамітно перекидати відділи навіть на далеку віддаль та займати вигідні в даний момент позиції.

Здійснюючи клич „ніч наша — ліс наш", вперше в Чорному Лісі не дано окупантові далі експлуатувати лісові роботи. З лісу прогнано всіх лісових робітників. Щоб забезпечити лісові роботи, які належали до категорії воєнно важних робіт, німці потворили довкола лісу свої збройні „штіцпункти"* та давали робітникам і підводам свою військову охорону. Нам того тільки й треба було. Німецькі охоронні відділи, оточувані нашими силами в лісі, піддавалися навіть без одного стрілу. Наші відділи легковажили ворожу силу вже до такої міри, що перед наступом на їх „штіцпункти", на кілька днів наперед, повідомляли охоронні відділи листовно про свій прихід (Майдан, Мислів), зазначаючи що йдеться нам тільки про зброю, а хто не буде при цій акції ставити спротиву, буде пощаджений. (Треба підкреслити, що деякі залоги склалися в переважній більшості з голляндських та бельгійських „добровольців"). Листи ці викликали велику гризню серед ворожих залог, бо не багато було між ними таких, хто хотів би на п'ятому році війни гинути, а вже ніяк не усміхалося бельгійцям чи голляндцям класти свої голови за інтереси німецького імперіялізму.

* Точка опору, оборони.

Ліквідація ворожих станиць проходила з повним успіхом, майже без жодних кривавих втрат для нас, даючи у висліді не мале число здобутої зброї й амуніції, що дозволяло на значне побільшення власних сил. До більших цього роду акцій належали ліквідації ворожих сил у Майдані, Мислові й Завою та ліквідація гестапівського відділу, евакуйованого зі сходу, що примістився був у німецькій колонії Ляндестрой у Калуському повіті.

Невдачею покінчилася тільки акція на ворожу залогоу в лісі коло села Болохів. Ужитий до цього невеликий відділ зустрівся тут з кількакратно більшою як було передбачено силою, бо на цьому пункті задержалася припадково на нічліг більша німецька частина. Крім витрати набоїв, жертв ніяких відділ не мав. Наступного дня ворог покинув місце свого постою.

Від початку 1944 р. не занотовано ніяких більшого розміру ворожих акцій, спрямованих проти наших відділів. Одна спроба засідки на наші стежі, зроблена гестапом в околиці Чорного Лісу, покінчилася для ворога повною невдачею. Замість заскочити нашу стежу, кілька ворожих підвод попало у нашу засідку. Обкидані гранатами та обсіяні скорострільним вогнем гестапівці втекли, залишивши на шляху кільканадцять убитих. Ворожі стежі обмежувалися тільки до виїздів на більші підміські села, але і з тим скоро покінчено.

Відділ гестапа з Галича з місцевими цивільними поляками (м. ін. поляк, начальник торговельного підприємства „Ганза” в Галичині) вибрався на вечірній напад до села Пукасівці. При цій нагоді заловили валку возів, що брала харчі для нашого відділу з приміщеного там магазину й провели в селі арештування. Під час коли ті, радіючи своїм успіхом, організували в селі більше возів, щоб вивезти весь магазин, наша засідка ждала вже на них біля порому на Лімниці. Покинувши село з арештованими та нагробаним добром і вїхавши на пором, ворог запізно зрозумів, що попав у безвихідне положення. По короткій стрілянині гестапо зі своїми посіпаками спілило з водою, арештовані вернулися до села, а добре зорганізована валка з харчами завершила та поїхала своїм шляхом до лісу.

Підозріваючи, що засідка вийшла з села Ганівці, що лежить по обох боках Дністра, ворог рішив помститися на ньому. В кілька днів пізніше на кільканадцяти підводах, під маскою евакуйованих зі сходу, ворог вїхав до положеної на північному березі Дністра частини села та почав свою акцію.

Коли невелика боївка ставила напасникові завзятий спротив, до південної частини села наспівала більша наша підмога. Не зважаючи на відкритий терен, під охороною скорострільного вогню, вона переправлялася малими човниками на лівий берег річки. А що ворожі намагання перешкодити в переправі не давали ніякого успіху, ворог поспішно відступив.

Такі факти позбавляли ворога охоти і змоги вибиратися на села. Були села, які місяцями не бачили німця. Марєво облав чи арештів по селах із зростанням нашої сили майже цілковито зникало.

Підготовна праця, зв'язана з відкриттям старшинської школи, була покинчена. З усіх закутин краю прямував у засніжені гори добірний молодий елемент, щоб по кількох місяцях доброго вишколу серед твердих життєвих умовин поповнити фахові передові кадри молодой, зростаючої в силу Української Повстанчої Армії. В перших днях березня почалося навчання. По загальному рекрутському вишколі зроблено поділ на старшинську й підстаршинську школу.

В останні дні лютого та з початком березня фронтова лавіна вкочувалася на Західні Українські Землі. В безладі, утікаючи від Червоної Армії, німецькі та мадярські колони завалювали всі підгірські шляхи та карпатські просмики. Під кличем „здобуваймо зброю" мобілізовано всі сили. В Коломийській, Станіславській та Калуській округах зарілося від менших і більших збройних відділів. Вони з'являлися всюди та, використовуючи догідні теренові умовини, з засідок вдаряли на окупанта, що тікав з нашої землі, здобуваючи від нього зброю. Так свого роду фільтром стали шляхи на татарський просмик та Чорний Ліс зі своїм продовженням на північ по Дністер, та опертям на південь по Карпати. Тудою мусили проходити майже всі втікачі з фронту, німецькі та мадярські відділи, та по волі чи по неволі змушені були залишати зброю господареві цієї землі, що зі зброєю у руках збирався приймати нового окупанта. Кількість здобутої зброї зростала день у день. Успіхи захочували до дальших сміливих, а навіть одчайдушних акцій. Таким чином тільки одна маленька група, складена з двадцятькількох стрільців, роззброїла в Товмачині в половині березня мадярський курінь у відступі. Так теж один відділ у Коломийщині, ударом з засідки, розгромив в останніх днях березня ворожу колону, гестапа, шуц-поліції, зондерінсту та „грєнцшүців"* в силі около 1,500 людей що прямувала на Мадярщину, та загнав недобитків у дикі гори. Цей самий відділ зручним заскоченням роззброїв три мадярські сотні.

Великі успіхи дали акції з метою роззброєння в Надвірнянщині та довкола Чорного Лісу. Тут попали в наші руки, попри безліч усякої

* Служба охорони границь.

зброї, великі запаси амуніції, польові аптеки та всяке військове майно. Лінія Чорного Лісу стала неначе другим фронтом. Тут день у день проходили завзяті бої, а зокрема від 23 березня. Тоді більшовики в наступі, щоб його опанувати, почали скидати своїх парашутистів. Три противники, поборюючи одні одних, зударялись тут щодня в боях. В цій суматосі доходило до веселих сцен, коли наші відділи, зодягнені переважно в німецькі однострої, встрявали несподівано в сутички між німцями й червоними та „полюбовно” полагоджували їхні спори, ліквідуючи по черзі обох противників.

Засідки діяли по цілому терені. Долшотів, Бабин, Перзовець, Медина, Вікторів, Комарів, Пукасівці, Суботів, Болохів та Мізунь — це ті з безконечного реестру сіл, що були свідками кривавих епізодів цієї широко закровоної акції. Завзята боротьба за зброю потягала за собою подекуди жертви. Наслідком бойових дій чи теж спеціальних ворожих акцій згоріли села Бабин Зарічний і Пукасівці цілковито, а Болохів і Мізунь частинно. Німці спалили Бабин і Болохів, мадяри — два. останні.

Одначе не тільки озброєні відділи, але все населення, розуміючи як слід вагу зброї в сучасний момент, масово приєднувались до цієї акції. Зокрема у фронтовій смузі, де з огляду на часто відкритий терен та згущення ворожих сил, зі зрозумілих причин не могли діяти відділи, цивільне населення включно з дітьми, визбирувало на побоевищах зброю й амуніцію й тим причинялося у дуже великій мірі до побільшення наших маґазинів.

В парі зі здобуванням зброї, ішла теж по цілому терені Станиславівської області акція конфіскати фільваркового майна, ще поки окупант міг вивезти його, та палення забудувань, щоб не дати змоги другому окупантові вигідно розмістити в них свої сили і творити з фільварків свої господарські бази — зненавиджені колгоспи чи радгоспи. Криваві заграви пожеж роздирали пільму перших весняних ночей, різкий регіт скорострільів та глухі вибухи гранат хвилювали їхню тишу. Це український народ справляв прощальну оргію тому, хто його три роки „визволяв” та збирався влаштувати таке саме привітання тому, хто тепер ішов його „освобождає”.

Квітень прийшов під знаком німецьких контрударів та стабілізації фронту. Фронт, що в перших днях квітня проходив на терені Станиславівської області шляхом Станиславів, Лисець, Богородчани, Росільна та вбивався клином з Коломиї на Ворохту й Ясіню, пересунувся згодом на схід і північ та на лінії східної Товмаччини й попри Коломию на Кути при малих ваганнях удержався до літньої більшовицької офензиви.

Нова фронтова ситуація, започаткована німецькими та мадярськими протинаступами мала великий вплив на дальший хід подій. Масову акцію здобування зброї шляхом збройних наскоків на німецькі та мадярські частини припинено. Вона проходила далі в рухомій фронтівій смузі та обмежувалася головно до збирання зброї. Виходячи із засновку, що в інтересі українського народу виснажити якнайбільше обидва ворожі імперіялізми, УПА не встрявала у фронтіві бої та не підривала його постачання під час фронтіві стабілізації, даючи змогу обом противникам досхочу кривавитися. Однак рішучими ударами нівечила всякі намагання окупантів фізично чи економічно нищити український народ. Коротко кажучи, збройні почини УПА, були спрямовані під кутом збереження всіх сил українського народу на вирішній момент національних революцій поневолених народів. Наші акції здобування зброї, що були одиноким шляхом забезпечити себе боєприпасами, не були в жодному випадку будь-якою формою збройної помочі одній чи другій з воюючих сторін, як це часто намагаються у своїй пропаганді змалювати обидва окупанти. Зумовлені суверенністю української думки, дії УПА грізною тінню падали на плани ненаситних імперіялістів. У свідомості, що розбуханої української стихії ніякою силою їм не спинити, намагалися і один, і другий підступом перетворити цю силу в свою агентуру та впрягти її в службу своїх інтересів. Попри масово скидувані з літаків більшовицькі летючки зі зверненням до УПА, повні погроз та обіцянок, намагалися поодинокі червоні командири на фронті домовитися з нашими відділами. В перших днях квітня, відділи, що стояли в Чорному Лісі, дістали від командира більшовицької частини на відтинку Станіславів — Богородчани листа, адресованого до командира „українських партизан”. В ньому признає червоний командир хоробрість наших відділів і наші заслуги в боротьбі з „германським захватчиком”, та вважає, що своєю зброєю ми включимося в єдиний проти-німецький фронт. Для формального піддержування цього факту та подрібного обговорення спільних бойових дій, просив командира, або його відпоручника, прийти на день 11. IV. 44 р. до його штабу в Лисці. Не оминали теж і німці ніякої нагоди кокетувати УПА. Використовуючи факт винищування нашими частинами червоних парашутистів, що намагалися вирвати з наших рук наші важливі бази, вели німці при всякій нагоді відповідну пропаганду.

Устами Станиславівського крайгавптмана*, німецьке командування цього відтинка на спеціально зорганізованих зборах передового українського елемента, з наміром увести дезорієнтацію, вияснив, що є „два роди українських партизан”. Одні виступають проти німців і тих вони будуть послідовно винищувати, другі воюють проти більшовиків і з тими вони постараються нав'язати тісний зв'язок та дадуть їм потрібну зброю. В цю саму дудку грала німецька преса та й радіо й нахабно голосили, що „українські партизани” плече-в-плече борються з німецьким вояком проти більшовиків. Цього роду акції тільки переконували український народ, що його збройна сила зросла вже до великих розмірів, коли вороги, не маючи змоги знищити її, намагалися здобути її для своїх цілей.

А події йшли далі своїм шляхом. УПА вдаряла того, кого в даний момент уважала за відповідне вдарити. Окупантам не лишилося нічого іншого, як раз робити добру міну в її бік, то знову, зазнавши удару, обкидувати її безсилим погрозами. Дарунків зброї УПА не потребувала від нікого, бо зброю від окупанта могла сама собі взяти. Факт, що обидва вороги намагалися здобути тут собі наші сили, став більше зрозумілим, коли пригланулися ближче положенню на цьому фронтовому відтинку. Фронт, що наближався, осягнув на відтинку Станиславів — Лисець — Богородчани лінію Чорного Лісу. Слабі зразу німецькі сили замикали тільки шляхи Станиславів — Калущ та Росільна — Красна — Долина, а Чорний Ліс залишався не зайнятий. Наші відділи, що збиралися в ньому перетривати фронтову хуртовину, обороняючи себе, були змушені держати цей 30-кілометровий відтинок, не допускаючи до нього ні одного, ні другого противника. На сході доводилося відбивати більшовицькі стежі, що намагалися просякнути у ліс, а на заході, попри паралізування спроб червоних парашутистів, вбити ножа в нашу спину, треба було теж зводити бої з німецькими частинами, які старалися опанувати цей терен.

Б'ючи одного чи другого ворога, відділи УПА обороняли тільки свою позицію й, відкидаючи з обуренням всякі пропозиції приєднатися до одного чи другого фронту, успішно перетривали дні свого критичного положення між молотом і ковадлом.

З метою прикоротити енкаведівський терор у Надвірнянщині, що вже в перших днях приходу червоних давався населенню в знаки,

* Керівник адміністративної округи.

вислано туди через фронт з початком квітня один відділ з Чорного Лісу. До бою з енкаведистами та їхніми місцевими посіпаками — польською міліцією — дійшло в Битькові. Завдаючи ворогові великих втрат, відділ очистив місцевість. Коли ж появилася велика фронтова частина, викликана на поміч, відділ УПА відступив, прориваючись без втрат через фронт.

Вслід за фронтом, що часово відступав на схід, виходили й інші наші частини з Чорного Лісу, щоб добувати нову, чи перетранспортовувати захвану по селах, здобуту зброю до безпечних лісових магазинів.

В наслідок пересунення фронту, опинився по німецьким боці один відділ у Товмаччині, що кілька тижнів у лісі коло Борників ставив успішний спротив енкаведівським намаганням зліквідувати його.

Пересунення фронту на Західньо-Українські землі принесло гірським та підгірським теренам нову силу. На оборону своїх, безпосередньо загрожених більшовицькою навалою кордонів, вислала сюди Малярщина свої дивізії. Наша постава щодо мадярів, зокрема по безрезневій окупації Малярщини німцями, наказувала задержати супроти них неутральність. Акція роззброювання частин що відступали з фронту, охоплювала теж і мадярські, тоді ще не значні сили. Як правило, проходила вона без ужиття зброї. Сили проти мадярів уживано хіба тоді, коли вони, відмовляючись скласти зброю добровільно, починали стріляти.

Історія наших взаємин з мадярськими частинами на цих теренах доволі різноманітна. Зрозуміло, що наш неутральтет супроти них не міг бути штивним одностороннім актом. Наше наставлення до них на практиці було обумовлене їхньою льяоальною поведінкою супроти наших відділів та цивільного населення. Де мадярські відділи, надуживаючи української гостинности, грабили села, чи йдучи за підшептами ворожих нам елементів, виступали проти УПА, там зустрічалися з нашим рішучим і нещадним ударом. Даючи себе зловити на провокацію деяких ворожо наставлених до нас польських чинників, мадярська частина з Калуша зробила кілька грабницьких нападів, між 11 і 15 квітня, на поблизькі села. Першим нападом на спілку з деякими калуськими поляками ограбили та частинно спалили мадяри село Копанки. Заохочені успіхом, урядили черговий напад у напрямі Томашівцеь та, вертаючись, почали палити до решти Копанки. Цим разом на напасника ждав наш відділ. Несподіваним ударом з кількох сторін завдано грабійникам важких втрат. З-поміж кількадесяти вбитих розпізнано кількох калуських

поляків, в тому числі теж і жінок у мадярських одностроях. Другого дня дійшло тут знову до важкого зудару з мадярською частиною, що вибралася на „відплатну акцію”. Не змогли мадярам два панцирні вози, що прийшли на поміч. Їх підбито протипанцирною зброєю, а оточений відділ взято в полон.

Другим тереном наших боїв з мадярами була Надвірна. Тут менші й більші сутички на тлі грабежу тягнулися місяцями та приносили мадярам важких втрат, доки ці основно не змінили поведінки супроти населення. На інших теренах взаємини з мадярами були націховані обопільною толеранцією. В половині квітня, коли більші мадярські сили напливали на фронт, що відсувався на схід, УПА, на прохання мадярів, дала дозвіл на перемарш їхніх частин через Чорний Ліс.

В північній Калушині в перших днях квітня почали й німці свою акцію проти УПА, яку зліквідовано рішучими ударами. Закінчилася вона цілковитим розгромом однієї німецької частини в селі Верхня. При вбитому старшині знайдено наказ повести розвідку про наш рух та розміщення наших частин у цій околиці.

Від половини квітня починають більшовики кидати в німецьке запілля великі партизанські з'єднання, що несли з собою терор, грабїж та моральний розклад для населення. До зустрічі наших відділів з цим ворогом дійшло вперше на терені Коломийщини. Зв'язані густо розміщеними у фронтовій смузі німецькими силами, не могли ці наші відділи з повним успіхом загороджувати червоним партизанам шляхів на захід. Туди прорвалося велике, складене з-понад двох тисяч партизан, „соединеніє Шукаєва” та пішло на захід у Майданські ліси між Сколем і Туркою.

До Чорного Лісу, прориваючись через фронт у селі Ворона, великі відділи червоних партизан вдерлися теж у другій половині квітня. Наша мала залога Чорного Лісу, що по відході бойових частин в більшовицьке запілля та у фронтову смугу залишилась з новобранцями, увійшла в перші бої з червоними 23. 4. 44. та під напором великих ворожих сил відступала наступного дня в село Грабівку. Червоні банди, вважаючи що вони є вже панами ситуації, почали заводити в довколишніх селах грабїж і терор. Заалармовані небезпекою наші відділи верталися до своїх баз. Наші сили довколо Чорного Лісу зростали. 27. 4., коли червоні банди урядили собі перший великих розмірів грабїжницький випад на Грабівку, розгорілися завзяті бої. Залога села розгромила напасника, завдаючи йому важких втрат, та забрала в нього численну добичу. Розлючений невдачею, ворог повів 29. 4. ще більшими силами новий наступ на

село, щоб зліквідувати в ньому нашу залого. По кількогадинних важких боях, при наспілих наших нових силах, розторощено ворожі банди та очищено від них село. Опановану хвилево частину села ворог замінив в одне велике пожарище та вистріляв 23 цивільні особи, що попали в його руки. Ще два великі наступи повів ворог на наші сили в Майдані 1. та 7. 5. і в обох випадках відступив у ліс, зазнавши дошкульних втрат.

Тим часом опрацьовано подрібний план ліквідації цього ворога та приступлено до його реалізації. Довкола Чорного Лісу, через села Мислів, Рип'янку, Яворівку, Завій, Грабівку, Хмелівку, Лесівку, Глибоке, Гринівку, Новочин, Посіч і Майдан, замикали чотири великі наші відділи тісний перстень довжиною понад 50 км. Таким чином замкнено в лісі три ворожі „отряди”. На шляху до Чорного Лісу з гір стояв ще один наш відділ в околиці Порогів. Більше сил сюди не стягано, бо недоцільною була концентрація відділів на одному місці за рахунок послаблення охорони інших теренів.

За „отрядами Шукаєва”, що проривався через гори, вислано з Болохівських лісів (північна Калущина й Долинщина) три відділи, однак вони вже не встигли перетяти їм дорогу. З винятком старшинської школи та невеликих бойових частин — в горах на захід від лінії Чорного Лісу не було тоді ніяких сил. Всі сили, сконцентровані на Підкарпатті до акції здобування зброї, залишилися покищо на Підгір'ї.

Сили, вжиті до ліквідації червоних банд у Чорному Лісі, були цілком вистачальні. Дні минали в безнастанних сутичках стеж у лісі, щоночі на краях сіл розгорялися завзяті бої з ворогом, що змушуваний голодом намагався нераз рівночасно на кількох відтинках прорватися до сіл на грабіж. Коли по другому бою в Грабівці, оскаженілий від невдачі, червоний командир у своєму порнографічному листі до нас погрожував зліквідувати нас одним начерком „карандаша”, то по кількох тижнях, здавлений зі своїми „ребятами” нашим залізним перетнем, вижидав у голоді свого неминучого безславного кінця.

Відносини в таборах червоних ставали з кожним днем гірші, їхнім яскравим відзеркаленням є денники, знаходжені по кожнім бою при вбитих партизанах, які зображують марево голоду внаслідок нашої блокади. Під кінець травня оточений ворог намагався зв'язатися з відділом Шукаєва та перейти до них, або поклакати його на поміч. Вислані туди від червоних зв'язкові попали в наші руки та доповнили потрібні дані про ворога для остаточної з ним розправи. В останні дні травня, коли йшла підготовка до рішального

бою з червоними бандами, донесла наша розвідка, що німці починають 31. 5. 44 однотижневий „айнзац" на Чорний Ліс. Маючи точний план німецької акції, порішено далі вести зачатє діло, хоч присутність у лісі німців комплікувала положення. Щоб не дійти до зустрічі з німцями та не творити рівночасно двох фронтів, перемищено відповідно власні сили. В останній день при помочі вантажних машин проведено евакуацію передового сільського елементу та чоловічої молоді з загрожених німцями сіл. Їх примищено в безпечних місцях за плечима наших відділів.

Розпочатий 31. V. 7-ою панцирною дивізією „айнзац" не давав німцям ніяких вислідів. 1. VI., коли червоні намагалися передістатися у гори Чорного Лісу, наткнулися на нашу лінію на відтинку Грабівка-Гринівка. В короткому, але небувалих досі розмірів, запеклому бою розторощені червоні банди розбрилися одинцем по лісі, залишивши на полі бою велике число вбитих та весь свій табір з боєприпасами. Другого дня дійшло до бою з невеликим ворожим відділом, який, тікаючи від нашої погоні, попав у район дій німецьких сил та 5. VI. звів бій з німцями. Розбитий частинно, завернув до Чорного Лісу, а малі групи прорвалися в гори. Хоч німецький „айнзац" ускладнив нашу акцію, однак її ведено далі у змінених обставинах. Прочищення самого Чорного Лісу від заблуканих у ньому розбитків не тривало довго. Інші відділи прочищували гірські терени. В наші руки попали в Коломийщині й ті, що намагалися туди прорватись через фронт.

До половини червня околиця була цілком прочищена від ворожих розбитків. Виявом глибоких симпатій народніх мас до УПА та доказом безмежної вдячності за відвернення від них жорстокого терору й грабежу червоних банд була величава народня маніфестація в Грабівці на могилах старшин і стрільців УПА, впалих у боях за Чорний Ліс. Перша велика тактична акція відділів УПА на цьому терені, була проведена проти сильного й добре узброєного ворога. Вона вимагала зразкової координації дій усіх заангажованих у ній відділів та гармонійного співдіяння поодиноких родів зброї. Попри світлу перемогу й велику добичу, що її у висліді принесла, ця акція була великою півторамісячною практичною школою для молодих старшин і підстарший та високо піднесла рівень боездатности стрілецтва.

Коли з початком травня довкола Чорного Лісу розгорявся важкий жорстокий бій проти червоних банд, німецький окупант, задумуючи силою стягнути з сіл накладені контингенти, кинув у північну Калушину свій грабіжницький відділ. 5. V. прийшло до

зудару цього відділу з нашою невеликою боївкою в селі Болохів, яка в наслідок переважаючої ворожої сили мусила відступити. Від бойових дій загоріло кілька господарств. На охорону цієї околиці стягнуто більші сили. В наші руки попав тут німецький літак, що, вертаючись з фронту, був приневолений осісти з причини недостачі бензини. Прохання звернути літака та погрози на адресу Болохова залишились без успіху. Відділи стояли тут готові кожної хвилини зліквідувати ворожі спроби репресій. Та ворог тут більше не з'являвся. В перших днях травня відділ німецьких СС-ів зробив наступ на ліс між Войниловом і Блюдниками в галицькому повіті. Одначе нашого відділу там не застав, бо цей день кілька тому відійшов був до Чорного Лісу проти червоних.

Від травня почали німці евакуювати цивільне населення з фронтової смуги та при цій нагоді виловлювати боєздатних чоловіків як „добровольців" до СС-ів. Акція та ставала дошкульною, зокрема на відкритих безлісних теренах, де, при згущенню німецьких фронтових частин, не могли вдержатися наші відділи. Загрожена молодь, ще під час наших боїв з червоною партизанкою, стягалася до Чорного Лісу й у гори та поповнювала ряди УПА.

З початком червня зарядили німці й на терені Калущини та Долинщини „добровільний" набір. Масової людоловлі в тих теренах не проведено, за винятком кількох випадків, як у Болехові, Гошеві та ще в кількох селах у безлісній околиці, положених при битих шляхах, де наших відділів не було. Хоч окупант уживав до цього навіть танкових відділів, то все ж таки насторожене населення змогло скритися, а нечисленні зловлені навіть з транспортів тікали. Загально акція ця не давала загарбникові ніяких успіхів, бо недоступними були для нього великі терени, опановані силами УПА.

Знаменним для настроїв мас та їхнього наставлення до УПА є факти, що начальники громад, з виготовленими на наказ німецької адміністраційної влади списками річників, підлягаючих мобілізації, зверталися до відділів УПА з пропозицією прийняти цих людей у свої ряди. Один волосний старшина в Калуському повіті, довідавшись про хвилеве перебування на його терені командира Военної Округи, вибрався до нього з усіма начальниками громад та, пропонуючи йому списки зброєздатних чоловіків, просив прийняти їх в ряди УПА та визначити для кожного села реченець, коли мають зголоситися до військово-лікарської набірної комісії. Цим бажанням широких народніх мас УПА пішла назустріч. Хоч зразу годі було всіх охочих включити в бойові відділи, однак народів створено передумови для успішної оборони від усяких ворожих затій. УПА,

кидаючи зброю й свої фахові кадри на села та мобілізуючи до праці цих фахівців, що з різних причин не були досі в збройних частинах, творили скрізь самооборонні відділи. Старшинська школа, що в першій половині квітня дістала з Головного Військового Штабу досвідчений інструкторський склад, вела інтенсивно свою працю. Підстаршинська школа, приміщена при ній та ведена її фаховими силами, 15. VI. закінчила іспитами своє навчання. Розділені до всіх Воєнних Округ, ішли нові підстаршинські кадри на працю, що на них довго ждала. Маючи до диспозиції скелет для нових відділів, проголошено у прифронтовій підгірській та гірській смугах (Станиславівщина, Надвірнянщина та Коломийщина) мобілізацію елемента, загроженого німецькою людоловлею. Народ горнувся до зброї. Вже в перших днях лишня звітують мобілізаційні чинники про поставлення 9 великих нових відділів, тільки на частині охоплених мобілізацією теренів.

Свою діяльність розвивала УПА теж і на терені Буковини. Збройні відділи організувалися теж і в Буковинських горах. Під кінець червня дійшло до кількох незначних зударів з німцями в Грабівці, Завою та Гринівці. На Долинському терені зведено бій з мадярами. Тут мадярська сотня, зайнята при працях над запасною лінією укріплень, що проходила верхами Карпат, заатакувала стежу старшинської школи. Без власних втрат стежа прогнала напасника, який залишив на полі бою 27 вбитих та зброю.

Відділи в Чорному Лісі кінчили свій заслужений відпочинок. Три кращі відділи відходили 30. VI. на захід. Завданням двох була участь у ліквідації кількатисячної червоної банди Шукаєва в Скільщині й Турчанщині, що стогнали від їхнього терору й насильства, третій мав завдання скріпити на заході оборону українського населення від польських банд, що напирали на схід.

По маршовій осі Грабівка — Цінява — Лоп'янка — Велдіж — Мізунь — Кальна — Слобода Болахівська — Бряза — Кам'янка рушили відділи бравурним рейдом. Марш, що своїм обезпеченням та розвідками охоплював терен місцями 10 км широкий, викликав неописану радість серед населення, яке з ентузіазмом вітало появу рейдуючих відділів на своїх селах, та жах і збентеження у ворога. В білий день битими шляхами, маршеруючи з різного роду зброєю та великими таборами, відділи дезорієтували та залякували німців. За поголосками, що кружляли по підкарпатських містечках, гірськими та підгірськими шляхами йшов на захід 15-тисячний більшовицький відділ, який прорвався через фронт. З Рожнітова втікали мадяри, в Долині й Вигоді стояли в гострому поготівлі німецькі

частини з майном навантаженим на машинах, готові кожної хвилини до втечі. Щойно по кількох днях, зорієнтувавшись точніше в ситуації, почав ворог заблоковувати шлях від Синевідська по Рожанку, щоб таким чином перетяти дорогу нашим відділам. Коли відділ, що мав дальшу дорогу на захід, відійшов своїм шляхом, виминаючи зручним маневром зустріч з ворогом, два інші, які були вже близько своєї мети, рішили по першій зустрічі з ворожою стежею в Кам'янці 6. VII. подождати на дальший розвиток ворожої акції.

Ранком 8. VII. почався наступ німецьких сил з Болехова через Тисів — Брязу та мадярських зі Скольного. З приготованих становищ відбито всі ворожі наступи. Мадяри відступали цілком.

Щоб не дати ворогові, що великими силами підходив з Гребенова й Либохори в напрямі поля бою, зайняти важний у цих обставинах верх Лопату, повільно відступлено на верх. Пополудні почав ворог з усіх сторін наступ на Лопату. Протиударами важкої піхотної зброї знівечено всі ворожі намагання здобути цей важний верх та приневолено його податися на села. Мадярський полк, гнаний німцями вдруге до наступу, по легкій перестрілці відступив.

Ворожа акція прибрала широких розмірів. В дальших днях німці силами двох дивізій зі Скольного, Болехова, Долини та Вигоди замикали великий, площиною понад тисячу квадратних кілометрів, лісовий чотирикутник. Наші відділи створили оборонну лінію, що переходила від заходу попри Рожанку, Либохору, верхами понад Сукіль, Брязу, Тисів, від півночі через Церківну, Слободу Болехівську, Кальну, Кропивник та від сходу понад Мізунь, Солотвину Мізунську, а від мадярського кордону (південь) контролювали терен сильні стежі.

Призначені в Майданські ліси відділи, після переможного бою 8. VII, пробиваючись через зайнятий ворогом терен, могли далі маршувати на захід. Наші бо сили, що стояли в згаданому чотирикутнику, вистачали цілковито для його оборони, застосовуючи тактику оборони та винищування ворога способом несподіваних наскоків із засідок, осягнуто повний оборонний успіх. Несподівані удари, повторювані протягом кількох днів на широкому просторі розміщення ворожих сил, позбавляли ворога свободи рухів, дезорієнтували та деморалізували його.

Під охороною бойових частин життя йшло своїм річищем. Курси радистів, радисток, медсестер та юнаків далі виконували свою працю, зброярські варстати кували зброю, а по важкій щоденній праці вечорами виходили з сіл на полонини самооборонні відділи на військовій вправі.

По невдалих спробах наступів 9.10. та 13 VII. на нашу оборонну лінію на західньому відтинку, зокрема на відтинку старшинської школи, почав ворог 15. VII. під охороною панцирної зброї свій відступ. Втратами коло 200 вбитих і ранених переплатив ворог своє намагання вдертися в терени, всеціло опановані відділами УПА.

Відмарш відділів з Чорного Лісу на захід задумав наїздник використати для своїх грабіжницьких цілей. З метою позбавити хліба та всякого майна села довкола Чорного Лісу, які були під сильною охороною УПА від ряду місяців і не давали ніяких контингентів, — у липні ворог вислав туди свій відділ. Та в'їхавши до Грабівки, грабіжники переконалися, що УПА, раз опановані терени ціною великих зусиль та кривавих жертв, не залишила безборонними. За зухвалий випад довелося ворогові дорого заплатити, бо там стояли вже нові відділи, які зайняли місце по тих, що відійшли.

Хвилина, на яку від зими нетерпеливо ждав край, наближалася. Старшинська школа, вийшовши зі своїх таборів, серед бойових умовин в полі закінчувала іспитами свою велику працю. Молодий, ідейний елемент, маючи за собою фахову підготову та тверду життєву школу, відходив з гір 18. VII. до своїх Воєнних Округ, щоб у нестриманому поході УПА до зростання й сили скріпити її передові кадри. Нові кандидати на старшинську школу вже ждали на 1. VII. Мали розпочати важку, довгу працю. Сюди мав теж перейти старшинський курс зі своїм інструкторським складом, що вів працю в Коломийщині. З Долинських гір відійшов 19. VIII. один відділ у Журавенщину, щоб спільною акцією з відділами інших теренів покласти край звірським знущанням та насильствам, що їх від кількох тижнів допускалися над українським населенням стаціонаруючі там ворожі частини. Були це частини створені німцями з полонених Червоної Армії, що кермовані зручно замаскованими в німецьких одностроях більшовицькими агентами, відкидали всякі наші пропозиції та нехтували остерогами. Вони радо виконували накази німецького імперіяліста, який змагав до фізичного винищення українського народу, бо це одинока платформа, на якій інтереси обох імперіялізмів — німецького й більшовицького, гармонійно сходилися.

Дні страждань Скільщини, Турчанщини й Самбірщини були почислені. Терени ці вбогі на зброю не змогли успішно протиставитися кількатисячній ворожій банді, що осіла там від кінця травня. Більшовики, роззухвалені толеранцією німців, які не мали ніякого зацікавлення допомгти цивільному населенню та використовуючи слабу збройну силу цього терену, вели скрізь

безпощадний грабiж i диким терором намагалися приневолювати населення до спiвпрацi з ними. Зокрема важко стогнала вiд бiльшовицької сваволi на пiвдень вiд Майданських лiсiв положена частина Скiльщини та Турчанщини. Пiвнiчну смугу сiл у завзятих боях вдалося опанувати нашим мiсцевим вiддiлам, однак до рiшальної розправи з лютим ворогом мусили ждати на пiдмогу, що йшла зi сходу. В планованiй очищувальнiй акцiї мали зайняти вiддiли, що надходили у пiвденний та захiдний вiдтинок i таким чином замкнути у великому лiсовому комплексi мiж Сколем i Туркою червонi банди. Призначенi до цiєї акцiї вiддiли доходили в половинi липня до своєї мети. Маючи великий бойовий досвiд так з червоними, як i з нiмцями, озброєнi модерною партизанською зброєю, частини УПА впали оглушливим ударом на осередок ворожих банд у селах Рикiв, Завадка, Росохач. Розгромленi в денних i нiчних боях, в панiцi тiкали червонi на захiд, залишаючи на побоевищах велике число вбитих, свою зброю й табори. Погоня за розбитими бандами, крiм лiквiдацiї менших груп, не давала нiяких вислiдiв. Безуспiшним було теж перешукування Майданських лiсiв. Заляканий ворог тiкав так, що годi було його дiгнати. Далi перешуковуючи лiси, наткнувся один наш вiддiл мiж Зубрицею й Головеськом на малярську частину. Заатакований мадярами вiддiл перейшов негайно до протиудару та незабаром оточив i взяв у полон цiлу ворожу частину.

Лiтня бiльшовицька офензива поширювалася на всi вiдтинки. Розбитий нiмецький фронт був у повному вiдступi. Всi шляхи були заваленi нiмецькими та малярськими колонами. До зудару наших вiддiлiв з ними прийшло вперше 24. VII. в селi Тур'є, де роззброєно малярську валку. В лiсовiм трикутнику мiж селами Смiльна — Залокоть — Сторонна окривалася невелика група червоних. Ранком 27. VII., вибираючись проти них, наша частина наткнулася на шляху в Жданнiй на нiмецьку колону, що вiдступала з фронту. Розгорiвся важкий бiй при вжиттi важкої зброї з обох сторiн. По довгих змаганнях ворога вiдбито та промощено собi шлях. Цього ж самого дня iнша нiмецька валка, переходячи через село Звiр, заатакувала частину пiдстаршинської школи, яка, закiнчивши попереднього дня свою працю, розпустила курсантiв на свої терени. У довгому важкому бою при невеликих власних жертвах, нанесено вороговi значних утрат. Гук боїв, що спалахнули в той самий час на двох вiдтинках, остерiг червоних вiд небезпеки. Вони, використовуючи бої наших частин з нiмцями, втекли незамiтно на захiд.

Вiддiл з Чорного Лiсу, призначений на протипольський вiдтинок, прориваючись по своїй напрямнiй у боях з нiмцями, черво-

ними та польськими бандами, доходив до своєї мети.

Фронт у перших днях серпня, простягаючись уздовж верхів Карпат, набрав знову позиційного характеру. Розділені ним гірські та підгірські відділи на початку другого року свого існування стали на порозі нової фази. Спливаючи кров'ю, виснажений у фронтових боях та підірваний революційними рухами поневолених народів, німецький „іберменш"* ганебно тікає з українських земель. Ще на верхах Карпат та на західніх кордонах України намагався ставити спротив більшовицькому імперіалізму, що не менш виснажений, використовуючи послаблення противника під енкаведівськими автоматами, гнав свої закріпощені маси на фронт і забирав у свої лабети решту українських земель.

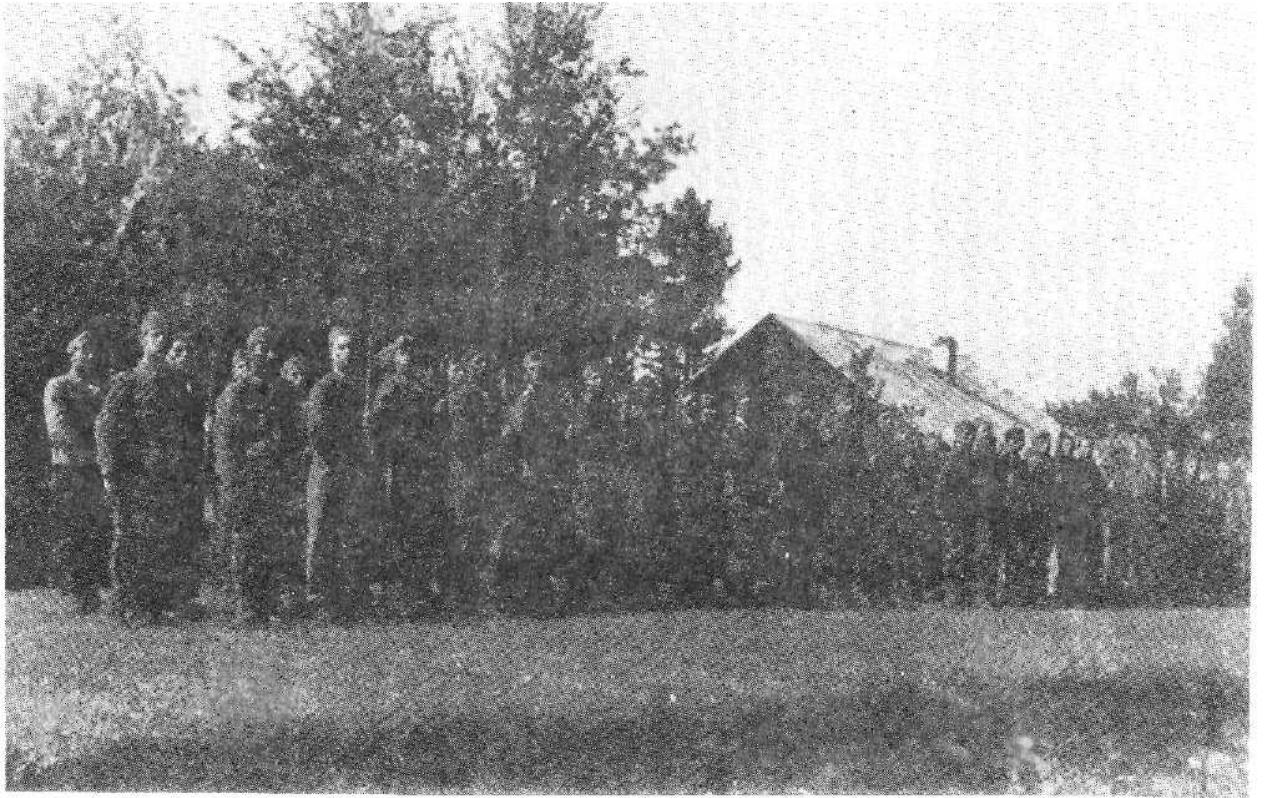
Та цим разом кремлівський загарбник застав на наших землях відмінну ситуацію, як 1939 р. Поточного року доводилося йому в своєму запіллі зустрічатися з рішучим збройним спротивом українського народу. Відділи УПА на сході й півночі громили весною й літом енкаведівські „істребітельні отряди" та були притягальною силою для тих, хто збагнувши цілі виснажуючої імперіялістичної війни, хотіли рештки своїх сил посвятити на нещадний бій за свободу поневолених народів.

З труду й крові народу, на згарищах попалених сіл виростили галицькі збройні частини. Заправлені в безнастанних боях з німецькими окупантами та сталінськими висланниками, червоними партизанами, скріплювали цей єдиний могутній фронт. А в ньому займуть теж своє визначне місце відділи Карпатського простору, що сьогодні-завтра опиняться в цілості за ворожою фронтовою лінією.

Карпати, в серпні 1944 р.

* * *

* Надлюдина.

Незідентифікована сотня УПА в Чорному лісі весною 1944 під час інспекції.

БОЇ УПА ЗА ЧОРНИЙ ЛІС ПІД СТАНИСЛАВОВОМ (Із звіту командира Воєнної Округи IV, УПА—Захід)

В полудневих годинах 23. IV. 1944 р. під табором відділу „Різуна” в Чорному лісі появилася кількох озброєних людей та зажадали від стійкового покликати до них на розмову командира цього відділу. Заявляли, що вони теж партизани та хотіли б з нашими відділами, що перебувають в цьому лісі, увійти в порозуміння для спільної боротьби. По російській мові легко можна було додуматися, що мали ми до діла з червоними партизанами. За-алярмовано варту, повідомлено „Різуна”. Тим часом червоні кількома групами підступали під табір.

На рішення більшовицької банді не довелось довго ждати. За кілька хвилин червоні переконалися, що відділи УПА можуть говорити з ними тільки мовою скорострілів. В одногодинному бою прогнано ворога, завдаючи йому кривавих втрат. Власних втрат не було. Цього ж самого дня пополудні наша стежа зустрілася в лісі коло Завою зі стежою червоних. В короткому зударі відбито противника, що несподівано наскочив. Стежа втратила одного зіпсутого скоростріла, якого мала відставити в село до направи.

Положення наше в Чорному лісі стало дуже критичне. Бойові відділи, що 20. IV. відійшли були на здобування зброї в більшовицьке запілля у фронтову смугу, повинні були вернутися щойно за кілька днів. В таборі залишились тільки новобранці та мала частина бойового вояцтва для охорони запасу амуніції. Треба було сподіватися, що ворог, потерпівши поразку цього дня, буде далі повторювати свої наступи більшими силами в наступних днях. У ночі перекинено з табору до приготованих сховищ коло 30 підвод усякої амуніції та підготовано поза табором оборонні становища для відбиття сподіваного наступу.

Ранком, 24. IV., ворог повів наступ на табір більшими силами, як попереднього дня. Табір випорожнений. Відділ, що вичікував противника на добре приготованих становищах, ударив несподівано по ньому. Заскочені червоні відступили. Стверджено, що ворожі сили так під оглядом чисельним, як і озброєнням, значно переважають наші власні. Було недоцільним в'язатися в лісовій гушці в затяжні бої з противником, озброєним виключно в автоматичну зброю. Рішено вийти на села. Біля таборів дійшло ще раз до сутички з ворогом, що вдруге перейшов до наступу. Використовуючи момент перешукування червоними порожніх бараків та забирання „добичі”

нікому непотрібних понижених перин, відділ незаметно відступив, відійшовши на Грабівку.

Наступного дня червоні малими групами нападали на село Завій і Грабівку, забираючи в селян, що під руки попало. В кількох місцях дійшло до малих сутичок.

Тим часом удалося нав'язати зв'язок з відділами, що діяли у фронтовій смузі та візвано їх до Грабівки і Завою. Власні сили зростали день у день.

27. IV. 1944 р. більший відділ червоних з кіннотою вдарив на Грабівку. Вив'язався важкий бій. Хоч у Грабівці цього дня не було великих власних сил, однак у кількагодинному бою вдалося ворога розбити. Червоні тікаючи залишили на полі бою 4-ох убитих, 5 фінок та 18 осідланих коней. Таких грабіжницьких випадів червоних банд можна було сподіватись у кожному селі довкруги Чорного лісу. Та покищо не було сил, щоб забезпечити всі села. Відділ „Дружинників“, що надходив з наддністрянських лісів коло Галича, мав зайняти Мислів і Рипянку. Яворівку, Завій і Грабівку зайняв „Різун“. Так створено оборонний відтинок довжиною двадцятькілька кілометрів. Командування цим відтинком обняв „Різун“. У Завої, що був центром відтинка, залишено для резерви більшу силу. В Грабівці залишився „Різун“ з частиною, що звела бій 27. IV.

28. IV. 1944 р. пройшов спокійно. Розвідка доносила, що з гір у напрямі Чорного лісу просувається великий відділ червоних партизан. Його приходу можна було сподіватися щодня.

У досвітніх годинах 29. IV. довкруги Грабівки запримічено ворожий рух. Залога села приготувалася відбити наступ. О год. 5:30 з обох берегів над вузькою долиною села заторохкотіли сотки фінок. Положення залого Грабівки було незвичайно критичне. Цим разом не йшлося про звичайний грабіжницький напад червоних. Це була пляново підготована акція за поразку 27. IV. Нагальним ударом з усіх сторін хотів ворог заскочити та зліквідувати нашу залогу. Почався нерівний бій. Ворожий перстень звужувався. Лозами понад річкою, використовуючи густий ранній туман, просовгнувся через ворожий перстень зв'язковий до Завою по допомогу. Нелегко доводилось ворогові вдиратись у село. За кожную хату треба було зводити важкий бій. Червоні ввели до бою кілька протипанцирних гарматок. Розриви стрілен у кількох місцях викликали пожежі. Під заслоною диму червоні впадали в село та зі скаженою люття палили дальші будинки, забираючи їхніх мешканців із собою. І так у руки червоних попало 23 особи, між ними місцевий священик та його гість о. Микитюк, що перед кількома днями обняв був функцію капеляна

при відділах УПА на терені В. О. Коло години 8-ої геройська залога Грабівки, здавлена на малій частині села, використовувала всі можливості в терені для оборони від ворожої навали. Впали вбиті, „Різун” був ранений.

Резервні сили з Завою під командою „Мороза” були вже в дорозі. Саме в найкритичніший момент від сторони Завою широкою лавою, бравурним ударом нагрянув на червоних „Мороз”. Ця несподіванка викликала у ворожих рядах замішання. Чути було вигуки: „Удірай, большая сіла йдьот!”, „Германци!”, „мадяри!” і т. п. (Ця частина УПА була зодягнена в здобуті на німцях однострої). Проштий кільканадцятьма кулями з фінок „Мороз” упав геройською смертю. Зі збільшеним завзяттям вдарило стрілецтво на ворога. В кількох хвилинах наступаючі получилися з „Різуном”. Очищування села та погоня за розбитими червоними бандами до лісу тривала до год. 13:30. Не вдалося однак відбити зловлених червоними людей. При відступі розстріляли всіх 23-ох на цвинтарі.

На полі бою знайдено 11 ворожих трупів. Точніше втрат не можна було устійнити, бо червоні відступаючи забирали з собою, або покидали в пожарища своїх трупів. Здобуто 14 фінок. В кілька днів пізніше знайдено над селом у лісі, замаскованих гілляками ще 4 ворожі трупи. Власні втрати: чотирьох вбитих та кількох ранених. Згоріло 17 господарств. На основі записок, знайдених при вбитих, можна було трохи зорієнтуватися про силу ворога. Стверджено, що зведено бій з „Отрядом Іскри”, у склад якого входило 4 „роти” (сотні). „Рота” начисляла 60 людей. Огнева сила „роти” — 1 важкий скоростріл, 8 легких, автомат-пістоля та кілька гранат на кожного стрільця. Аmunitionні припаси досить великі. Новими силами забезпечено села: Майдан і Посіч від сходу та скріплено сили на відтинку Мислів-Грабівка.

1. V. 1944 група червоних наступала на Майдан. Частина відділу „Гамалії” несподіваним ударом відбила напасника. Треба було числитися з тим, що червоні подібно, як у Грабівці, схотять урядити відплатну акцію на Майдан. Сюди стягнуто цілий відділ „Гамалії” та частину відділу „Різун”. Розвідка доносила, що до Новочина заходять часто червоні по харчі. В цьому селі мали вони кілька симпатиків і там легко було їм діставати харчі. Частина відділу „Благого” зробила засідку в лісі коло Новочина. 2. V. увечорі червона банда, обвантажена всяким добром, верталася з села. Несподіваним ударом розбили її. Ворог залишив кількох убитих, 2 скоростріли, 4 фінки та всі харчі. Залого Майдану вичікувала далі

сподіваного наступу. Стежі, що кожного дня для устійнення постою ворожих сил ходили по лісі, знайшли в нашому пустому таборі листа від червоних. Форма його — це типово російська порнографія, зміст — скажені погрози на нашу адресу.

У пополудневих годинах 7. V. прийшов на Майдан сподіваний удар подібними силами, як на Грабівку. Та цим разом наткнувся ворог на добре підготовану оборону. В кількагодиннім бою на скраю лісу розбито червону банду. Тікаючий ворог залишив 8 трупів і 12 фінок. Чергового дня знайдено в лісі в недбало закритій могилі ще 11 вбитих. Це був останній ворожий випад, що своїми розмірами зраджував наміри червоних банд завдати нищівного удару відділам УПА.

Від того часу помітне було в їхній поведінці моральне заломання, хоч сили їхні в лісі чисельно кріпшали. Дальші їхні випадки на села мали виключно грабіжницький характер, при чому вони старалися обминати зустрічі з нашими відділами. Потвердженням цього є зміст денників, знайдених при вбитих червоних. Напр., пише один з них 10. V.: „...Чималою групою пішли в село Завій, щоб зібрати продуктів. Підійшовши до села, взнали, що в селі є Бандери. Вирішили зайти з другого кінця, де їх не було, напали на крайні хати, обарахилили по-бандітски, іншого виходу не було...”. Ставати до відвертої боротьби по кількох невдалих спробах не було в них ні охоти, ні відваги.

Тим часом штаб В. О. переніс сюди свій осідок, щоб могли безпосередньо керувати акцією ліквідації червоних банд.

Відділи приготувлялись на інспекцію з Головної Команди. „Черник” мав завдання забезпечити відтинок Мислів-Яворівка. Очікувану інспекцію випередив відділ німецької шуцполіції, що в той час вела на терені Калущини паціфікаційні акції по наших селах. В Мислові зустрівся з ними „Черник” зі своїм почотом. Зчинилась перестрілка. Німці зайняли село та урядили погоню за групою, яка відступала до частини, розташованої край лісу. Відділ пішов до наступу на німців. Бій, що тривав коло однієї години, приніс повну перемогу. В панічній утечі покинула шуцполіція Мислів. Від уті-качів паніка уділилась і військовим частинам, розміщеним коло Мислова й у Вістовій. Здобуто більшу кількість амуніції та скорострільних стрічок. Від бойових дій загоріла одна хата. Жертв у людях не було. Щоб забезпечити село від можливої акції, стягнуто сюди більші сили. Німці однак у цій околиці більше не появлялися.

Опрацьовано подрібний плян бльокади Чорного лісу та розміщено згідно з ним власні сили. Відділи „Різуна”, „Черника”,

„Благого" та „Гамалії" створили перстень від Мислова через Рип'янку, Яворівку, Завій, Грабівку, Хмелівку, Глибоке, Леську, Гринівку, Новочин, Посіч, Майдан довжиною понад 50 км, відтинаючи ворогові харчеве постачання. Відділ „Верховинців" в околиці Порогів мав завдання замикати вхід до Чорного лісу з гір. Таким чином у лісі мало бути замкнених три „отряди" червоних партизан. Стежі безперервно від досвіту до пізнього вечора непокоїли по лісі ворога. Стрілянина по лісі стала буденним явищем. Примушуваний голодом ворог щонаочі на кількох місцях робив випадки на села по харчі. Понад Чорним лісом кожної ночі між 22-1 год. розривалися різних красок ракети, торохкотіли фінки і скоростріли, гупали гранатомети. Замітніші з нічних боїв — це бій у Рип'янці, де ворог кількома великими групами вдарив на село. Відбитий, повторював свої наступи, та по двох годинах без ніякої добичі, з кривавими втратами, вернувся до лісу. У нічному бою в Мислові відзначилися зокрема гранатометники, що, орієнтуючись по поданих ракетах у віддалі двох кілометрів, цільним обстрілом розторожили ворожу групу.

За винятком де-не-де зловленої корови, ворогові ніде не вдалося здобути харчів. Кожний свій напад ворог оплачував кривавими втратами.

При одному вбитому знайдено записник зі звітами, висланими радіом у більшовицьке заплілля. В них чванилися червоні великими успіхами в боротьбі з нашими відділами, зокрема в перших днях. Коли підрахувати наші втрати в їхніх звітах, то з наших сил повинно б уже мало що залишитися. Тим часом відділи УПА послідовно винищували червоних їхньою таки зброєю, що її число в наших руках день у день зростало. Кількакратні домагання червоних прислати літаком боєприпаси свідчили, що й з амуніцією у ворога вже не так світло.

Коли червоний командир чванився перед своїми зверхниками великими успіхами, його стрілецтво тим часом записувало у свої особисті денники зовсім щось інше. Напр., такі речення: „...Хліба в нас немає ні кришки, м'ясо, хоч і є, але без хліба не втнеш...", „їсти в нас майже нема чого. В яке село не підеш, там і бандьори, обезательно треба зводити бої. Обще, з продуктами в нас справа чим дальше стає погано...". „З продуктами що далі стає погано, в яке село не підеш, там і стріляють, обще живемо над голод..." і т. п. свідчать наявно, що наша бльокада мала повний успіх. Виголодження, а в слід за цим моральне заломання ворога було

запорукою успіху при остаточній розправі, до якої вкоротці мало дійти.

Сильні стежі просліджували в лісі розташування ворога та його рухи. Почалася підготовка до наступу. Розвідка донесла, що на шляху коло Боднарова, гестапо придержало польку з Мислова, Гелену Масловську й її брата Казимира та ще якусь молоду жінку, що мала бути розвідувачкою червоних. Згадана полька кілька тижнів тому перейшла зі своїм малолітнім братом до червоних партизан. Ми знали, що німці використовують поляків на те, щоб при їхній допомозі винищувати українських повстанців, збаламучені поляки йшли радо на таке агентурне вислугування. Подібно вони вислугувалися також більшовицьким партизанам у боротьбі проти УПА. Тому ми сподівалися, що німці звільнять арештованих поляків, що, як місцеві, могли дати їм інформації про УПА. Так і сталося. Німці арештованих звільнили. Тому пороблено відповідні заходи, щоб піймати розвідувачок. Два дні після цього звільнені німцями жінки попали в наші руки. Для заокруглення приблизних даних про ворога цей язик був дуже цінний. Одна з них мала покінчені розвідчі курси, працювала в партизанських відділах два роки. Зізнала, що вона з „отряду Іскри“. Мала завдання дістатися до „Шукаєва“, що командував партизанським „соедіненієм“ коло Сколього. Звідти мала принести карти Карпатського терену та батареї до радіовисильні. З огляду на критичне положення в Чорному лісі треба було домовитися з „Шукаєвом“ про перемарш його сюди, або відділу з Чорного лісу до нього. Крім „отряду Іскри“ був ще в Чорному лісі „отряд За Родіну“ та ще один, якого назви не знала. Не знала також точніших даних про них.

Ці вісті покривалися з даними зі здобутих записок. Тим часом стверджено, що один ворожий відділ прорвався в гори. Видно було, що червоні, не чекаючи на відповідь „Шукаєва“, рішили тікати з Чорного лісу. В південну частину лісу перекинено більші сили й таким чином щільно замкнено ворогові вихід з нього.

Тим часом розвідка донесла, що 31. V. починають німці очищувальну акцію на Чорний ліс, яка має тривати до 6. VI. Акцію проведе 7 панцирна дивізія. Подано майже подрібний плян її перебігу. Ми знали, що німецька очищувальна акція була звернена не тільки проти червоних банд, але також проти УПА. УПА всеціло панувала досі над більшими теренами Чорного лісу й вони були зовсім недоступні для німців, зокрема для їхніх пацифікаційних і грабіжницьких акцій на українські села. Був це час, в якому німці

намагались ще востаннє вивезти з України хліб і людей на роботи до Німеччини.

Тим то при планованій німцями акції нам ішлося про те, щоб не тільки не дати змоги німцям ударити по наших відділах, але щоб використати німецьку акцію для знищення червоних банд. Знаючи німецький спосіб проведення „айнзаців" у лісових смугах, за пляном цієї акції можна було сподіватися, що до зудару з червоними не прийде; радше, що можлива зустріч для червоних не буде грізною. Ішлося про те, щоб цей факт використали наші відділи та, відступаючи перед німцями, розгромили червоних і забрали добичу — їхню зброю. Беручи до уваги факт, що червоні були наставлені на втечу з Чорного лісу в гори (на південь), а німці мали починати свою акцію від півночі, перекинено всі частини на південний відтинок. Таким чином обминалося зустрічі з німцями та, займаючи тільки 20 км довгий відтинок, можна було краще зосередити власні сили для розгрому червоних, коли б вони пробували тікати з лісу.

Ранком 31. V. почали німці свою акцію. Важкими танками з Мислова, Рип'янки й Завою переїздили по лісових дорогах та лініях. Ніяких піхотних сил, за винятком малих стеж на краях лісу та малих залог по селах, до бою не введено. Тільки поодинокі вистріли з панцирних гарматок, лунаючи по лісі, свідчили, що німці на червоних не натрапили.

Так прийшов 1., 2., і 3. VI. На лінії Грабівка-Гринівка, у віддалі двох кілометрів від Гринівки, 3. VI. о год. 19:30 завважено ворожу стежу. Якраз на цьому відтинку стояла найкраща бойова частина, — відділ „Різуна". По короткій перестрілці стеж, червоні цілим „отрядом" ударили на нашу лінію. В кількох хвилинах поодинокі вистріли та відірвані серії перемінилися в несамовитий шум автоматів, крісів, скорострелів. Розділені кількаметровою лісовою дорогою, лежали в гущавині одні напроти одних добре знані одні одним противники. По обох сторонах була свідомість, що тут западе остаточне вирішення.

Червоні не щадили амуніції. З добре розбудованих становищ у глибокім рові вздовж дороги відділ відбивав скажені атаки противника. Його спроби дістатися через дорогу до наших позицій, ліквідовано ручними гранатами, а навіть пістолями. Тільки завдяки холоднокровності загартованих у боях старшин та стрільців цього відділу, червоним ніяк не вдалось сфорсувати переходу через дорогу. Туман диму вкрив поле бою та в'їдався в очі. Важкі гранатомети, що з огляду на малу віддадь, яка ділила противників одних

від одних, мусили бути прецизно наставлені, щойно згодом пустили перші пробні стрільна. Провіривши їхню цільність, згодом засипали ворога. На наслідки цієї зброї не треба було довго ждати. „Ребята, спасайтесь, хто куди. Тяжоліє міномйоти бють!” — заревів хтось заляканим голосом у ворожій лаві.

Подана у формі команди паніка зробила своє. Повторяти цього не треба було, бо „ребята” і так вже втікали, хто куди. Справні гранатометники на відповідний наказ вслід за втікаючим ворогом обклали важкими стрільнами цілий район. Відділ пішов за розбитим ворогом у погоню. Пізня ніч та кількогадинна буря перешкодила в цілковитій ліквідації розбитого та розпорошеного „отряду” червоних. При сумерку зроблено поверховий перегляд побоевища. Знайдено в гущавині 15 вбитих, одного важкого й чотири легкі скоростріли, 9 фінок, кілька тисяч амуніції. Ворог залишив там таборове майно та архів. Коло 70 обв'ючених коней, що перелякані вганяли по лісі, годі було половити. З нашого боку—один стрілець важко ранений. Вночі помер.

З огляду на велику кількогадинну громовицю стягнуто до села цілу лінію, що замикала вихід з лісу. Дорогою проходили тільки невеликі стежі. Розіслані ранком другого дня стежі по слідах ствердили, що через дорогу прорвався великий відділ з табором у південнім напрямі. Заряджено погоню за цим відділом та за розбитками з попереднього дня, які малими групами подалися в глибину лісу на північ. Перешукано основніше поле бою з попереднього дня та знайдено ще 17 ворожих трупів і кільканадцять фінок. Награблені в доколичних селах коні розбитого відділу червоних верталися тепер до своїх господарств, обвантажені амуніцією та іншим добром.

Пізнім вечером одна стежа віднайшла табір „отряду”, що вночі прорвався на південь. В перестрілці впав один стрілець.

Погоня більшою силою не могла вже дігнати ворога, що тікав. Обстріляно його тільки гранатометами.

Німці цього дня перекинули свої відділи на південь і були увечорі недалеко від місця сутички наших з червоними. Вони обставили шлях Росільна-Красна.

5. VI. німці оточили червоних в околиці Слободи Небилівської. По кількогадиннім бою частина червоних прорвалася на захід та пішла горами в Скільчину до „Шукаєва”, друга частина в розбитій формі завернула малими групами в Чорний ліс. На цьому побоевищі знайшла опісля наша розвідка 10 трупів червоних.

6. VI. німці закінчили свій „айнзац" та вернулися до Станиславова.

Згідно з нашими сподіваннями німці не розбили, хіба частинно виполошили ворога з Чорного лісу. Хоч це було перехрещення наших плянів ліквідації червоних банд, треба однак було скоро принорочитися до нової ситуації та діяти на ширшому терені.

Відділ „Верховинців" негайно по відступі німців приступив до акції. Всякі намагання червоних дістатися в гори були безуспішні. В руки цього відділу попадали майже кожного дня ворожі групи. В самому Чорному лісі проходили теж невпинно розшуки розбитків. Ворог був до решти здеморалізований. Згодом не треба було вже зводити боїв. Вистачило нашим відділам сидіти по селах, а виголоджені недобитки групами по 15-20 людей приходили до сіл та самі складали в нас зброю. Одна група, що попри Богородчани-Надвірну намагалася продістатися за фронт, попала в Коломийщині в руки відділу „Недобитого". Так скінчили ті, що ще недавно в своєму порнографічному листі до нас готувалися ліквідувати нас „одним начерком карандаша".

Довкруги Чорного лісу запанував повний спокій. Ліс був знову неподільно в наших руках.

На 11. VI. заряджено в Грабівці посвячення могил героїв, упалих у цьому великому бою. Свято мало мати чисто військовий характер. Мали взяти в ньому участь тільки відділи, що були заангажовані до боїв з червоними. Понижче цвинтаря стояла невеличка березова огорожа. В ній у завітчаних могилах під скромними військовими хрестами, з засадженими шоломами лежав хорунжий „Мороз" з чотирьома стрільцями.

Туди від вчасного ранку з сіл, розміщених довкола Чорного лісу, організованим порядком стягалися великі маси народу, несучи вінки з відповідними написами. Факт цей заскочив організаторів цього свята. З огляду на конспірацію перед ворожою розвідкою, що при такій нагоді легко могла сюди дістатися, треба було відтягнути від участі в святі всі відділи. Вислано туди тільки одну соту, як почесну варту при могилах. Кількох священників відправило польову Службу Божу та панахиду.

Перед кількатисячною масою народу в довгій черзі промовців виступив теж з відповідною промовою старшина УПА.

Та самочинна маніфестація народніх мас над могилами тих, що впали в боях з червоними бандами в обороні їхнього життя й майна, була яскравим виявом їхніх глибоких симпатій до тих „Лицарів УПА — борців за волю України". При тій нагоді народ

своєю численною появою та устами своїх промовців ще раз заявив свою солідарність з нашою збройною силою та готовість, кожної хвилини на поклик вступити в її ряди. Вояцтво по важких трудах відпочивало, використовуючи гарну погоду.

На основі досвіду півторамісячних боїв з добре озброєним противником проведено реорганізацію відділів, використовуючи до цього масу здобутих фінок. Відбуто теж курси для окремих під-ривних відділів та курс обслуги важкої піхотної зброї. Кілька сутічок з німцями, що зайшли тим часом на терен Грабівки, Завою та Гринівки не могли припинити нашої праці в теренах, цілковито опанованих УПАрмією.

Святковим закінченням боїв за Чорний ліс була відправа відділів при участі командира УПА-Захід 27. VI.

При цій нагоді обговорено справу охорони населення від німецьких грабунків та плян дальшої ліквідації більшовицьких банд у карпатській смузі. На чергу приходили Майданські ліси між Сколем і Туркою. Відділи „Різуна“, „Благого“ і „Черника“ дістали наказ приготуватися до вимаршу і 30.VI. під командою „Різуна“ відійти на захід. „Різун“ і „Благий“ мали зайняти південний відтинок при облозі Майданських лісів, „Черник“ мав відійти далше на захід для оборони українського населення від польських банд.

Тіла замордованих червоними партизанами в Чорному лісі 2 червня 1944: Василь Маслій із с. Грабівка, стр. „Микола” із СУЗ, та Степан Іванишин-„Богун”, заступник окр. пров. юнацтва в Коломийщині.

НІМЕЦЬКИЙ НАСТУП НА ВІДДІЛИ УПА В ДОЛИНЩИНІ

(З надзвичайного звіту командира Воєнної Округи IV,
УПА-Захід)

6. VII. 1944 р. пополудні три авта німців (вермахт) з лейтнантом на чолі поїхали в напрямі села Кам'янка, де тоді стояв „Різун” зі своїми відділами. Під Кам'янкою дійшло до сутички. Відділи зажадали від німців скласти зброю. Намагання ставити спротив було зліквідоване кількома скорострільними серіями. Забрано три скоростріли, кільканадцять крісів та амуніцію.

„Різун” мав завдання продістатися з відділами до Майданських лісів (між Сколем і Туркою) та прочистити їх від червоних партизан, що в силі около 2,000 людей загніздилися в цих лісах і в дооколишніх селах грабували та вели розкладову роботу серед населення.

В кілька годин по сутичці під Кам'янкою розвідка ствердила, що німці зайняли шлях від Синевідська Вижнього по Рожанку великими силами. Рівночасно стверджено велику концентрацію ворожих сил у Болехові, Долині, Вигоді та підготову квартир у Мізуні і Велдіжі.

Було ясне, що ворог підготував великий наступ на терен, зайнятий відділами УПА, себто на села: Кам'янка, Бряза, Кальна, Розтічки, Слобода Болехівська, Дужки, Липа. „Різун” рішив прийняти бій і вичікував ворога в Кам'янці. Вночі на 8. VII. підтягнули німці свої сили з Болехова через Тисів-Поляницю й о год. 5-тій рано заатакували „Різун” зі сходу. Приготовані відділи до оборони привітали ворога густим скорострільним вогнем та важкими гранатометами. Німці по важких втратах у першій сутичці відступили на дальші становища й вичікували.

Коло 7-ої год. шляхом від Сколього завважено колони мадярів, що силою около полка наближалися до Кам'янки. Їх обстріляно важкими скорострілами та гранатометами на віддалі понад 2 км, поки ще вони встигли з маршової колони розвинутися в бойову лаву.

Це повністю вистачило, щоб викликати в їхніх рядах замішання та спонукати до відвороту в напрямі Сколього.

Розвідка донесла, що з Гребенова й Либохори підсуваються в сторону поля бою великі німецькі сили. Треба було випередити ворога й зайняти домінуючі над цією околицею верхи: Лопату і

Матагів. Верхи ці важні тим, що по них проходила запасна лінія укріплень, побудована мадярами. Коло полудня почався повільний відступ з опізнюванням у напрямі Лопати. Туди перекинено в першій мірі важку зброю й табір.

Коло 17 год. почався з всіх сторін концентрований наступ ворога на Лопату. До цього вжито ще раз відділ мадярів з напрямку Сколього. І цим разом кілька гранатометних стрілен вистачило, щоб цього противника загнати в долину. Було ясно, що мадяри при-тримувалися засади не воювати з відділами УПА. Гнані до бою мадяри, по першій перестрілці відступали від „переважаючого” противника.

Тим часом наступ німців тривав. Бій за Лопату прибирав з години на годину щораз більше завзятих форм. В рукопашних боях доходило до драматичних сцен. О год. 20 ворог, не добившись ніяких успіхів, з важкими кривавими втратами відступив на села.

Здобуто кілька скоростріль, кільканадцять крісів, ручних гранат та амуніції настільки, що цілком покрито витрати за цілоденний бій. Власні втрати: двох стрільців легко ранених. Залишено вози, перевантажуючи амуніційні припаси та інше добро на в'юки.

Більшу частину кривавих втрат завдано німцям з важкої піхотної зброї. Зокрема відзначилися відділи гранатометників, що цілий день успішно обстрілювали на далеку віддаль більші скупчення ворога, який намагався з сіл продістатися ярами на верх.

Старшинська школа мала завдання зв'язатися з „Різун” і дати йому харчову поміч, а в разі потреби і збройну. Завдання своє до вечора виконала, в бої цього дня не встрявала. Вночі „Різун” зійшов до таборів Старшинської Школи на відпочинок, а інші відділи планово розташувалися по селах і верхах.

9. VII. ситуація була зовсім ясна. Протягом попередньої доби шляхом бойової та агентурної розвідки стверджено точно розташування ворога та приблизно його сили.

Положення власне:

Від заходу гори Магури, Либохора, Басарабки, верхи над Сукілем, Брязою й Тисовим, від півночі лінія Церківна, Слобода Болексівська, Розтічка, Кальна, Кропивник та від сходу лінія Мізунь, Солотвина Мізунська. Терен від півдня (від мадярського кордону), який покищо не був загрожений, контролювали сильні стежі. Замкнений цими лініями чотирикутник високогірської та лісової смуги, площиною понад тисячу квадратних кілометрів був повністю в наших руках.

Положення ворога:

Частини однієї німецької дивізії зайняли від заходу Рожанку, Тухлю, Зелем'янку, Гребенів, Кам'янку, Сукіль, Брязу, Тисів, Болахів та верхи Лопату і Матагів. У Сколім полк мадярів. Від півночі й заходу частини другої німецької дивізії зайняли Долину, Вигоду, Велдіж та меншими силами підсувалися в напрямі Солотвини Мізунської.

Рішення:

Уникати затяжних боїв, бити ворога з засідки, переривати постачання та зв'язки, планованим маневруванням після удару дезорієнтувати ворога у власному положенні.

Ранком 9. VII. ворог почав розшуки наших частин в околиці поля бою з попереднього дня.

Ворожі відділи в кількох місцях попали в наші засідки. І так: польова жандармерія Старшинської Школи обстріляла німців на Матагові, інша засідка обстріляла ворога між Сукілем і Брязою.

Ворожих втрат не устійнено. Власних не було ніяких. Увечорі від години 18.30 до 19.30 сотня Коника зі Старшинської Школи звела бій під табором школи над залізничним шляхом. Ворога відбито, здобуто два скоростріли, кріси, ручні гранати та кількасот набоїв. Ворог мав утрати вбитими і раненими; взято одного полоненого. Полонений поляк у німецькій армії. Власних втрат не було.

Вночі почав Різун далі маршувати, згідно з наказом, назад.

10. VII. о год. 2:30 під Матаговом стежа Старшинської Школи наткнулася на ворожу розвідку. Німців відбито, по нашій стороні один ранений.

Протягом дня засідки в кількох місцях вдарили по ворогові. Завершенням бойових акцій цього дня була засідка на велику німецьку автомобільну валку між Поляницею й Тисовим, виконана частиною відділу „Заграви" о год. 19:00. Тут завдано ворогові більше кривавих втрат, спалено кілька машин та взято добичу.

Вночі 10. VII. підривний відділ червоних партизан з Майданських лісів, не орієнтуючися для чого німці кидають у гори великі сили війська, висадив у повітря на мості між Гребеновим і Зелем'янкою німецький військовий транспорт. Німці взяли цей факт на рахунок відділів УПА.

Тактика наших відділів останніми двома днями викликала у ворога цікаву реакцію. Він, зокрема солдати, побачив неможливість ліквідувати УПА та зрозумів свою безвиглядність у горах в обличчі боротьби з рухливою партизанкою. Солдати нарікали на своє командування, що їх сюди послало та заявили, коли їм пощастить

вийти ціло з того положення, то вже ніяка сила не вижене їх другим раз у гори проти партизан. (Звіти з Брязи й Сукіля.) За звітом з Мізуня один німецький старшина зі сльозами в очах нарікав на свою долю перед лісничим у Солотвині Мізунській: „Я перейшов — оповідав він — французку та східню кампанію, аж тепер під кінець війни доведеться згинуть в цих горах у боях з УПА”. З признанням висловлювався про хоробрість і тактику наших відділів. На його думку дальша ця акція може принести німцям тільки ще більші втрати, бо на успіхи немає перспективи.

10. VII. зайшли деякі зміни в розташуванні власних та ворожих сил. Від год. 5-9 рано евакуовано Старшинську Школу через Дужки, Слободу, Липу до таборів відділів „Заграва”, „Журавлів” та „Гайдамаків”. Цю евакуацію треба було виконати з огляду на те, що Старшинська Школа містилася на кордонах зайнятого нами чотирикутника в мисливських домах. Ворог увів до бою цього дня важку піхотну та артилерійну зброю й заходила небезпека, що зі своєї позиції на Матагові може успішно обстрілювати приміщення школи. (Віддал 4 км.) Летунство, що появилося по год. 9-тій, не могло вже нічого запримити. Ворог, переслідований засідками, опустив під вечір села: Брязу, Кам'янку і Сукіль. На східньому відтинку від ранку великий ворожий рух з Долини, Вигоди й Велдіжа на південь. Великими силами німці зайняли Мізунь Старий, Новий, Солотвину Мізунську, Витків, Сеночів, а стежі доходили до Магури. Увечері відбулася на новому постю Старшинської Школи відправа командирів усіх відділів. Рішено далі вести цю саму тактику оборони, як у попередніх днях. Перегрупувано відділ, кидаючи більші сили на схід, бо, оцінюючи з ворожої концентрації сил від сходу і півдня, — треба було з цього боку сподіватися сильнішого удару. Коли взяти до уваги чисельну силу наших відділів на охопленому бойовими діями терені, їх озброєння та боездатність, можна було, використовуючи моральне заломання ворога, переходити на поодиноких відтинках до успішних наступів, концентруючи до цього всі сили. Однак проведення таких наступів було недоцільним з огляду на те, що на терені, зайнятому нами, було зосереджено також кількості людей без зброї, тут теж були важні військові об'єкти. Вишкіл юнацьких кадрів, кандидати на новий курс Старшинської Школи, два курси радистів, курс медсестер, польовий шпиталь та зброярські варстати із заінстальованими машинами, — все те вимагало великих сил.

Наступного дня на східньому відтинку — далі великий рух. У Мізуні Старій та Солотвині Мізунській окопали німці артилерію,

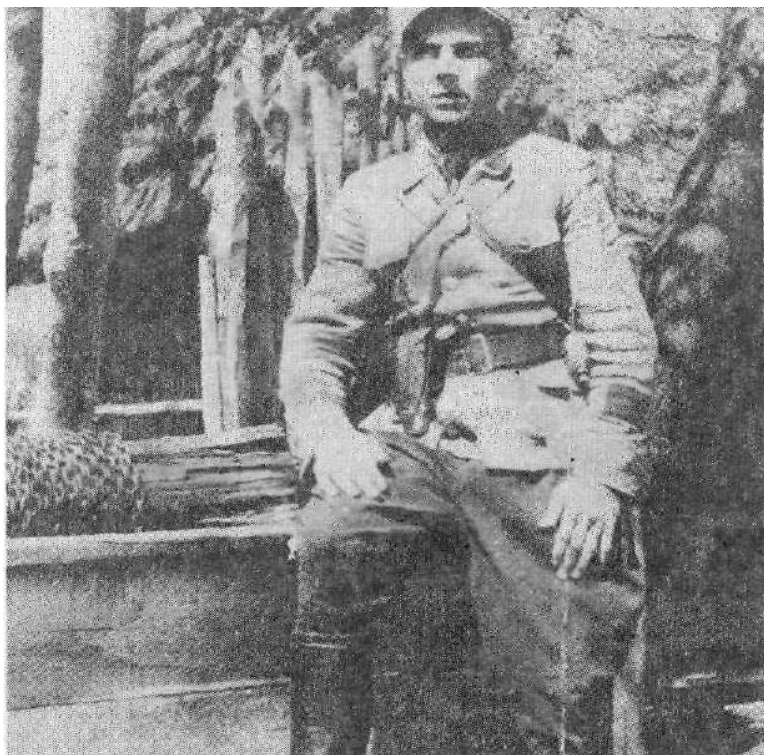
наказали селам направляти мости на шляху Кропивник-Кальна-Розтічки та казали населенню, що будуть робити наступ на партизан. „Було б добре — говорили вони — коли б під час своєї акції нікого не стрінули”.

Дальші дні проходили спокійно. Ніяких спроб наступу з ворожого боку не було, тільки 13. VII., коло полудня, німці зі своїх становищ на Магатові обстріляли покинуті Старшинською Школою мисливські доми. Від обстрілу важкими гранатометами будинки згоріли, ворог однак до згарищ не зближався.

Тим часом Старшинська Школа, яка до 15. VII. мала покінчити іспити, використовуючи гарну погоду, вийшла з таборів на полонини, де спокійно далі виконувала свою роботу.

Відділ „Журавлів”, прориваючись непомітно через ворожий перстень, відійшов на схід виконати своє завдання.

Вночі з 15 на 16 VII. ворог, під охороною панцирної зброї, почав відворот з гір. До вечора в цій околиці запанував повний спокій. Збройні відділи та всякі курси повернулися до своїх нормальних зайнять. Відділ „Заграва” готувався до відмаршу згідно з наказом штабу. За підрахунками з побоевищ, за висловами німців та даними розвідки (транспорти ранених і вбитих), що діяла справно по містах і більших скупченнях ворожих військ, устійнено німецькі криваві втрати на околу 200 вбитих і ранених. Мадярських втрат, що мусіли бути незначні, не устійнено.

Невідомий командир сотні (1949)

Незідентифіковані особи - перший зправа має на лівому рукаві відзнаку командира сотні (1944).

**СПОМИНИ ВОЯКІВ
З ЧОРНОГО ЛІСУ**

Сотник Іван Гонта-„Гамалія“. Командир чоти у вишкільному курені „Гайдамаки“ осінню 1943. З початком 1944 р. переходить до Чорного лісу, де став командиром сотні, а після переходу фронту командиром куреня. Загинув на полі слави 1 листопада 1944.

Сотенний командир „Гамалія" зі своїми стрільцями (весна 1944).

СОТНЯ КОМАНДИРА „ГАМАЛІЇ“ ТА „ПИРОГА“

24. 7. 1944 р. наш відділ к-ра „Гамалії“ злучився з відділом к-ра „Шрама“ коло с. Красне і того самого дня обидва відділи вирушили рейдом у гори, щоб перейти фронт, який вже наближався до Чорного лісу. По цілонічному марші ми зайшли до с. Прислуп. Під селом 26. 7. 1944 о. о год. 8-мій рано ми дістали одну годину, щоб відпочити. Позаду нас було чути гуркіт машин, які переїзджали гостинцем. По відпочинку знову дальший марш у напрямі с. Багрівка. За селом під лісом ми потрапили на першу лінію більшовицького фронту. Ми з ними звели бій, який тривав цілих три години. Більшовики зі своєю допомогою танками й мінометами примусили нас до відступу. Відступаючи ми залишили на полі бою 18 вбитих, які їхні псевдоніми — собі не пригадую. Чотирьох було ранених, а стрілець „Медвідь“ попався живий у руки більшовиків. Ворожі втрати мені не відомі.

По відступі ми подалися в гори в напрямі с. Пороги. Над селом ми стали на відпочинок. Тоді к-р вислав розвідку. Від розвідки, після її повороту, ми довідалися, що в селі є вже більшовицькі війська. До села на вечеру ми не заходили, тільки к-р дав наказ, щоб з'їсти свою залізну порцію, яку кожний наш вояк мав з собою. В лісі ми переночували, а ранком вирушили далше в напрямі Маніви. Тут ми затаборували на горі Малиновій і зустрінули боївку провідника „Роберта“ й підстаршинську школу. Це було 28. 7. 1944 р. На згаданій горі ми перебували до часу, коли фронт пішов ближче до мадярської границі. Сидячи в горах, ми не знали, що робиться в терені, у який вже зайшли більшовики. Провідник „Роберт“ вислав свою боївку на розвідку. По поверненні боївки ми довідалися, що більшовики почали проводити облави на молодих чоловіків, яких пізніше забирали до війська.

15. 8. к-р „Гамалія“ дістав наказ повертатися в Чорний Ліс. Наша сотня зараз відійшла туди, залишивши на горі Малиновій „Шрама“, „Іскру“, підстаршинську школу, боївку провідника „Роберта“ й сотню новобранців, якої командира не пригадую собі. До Чорного Лісу ми прибули 17. 8. 1944 р. Тут ми й затаборували в таборі к-ра „Шрама“. Звідси на відпустку пішов сотенний „Грізний“, який заступав к-ра „Гамалію“. Політвиховник „Левко“ відійшов до теренової сітки на пропагандиста. 19. 8. 1944 р. к-р „Гамалія“ розділив сотню на чоти, щоб якийсь час діяли само-

стійно. Але це було дуже коротко, бо вже 24. 8. 1944 р. злучились усі чоти знову в одну сотню. В Чорному Лісі ми вже застали сотні „Шума“, „Бойка“, „Нечоси“. Всі ці сотні ще відбували військові вишколи. Крім того, було тут багато кущів (СКВ), які перебували в лісі. Кущі, перебуваючи в лісі, магазинували харчі та інші речі, які залишилися від фронту.

Після злучення сотні разом, почали ми ходити на засідки. Перша така засідка була на поїзд, який їхав у напрямі фронту. На згаданому транспорті їхали самі НКВД-исти й везли саму тяжку зброю. Наша сотня зробила засідку близько рейок на лінії Станіславів-Калуш, між сс. Майдан-Млини. На цей транспорт ми чекали більше двох годин. Ми мали наказ не бити по машині, а тільки по вагонах і пустити його, щоб заїхав до Калуша, бо більшовицькі політруки ширили пропаганду, що „бандерівців“ уже взагалі немає в цих теренах. Коли ж такий поїзд приїде до Калуша, то народ побачить брехливу більшовицьку пропаганду. Надїхав поїзд. Командир дав наказ стріляти по поїзді. На поїзді зчинився крик раних енкаведистів. Паровіз не був ушкоджений і потяг даліше простріляні вагони до Калуша. Засідка відбулася 29. 8. 1944 р.

Два стрільці з нашої польової жандармерії „Великий“ і „Бульба“ зловили двох більшовицьких розвідувачів, які були перебрані в цивільний одяг та пішли в ліс, де пастухи пасли худобу. Від них хотіли довідатися чи приходять до села і хто переховує в селі „бандерівців“. Діти їм нічого не сказали. Це було під лісом с. Посіч. Опісля при зізнаннях вони призналися, що мали за завдання довідуватись про наші рухи.

В районі Лисець, Станіславівського повіту, більшовики зробили велику облаву, при чому оточили шість наших сіл. Під час облави зловили 68 чоловіків, з того 55 забрали в армію, а 13 посадили в тюрму.

2. 9. 1944 р. в повіті Калуш сталінські посіпаки зробили велику облаву та зловили 280 чоловіків, яких забрали до війська. По облаві їх мали пішки перепроводжувати до Станіслава, про що нам донесла розвідка. Командир дістав наказ негайно зробити засідку й відібрати від більшовиків забраних мужчин. У конвої мало бути 35 енкаведистів. Наша засідка нам вдалася. Як надійшли енкаведисти разом з людьми, так ми їх усіх забрали без одного стрілу, з тих людей залишилось у нас 80 осіб, решта пішла собі додому.

Як мені було відомо про сотню „Шума“, яка була зібрана по переході фронту, хоч відбувала вишкіл, а крім того не дарму-

вала, але також воювала з більшовиками в Чорному Лісі над річкою Луквичка. В бою впало 35 більшовиків та 13 ранених. Втрати сотні „Шума” — 8 вбитих і 5 ранених. Від більшовиків здобуто 3 кулемети, 6 ППШ, а решта кріси.

В Чорному Лісі ми квартирували над с. Мислів. Наша розвідка з с. Завій принесла нам цікаву вістку, що к-р „Різун” повертається зі своїм відділом до Чорного Лісу. Незабаром, бо 12. 9. 1944 р. к-р „Різун” прибув зі своїм куренем до с. Завій.

Розвідка організаційної сітки подала нам відомість, що більшовики скупчують свої відділи поблизу Чорного Лісу в Станиславові та в районних містечках. З цієї розвідки поодинокі команди відділів догадувалися, що незабаром більшовики зроблять облаву на Чорний Ліс. Ми тоді квартирували коло Зелених Керничок. К-р „Різун” прислав до к-ра „Гамалії” своїх кур'єрів з наказом, щоб „Гамалія” негайно прийшов зі своїми відділами до к-ра „Різуна”. До нього ми прибули 12. 10. 1944 р. і к-р „Гамалія” дістав наказ провести акцію на район Лисець. В акції мали брати участь відділ „Гамалії” і дві чоти з куреня „Різуна”. Акція була призначена на 13. 10. 1944 р. Розчленувавшись під час проводжування акції, одна чота к-ра „Різуна” мала бути на заставі на шосе зі Станиславова, чота „Ігоря” від Богородчан, дві чоти передано до нашого відділу та чота к-ра „Різуна” під командуванням к-ра „Гамалії” брали участь у наступі на містечко в самому центрі.

В акції ми знищили будинок НКВД, военкомат та спалили будинки стрибків. Згинуло з нашої сторони 4 вояків. Більшовицьких втрат не знаю. В районі Богородчан цієї самої ночі робив акцію к-р „Бойко”. Вислід цієї акції мені не відомий.

14. 10. 1944 більшовики розпочали проводити великі облави на Чорний Ліс, які тривали п'ять днів. Під час облав ми старалися з ним не зводити боїв тому, що більшовиків було дуже багато в лісі. 21. 10. 1944 к-р „Гамалія” дістав наказ піти рейдом у Стрийський повіт і під час рейду виконати акцію на район Войнилів, де був більшовицький военкомат, НКВД і тюрма з польського костьола, де сиділо наших 80 людей. Саме відбуття акції нам удалося. Під час рейду ми збили одного більшовицького літака. В Чорний Ліс ми повернулися 28. 10. 1944 р. та затаборували в лісі над с. Грабівкою біля річки Луквички. Це місце мало загальну назву Гуркало. В тому місці ми довго не квартирували, бо більшовики вже 1 листопада розпочали акцію на Чорний Ліс. В таборі

разом з нами був провідник „Роберт” зі своїми 60-ма стрільцями.

Ще 31. 10. 1944 вночі к-р „Різун” прислав свого післанця, щоб к-р „Гамалія” негайно вийшов зі свого табору, тому що більшовики готують на ліс велику облаву. К-р „Гамалія” був тієї думки, щоб з табору вийти, тільки провідник „Роберт” не казав виходити. Рано 1 листопада нас оточили в таборі приблизно 5000 більшовиків і ми були змушені прийняти з ними бій, який тривав дві години. Наші втрати були великі, бо впало 28 та було 15 ранених. В бою був убитий к-р „Гамалія”, сотенний бунчужний, чотовий „Дністер”, ройові „Лоза” й „Дубовий”, санітарка „Сніжка”, „Хитролис”, „Тригуб” (Щоцяк Василь), „Нестор” (Стонога), „Потіха” (Гаргат Федір). Всі ці були з села Іванівка, решти псевдонімів не пригадую собі.

Після цієї акції к-р „Пиріг” перебрав наш відділ під свою команду й опісля к-р „Різун” прилучив сотню к-ра „Пирога” до свого куреня. З куренем ми довго не були, бо незабаром к-р „Різун” вислав к-ра „Пирога” з відділом у рейд на Львівщину. Пропагандивним рейдом ми переходили через села Майдан, Боднарів, Бабин-Зарічний, Бабин-Середній, Долмотів, Комянка, Мостиця, Завадка, Болохів, Збора, Корчівка, Баличі Підгірні, Сихів, Корчумка Лісова, Кавчий Кут, Тисарів, Держів, Кавець, Малехів, передмістя Миколаєва, Воля Вижня, Олів, Дуброва.

З Миколаєва ми вернулися до Чорного Лісу. В Миколаївському лісі ми звели з більшовиками бій, у якому згинуло 13 більшовиків і 9 ранених. У нас втрат не було. Після бою ми зайшли до с. Малинів, де ми квартирували одну добу. Рано в понеділок 16. 12. 1944 р. нас у селі оточили більшовики. В бою впало 8 більшовиків, а я був ранений та залишився у селі. Кудюю поверталася сотня в Чорний Ліс, не знаю.

Того вечора я виїхав до с. Ослів, де я перебував цілий тиждень. 20 грудня більшовики зробили на це село наскок, при чому вбили три родини й одного кущового провідника, двох стрільців згоріло живими в хаті, з якої арештували людей. Їхніх псевдонімів не знаю. Цілу облаву я пересидів цілий день у криївці.

До нашої сотні я долучився 24 квітня в с. Завій. Тут застав я цілий курінь, якого курінним був тоді вже к-р „Прут”. 3. 5. 1945 р. ми звели бій з більшовиками в с. Лесівка. Наших було трьох убитих стрільців, більшовицьких втрат, не знаю. Після бою до Великодніх свят ми перебували в лісі.

7 травня к-р „Прут” зі своїм куреном вирушив у рейд. Відходячи в рейд, з нами прощались к-р „Грім” і к-р „Різун”. Першої ночі ми зайшли аж до с. Мединя. Тут ми перебули цілу добу і 9. 5. 1945 р. переправились через річку Лімницю та подались й напрямі с. Блюдники. Тут знову ми були два дні, 11. 5. ми пішли далі в напрямі с. Селище, Дорогів і дійшли до с. Протеси та залишились на відпочинок. 13. 5. 1945 р. далі в напрямі с. Боянів, через річку Свічу до с. Баличі Підгірні. 17. 5. 1945 р. вирушили далі до с. Чолгани, де ми заквартирували на два дні. 19. 5. 1945 р. ми переправились через річку Свічу та пішли в напрямі с. Нічів Горішний, Тинява, де ми перебули одну добу, та пішли далі до с. Розгірче. Тут повечеряли й увечері переправились через річку Стрий до с. Стинява та дійшли до с. Орове. 21. 5. 1945 р. ми подались до с. Урич. Тут задержались на одноденний відпочинок і пішли далі в дорогу на с. Довге, Ясінка Масева та Ясінка Стецева.

У с. Ясінка Стецева курінь розділювався на сотні та мав виконати акцію на села, в яких були комсомольські станиці та станиці стрибків. У цих селах більшовики вже організували колгоспи. Комсомольці спільно зі стрибками робили облави на села і грабували людей, забираючи від них збіжжя й худобу. Наша сотня під командуванням к-ра „Пирога” проводила акцію на с. Ільники. Тут ми спалили станицю, колгосп, вбили начальника комсомольців і спалили його хату, Від стрибків ми позабирали зброю та уніформи, а всім їм ми дали кожному по 25 на спину. Всю забрану з колгоспу худобу ми віддали організаційній сітці, з тим що сітка мала це віддати власникам. На котрі села ходила сотня „Сокола” і „Бурії”, не знаю. Акція ця відбувалася 26 травня.

Після виконання акції ми подались далі в сторону с. Багнувате й тут у лісі над селом ми заквартирували. Перед полуднем я з одним стрільцем пішли на зв'язок до к-ра „Прута”. Залагодивши наше завдання, ми повернулися до сотні. К-р „Прут” з двома сотнями стояв на пості під лісом біля с. Багнувате. Більшовики, які йшли до села, вийшли прямо на нашу заставу та зав'язався бій, який став мені на перешкоді долучитися до сотні. Ми прийшли на місце таборування нашої сотні, але її ми вже не застали. Тоді ми долучилися знову до к-ра „Прута” та зголосили йому, яка справа. Підвечір к-р „Пиріг” вислав у село на розвідку двох стрільців, яких у селі більшовики застали. Одному вдалося втекти, а другого вбили. („Рубан” — Василяк Микола с. Івана).

Другого дня рано сотня „Пирога” долучилася до к-ра „Прута” 27. 5. 1945 р. З цього місця цілий курінь подався знову до

с. Зубриця, Кіндратів, де ми заквартирували на цілу добу. Другого дня рано трьох стрільців пішло до с. Майдан у розвідку. Подорозі зустрілися з більшовиками й дійшло з ними до перестрілки, при чому більшовики вбили одного нашого вояка. Його псевдоніму не пригадую собі. Ті два, що вернулися, сказали, що з с. Майдан ідуть більшовики. Тоді командир дав наказ відступити до лісу, бо в селі не хотів зводити бою. Під лісом розпочався бій. З нашої сотні було ранених двох стрільців, а з сотні „Сокола” — в праву руку чотовий „Хмара”. Більшовиків упало 8 та 11 ранених.

Після бою ми відступили до лісу. Увечері в с. Ісаї ми залишили своїх ранених. Того вечора ми завернули в сторону Чорного Лісу. За одну ніч ми зайшли над с. Довге. 29. 5. 1945 р. до с. Ясельниця, до Орова. Тут ми заквартирували на один день. З Орова ми подалися до с. Розгірче. Тут командир дістав наказ іти рейдом. В селі ми повечеряли та почали поволі переправлятися через річку Стрий. У ріці тоді прибуло багато води й під час переправи нам утопилося двох стрільців. Переправившись через річку, ми подались до с. Стинява Вижна. Під час постою в цьому селі к-р „Прут” дістав найменування для старшин і підстаршин нашого відділу, які нам під час збірки прочитав. З с. Стинява Вижної ми завернули до Орова. Тут перебули в селі один день і ввечері ми пішли до с. Довге.

В с. Довге к-р „Прут” розчленував курінь на сотні, причому кожна мала за завдання рейдувати в своєму напрямі за лінію Керзона. З с. Довге наша сотня „Пирога” вирушила 9. 6. 1945 р. на с. Майдан та подалась до с. Багнувате. З Багнуватого ми зайшли до с. Васіцьке та подались далше на Ботелку Вижну. Над цим селом у лісі ми заквартирували на два дні, тому що нам треба було взяти кур'єра, який знає добре кордон, щоб перейти на другий бік та зробити точну розвідку. На другу сторону ми перейшли при кінці червня між сс. Биньове й Сянки.

Прийшовши за лінію Керзона, командир „Пиріг” негайно пов'язався з тереновою сіткою, від якої дістав певні інформації про положення в цих теренах та дістав деяку кількість харчів для цілої сотні. Ми дістали ще зв'язкового й подались у сторону села Мучна, яке належить до с. Дзвіняч Горішний. Тут ми квартирували два тижні, а пізніше перейшли в ліс на с. Затварницю, де ми ще перебули десять днів.

Із Затварниці ми пішли до с. Бережниця Вижня. Звідси ми пішли на акцію. Командир з однією чотою пішов на Балигород, чотовий „Запорожець” на с. Загочев'я, а сотенний „Бурий” зі

своєю сотнею на Гічву. В усіх цих місцях були польські станиці міліції. Виконати завдання нам удалося тільки в с. Загочев'я. Впало наших двох стрільців (стрілець „Галич” з Майдану і стр. „Дух”, Василюнь Микола з с. Забережна). З акції ми пішли в ліс на Хрещату. Тут до нас долучився к-р „Андрієнко” зі своєю охороною, к-р „Прут” з двома сотнями, сотенний „Мирон” і чота з сотні к-ра „Бурого”, якою командував к-р „Горбовий”. Всі ми злучилися в с. Кальниця, а звідси ми вирушили рейдом у Західну Лемківщину. З Кам'янок ми зайшли до с. Прибишів, де другого дня ми звели бій з поляками, в якому було вбитих 18 польських вояків та 4 зловлено живими й їх ми випустили на волю. У нас було тільки двох ранених — ройовий „Равпшіц” та стрілець „Качан”.

Увечорі після бою ми зайшли до с. Дарів. Тут ми заквартирували два дні. Третього дня пополудні ми вирушили в напрямі с. Одрехова. Коли ми підійшли під село, до нас посипалися стріли. Ми початково думали, що це до нас так поляки стріляють. Незабаром ми довідались, що це населення стріляє до нас і ми втихомирили їх, а після порозходились по хатах, де стрілецьтво відпочивало по далекій дорозі. Другого дня рано о 9-ій год. на Одрехову почали наступ польські війська, бо полякам місцеве населення вже дало знати про наше перебування в селі. К-р „Прут” дав наказ займати оборону. Ми зайняли оборону й уже почався завзятий бій з поляками. Та нам було досить тяжко вдержатися на місцях, бо ворогові вже наспіла поміч танків, які нас примусили відступати до лісу. Коли ми відступили на чисте поле, тоді поляки почали стріляти до нас з мінометів і танків. З нашого цілого відділу, який тоді був у селі, вбито 27 та було 20 ранених стрільців. Кілько було вбитих поляків, мені не відомо.

Впали вояки, яких псевда собі пригадую:

1. „Шугай”	курінний бунчужний	
2. „Сенко”	ройовий з другої сотні	з с. Саджава.
3. „Граб”	курінний кухар	з с. Грабівка.
4. „Влодко”	кулеметник з третьої сотні	з с. Боднарів
5. „Буйний”	стрілець	з с. Радча.
6. „Швець”	стрілець	з с. Старий
Лисець.
7. „Пень”	стрілець Василик Микола	з с. Іванівка.
8. „Виктор”	стрілець Гаргат Микола	з с. Іванівка.
- Решту псевдонімів не пригадую собі.

Рейд на Словаччину 1945 року.

З с. Дарів ми пішли в напрямі кордону через села Суловиця на Волю Вижню, а звідси перейшли польсько-словацький кордон.

Напрямок рейду був визначений на Межиляборці, Строків. К-р „Андрієнко” з двома роями пішов у Пряшівщину, в якій справі не знаю. З Пряшівщини к-р „Андрієнко” пішов через Закарпаття в Галичину, а ми зі Словаччини повернулися на Лемківщину. Тут ми затаборували на горі Хрищата, де ми перебували цілий місяць. Тут к-р „Прут” розділив сотню к-ра „Бурії” — одну чоту приєднав до сотні к-ра „Сокола”, а другу до сотні к-ра „Пирога”.

У місяці жовтні к-р „Прут” дістав наказ іти рейдом у Бірчанщину, де мав разом зі своїм куренем виконати акцію на Бірчу і спалити військові казарми, поліцію, пошту та забрати всі ліки з місцевої аптеки. До куреня к-ра „Прута” прилучилася ще сотня к-ра „Кармелюка” й чота к-ра „Горбового”. Акцію виконано за наміченим наперед пляном. Під час акції були ранені з сотні к-ра „Пирога” ройовий „Великий”, з сотні „Сокола” — сотенний бунчужний „Чорноморець”, який опісля помер у с. Семушова. „Чорноморець” — родом з містечка Перегіньське.

Вертаючись з акції в Бірчі ми заквартирували в с. Семушова. Рано другого дня до села йшло 10 польських вояків, з яких наша застава трьох вбила, 5 ми взяли в полон, а двох втекло. Трохи пізніше наша розвідка нам донесла, що до села вже наступають польські частини. К-р „Прут” дав наказ негайно зайняти оборону. Ми на становищах перебували цілий день. Увечері ми дістали наказ вийти з села до лісу. Тільки ми ввійшли до лісу, як зараз поляки вскочили до села і спалили 15 хат. Коли ми побачили, що в селі горять хати, тоді ми кинулися в село рятувати населення. Та поляків у селі вже не було. З Бірчанщини ми повернулися знову на Лемківщину. Тут к-р „Прут” дістав наказ вертатися в Галичину.

З села Волосатого ми вийшли 7. 11. 1945 р. та перейшли польсько-закарпатський кордон і подалися у села Загорб, Ставні та в лісі над селом Вішкою ми отаборились на один день. Увечері ми зійшли до села на вечерю. По вечері ми подались далше в напрямі с. Люта, Батьове, Ломшора, Липовець. В с. Липовець ми по вечерали й подались на Полянську Гуту. Під селом більшовицькі „істрібітелі” ранили одного стрільця з переднього забезпечення. Ми пішли в ліс, а більшовики цілий час за нами стріляли. Увечері ми подались до села, якого назву собі не пригадую. Я ішов тоді на

задньому забезпеченні... Під самим селом більшовики почали до нас стріляти. Позаду куреня їхав на коні санітар ст. віст. „Співак”. Якось кінь скинув його й він лежав на землі та тримався поводів коня. Я його взяв і висадив на коня й ми подалися за відділом, але зв'язок нам перетяли більшовики, так що я не мав вже змоги долучити до відділу. Тоді я затримався та почав обходити більшовиків, але на пряму, кудю пішов наш курінь, я не знав і тоді ми були змушені повернутися на Лемківщину тією самою дорогою, кудю ми йшли рейдом. На Лемківщину ми прийшли до першого села Волосате. За три дні до нас приєдналось ще 5 стрільців, які також відбилися від куреня під час рейду. Вояки, які повернулися, розказували нам, що в сутичці з більшовиками згинуло двох наших вояків, стрілець „Галич” із села Майдан та кулеметник вістун „Карло” — Тимчук Михайло з с. Іванівка.

В РЯДАХ „ПІДКАРПАТСЬКОГО” КУРЕНЯ

Рано о 3-тій годині відділ к-ра „Різуна”, в котрому я перебував, вирушив із села Ясінка Стецьова в напрямі с. Зубриця, посуваючись лісами, без доріг і стежок, з навантаженим військовим майном, здобутим попередніх днів від німецької армії у відступі.

Відділ к-ра „Різуна” складався з 3-ох чот. Перша чота „Прута”, друга „Славка”, третя „Чорноти”. До нашого відділу прилучились: відділ „Перебийноса”, різні боївки, сітка і к-р „Дзвінчук” з охороною. Перед сумерком чота „Прута” вийшла на дорогу, що вела з села Головеське на с. Зубрицю. Друга чота „Славка” йшла за першою, за другою чотою йшов к-р „Дзвінчук” і боївки. Останньою ішла чота „Чорноти”. Вийшовши на згадану дорогу, друга чота подала до к-ра „Різуна”, що по тій самій дорозі посуваються німецькі війська. К-р „Різун” дав наказ придержати ворожий відділ. Чотовий „Славко” з чотою зайняв становища. Та ворога не вдалось притримати, тому що то була остання лінія німецького фронту. По довгій перестрілці чота „Славка” відступила в напрямі на Багновате. Чоти 1-ша, 3-тя й боївки відступили в напрямі на Радич-Головеське. Цілонічна стрілянина й вислання стеж, щоб нав’язати зв’язок з другою чотою, непокоїло кожного. Повернувшись, стежі повідомили, що в селі остання лінія німців, а перед селом по горах більшовики. Так несподівано ми опинились між фронтовими лініями.

Коло год. 9-тої почалася сильна перестрілка. Стрільна артилерія ломили верхи ялиць над нашими головами. К-р „Різун” дав наказ магазинувати міномети, тяжкі кулемети та інші тяжкі запаси, як міни, фауст-патрони й амуніцію, щоб облегшити перехід поміж ворожі лінії.

Коні пустили самопас. Так тяглося 3 довгі дні між лініями фронту. Не нав’язавши зв’язку з чотою „Славка”, к-р „Різун” сказав, що напевно вони ще в запллі німців, а фронт не пересувається дальше. Перейшли ми в заплля червоних. Вислано до с. Головеське двох стрільців, переодягнених у цивільне убрання. Та люди їх видали червоним (псевдоніми стрільців „Баян” і „Хмель”). У відділі вичерпалися харчі й почав докучати голод. Ми подались до с. Короштиці, переходячи попри села Ясінки Стецьової й Масьової, які ще догоряли. Біля с. Корми зустрінули стрільців з відділу „Булава”, які просились, щоб к-р „Різун” прийняв

їх до свого відділу, бо їхній сотенний розпустив відділ зі зброєю і сказав: „Ідіть, куди хочете”. К-р „Різун” поговорив з к-ром „Перебийносом” в справі тих стрільців, щоб к-р „Перебийніс” прийняв їх до свого відділу.

Біля с. Короштиці ми таборували два тижні, звідки к-р „Різун” їздив до пров. „Роберта” в Чорний ліс, щоб дозволив нам вернутись в ліси Станиславова. Стрілецьтво чекало на поворот командира, бо недостача харчів вичерпувала організм і зрушувала всі нерви (були такі дні, що на 3-ох стрільців ділилося одну картоплю). Рано, дня не пригадую, у таборі метушня. Всі біжать. „Куди?” — питаю. „К-р „Різун” вернувся” — кинув чотовий одним словом і побіг собі. Командира до шатра принесли на руках, хоча він виривався, просився, але не помагало. Командир аж прослізвився, побачивши втіху стрільців.

„До Чорного лісу вертатися не можемо, бо там є багато відділів. Що ви на це скажете?” — питав к-р „Різун”, „А ми так скучали й боялися за вас”, — відповіли стрільці. „Я вас обманюю, мої стрільці. Ми завтра ввечері рушаємо з поворотом у свій край”, — відповів „Різун”. „Слава!” — на radoщах кричали всі, хоч були вичерпані з сил і всі як один хотіли вже бути там, де зав’язалось перше гніздо.

Поворот у Чорний ліс

Перейшовши річку Стрий в с. Короштиці, наш відділ подався лісами поміж селами Старий Кропивник і Східниця, затаборували біля села Урич, звідки люди принесли нам харчі.

Другого дня пополудні я зголосився на охотника організувати харчі в с. Орів, де стаціонували більшовики. Зайшли ми до с. Орового. Населення дуже нами тішилося, що ми щасливо перейшли фронт. Оповідали кого арештувало НКВД, що більшовики роблять мобілізацію, а вся молодь ховається в лісі. Ми оповідали їм наш перехід фронту, що стрілецьтво голодне і т. д. Подарували нам великого вола, з котрого ми протягом 3-ох годин зготовили в селі гуляш і картоплю, а вночі доставили до лісу. Стрільці поїли досхочу, перший раз по переході фронту, а то здавалось, що вже ніколи не будуть ситі.

По двох днях постою ми вирушили в дальшу дорогу через Вижню-Нижню Стиняву. Понижче Розгірча ми переправились через річку Стрий у ліси Тиняви, в напрямі села Лисовичі. Увечері,

підходячи до с. Лисовичі, нас обстріляли більшовики, які перед вечором заїхали. Ми відбиваючись відступали до лісу біля села Волоське, поблизу Болехова посиділи цілий день на становищах, поденеровані, бо стежі повідомили, що НКВД шукає по лісі слідів, кудюю ми пішли.

К-р „Різун” дав наказ добре замаскуватись і лежати тихо без руху й не стріляти, лише тоді, коли підйдуть близько до нас. Інші стежі повідомили, що ліс, де ми є, оточений, а в глибину лісу йдуть тільки ворожі стежі. Добре замаскований наш стійковий, попри якого переходили більшовики, чув, як між собою говорили: „Заметіл ти їх над етой прогалиной?” — „Не докладай командіру, он тоже хочеть жить, как і ми—!”. — „Харашо!” — потакнув другий. І так день пройшов спокійно.

Вночі переправились через річку Свічу коло с. Чолгани й подались між Берехів і Туря Велика в лісі Болехова, де зустрінули табір к-ра „Бея”. Ми затаборували в їхніх таборах. Другого дня чота к-ра „Бея” зробила під лісом засідку на сотню більшовицької наволочі, що мала завдання дійти до табору, щоб зліквідувати „бандеровців”, як пізніше довідалися від полонених 9-ох червоних.

Полонені говорили, що їх вислано, як „штрафну роту”. Казали, що в лісі є лише 30 бандерівців, щоб їх побити. Полонених передали на СБ. Другого дня ми подались у дальшу дорогу через Завадку в напрямі Копанки, де зустріли табір к-ра „Ясьміна”, зробили 2-ві год. перерви і подались далше до с. Бабин. Тут перепровалились через ріку Лімницю й пішли в напрямі сіл Вістова, Мислів, Рип’янка, Яворівка, Завій. Біля с. Завою в лісі затаборували. Коло 7-ої рано почали нас відвідувати з усіх сторін люди з великими radoщами стискали нам руки, бажаючи нам успіхів у дальшій боротьбі з новим відвічним ворогом України.

Цілий день приносили нам дарунки. Старий сивий дідусь прийшов також подивитись на нас. Він сказав: „Дякую тобі, Боже, і вам „Різунівці”, що ви повернули здорові в Чорний ліс, не забули про нас і віруємо свято, що можемо чутися безпечно, бо ви не дасте ворогам знущатися над нами”.

У Чорнім лісі ми застали табори відділів командирів „Гамалії”, „Бойка”, „Шума”, „Блакитного”, „Нечоси”, „Довбуша” й „Іскри”.

Перші дні нашого перебування в Чорному лісі наші стежі почали по селах лапати більшовицьких розвідувачів, що по два, по три приходили до сіл, які були поблизу лісу, розвідувачів ми по-

рядно гостили й пускали на пропаганду. До сіл Посічі й Рип'янки приїхали більшовицькі війська, так звані дроворуби, що мали рубати ліс у селах Завій і Грабівка. Однієї ночі НКВД провело арештування і труси. Заарештували 16-ть осіб. Другої ночі приїзджали, але людей у селі не було. Третьої ночі ми зробили засідку в с. Завій. О год. 2-гій почали під'їздити авта. Стрільці привітали їх гураганним вогнем, Більшовики розбіглися, залишивши 18-ть трупів, два авта, два тяжкі кулемети, МКС, три легкі кулемети, чотири автомати, одинадцять крісів, чотири пістолі. В нас втрат не було. По засідці ми відійшли в горішній кінець Завою, де другого дня до нас прийшло багато хлопців і старших із сіл: Ямниці, Павелча, Єзуполя, з проханням, щоб їх прийняти до відділу. К-р „Різун” сказав: „Я приймаю тих, що дійсно хочуть боротися за Українську Самостійну Соборну Державу та в потребі віддадуть своє життя. Котрі думають, що вони в рядах УПА схоронять своє мізерне життя, то вони можуть іти назад, звідки вони прийшли. Ті, що готові смерти за долю нашого народу, нехай виступлять”.

83-ох виступило на перші слова. Їх прийнято. Останні, вагаючись почали й собі виступати. Але к-р сказав: „Ви йдіть додому. В кожному селі будуть кущі. Вступайте до них”. Військових приділив командир до бойових чот, а решту — зробив вишкільну чоту з чотівим „Буревієм”. Наш відділ складався з чотирьох чот, по чотири рої, стан 213 людей.

В лісі ми таборували тиждень, вишколювались і перевишколювались.

Наші акції, засідки і ворожі облави

До нашого табору прийшли відділи к-ра „Гамалії” та к-ра „Бойка”. К-р „Різун” зробив збірку відділів і повідомив, що розвідка донесла, що в містах Станиславові, Лисці, Богородчанах є скупчення військ, що підготовляють акцію на Чорний ліс. Сьогодні маємо нагоду виявити свою здібність. Мусимо ворога вдарити скоріше, як ворог сподівається. Перша чота „Прута” і сотня „Гамалії” піде на місто Лисець. Друга чота й сотня „Бойка” піде на Богородчани. Третя чота „Буревія” — на заставу від Станислава і Посіч. К-р „Миш” з ПЖ буде обстрілювати Станиславів.

12 жовтня 1944 р., коло год. 1-шої ми вирушили з місця постою над с. Старий Лисець. Чота „Прута”, в якій я був, мала завдання знищити НКВД і воєнкомат.

Як тільки смеркалось, ми пересунулись через Старий Ли-сець, перебрали річку Солотвинську Бистрицю, кинулись бігом на означене завдання. По короткій перестрілці ворога знищено, підпалили будинки воєнкомату НКВД, хати „істребітелів" і повернулись назад у Чорний ліс. З бою вийшли всі щасливо, лиш за-става не зайшла на означене місце, тому що червоні зробили за-сідку і вбили першого кур'єра з сотні „Г." ройового „Чайківсько-го" та кулеметчика (псевдоніму не пригадую).

14 жовтня 1944 р. першу соту перебрав ройовий „Сокіл", а сот. „Прут" перебрав сотню. Ми вирушили в рейд на акцію на м. Рожнітів. Ми переходили селами Грабівка, Петранка, Ла-зяне, Слобода Рівнянська, Рівня. В Рівні вислано розвідку до Рожнітова. Повернувшись, розвідка донесла, що в містечку є понад 600 вояків, окрім НКВД і НКГБ та „істребітелів". На мостах вко-пані тяжкі кулемети, а перед кулеметами ходять стежі у віддалі одного кілометра.

К-р „Прут" дав наказ вертатись у ліс за Слободу Рівнян-ську. Вдень затаборували в лісі. Наша стежа злапала 3-ох більшо-вицьких підстаршин — старшого сержанта-жидка та двох сержантів-росіян. Полонених передано на СБ.

Увечорі рушили на село Красна, де стаціонувала погранза-става в силі 80 людей. Бій тривав півтора години. Ворога знищено, будинки спалено. Знищено також пошту. Ми мали двох ранених — к-р „Прут" і стрілець „Кармелюк" (Павло). Ми вернулись до с. Грабівки. Другого дня ми таборували в таборах „Гамалії" на Гуркалі (частина Чорного лісу). Звідти я пішов до підстаршинської школи 18. X. 1944 р., якої командиром був пор. „Микола".

У підстаршинській школі були стрільці з усіх відділів Чор-ного лісу.

20. X. 1944 р. до Чорного лісу повернувся к-р „Хмара" зі своєю сотнею з рейду й затаборував над Луквичкою. Наш табір ви-шкільний стояв в Луквичках (частина Чорного лісу).

29 жовтня 1944 р. о год. 16-тій більшовицькі стежі перетяли телефонічну лінію, що була получена з таборів к-ра „Різуна" і к-ра „Хмари" до нашого табору й к-ра „Бойка". Від нас ви-слано стежу перевірити лінію. Та стежа, дійшовши до перетятої лінії, була заскочена більшовиками. Стежа прийняла бій. Їм на поміч на-дійшов к-р „Хмара". В бою впав один стрілець, а один був тяжко ранений. Ранений стрілець, як я був при його операції, вибираючи кулю ледве прошепотів: „Я знаю, що я помру. Скажіть мені, кого вбили червоні стежі з підстаршинської школи? Де (малий запо-

Майор Павло Вацик-„Прут”. До УПА вступив 1944 р. Виконував обов'язки чотового в сотні командира „Різуна”, командира сотні „Змії” (від жовтня 1944) та командира куреня „Підкарпатський” (від січня 1945). Лицар Срібного Хреста Бойової Заслуги I класу (1946). Загинув у бою 1 березня 1946 та посмертно підвищений до ранги майора.

Павло Вацик під час служби рядовим вояком у Польському війську (1939).

рожець (15-ть літній хлопець, що був на стежі)?" — Раненого відставлено на санітарний пункт.

Підстаршинську школу розпустили по відділах. К-р „Різун" зробив збірку відділу і сказав: „Вже два тижні ми щоденно сподівались облави на наш ліс. Нарешті вона починається. Тут головне перехитрити ворога, якого є багато більше, ніж нас. Як повідомляють розвідувальні сітки, то навколо нашого лісу є 2000 сталінської голоти. Прошу вас і наказую вам слухатися своїх зверхників, не переривати зв'язків між собою, а все буде добре. Не смутіться, навіть, якщо довелось б прориватись. Стріляти цільно, пам'ятати, що куля не бочка від оселедців!" — закінчив командир з усмішкою.

Вже цілком вечором вислав командир зв'язкового „Крука" до табору к-ра „Гамалії" і пров. „Роберта", щоб вони перейшли до нас. Повернувшись, зв'язковий привіз відповідь, що вони йти не думають.

Першого листопада 1944 року відділи сот. „Прута", сот. „Хмари", сот. „Бойка", під командуванням к-ра „Різун" перейшли в Сухі Ліщини (відтинок Чорного лісу). Там перележали цілий день в обороннім перстені, тільки слухали шуму кулеметів, розрив стрілен мінометів, артилерії й бомб, що їх скидали літаки. Вночі ми перейшли у відтинок лісу Луквичка, Зелені Кирнички. Днем перейшли ворожі лави, на віддалі 5-ть метрів один від одного, перешукали ліс. В Зелених Кирничках ми зустрінули стрільців з відділу „Гамалії". Вони оповідали про оточення їхнього табору, як вони прорвались і бились. Хто впав, вони не знали.

3 листопада 1944 р. до нас приєднався сот. „Пиріг" з рештою відділу к-ра „Гамалії". Він повідомив, що впало 27-ім жертв, між ними й сам к-р „Гамалія", чот. „Дністер", рой. „Лоза", рой. „Дубовий", медсестра „Сніжка", бунчужний, — решта стрільці (псевдонімів не знаю).

13 листопада 1944 р. к-р „Різун" відпустив додому всіх, хто лиш не хотів бути у відділах. Відійшло багато, для яких була страшна зима й бої, але тільки з новобранців.

15 листопада 1944 р. приїхав до нас зі східної України старий сивий полковник з досить великим відділом і забрав з нашого відділу стрільців зі східних земель та відійшов на схід.

18 листопада 1944 р. сотня „Пирога" відійшла в терени Львівщини.

19 листопада 1944 р. сотня „Прута" перейшла рейдом через села Павелче, Тязів, Вікторів, Сапегів, Перевозець, Блюдники.

В Блюдниках нам люди оповідали, як колишній сотенний „Дон” пішов на службу більшовикам, повидавав криївки й магазини. З Блюдник перейшов до с. Селище. Там стрінули курінь „Ромка”. Лиш заквартирували, як спостерігачі повідомили, що йдуть червоні. З села ми вийшли в ліс, зайняли оборонне кільце й чекали на ворога. Вислані стежі вернулись і повідомили, що з Войнилова й Галича йде дуже багато більшовиків, за рікою окопуються, розставляють міномети і тяжкі кулемети.

Коло 15-ої год. більшовики вдарили на курінь „Ромка” з одного яру, так що стрільці почали панічно відступати в напрямі до нас через наші голови. Ми муслі зайняти становища (ворог з-заду). Більшовики гнались як скажені пси за куренем, що відступав, (мушу згадати, що самого к-ра „Ромка” не було, а сотенні не могли опанувати відділу). Коли нас минули останні стрільці, сот. „Прут” крикнув: „Огонь!” Ворог був від нас яких 10-25 метрів. Огонь тривав 5-ть хвилин безперервно. Більшовики не сподівались такого опору й почали відступати, лишаючи за собою узбіччя гори, встелене трупами. Почали стріляти ракети. Користаючи з того, що ворог відступає, відступили й ми без жадних втрат. Більшовики чекали на поміч з Галича й дочекались. Коло год. 17-тої розпочали між собою бій, який ми чули доброї півтори години. Другого дня ми довідалися, що було вбитих 173-ри більшовики. Люди з лісу муслі вивозити й виносити сталінських посіпак на авта. Вночі ми зійшли до с. Темерівці, а тоді через Мединю, Комарів, Вікторів, Тязів. Там у лісі відпочали один день. На другий день ми вирушили дальше через Павелче, Майданську Гуту в Чорний ліс. По дорозі дезертирувало 3-ох стрільців. За ними зараз вислано ПЖ.

27 листопада 1944 р. до нас долучилася чота „Славка”, яка при переході фронту від нас відлучилася. Чоту привів кулеметник „Хмара”. Як оповідають стрільці, чот. „Славко” прилучився до сотні „Ясьміна”. Сот. „Ясьмін” не хотів відпустити стрілецтво в Чорний ліс, хоч вони щоденно ставали до звіту з проханням, але чот. „Славко” боявся сам відірватися і йти. Одного дня рано кулеметник „Хмара” зробив збірку цілої чоти й пішов зголосити свій відхід з чотою. Зголошення було таке: „Друже сотенний, стан нашої чоти... Я висланий другою чотою зголосити вам наш відхід. Друже сотенний, ми „різунівці”, діти Чорного Лісу, відходимо до нашого батька к-ра „Різуна” й до свого першого гнізда”.

К-р „Різун” прийняв їх з усмішкою і сказав: „Я дуже радий, що ви прийшли. Та все одно, за вами непослух. Ви не були слухняні своїм зверхникам і я мушу вас покарати”. Від сьогодні

ви стаєте карною чотою, будете мусіли виконувати найнебезпечніші роботи, на чолі зі своїм кулеметником, а тепер, від нині чотвим „Хмарою“!

28 листопада 1944 р. Перед відділом розстріляно дезертира (псев. „Твердий“).

2 грудня сотня „Прута“ з к-ром „Різуном“ відійшла в рейд через Старий Лисець, Стебник, Іванівну, Похівку, Тисьменичани, Камінне, Виноград Ліс. З кущів Ступківського й Виноградського к-р „Різун“ забрав усіх охочих стрільців до відділу. Командир зробив реорганізацію відділу та розділив на дві сотні: одна „Прута“ і друга по половині передав чот. „Чорноті“, назначивши його сотенним. На сотні наложив контингент більшовиків. Одна сотня мала здавати 60-ть військових більшовицьких книжок. Щодня й щоночі висиджували стрільці на засідках, а більшовики не йшли на облави. Так тягнулося цілий тиждень.

Осінній похмурий день — 12 грудня 1944 р. Стрілецтво безжурно очікувало зими. Жартами і сміхами наповнялися кущові колиби. Раптом на заставі дався чути свист і службовий підстаршина Д. побіг туди до застави. По хвилині повернувся й повідомив, що села Виноград, Велесницю і Гаврилівку, пов. Надвірна, оточив відділ БзБ (боротьби з бандитизмом), щоб виарештувати й пограбувати наше населення, яке з нами співпрацювало. К-р „Різун“ дав наказ приготуватися й негайно вислав другу сотню „Чорноті“ на засідку між села Виноград-Велесниця. Люди, котрим вдалося вирватися з рук, чекали біля застави на нас, щоб ми якнайскоріше пішли на порятунок їхнім родинам.

К-р „Різун“ дав потихо наказ к-рові „Прутові“. Наша сотня тихо підсунулась під с. Виноград. Більшовики, пограбувавши й виарештувавши багато українського населення, мали звідти виїхати поїздом. Стрілецтво нетерпляче лежало на становищах і очікувало більшовиків, що наближались, повертаючись з великим галасом, несучи нагробоване майно. Коли перші більшовицькі розшуки минули сотню „Прута“, в купу людодів посипалися гранати й вогонь легкої автоматичної нашої зброї. Ворог почав утікати з дороги до села, інші знову з села бігли до бою. гранатометники сотні „Прута“ забрали з собою з куща гранатомет і почали обстрілювати поле, кудюю підсувались в нашу сторону грабіжники. За випуском четвертого гранатометного стрільна розірвався гранатомет, при чому вбив одного нашого ройового „Богдана“ і двох стрільців, а один був ранений. На більшовиків, що наступали з правого крила, вдарила сотня „Прута“ і зліквідувала

їх. Котрим вдалося втекти, то тікали аж до Надвірної. Зі Станиславова прилетіла ескадра більшовицьких літаків і ми мусли відступити до лісу. В бою впало 97 більшовицьких людоловів і було багато ранених. Наші втрати в бою — один вбитий і трьох ранених. Разом наші втрати — 4 вбитих і 4 ранених. Арештованих відбито, як теж награвоване майно. Гранатомет розірвався тому, що не був відповідно вчищений.

Псевда ранених — санітар „Грізний”, стр. „Здоровенко”, інших двох не пригадую. З бою не взято ніякої здобичі, бо ми мусли відступати під натиском летунства, яке безперервно бомбардувало. Увечері я з раненими відійшов до села Глинок, де також прийшов мій відділ. Рано я перевіз ранених до села Майдан Середній. Там я залишився з раненими під охороною куща, яким командував „Граб”. Мій відділ пішов на акцію до міста Товмач, розбив тюрму, знищив НКВД, воєнкомат та інші урядові канцелярії. Я залишився в Майдані Середнім до січня 1945 р.

Святкування Різдвяних свят 1945-го р.

Я перебував у селах Майдан Середній і Глинка. У згаданих двох селах містилася шпиталька. В Майдані Середнім лежали ранені, а в с. Глинках хворі на різні хвороби, які були з відділів „Довбуша” та „Іскри”; ранені — з відділу „Різуна”. Я тоді був у відділі „Різуна”, де сповняв функцію курінного санітаря. Мені до помочі ще залишився санітар „Білий”.

Перед Різдом стрільці з нашого відділу просилися, щоб їх відпустив до хати на Свят-Вечір. Бачивши, що їхній стан здоров'я покращав і до хати мають недалеко, я погодився на їхнє прохання. Ми обидва з „Білим” залишились у згаданих селах святкувати. Свята святкували ми в с. Майдан Середній спільно з кущем самооборони, який містився недалеко від нашого села в лісі, з командиром „Грабом”. Разом з нами на спільній свят-вечері був присутний сот. „Орест”. Свят-вечір на правду пройшов дуже гарно, хоч усі були задумані й кожний з нас линув думкою під свою власну стріху, роздумуючи про долю своєї рідні. По вечері ми ще довго колядували різні колядки. Опісля ми порозходились — одні на стійку, а другі по хатах.

Я з „Білим” залишився й ми пішли до с. Глинка, щоб там поколядувати з нашими хворими. Ранком по мене прийшли сот. „Орест” і к-р „Граб”, щоб ми всі пішли до церкви. По ви-

ході з церкви мене просили місцеві люди, щоб піти з ними на спільне снідання до с. Майдан Середній, де під лісом містилася станиця місцевого куща в одній хаті господаря, який також належав до кущової самооборони. Я погодився піти зі своїм санітаром.

Вернувшись з церкви, я ще переглянув усіх хворих, зміряв в кожного температуру, дав розпорядження новій зміні дівчат, які прийшли, що мають робити з хворими, покликав „Білого” й ми пішли на спільне снідання.

В хаті всі вже на нас чекали. По спільній молитві ми всі почали їсти. Та нагло десь близько нас залунала коротка серія з автомата. Я зірвався, відчуваючи що щось недобре. Мене почали вговорювати, що це напевно боївка, а стійковий хоче нас настрашити та й вистрілив. Але на це я не звертав уваги, тільки взяв свою десятизарядку і разом з „Білим” вийшли. З нас сміялися, бо фактично не було чути більше стрілів, мовляв шкода що ми „різунівці”. Я виглянув з порога. На кілька кроків від мене біг більшовик. Я вискочив із сіней на стару хату. Він крикнув до мене: „руки вйорх” і заступив дорогу „Білому”. „Білий” прикладом мадярського кріса поклав більшовика трупом. Під обстрілом, що сипався з лісу, ми відступили до с. Глинки, а позаду нас клекотіли кулемети та вибухали гранати, перелітаючи зі свистом кулі впадали в сніг і додавали нам ще сили до бігу. Коли я оглянувся позад себе, то побачив, що за нами летіла зграя більшовиків та „істребітелів”. Ми відстрілюючись добігли до першої хати, за нею ми залягли та почали поодинокими стрілами класти ворогів. До нас прибіг старий господар, вже сивий, і сказав що позаду нас із-за хати біжать більшовики. Не скінчивши ще цього сказати, упав старик просто мені на ноги, від серії ворожих стрілів. Я, вирвавшись з-під його тягару, побачив у віддалі 20 метрів трьох енкаведистів. Я пустив кілька серій по них. Двох упало трупом, а третій рачки втікав за хату. Та „Білий” поклав його з мадярського автомата. Більшовики, побачивши, що ми дешево не продаємо себе, почали пластунським повзом підсуватися до нас. Я, перекикуючи стріли кулеметів, крикнув до „Білого”, щоб біг до лісу, а я буду стріляти. Він сказав, щоб перше втікав я. Я почав заряджувати вистрілені магазинки десятизарядки, що їх у мене було 4. Виглянув і побачив, що більшовики від мене на яких 70 метрів. Я почав із завзяттям стріляти до тих, які вмщувалися з кулеметом на горбку. Всіх більшовиків змело, залишився тільки порожній кулемет без обслуги. Більшовики кинулись до заду з криком: „Ура, вперьод”. Я, оглянувшись, побачив що „Білий” вже

залягав на краю лісу. В той час я зірвався з місця й великими стрибками подався за ним до лісу. Тим часом він стріляв короткими серіями по більшовиках, щоб вони не гнались за мною. З лісу ми подались у напрямі польської колонії Боднарівки. Ліс шумів від стрілів, неначе говорив нам „швидше“, бо за нами погоня. Ми перебігли ліс і побачили на краю густі кущі. Я впав вичерпаний і безсильний і, хоча курило снігом, я відразу заснув. Збудив мене сильний удар у ребро. Я розплющив очі. Передо мною стояв „Білий“ на колінах, тримаючи палець і показував, як недалеко від нас, 50 метрів, переходив більшовицький відділ, прямуючи до присілка Боднарівка. Надворі вже почало смеркатися. Вночі ми повернулися до с. Глинки, де люди нам сказали, що в хаті згоріло 27 вояків, між ними мої друзі сот. „Орест“ і к-р „Граб“.

Другого дня зранку ми похоронили останки надгорілих тіл. Після похорону подалися в Коломийщину з провідником „Забіякою“, з його стрільцем, а я з „Білим“ і спецкур'єрка „Зірка“. Ми йшли цілий день. Увечері ми пішли до с. Чорний Потік коло Делятина. В селі було, здавалось, що спокійно. Ярком ми підсунулись під хату, з якої незабаром вийшла молодиця, в якій містився зв'язок. Я жартуючи сказав до неї „здрасуйте“. Вона стала як вкопана, а пізніше скоро побігла до сусіда. На дальший мій запит „чи в селі спокійно“, вона не відповіла мені нічого. Ми зайшли до хати. Тут я побачив вояків. Думаючи, що це боївка, я другий раз зажартував. Вони мені відповіли „здрасуйте!“ й почали тихо сміятись. Впевнений, що це свої, запитав я їх, чому вони сміються. Перший від стола вояк відповів мені: „сейчас будет“, і одним рухом відкинув коц, яким була прикрита лампа. Я тоді побачив, що на лаві сидить шістьох більшовиків, що тримали в руках зброю, наставлену до нас. В нас зброя була перекинена через плечі, як звичайно з дороги. Старший лейтенант підкрутив лампу і сказав: „Ну що ж, ребята, попалісь, да?“ Ми стояли мовчки. Подивившись на мою шапку з червоним шликом, процідив крізь зуби: „Ух, дійствительно бандеровец“. В цій хвилині мої літа перелітали мені перед очима, як стрічка аж до сьогодні, що на другий день свят маю гинути. Ще хоча перехрещуся і почав підносити руки догори. На нас пильно дивились 6 пар очей і 6 цівок. Раптом стріл і лампа згасла. Ми змішались і почали натискати на двері. Хтось лежав мені під ногами, надворі впав другий вистріл. Останній стрілець, що стояв коло порога, завважив рух і вистрілив до стрільця, що стояв проти нього. Стрілець ранений в ногу впав на землю, провідник „Забіяка“, змагаючись руками, щоб вирвати „папашку“, за яку вчепилось ще двох

більшовиків, лишив їм в руках, а вони між собою дерлись. Другий стріл дала „Зірка“, коли вибігла з хати. На порозі їй заступив дорогу стійковий, і вона з малярської пістолі поклала його трупом. Провідник „Забіяка“, лишивши в хаті ПППШ в руках більшовиків, вискочив з хати, вхопив кріса від убитого більшовика, вибіг за нами. Ми бігли вниз селом. З хати почали вискакувати більшовики, питаючи „кто там?“. „Бандеровці, бандеровці стреляють“ — кричала розпачливо „Зірка“. Більшовики почали сильну стрілянину між собою. З того ми скористувалися, подаючись потоком на с. Білі Ослави.

В с. Чорний Потік довго ще кипіло. Згаданого раненого стрільця більшовики відвезли до м. Коломиї, звідки його пізніше боївка викрала. А все це через легковажність і необережність.

Боротьба 1945 року

До відділу я долучився 17 січня 1945 р. в с. Грабівка. Стрільці були сумні. На запит, що чувати, мені сказали, що к-р „Різун“ тяжко ранений. Почали оповідати про бої в Рип'янці і Рибнім. В селі Рип'янці містився прокурор і НКВД, числом усіх вояків 350. 6 січня 1945 р. к-р „Грегіт-Різун“ сказав: „Якщо хочемо мати спокійні свята, мусимо вигнати ту наволоч. Нехай не сидить нам на карку“. В с. Грабівці з'їли тільки святую вечерю й пішли на с. Рип'янку. (Мушу сказати, що сотенний „Прут“ став курінним під час моєї неприсутності). Сотню перебрав колишній чот. „Сокил“. Акцію виконано, більшовиків зліквідовано. Наші втрати: 2 ройові — „Довбуш“ і „Рись“ убиті, ранений стрілець „Бігун“. 7 січня 1945 р. курінь мав святкувати в селі Рибнім, к-р „Різун“ вислав сотні до згаданого села, пізніше з чот. „Бейом“ і двома стрільцями пішов короткою дорогою до с. Рибне. В село заїхав відділ більшовиків. Наш курінь у село не зайшов, чекаючи на командира. Більшовики побачили здалека, що йде чотирьох повстанців, зробили засідку, підпустили на 30 м. і відкрили огонь. Командир тяжко ранений, насилу дістався до лісу (ранений в обидві руки). Чот. „Бея“ і стрільців забито. Того самого дня ввечері курінь побив цей відділ більшовиків у с. Рибне.

18 січня 1945 р. відділ кур. „Пруга“ перейшов до села Глубока, де застав курінь к-ра „Благого“. Розквартирувалися в лісі. 19 січня 1945 року о год. 4-ій на село почали наступати більшовики з с. Саджава, пізніше з с. Росільної. На поміч червоним

приходили з міст Богородчан, Лисця, Надвірної, Солотвини. Бій тривав від 6-ої зрання до 5-ої пополудні. Ворожі втрати 320 вбитих і, скільки ранених, не знаю. Наші втратили 7 вбитих, 11 ранених (їхніх псевдонімів не знаю).

В бою брало участь 8 ворожих літаків; з них 1-го збито. Боем командував к-р „Різун”. Він тяжко ранений лежав на санях і спокійно давав накази. Після бою ми відійшли до с. Грабівки. З Грабівки перейшли до присілка Майданчик. Сотні „Сокола” й „Чорноти” заквартирували в Майданчику, а сотня „Бойка” заквартирувала в с. Посіч.

21 січня 1945 р. скоро світ сотню „Бойка” заскочили більшовики. В прориві впало 3-ох стрільців і сот. „Бойко” помер на атак серця. Сотню перебрав чотовий „Павло”.

22 січня 1945 р. ми вирушили в рейд через села Майдан, Боднарів, Бабин Зарічний, Бабин-Середний, Перевозець, Темерівці, Блюдники, Селище, Дорогів, Протеси, Боянків, Корчівка, Балічі. З Баліч ми робили напади на с. Підлужці — розбили гуральню, знищили радгосп. У Дідушицях-Малих убили 4-ох більшовиків і забрали від них корови, що їх забрано на контингент. Худобу роздали людям. Другого дня зробили засідку між селами Дідушиці-Великі й Дідушиці-Малі. Збито вісім автомашин, що їхали на облаву. Загинуло 135-ять більшовиків. Скільки ранено — не знаю. З нашої сторони — один стрілець убитий, ранені — 1 ройовий і 4 стрільці (псевдонімів не знаю). У с. Балічах кватирували 5-ть днів. З Баліч ми пішли на Турю-Велику, Белеїв, Тростянець. У Тростянці знову мали бій. Число вбитих більшовиків не пригадую. У нас — два ранені. Дальше ішли ми на Завадку, Копанку, Долготів, Бабин, Вістову, Мислів, Рип'янку, Яворівку, Завій і вернулись у Чорний ліс. З лісу зробили випад на радгосп у с. Крихівці, забрали 25 свиней. Перебули ми кілька день у лісі й рушили в рейд у Надвірнянщину. З теренів Надвірнянщини перейшли в Коломийщину. Там мали бій у с. Космач. Брало участь три куріні. Висліду не знаю. Вернувшись з рейду, ми зустрінули сотню з куріня „Благого”. Оповідали, що впав к-р „Благий” і сот. „Шум”. Сотня „Сокола” зробила акцію на с. Посіч, де містився прокурор НКВД і 280 вояків. Ворога зліквідовано, спалено школу й 4 хати. Сот. „Павло” був із сотнею на заставі від Станиславова, де був ранений сот. „Павло” і два інші — „Чайка” та „Чепига”. Вбитих не було.

Бій у селі Посіч

Гарний весняний день. Стрілецьтво в лісі вигрівалося на сонці й весело жартувало, що щасливо пережило зиму.

О другій годині по обіді к-р „Різун” зробив збірку і повідомив: „Чи ви знаєте, що під наш ліс усадовились НКВД-исти?” Всі з цікавості питалися: „Де й коли?”. В селі Посіч на місце дроворубів приїхало 280 енкаведистів і прокурор. „Сьогодні ввечері ми виберемося їм заграти та привітати. Хто має страх йти на забаву, то нехай зараз виступить” — сказав до вояцтва к-р „Різун”. Та не виступав ані один боягуз. Всі славно, аби но якнайскоріше до бою. О годині 10-ій увечері ми обступили село. Друга і третя чота мали атакувати, а перша мала вичікувати більшовиків, як будуть утікати, щоб їх ліквідувати. Нас трьох — віст. „Гонта”, стр. „Палій” і я мали за завдання кидати гранати, якщо енкаведисти будуть утікати на наш горбок коло церкви, де ми сховались.

Починаючи бій, перш за все ракети прорізали небо і встрягли в солом'яні стріхи хат, де квартирували енкаведисти. За хвилину було видно, як удень. Червоні почали вискакувати з хат і в паніці втікали в напрямі школи, де містився штаб прокурора. Почалось клекотіння кулеметів і автоматів. Наша трійка лежала спокійно на становищах наслухуючи, чи не лізе хтось на наш горбок. Енкаведисти пустились утікати вниз на Станиславів. Та, перша чота привітала їх ще сильнішим вогнем. Більшовики побачили, що для них немає іншого виходу, як відступати на горбок коло церкви. З криком „ура”, стадо збите в купу, вони кинулись на наш горбок, а ми з підкоченими рукавами, лиш чекали на них. Перед нами лежали скриньки „калачів” Ф-1, по 80 штук. Коли ми почули, що віддаль між нами меншає, тоді почали кидати своїми „калачами”, що їх НКВД їло зі смаком. Після цих „калачів” їм більше нічого не смакувало, тільки їхнє червоне вино, від якого вони захлистувалися та червонів потік.

У висліді бою ми здобули чотири протитанкові кулемети, амуніцію й багато легкої зброї. Взято в полон 15 вояків. З 280 енкаведистів вийшло тільки 9 живими, а решта — загинули всі. Спалено 5 будинків і школу. Зі згаданих спалених хат більшовики господарів повивозили на Сибір ще 1944 року.

Так ми зліквідували ще одне гніздо НКВД, яке мало за завдання мешкати під лісом і вивозити наших помордованих селян та переслідувати наші рухи.

5. V. 1945 р. сотня „Сокола" мала бій у с. Лесівка. Висліду не пригадує. В нас було 3-ох ранених — рой. „Гонта" і 2 стрільці, з них один тяжко ранений.

Останній рейд з Чорного лісу

Другого дня Великодніх Свят к-р Воєнної Округи „Грім" і к-р „Грегит-Різун" вислали в рейд „Підкарпатський" курінь, якого командиром був „Прут". Вирушивши в травні 1945 р. ввечері, на рано ми зайшли до с. Мединя.

9 травня 1945 р. ми переправились через річку Лімницю й зайшли до с. Блюдниці. Там квартирували два дні. 11 травня 1945 р. вирушивши через Селищі, Дорогів, прийшли до с. Протесу, де заквартирували на один день. Увечері вирушили далі на с. Балич, Чомали, переправилися через річку Свічу, подалися на с. Ніців Горішній, Тинява Роздоріжня, де ввечері ми перейшли річку Стрий, через село Стиняву Нижню і Вижню. Далі перейшли ми до с. Орове, де ми заквартирували на два дні.

21 травня 1945 р. ми вирушили рейдом на село Урич, а з Урича далі на села Довге, Ясінку Стецьову та Масьову.

25 травня 1945 р. курінь наш розчленувався на сотні, щоб провести акцію на скомунізовані українські села, де було багато „істребітелів" з комісаріатом НКВД. Молодь всього села записалася до комсомолу й разом з більшовиками ходили на облави до свідоміших українських сіл, грабуючи при тому що попало, навіть худобу. Сотня „Сокола" ходила на село Молдавсько; куди ходили сотні „Пирога" й „Бурі", не знаю. По акції 27. 5. ми заквартирували над с. Багнувате. Коло 11-ої години, в обід, наша застава мала перестрілку з більшовиками. Втрат не було.

28. 5. 1945 р. цілий курінь вийшов далі у напрямі на с. Зубриця, Кіндратів, де ми заквартирували. Наступного дня вислана розвідка зустрінулася з більшовиками в с. Головеське, які йшли просто на нас. К-р „Прут" дав наказ відступити з села до лісу. Під лісом почався бій. Ми мали двох ранених і одного вбитого. Більшовики мали 11 ранених та 8 убитих. Увечері ми пішли до села Ісаї. Тут повечеряли, передали ранених до куца й подалися назад через сс. Довге, Підгородці, Ямельниця, Орове, Стинява Вижня й Нижня та дійшли до с. Розгірче. З с. Розгірче їздив к-р „Прут" до к-ра „Зміюки". Повернувшись сказав, що мусимо завернутися знову за річку Стрий. В річці рівень води піднісся, так що, переправляючись через річку, утопилося двох стрільців.

1 червня 1945 р. ми заквартирували в с. Стинява Вижня, де рано к-р „Прут” відчитав нам найменування старшин і підстаршин. Звідси ми відійшли на сс. Орове, Ямельниця, Довге. В селі Довге к-р „Прут” нас знову розчленував. Я пішов з першою сотнею „Сокола”, а також і к-р „Прут”, на села Ластівки, Свидник, Смільна, Жданна, Недільна, Сприня, Звір, Воля Блажівська, Блажів, Сіде, Кульчиці, Городиня й коло с. Чайковичі ми заквартирували.

5 липня 1945 р. в Чайковичах ми розбили станицю стрибків, радгосп і спалили гуральню.

6 липня 1945 р. ми повечеряли в с. Корналовичі. По вечері к-р „Прут” зробив збірку і сказав нам, що більшовики не вірять, що в цих теренах є відділ УПА, а за спалення радгоспу та гуральні чіпатимуться невинних людей. Завтра прийдуть арештувати, а ми сьогодні підемо на засідку під с. Чайковичі. Ще к-р „Прут” не скінчив говорити, як понад збіркою пролетіло кілька серій з кулеметів. Ми розсипались поміж хати й зібралися за селом. На велике щастя ми не мали ані одного раненого. Дві чоти пішли на засідку, а як почало сходити сонце, надійшли більшовики. Вив’язався бій. Передні більшовицькі лави впали, а задні почали втікати і стріляти ракетами. На поміч більшовикам прибули інші частини з Рудок, Комарна і Самбора. Наші чоти відступили, а більшовики пустилися в погоню за нами аж в Дністер. Друга частина більшовиків хотіла відтяти міст. Але наша третя чота мала добрі становища й не допустила до цього. Ми відступили коритом Дністра, при чому ми залишили одного раненого, який розірвав себе гранатою (псевдоніма не пригадую собі). Більшовицькі втрати — 93 вбитих і понад 100 ранених. Наші — один убитий і двох ранених. Бій був 7 липня 1945 р.

Цілий день ми ходили по багнах, а більшовики йшли за нашим слідом. Час від часу наш відділ залишав застави, що били ворогів, а опісля долучувалися до відділу.

Увечері ми перейшли через село Білина, в якому стаціонували більшовики. Другого дня вони говорили, що бачили, як ми переходили попри дзвіницю, на якій була більшовицька застава. На питання селян, чому вони не стріляли, вони відповідали, що було нас дуже багато і їхній командир тішився тим дуже, що ми вже відійшли з його терену й він буде мати спокій. З Білини ми пішли на Дубляни, Кульчиці, Сіде, Ольшаник, Блажів, Сприня та зайшли в ліс між Спринею й Недільнею. Тут до нас долучився ще к-р

„Андрієнко". Над Недільною до нас приєдналися ще сотні „Бурії" й „Мирона".

Командир „Прут" зробив збірку відділу і склав звіт к-рові „Андрієнкові". У промові до нас к-р „Андрієнко" сказав, що ми підемо рейдом на Закерзоння, а може навіть і далі. До кордону ми йшли через села Стрільки, Грозьова, Кривка й заквартирували в ліску коло Лімної. Пополудні попри наш лісок над'їхало три вози з пограничниками. Наш один рій пішов на засідку, в якій було вбитих трьох більшовиків, а решта порозбігалася. Цього самого вечора ми перейшли село Журавин і так вже ми опинилися за лінією Керзона.

За лінією Керзона

До першого села за кордоном ми прийшли 2 серпня 1945 р. в с. Царинське. Населення нас дуже радо привітало. Далше ми пішли через села Насічне, Затварниця, Гільське, Криве до табору в лісі над Творильним. З цього табору ми перейшли в ліс „Лопітник" і тут ми збудували наші табори. (В згаданих таборах ми перепроваджували військові вишколи). Курінним вишкільником був бул. „Коник". З Лопінника ми перейшли на Хрещату. Тут до нас приєдналася сотня „Пирога" та чота з колишньої сотні „Бурого", якої чотовим був „Горбовий". „Горбового" чоту долучили до сотні „Мирона", яка долучилася до нас над Недільною.

Відходячи в дальший рейд на захід, провідник „Зорич" говорив прощальне слово до нас. Він звертав увагу, щоб у наших зустрічах з польським населенням і ВП придержуватися політичної лінії, по селах не зводити боїв, більше вести з поляками переговори. З Хрещатої ми подались на сс. Кам'янки, Туринське, Репедь, Прибишів. Тут ми заквартирували. Вночі наш один рій пішов до с. Репедь, щоб організувати деяку кількість харчів. У цьому селі були більшовики, які гнали худобу з Німеччини на схід. Наш рій зробив тоді на них наскок, порозганяв більшовиків та забрав декілька штук худоби, а решта худоби порозбігалася по полях і лісах, так що люди довгий час її ловили.

Наступного дня наш відділ з к-ром „Андрієнком" звів бій у с. Прибишів з ВП і УБП. В бою згинуло 18 поляків, а чотирьох забрано в полон, яких опісля ми випустили на волю. У нас було двоє ранених — ройовий „Равпшиц" і стр. „Качан". Після зведеного бою ми відійшли до Дарова. Тут у цьому селі ми квартирували чотири дні. В той час ми зловили були ще трьох військових поляків,

які переїздили до сусіднього села. З Дарова ми пішли через Пулави до Одрехової. Під селом нас одрехівці підстріляли з кулеметів і крісів. Населенню цього села було дозволено мати зброю для оборони від польських грабіжницьких банд, які дуже часто нападали на це село з сусідніх сіл — Буківська та інших.

З великим зусиллям нам удалося з ними порозумітися, що ми не ті банди, які нападають на села, й шойно тоді нас селяни пустили в середину села. Тут ми перебули ніч. Другого дня коло 9-тої рано стійкові повідомили, що розстрільною через поле на село наступає польське військо. К-р „Прут” дав наказ двом сотням зайняти оборону. Інші дві сотні були на долішньому кінці села з к-ром „Андрієнком”. Коли віддаль польських лав стала на 50-60 метрів від нас, ми почали їх обстрілювати. Від перших наших стрілів впало багато поляків. Такий безперервний вогонь тривав приблизно 15 хвилин. Наше заднє забезпечення подало, що польські танки відтяли нам відступ і від сторони лісу наступають на село також. Тоді к-р „Прут” дав наказ до відступу. Прориваючись через три польські розстрільні, переслідуювані танковим вогнем, ми відступили до лісу в напрямі Полян. Наші втрати були 27 убитих стрільців та 20 ранених. (Загинули такі:)

1. „Шугай” — курінний бунчужний із с. Микитинець
 2. „Семко” — ройовий другої сотні із с. Саджава
 3. „Гриб” — курінний кухар із с. Грабівка
 4. „Влодко” — кулеметник 3-ої сотні із с. Боднарів
 5. „Буйний” — стрілець 3-ої сотні із с. Радча
 6. „Швець” — стрілець 3-ої сотні із с. Старий Лисець
 7. „Пень” (Василик Микола) — стрілець 3-ої сотні із с. Іванівка
 8. „Вихор” (Гаргат Микола) — стрілець із с. Іванівка
- Псевдоніми інших впадших вояків не пригадую собі.

З Одрехової ми повернулися до Дарова, де я поробив раненим перев'язки й ми відставили їх на сан-пункт.

Рейд на Словаччину 1945-го р.

З села Дарова ми вийшли в рейд на Словаччину через села Суравиця, Воля Вижня й тут ми перейшли вже польсько-словацький кордон. Перше село на Словаччині нам видавалося дуже вохроже. Люди називали себе руснаками й були греко-католики. Та щораз то дальше від кордону люди ставилися щораз то прихильніше до нас. Рейдували ми по районах Межиляборці і Стробків. К-р

„Андрієнко” з двома роями ходив аж у Пряшівщину і, як ми опісля довідалися, то він мав там нав'язати якісь переговори з проводом, який тоді мав перебувати на Словаччині. Та, не зустрівши там нікого, ми завернулися знову на Лемківщину.

Прийшовши на Лемківщину, ми заквартирували на Хрещатій на цілий місяць. З Хрещатої ми вирушили рейдом у Бірчанщину. К-р „Прут” дав наказ, щоб провести акцію на Бірчу, в якій брала участь сотня „Кармелюка” й чота „Горбового”. Місто Бірча було тоді базою вилазки польських грабіжницьких військових груп, які грабували та виселювали наше населення. Акцію виконано. Спалено всі казарми, знищено всі підприємства, а з аптеки ми забрали всі ліки. Числа вбитих поляків не пригадую собі. По нашій боці було двох ранених — ройовий „Великий” і сотенний бунчужний „Чорноморець”, який два дні пізніше помер. Походив він із с. Перегінське.

Після бою ми зайшли до с. Семушова. Рано до села прийшло 10 поляків і наша застава 5 вбила, трьох захоплено в полон, а двох утікло. Коло 9-тої год. рано стежа донесла, що поляки йдуть на село. К-р „Прут” дав наказ зайняти оборону. Цілий день стрільці лежали на становищах. Польське військо крутилося по довколишніх селах, а до Семушової не зайшли. О 18 год. ми з села зайшли в ліс, щоб іти далше. Тоді поляки увійшли в село, спалили 15 хат і втекли. К-р „Прут”, побачивши вогонь, дав наказ бігти в село. Але в селі вже не було нікого.

Повернувшись з Бірчанщини, ми рейдували в сторонах Лисько-Балигород, аж до часу, поки не прийшов наказ к-ра „Прута”, щоб піти рейдом через Закарпаття на Буковину.

Рейд на Закарпаття і мій поворот на Лемківщину

7 листопада 1945 р. ввечері ми вийшли з села Волосате й перейшли польсько-більшовицький кордон.

Підходячи під перше село Загорб, більшовицькі „істребітелі” стримали нашу передню стежу. Після перестрелки наша стежа захопила в полон двох „істребітелів”, які нас перепровадили через с. Ставне під с. Вишку. Тут ми пересиділи цілий день в лісі. Ввечері ми зійшли в село повечеряти і помаршували далше через с. Люту, де була більшовицька погранзастава й НКВД, і пішли під с. Батява. Ввечері в цьому селі ми зробили збори з населенням. До людей промовляли політвих. „Кузьма”, і друг „Берест”. З Батяви ми

подались даліше на Лошмору й зайшли до с. Липовиць. В цьому селі також ми провели збори. Говорив політвих. „Кузьма”, політвих. „Чорний” і я.

Того дня я ввечері захворів на корчі шлунка; доктор „Берест” дав мені два уколи морфіни. Вранці о 3-тій год. ми вирушили даліше в рейд через Пояльську Гуту; в тому селі стрибки ранили нашого одного стрільця з переднього забезпечення. Я їхав лежачи на коні. З села ми зайшли в ліс і перетяли рейки, подаючись даліше під селом, (його назви не пригадую собі). З села більшовики почали обстрілювати ліс із гранатометів. В цьому лісі ми пересиділи день, а ввечері рушили в даліший рейд. Я їхав із самого заду — за куренем. Як ми вийшли на дорогу, більшовики почали нас обстрілювати з кулеметів. Мій кінь сполохався, скочив убік, зачепив сідлом за гиляку й я полетів на землю. Підвестися мені на ноги було важко. Надійшло заднє забезпечення з ройовим „Чубенком”, які мене підняли й висадили на коня. За цей час більшовики відтяли нас від цілости відділу. Не знаючи терену, ми удвох завернули назад тією самою дорогою на Лемківщину.

Григорій Костюк-„Вишневий”. Вояк у сотні „Змії” під команду „Пруга”, опісля „Сокола” у ТВ 22 в 1944-1945 рр. Знимка з 1948 р. на еміграції.

Григорій Костюк
(„Незломний”, „Вишневий”)

РЕЙДИ ПІДКАРПАТСЬКОГО КУРЕНЯ ПІД КОМАНДОЮ „ПРУТА” 1945 РОКУ

Від осені 1944 р. до пізнього літа 1945 р. я мав честь бути вояком Підкарпатського куреня, одного з найславніших куренів УПА, що діяв під команду таких визначних командирів, як полк. Василь Андрусяк („Грегіт”, „Різун”) і май. Павло Вацик („Прут”). Зима 1944-1945 рр. була тяжка. Вже тоді більшовики кинули на Чорний ліс, де ми діяли, великі сили військ НКВД — цілі дивізії, з різними допоміжними батальйонами, загонами та з'єднаннями. Тож ми були в постійних боях, маневрах і рейдах, щоб ухилитися від ударів великих сил ворога. Головніші з цих боїв уже описані в коротких споминах учасників, які були надруковані в журналі **Чорний Ліс**, що його передруковано у 3 і 4 томах „Літопису УПА”. Я хочу написати про пізніші часи — про рейд нашого куреня в Дрогобицьку область, а після того — на Лемківщину, що була під Польщею, і на Словаччину. При тому хочу дещо написати про наших старшин, про організацію куреня і про свої щоденні переживання, які ілюструють життя куреня.

Дещо про наш курінь і його старшин

Найвизначнішим нашим командиром був Василь Андрусяк, псевдонім „Грегіт”. Звичайно, я тоді не знав його справжнього прізвища. Населення знало його під його давнішим псевдонімом „Різун”, якого він уживав під німецькою окупацією. Він був організатором і командиром одного з перших відділів УПА в Карпатах влітку 1943 р. Цей відділ відразу вирізвився численними успішними боями з німцями й більшовицькими партизанами. Скоро цей відділ розрісся в курінь. Коли курінь діяв спільно з іншими відділами УПА, цілістю завжди командував Василь Андрусяк, як найбільш досвідчений й авторитетний старшина. В січні 1945 р. Василь Андрусяк був важко ранений. Тоді командування куренем перебрав Павло Вацик („Прут”), що командував першою сотнею. Скоро після того Василь Андрусяк був назначений командиром 22 тактичного відтинку УПА „Чорний Ліс”, якому підлягали всі курені та сотні УПА, що діяли на терені Станіславівської округи. По-

смертно Василь Андрусяк дістав ступінь полковника. Це одинокий відомий випадок, що командир відтинку УПА дістав ступінь полковника; звичайно командири відтинків мали значно нижчі ступені — від хорунжого до майора.

Особисто я вперше побачив Василя Андрусяка на початку грудня 1944 р., коли я вже був у його курені, на присілку Майданик у Чорному Лісі. Він був середнього росту, але кремезної будови. Тоді він мав німецьку уніформу й озброєння — МП й пістолі, на грудях носив далековид і через плече — шкіряну торбу з мапами. Безпосередніх справ з к-ром В. Андрусяком я не мав, тож скажу лиш загально про нього.

Василь Андрусяк („Грегит“) втішався великим авторитетом і довір'ям серед вояків. Всі ми були б пішли за ним „в огонь і у воду“. Він був дуже відважний, у боях ніколи не хвилювався, швидко орієнтувався й опановував кожну ситуацію. В бою звичайно був у такому місці, з якого можна було обсервувати перехід бою. Любив несподівані наскоки й засідки, все підбираючи місця, вигідні також для відступу. Для постойв завжди підбирав догідне для оборони місце, при тому не занедбував відповідного забезпечення заставами й вартами. Також не було випадку, щоб ворог застукав його відділ непередготованим до бою. Він докладав усіх зусиль, щоб курінь був належно забезпечений зброєю, одягом і харчами. Говорив він короткими реченнями, чітко, так що ніхто не мав труднощів його зрозуміти. Він старався все похвалити вояків за добрі вчинки, але за недоліки він ганив безпардонно кожного, не зважаючи на ступінь чи функцію. Не любив неробів і мудрагелів, а передусім дезертирів, яких звичайно суворо карав.

Новий курінний Павло Вацик („Прут“) у багато дечому, навіть зовнішнім виглядом, був подібний до командира „Грегота“. Так само тоді він мав німецьку уніформу, МП, далековид і мапник. Проте він, трохи нижчий і молодший — біля 30 років, мав струнку поставу й гарне обличчя, так що всякому відразу впадав в очі, особливо жінкам. Був жонатий і мав маленьку донечку. Його дружина жила, мабуть, в с. Заріччя на Гуцульщині. Про це я довідався у лютому 1945 р. Тоді наш курінь був у цьому селі на Гуцульщині, щоб разом із сотнями УПА Коломийського тактичного відтинку УПА взяти участь у наскоку на гарнізон НКВД в Космачі. Тоді вояки говорили, що к-р „Прут“ відвідав свою дружину. Вийшов він зі школи Василя Андрусяка й тому був до деякої міри неначе в тіні свого командира. Проте, коли він діяв самостійно, показав себе знаменитим партизанським командиром,

що вмів лявірувати між ворожими силами, підбирати вигідні місця для постойв, уникати затажних боїв, як теж умів організувати несподівані наскоки й засідки на ворога. Звичайно, ми воювали з ворогом тоді, коли ми хотіли, і там, де ми хотіли, а не де хотів ворог. Старався він, щоб полегшити службу вояків у відділі. Ті, хто був ближче нього, оповідали, що він дуже переживав і довго тужив за поляглими вояками, особливо за тими, що відзначалися бойовими подвигами. Стрілецтво ставилося до нього з повним довір'ям, бо знали його вже довго, як успішного бойового командира. Про справжнє прізвище „Прута” я довідався щойно на еміграції, де я зустрів його брата. Від його брата я довідався, що в час вибуху війни Павло Вацик служив у польському війську артилеристом і 1939 р. „відбрав” від Чехословаччини Цешин.

Згадаю тут ще про свого сотенного „Сокола”, що перебрав сотню в січні 1945 р. після призначення к-ра „Прута” курінним. Походив він з Коломийщини. Належав до „Грегатової” „старої війни”, тобто — до перших кількох десятків його вояків, що стали зав'язком пізнішого куреня. Він мав тоді двадцять кілька років, був високий, стрункий і вродливий, так що вирізнявся вже зовнішнім виглядом. Мав він також німецьку уніформу, але вже радянський офіцерський плащ, „мейд ін Ю. С.”, ППП і револьвер. Всю військову кар'єру від рекрута до сотенного, він перейшов в УПА.

Весною 1945 р. наш підкарпатський курінь мав повні три сотні. Першою сотнею („Змії”, відділ 69) командував уже згадуваний „Сокол”. Другою сотнею („Заведіїв”, відділ 70) командував „Павло”, що був важко поранений у квітні 1945 р. під час наскоку більшовиків на с. Посіч біля Чорного Лісу. Він відійшов на лікування, а командування сотнею тимчасово перебрав чотовий „Морозенко”. Трохи згодом к-р В. Андрусак назначив сотенним „Бровка”, що був мабуть у його почоті. Сотенний „Павло” походив, мабуть, із с. Павлівки Станиславівського району. Про нього багато не знаю. Був він сотенним від січня 1945 р. після сотен. „Бойка”, що помер тоді від серцевого приступу, і вояки його сотні висловлювалися про нього добре. Мав він близько 30 р., був стрункий, вродливий і гарно презентувався в колі старшин. Новий сотенний „Бровка” походив з Товмацького повіту й був десь по 30-ці. Він був середнього росту, говорив мало, але був рішучий і відважний у бою. Він також належав до „старої війни” „Грегота”, що були при ньому вже в липні 1943 р.

Третьою сотнею („Чорні чорти”, відділ 71) командував „Пиріг”, що в протилежність до згадуваних старшин був тихої й скромної вдачі. Проте в бою він був відважним, рішучим і

енергійним. Мені не відоме його минуле, проте він мабуть найдовше з усіх був сотенним і мав свій власний стиль співжиття з вояками. Він радше не командував, а немов батько сином говорив воякам, що і як мають робити, турбуючись про кожного. Вояки не тільки його поважали, але й любили. Був він середнього росту, мав близько 30 років.

Всі наші сотні мали тоді по три чоти, а майже кожна чота мала три рої. Рої нараховували тоді 12-16 вояків. Загальне озброєння роя — два кулемети, кілька автоматів і десятизарядок та рушниці. Крім цього, вояки мали гранати й дехто міг мати пістоль. Наша третя чота мала рій гранатометників на чолі з рой. „Білим”. Був у нашій сотні ще німецький крісовий гранатомет, яким під час бою любив стріляти сам чотовий „Хмара”. Інші сотні тяжчої зброї, здається, не мали. Тяжку зброю курінь замагазинував ще на початку зими, бо вона рідко коли була потрібна та дуже обтяжувала маневрування сотень. Отже, вся наша сила була в рушницях, автоматах і легких кулеметах, яких курінь мав понад 50.

На весну настрій вояків і старшин був дуже добрий. Зиму ми перебули щасливо, з відносно невеликими втратами, хоч мали багато боїв та сутичок з ворогом і перенесли багато труднощів. Відбули ми теж тяжкі зимові рейди, в тому також по Дрогобицькій області (тепер у складі Львівської обл.). Вояки раділи весною, що принесла з собою теплі дні та ночі й прибрала ліси в зелені шати, що були надійною охороною також для нас. Кожний сподівався, що літом будемо знову панамі й буде легше воювати з ворогом.

Два інші чорноліські курені мали значно тяжчу зиму. Ще в листопаді 1944 р. курінь „Гамалії” мав великий бій з військами НКВД в Чорному Лісі. В цьому бою в Чорному Лісі впав курінний „Гамалія” з 34 вояками. Більшовики розбили курінь „Благого” в березні 1945 р. В бою коло Чорного Лісу — впали курінний „Благий” і сотенний „Шум” з 73-ма вояками. Хоч більшовики в 1944-45 роках воювали з Німеччиною, але вони ще мали досить спеціальних частин НКВД, що їх використовувано для боротьби проти УПА. Вони робили бльокади й облави на села та ліси. В боях більшовики понесли великі втрати, але й нам завдали втрат. Крім того, їх було порційно стократно більше.

Наш рій транспортує харчі на Великодні свята

Всі вояки і командири з цікавістю чекали, як нам доведеться відсвяткувати наше українське свято Христового Воскресіння.

Приготуванням до свята зайнявся, як усе, курінний харчовий. Тому що населення біля Чорного Лісу було досить убоге, а крім того, там квартирували відділи УПА, щоб не обтяжувати місцевих селян, теренові господарники збирали харчі в заможніших господарів в селах даліше положених від Чорного Лісу. Курінь „Прута” в той час квартирував у присілку Майданик в Чорному Лісі, роями по хатах. Першою чотою першої сотні командував „Бородатий”, а другою чотою чотовий „Хмара” (не мішати з курінним „Хмарою”), а третьою чотою — чотовий „Журба” („Коник”).

30-го квітня 1945 р. пополудні прибув на нашу квартиру зв'язковий сотенного „Сокола” й передав нам наказ, щоб перший рій ройового „Бурлаки”, другої чоти „Хмари” зголосився негайно в повному виряді в сотенного „Сокола”. Ми швидко зібралися і зголосилися в сотенного. На квартирі, крім сотенного „Сокола”, зустрінули курінного „Прута” й гостей — сотенного „Чорноту” та чотового „Сапера”. Чотовий „Сапер” тількищо прибув з відпустки, а радше він був на лікуванні ран, що їх дістав у бою з німцями 1944 р. Він лікувався в своєму рідному селі Дубівці, над Дністром біля Галича, Станіславівської області. Говорив нам про бої його підвідділу, що його він сам зорганізував і всіх привів до куреня „Хмари” („Дзвони”). Сотенного „Чорноту” ми добре знали, бо його сотня раніше входила до нашого куреня. В лютому 1945 р. командування Станіславівської Т.В. „Чорного Лісу” зробило реорганізацію. Сотню „Чорноти” прилучили до куреня „Хмари”. Сотенний „Чорнота” восени цього року перебрав командування куреня, а курінний „Хмара” був перенесений в Коломийський тактичний відтінок УПА. Курінний „Чорнота” перебув щасливо бльокаду 1946 року, а 1947 року він з краєвим провідником і охороною переходили на наказ до Американської зони в Німеччині. Але їм не пощастило добитися. Всі впали, за винятком двох вояків — др. „Вихора” — (Є. Остаповича) з Єзуполя (мій шкільний товариш) і др. „Комара” з с. Тязева, який улітку 1949 р. відійшов до Чорного Лісу.

Командири „Сокіл” і „Прут” знали, що наш рій складався з вояків, що походили родом із сіл біля Станіславава. Кількох нас походило з Ямниці, два кулеметники з с. Підпечари, а я був родом з Єзуполя (Жовтень), Д. Коваленко з с. Крилоса, двох з с. Повенне (Павитівка), один з Тязева. Власне йому командир наказав, щоб ми відійшли до с. Ямниці та зайнялися перевозом харчів з Ямниці до присілка Майданик. Командири перестерігали нас перед небезпекою, і наказували нам, щоб наш рій придержувався строго конспірації.

Ми ще за дня залишили відділ і перейшли лісами до с. Рибне. Зв'язкових ми не брали, бо зв'язки по селах були нам знані, а дорогу ми знали, бо нам доводилось сотки разів переходити Чорний Ліс. Ямничани дуже тішились, бо вони матимуть змогу бути в своєму селі та відвідати своїх рідних. Дорога до Ямниці була досить небезпечна. Більшовики приготувлялись до 1-го травня, що його вони гучно святкували. Вони боялись, щоб ми не мінували мостів на залізничному шляху Станиславів — Стрий — Львів, тому часто переходили цим шляхом більшовицькі стежі й голосно говорили. Ми дуже обережно перейшли залізничний шлях, а другий залізничний шлях, Станиславів — Галич — Львів, перейшли дуже легко, бо він не був тоді урухомлений ще від знищення німцями під час відступу 1944 р.

Вже зачало світати, як ми увійшли в с. Ямницю. Господарі вже повставали й приготувлялись до весняної праці на полі. Побачивши нас, вони радо віталися з нами. Коли ми вийшли з лісу, відразу відчували сухе свіже повітря полів. Узимку ми майже цілий час перебували в сирих, вогких лісах. В Ямниці наш ройовий зв'язався зі станичним, що нас порозділював по двох до хати, де були криївки. Ми скоро поснідали й на день пішли до криївок. Більшовики цілий день переїзджали через с. Ямницю з Єзуполя до Станиславова. Єзупіль у той час був районним центром. Село Ямниця положене 7 і пів км на північний схід від Станиславова.

Пізно пополудні ми вийшли з криївки й подякували Богові, що врешті сидження в криївці скінчилося. Я і мій друг „Коваленко” не могли заснути в криївці. Нам той день здавався роком, бо ми до криївки не привикли. Входячи в криївку, мій друг „Коваленко” жартуючи сказав: „Брате, нас живих хоронять!” У відділі УПА ми до криївки ніколи не заходили. Крім того, господиня хати часто інформувала нас про довколишні події. В той день більшовики переводили облаву в сусідньому селі Тязів. Ми всі вістки тривожно приймали. У відділі чоловік чувся досить безпечно. На постою командири все забезпечувалися заставами, зорцями, розвідкою і алярмуванням. А у Ямниці — ми не могли нікуди показати носа.

Увечорі я збирався відвідати своїх рідних, але сумнівався, чи я матиму змогу когось зустрінути. Мої мама, тато і два молодші брати були призначені на вивіз на Сибір ще в листопаді 1944 р. Але вдень вивозу вони вдома не спали й тому їм пощастило обминути вивіз. Поки я рішився відвідати родину, старався дістати вістки про Єзупіль від людей з Ямниці, що там діється. Я діставав таку саму відповідь: „Там багато НКВД”. Також майже всі колишні радянські

урядовці й комуністи поверталися зараз по переході фронту. Багато людей скривалися від арешту. В той час НКВД вже досить точно знало; хто чим займався за німців, хто пішов до дивізії, а хто до УПА. Єзупіль по „визволенню” більшовиками з „польсько-поміщицького ярма” 1939 р., перейменували на Жовтень і так він офіційно називався до 1941 р. По „визволенню” брунатними „іберменшами” єзупільчани вернулися до попередньої назви Єзупіль, а літом 1944 року знову радянські „визволителі” зайняли Єзупіль і знову вернулися до назви Жовтень. Таким він залишився до сьогодні (1991).

Діставши вістки про обставини в Єзуполі, щоб не відійти до св. Петра, я рішився не відвідувати своїх рідних. Тепер жалую цього рішення, бо я вже більше не мав такої нагоди. Увечорі ми рішилися ще одну ніч перебути в Ямниці. Ямничани були дуже вдоволені нашим рішенням, бо хто не радів би бути вдома. Ночами ми не були зайняті, бо нам все приготував станичний. Нам тільки залишалося романсувати з синьоокими дівчатами. А в Ямниці дуже гарні були дівчата, як також молодичь не бракувало. Але час був короткий і небезпечний, так що нам багато користи з тих залищань не вийшло.

Увечорі третього дня станичний приготував нам підводу з харчами — яйця, паски, шинки, ковбаси та різні смачні ласощі. Перед відходом з Ямниці наш рой. „Бурлака” захворів. Так він нам сказав, але мабуть тяжко йому було розпрощатися з коханою. Його заступник „Грім”, родом з Ямниці, перебрав рій. Поки ми вирушили в дорогу, місцеві підпільники поінформували нас точно про обставини в терені. Ми, як звичайно, подякували населенню за їхню жертвенність і гостинність, а також щиро дякували станичному за щедрі великодні дари для цілого нашого куреня УПА. Поки ми рушили підводою до сусіднього села Угринів, рой. „Грім” вислав двох стрільців, як передне забезпечення, а за ними у віддалі кілька метрів кулеметну ланку, а тоді їхали підвода за підводою, ішла друга кулеметна ланка, а решта стрільців — праве й ліве забезпечення. Ніхто зі стрільців не їхав, за винятком цивільних погоничів.

Нам було дуже спішно, бо ми мусіли ще вночі прибути до Чорного Лісу. Переїхавши щасливо залізничний шлях Станиславів — Стрий, ми швидко доїхали до с. Угринів, де на нас чекала ще одна підвода з харчами. Раненько нас привітав Чорний Ліс своїми розлогими соснами і смереками. Коли ми вїхали в ліс, кожний з нас з полегшею віддихнув. В той час мені пригадалася пісня: „Ліс наш батько, нічка наша мати”. Було багато правди в цій пісні. Перед присілком Майданик „Грім” задержав підводи й вислав двох

стрільців на розвідку. Розвідка швидко вернулася й повідомила, що більшовики в сусідньому селі Посіч проводять облаву. Ми, не гаючи часу, швидко в'їздаємо до Майданика, харчі заховали зі станичним у селі, а порожні підводи відпустили додому. Самі відійшли до лісу і зв'язалися з куренем „Прута“, який зайняв розстрільною становища на краю лісу. При зустрічі з сотенним „Соколом“, рой „Грім“ зголосив наш прихід і про наше виконання наказу. Командири „Сокіл“ і „Прут“ були дуже вдоволені, що ми так точно та без клопоту виконали наказ і привезли стільки святкових харчів. Командир „Прут“ дуже серйозно придержувався повстансько-військової тактики. Він ніколи не квартирував без належної охорони й забезпечення. Того дня він увесь час вислав стрільців на розвідку, щоб ствердити, що роблять більшовики. Ми в гострому поготівлі перебули цілий день, бо наша розвідка приносила невеселі новини. Розвідувачі повідомили нас, що більшовики підтягнули більші сили спецвідділів НКВД і намагалися заблюкувати Чорний Ліс. Другі розвідувачі вияснили стрілянину, яку ми чули. То у віддалі 2-3 кілометри від нашого постю більшовики заатакували одну сотню з куреня „Дзвони“. Проте, сотня завдяки нашим зорцям, що помітили вчас енкаведистів, ударила по них і щасливо відступила від ворога без втрат.

Наш Великдень 1945 року

Більшовики все робили облави на наші свята. Увечорі службовий старшина зарядив збірку нашого куреня. Ройові зголосили про стан роїв чотовим, чотові сотенному, а сотенні курінному. Курінний „Прут“ говорив, що може нам доведеться святкувати в бою, але покищо спокійно, то можемо поділитися традиційними великодніми пасочками. На закінчення побажав нам веселих свят і щоб другі свята нам Всемогучий Бог поміг святкувати у вільному золотoverхому Києві. На кінець він привітав нас привітом: „Христос воскрес — воскресне Україна!“ Ми у відповідь гукнули: „Вовіки воскресне!“ Наша відповідь, понад 400-та голосів, відбилася ген-ген далеко по Чорному Лісі. Ми ділилися яйцями й один одному бажали веселого Христового Воскресіння. Кожний полинув думками в минуле, як то ми святкували торжество — традиційно біля наших церков. По богослуженнях, виводили хлопці й дівчата гагілки, танки, різні забави. Було радісно, весело. А тепер — все змінилося. Червоно-більшовицька Москва зі своїми яничарами знищила все, що було національними українськими святощами.

Не один з нас полинув думками за своїми рідними, що були десь у далеких замерзлих тайгах, тундрах, вмирали з голоду й холоду, вмирали за те, що хотіли бути вільними, як інші народи світу й жити у своїй Українській Самостійній Соборній Державі. Червона безбожницька Москва, на чолі зі звироднілим Джугашвілі жорстоко нищила все, що українське.

Увечері ми зайшли до присілка Майданик на вечерю. Вечеря була добра, бо було чим ділитися. На день, як звичайно, ми знову відійшли до лісу. Перебувши щасливо день, під вечір службовий старшина зарядив збірку куреня і зголосив про стан командирові „Прутові“. К-р „Прут“ позвітував командирові В. Андрусякові („Різунові“), а к-р „Різун“ командирові Карпатської воєнної округи УПА „Громові“. К-р „Грім“ короткими словами розповів про завдання нашої боротьби, побажав нам веселих свят і привітав нас словами: „Христос воскрес — воскресне Україна!“

Потім впала команда: „Струнко! На плече кріс! Почесть крісом дай!“ Три командири відбули інспекцію. По інспекції впала команда: „До стопи кріс! Спочинь!“ Тоді курінний політвиховник прочитав нам святкові побажання і привіт від нашого проводу УГВР, від командира УПА-Захід „Шелеста“ і від проводу ОУН.

Далі виступив з короткими словами командир Станиславівського відтинку УПА „Різун“ („Грегит“). Він носив ліву ранену руку на перев'язі. Рану він дістав на Різдвяні Свята 6-го січня 1945 р. в с. Рибне, біля Чорного Лісу. Більшовики його ранили тому, бо був він дуже відважний і не завжди обережний. Тоді, по довшому маршуванні з присілка Майданик, наш курінь раненько приблизився до с. Рибне на святкування Різдва Христового. Перед селом командир переднього забезпечення дав наказ цілому відділові спочити й вислав двох стрільців на розвідку до села. 1945 р. зима в січні на Україні була дуже холодна, було багато снігу, а також був тоді сильний мороз і ще до того віяло снігом. Ми по довшому марші були зігріті і спочені, а тут наказ — „Стій!“ Тож ми тряслися в холоді та в голоді й стукали закаблуками, щоб не замерзли ноги. Курінний дав наказ, щоб ніхто не сідав на пеньки і щоб часом не заснув, бо можна було не тільки простудитися, але замерзнути чи відморозити руки або ноги. Час від часу старшини перевіряли нашу колону й казали нам рухатися.

Розвідувач довго не вертався. Тоді командир „Різун“, з чотовим „Бейом“ пішли самі яром до горішньої хати села, щоб довідатися, що там сталося. Село було покрите мрякою. Більшовики були в хаті. Їм з хати було видно наших, а нашим вдалося

запримітити більшовиків щойно тоді, коли вони вискочили з хати й почали стріляти. Командири відступали ярком. Більшовики таки вбили чотового „Бея”, а тяжко раненому командирові „Різунові” пощастило добігти до лісу. Почувши стріли, к-р „Прут” вислав нашу чоту рятувати к-ра „Різуна”. Незабаром ми принесли раненого командира до куреня. Він був дуже ослаблений, бо втратив багато крові, поки лікар з медиками зробили йому перев'язку.

Більшовики до лісу не пішли, але села також не залишали. По перев'язці ран, ми поклали к-ра „Різуна” на кожухи та кожухами накрили, щоб він не замерз. Цей день, самі Різдвяні свята, ми перебули в лісі, холодні й голодні, бо в околиці бушували емведисти. До того, майже безперестанно йшов сніг. Увечорі перевели раненого командира на лікування до повстанської лічниці. В той час к-р „Різун” ще був курінним, а к-р „Прут” — його заступником і сотенним першої сотні. Згодом В. Андрусак („Різун”) став к-ром Станіславівського тактичного відтинка УПА „Чорний Ліс”, а сотенний „Прут” став к-ром нашого „Підкарпатського” куреня. Тоді к-р „Прут” не наступав на більшовиків у селі, бо це недоцільно. Потерпіло б село, а ми й так там би не були. Більшовики в бою в селі дуже жорстоко мстилися на невинному населенню — вбивали й різали невинних дітей, жінок і селян; вбивали всіх, кого там знайшли, а до того ще палили господарства. Щоб не допустити до знищення села, ми ввечері відійшли голодні й холодні до присілка Майданик. Командування сотні перебрав чотовий „Сокіл”.

Десь при кінці січня прибув до нас ройовий „Бородатий”, що був на лікуванні, і привів з собою цілу чоту, яку він організував у своєму родинному селі Тязів. З ними прийшов також чотовий „Коник” („Журба”). Курінний „Прут” підвищив ройового „Бородатого” до чотового першої чоти, а третю чоту передав чотовому „Коникові”. Командування Т. В. „Чорного Лісу” зробило реорганізацію. Від нас тоді забрали сотню „Чорноти”* і прилучили її до куреня „Хмари” („Дзвони”). Підкарпатський курінь діяв тоді трьома сотнями.

По інспекції лікар з медиками перевели медичну перевірку вояків. К-р В. Андрусак „Різун” провів знову реорганізацію. Він

* Пізніше, від 21 грудня 1945 р. „Чорнота” став курінним куреня „Дзвони”, що належав також до 22 тактичного відтинку УПА „Чорний Ліс”. Він був стрункої будови й вищий середнього росту. Вдачею був дуже товариський і лагідний. Був відважний і добрий командир, бо в боях мав невеликі втрати. Вояцтво його любило й ставилося до нього з довір'ям.

забрав від нас кількох стрільців, а до нас приділив нових. На місце сотенного „Павла” він приділив сотенного „Бровка”. Нашим медиком були тоді італієць „Михась” і медик „Співак”. Медик „Михась” любив оповідати дотепи, чим він нас розвеселяв. Ми сміялися з його дотепів і з його чудернацької мови. Наприклад, він сказав: „він пішло, воно пішов” або, „Друже командиро, „Михась” зголошує своє прийшло!” По реорганізації відділу, курінний „Прут” зарядив збірку куреня і зголосив к-рові В. Андрусякові про стан куреня. Після звіту к-р В. Андрусяк сказав, що ми відходимо в далекий рейд! Але нічого нам не сказав, куди маємо йти чи хоча би напрям рейду. Він лише сказав: „Я хочу чути про вас добру славу, що ви чесні воїни УПА.” Потім командир „Прут” подав команду: „Струнко!” і зголосив, що курінь готовий гідно виконати доручений командою УПА рейд. Командир попрощався з нами словами: „Слава Україні!”, а ми всі відповіли: „Героям слава!” Так попрощалися ми зі своїм улюбленим к-ром В. Андрусяком, якого, вернувшись з рейду, вже не застали в живих.

Вирушаємо в рейд

Потім к-р „Прут” дав наказ: „Праворуч” і „Свобідно! Стрілецьким рядом руш!” Три сотні відразу рушили в похід, щоб ще за дня перейти лісом на північний захід, в Галицький район.

Під час рейду погода змінилася, зачали падати дощі. Лісами й бездоріжжями було тяжко маршувати і скоро ми були виснажені. Головно важко було переходити яри, биті шляхи й залізничні дороги. Наприклад, перехід яру забирав нераз багато часу. Наперед передня сотня сходила в яр, а решта чекали, поки вона видряпається з яру на другий бік, на рівне. Тоді вона забезпечувала другий бік, або помало йшла далі, а друга сотня проходила яр. Переходячи яр, треба було вважати, щоб не перервався зв'язок, треба було часами сповільнити хід, бо задні ще не долучилися і т. д. Щоб обминути нарікань та непорозумінь і щоб була „вівця ціла й вовк ситий”, командир „Прут” опрацював точний плян чергування сотнями, чотами й роями. Наприклад, одного дня перша сотня йшла першою, на другий день вона йшла останньою, а друга сотня йшла першою і т. д. Всі були задоволені, тільки треба було пам'ятати свою чергу. Правда знаходилися мудрагелі, які мудрували й хотіли б усе йти першими, але вони теж мусіли триматися устійненого порядку.

Пізно ввечері ми перейшли горішній кінець с. Викторова, а на ранок зайшли до с. Мединя, Галицького району. В тому селі ми

заквартирували по роєві в хаті. Командири сотень повиставляли застави, стежі, зорці і кожний рій мав свого алярмового коло хати, а решта вояків святкували з населенням Великдень. Населення села Медині було дуже національно свідоме. По сніданню кожний вояк чистив зброю, взуття й одяг від болота. Ми старалися виглядати пристійно в цей другий день Великодніх Свят. Потім ми пішли спати.

В полудень нас збудили наші алярмові з криком: „Алярм! Виходити надвір!" Ми готові до бою вибігаємо з хат. В селі було чути стріли. Кожний з нас був збуджений, бурмотів, проклинав „куфайників-шміраків"; а деякі казали, що от „ванюшка" пхає і тут своє рило. Одначе кожний був свідомий, що війна війною і треба воювати. Незабаром розвідка донесла, що то місцеві парубки стріляли біля церкви після богослуження. Командир наказав заборонити стріляти, щоб обминути зайвих непорозумінь. У відділах було суворо заборонено стріляти „на віват". Раз впав стріл, значить небезпека, ворог і цілий курінь буде заалармований. Наші відділи старалися оминати боїв у селах. Ми часто відступали з сіл, щоб не наражувати населення на знищення. З відкликом алярму ми вернулися на свої квартири.

Увечері попрощалися ми з селянами, а місцевий перевізник перевіз нас човном, чи радше малим поромом, через річку Лімницю. Річка була досить глибока й вода була дуже бистра по весняних дощах. Тому наш перевіз тривав дуже довго, поки всі ми переплили. До того ми ще мали кілька коней. Тієї ночі, ми далеко не зайшли. На день ми заквартирували в лісі, коло села Селище. Увечері ми пішли до села Селище на вечерю. По вечері ми вели гутірки з селянами. Населення с. Селища було дуже свідоме, часто відділи УПА рейдували по тих теренах. Рано ми залишили с. Селище й по короткому марші заквартирували в с. Блюдники, біля Галича. Село Блюдники мало дуже гарний вигляд. Населення було в ньому дуже свідоме й заможне. Господарі ставилися до нас дуже щиро. Підпільна організація працювала там знаменито. Станичний села приготував нам харчі. Була чарка й до чарки. Наше братство забавлялося. Нам дуже було приємно мати змогу по довшому часі, по тяжкій зимі, по боях і рейдах, позволити собі на такі люксуси. Кожний з сумом раненько залишав село і йшов до лісу. Перед вечором знову з приємністю ми зайшли до с. Блюдники. Наступного ранку ми не виходили до лісу, а заквартирували на день у селі. Останній день ми були в с. Блюдники тоді, коли проголошено капітуляцію Німеччини. Рано нас збудили стріли. Розвідка донесла, що це

більшовики йдуть і стріляють з нагоди „победи над Германією”. Надворі випогодилося, стало сухо і тепло, але не гаряче.

Того дня ми залишили с. Блюдники й помаршували в напрямі Стрия. Вдень квартирували в лісах, а вечорами заходили до сіл на вечерю. Кухні ми під час рейду не вживали, бо було непрактично. По приході більшовиків у другій половині 1944 р. ми на початках в лісах вживали похідні кухні, в яких варили собі їсти. Але більшовицькі літаки запримичували дим і бомбили наші табори. Були випадки, що декотрим відділам розбили котел з юшкою. Кухню також треба було возити дорогою й вона залишала слід, а нам нераз треба було маневрувати бездоріжжям і дебрами. Ми по вечері як можливо було, ще мали т. зв. залізну порцію. Кожний стрілець діставав порцію хліба й кусник звареного м'яса, чи сала.

Курінний „Прут” говорив, що нашим обов'язком було відвідати якнайбільше сіл й вести гутірки з людьми. В цих гутірках ми вияснювали, хто ми й за що ми боремося. Більшовики вели тоді проти нас завзяту пропаганду. Вони проголосили „амністію”, а потім продовжили її речинець. На мітінгах вони говорили про наше „безвихідне становище”; казали, що ми збаламучені „націоналістично-фашистськими запродавцями”, „спекулянтами”, закликали жінок і наших матерів, щоб вони намовляли нас голоситися на „амністію”, а „радянська влада нам все простить”. Більшовики обіцяли нам рай на землі, скидали з літаків летючки, відозви. Проте вони успіху не мали. Та, як мені відомо, то з відділів УПА ніхто не зголосився на „амністію”. Голосилися ті, що на власну руку крилися, бо не хотіли йти до червоної армії, а до УПА також не голосилися. На початках їх не карали, але згодом майже всі вони опинилися на Сибірі.

Чим далше в гори, тим тяжче було нам з харчами. З Баличів Подорожніх ми попрямували рейдом у сторону м. Сколе. Щоб улегшити рейд, к-р „Прут” розчленував курінь на сотні. Ми користувалися з того, бо у ворога витворювали паніку, що в один час відділи УПА появлялися у багатьох селах. Дуже нам було не вигідно без технічного сполучення. Багато часу ми витрачували на зв'язки.

Населення Скільщини було дуже свідоме. Ми часто, як була можливість, квартирували по селах.. На початку червня ми заквартирували в с. Труханів біля міста Сколе. Селяни того села дуже щиро і прихильно ставилися до нас, ненавиділи більшовиків. Увечері пішли ми вниз і перейшли р. Стрий. Вола була дуже холодна й бистра. Ми переходили річку до пояса у воді.

По переході річки Стрий ми рейдували в сторону Борислава. Рано зайшли до довгого села — Тустанович. Це село положене на південь від Борислава. В горішньому кінці села були нечинні нафтові „шиби“*. Хоч населення було близько міста Борислава, але сексотів у ньому не було, а якщо й були, то в той час не діяли. Ми в тому селі квартирували три дні. Вдень і вночі у вільний час ми всі вели гутірки з населенням. Після трьох днів перебування в с. Тустановичі, ми рано залишили село й попрямували попри Довбушеву Яму, лісом у Турчанщину.

Чим даліше в гори, тим бідніше було населення й рівночасно нам було гірше з харчами. Поки ми перейшли в Турчанщину, ми переходили р. Стрий удруге через місток, що його збудовано на дротяних ливах. Під час переходу місток дуже гойдався. Треба було дуже обережно переходити, бо, якби хтось був упав з цього моста, то напевно був би попрощався з цим світом. Найгірше було з нашими кіньми. Вони дуже тряслися й боялися під час переходу. Ми переходили мостом удень і вже не зробили після того довшого маршу, тож заквартирували в селі по правому боці р. Стрия. Назви того села не пригадую собі. Населення було дуже свідоме і трохи заможніше від інших сіл у тому терені. Пополудні к-р „Прут“ зарядив збірку сотні, по звіті наказ — „Спочинь“. Потім ми затягнули пісню: „В світі широкому, у морю глибокому, я бачив різні чудеса“. Населення, почувши пісню, — дівчата, молодиці, діти, дядьки і бабуні — всі повиходили та оточили нас. Вони всі раділи, що в їхньому селі співало українське військо. По закінченні пісні посипалися компліменти від жіноцтва. Дівчата, молодиці вміли чарувати своїми очима. При тій нагоді дали волю своїм язикам. Проте, довго нам не довелося залицятися до них, бо ще за дня зв'язковий повідомив нас, щоб готуватися до відходу. Ми з сумом залишали село, а люди маханням рук прощалися з нами. Не в одного з нас залишилися тільки мрії.

Населення біля Турки різноманітне: бідне й не всі свідомі під національним оглядом. Наприклад с. Ластівки було дуже свідоме, а села на південь від нього в горах були дуже занедбані під національним оглядом, і зокрема дуже вбогі. Рейдуючи по тих селах, ми навіть не мали зв'язку з місцевим підпіллям. Там, мабуть, не

*) Копальні.

було підпілля. Сумніваюся, чи хтось був з тих сіл в УПА. Заквартирувавши в селі, ми виставляли застави, стійки та зорців і наказували голові сільради, щоб він зібрав нам харчі та повідомив населення, щоб ніхто не пробував виходити зі села, або втікати, бо він далеко звідси не втече. Вартівнича служба мала наказ усіх цивільних впускати в село, але нікого не випускати з села, за винятком тих, хто мав дозвіл від наших командирів. Кожний вояк нашої сотні був зобов'язаний вести гутірки з населенням і в'яснювати, хто ми, за що боремося, та переконувати селян, що ми не бандити-голодранці, такі, як нас представляє більшовицька пропагандивна машина. Вартівничу службу ми міняли що дві години, а часом, як були перемучені, то щогодини. Ніхто не користувався привілеями. Раз прийшла черга, то треба було виконувати свої обов'язки. Населення Турчанщини харчувалося картоплею й вівсяними коржиками, а дехто то й того не мав досить. До того ми були там на переднівку, перед жнивими, в другій половині червня, якраз у найтяжчий час. Погода теж підвела. Зачали падати дощі, було хмарно і мрячно. Ми використовували мряку, як заслону й переходили днями, а ввечері заходили до сіл. Рейд нас дуже виснажував у переході горами й ярами. Нам у поясах вже не ставало дірок. Ми мусіли робити нові дірки, щоб стягти пояси. Ніхто з нас не журився, що „прибував" на вазі, як також не морочив собі голови дієтою.

Командир „Прут" запобігав, як міг, і кожную можливість використовував, щоб облегшити рейд. Тому, десь при кінці червня, він підібрав село недалеко Турки й ми заквартирували раненько в ньому. Селяни в цьому селі були трохи заможніші. Він плянував у тому селі зробити дезинфекцію нашого убрання, бо в нас під час рейду в дощ множилися „комірники". Наші сорочки від поту виглядали, як кінські верети. Всі білі сорочки стали наче кольоровими. До того в нас на ногах, між пальцями, були рани. Ми не мали змоги вимочити ніг і змінити шкарпетки, або онучі. Командир підбирав села до квартирування завжди близько ярів, щоб у час небезпеки було вигідно відступити. Всі у відділі заснули, за винятком вартівничої служби.

Однак не так нам повелося, як було заплановано. Ми тількищо заснули, а тут нараз пробуджують нас кулеметні стріли нашої застави. Заалармовані шмигали яром до відступу. Командир наказав стягнути застави, зорців і відступити з села до лісу. Більшовики, побачивши нас в час відступу, ударили кулеметним вогнем по нас. Але їхні серії з кулеметів нас не разили. Ми відступили

до лісу й зайняли вигідні позиції, бо сподівалися наступу більшовиків. Та більшовики покрутилися по селі й за нами не пішли, як також села не чіпали. Коли ми запримітили групу більшовиків на відкритому, чотовий „Хмара” взяв від одного стрільця довгий більшовицький кріс, намірився й поранив більшовицького офіцера. Більшовики забрали раненого та відіхали назад до Турки. Командир не давав наказу йти в погоню за більшовиками, бо боявся, щоб більшовики не спалили села. Крім того, нам удень вести бій з більшовиками було недоцільно й непрактично. Найголовніше й найдоцільніше було робити на них нічні наскоки, а потім відступити. Також практично було робити у вигідних місцях засідки. Перебувши в лісі цілий день у гострому поготівлі, ми вночі перейшли село Ластівки й попрямували в село Недільна.

Погода змінилася. Дощі перестали падати; зачало припікати. Ночі стали дуже короткі. Ми використовували ліси й часами переходили днями, як була можливість. Раненько ми прибули до села Недільна і, як звичайно, заквартирували роями в хатах у горішньому кінці села. Тому що ми прийшли до с. Недільної без зв'язку, селяни прийняли нас дуже стримано, бо боялися більшовицької провокації. Ніхто до нас не хотів говорити. Ми говорили до селян, а вони нічого нам не відповідали, мов би всі були німі. То була якраз субота Зелених Свят. Господині приготувлялися до свят, чистили й мили хати, а господарі маїли липами й осоками обійстя, хати і плоти. В нас було кілька стрільців, які рейдували цими теренами 1944 р. Вони старалися сконтактуватися зі знайомими людьми, але не мали успіху. Командир, побачивши, що нам не вдасться порозумітися з населенням, наказав ройовому „Громові” піти зі своїми стрільцями до голови сільради, щоб голова зібрав нам харчі. На початку голова зачав мудрувати й викручуватися, але побачивши, що ми не жартуємо (ми приложили цівку кріса до його плечей), він рад-не-рад зібрав нам харчі. Ми поділили харчі по роях. Господині відмовлялися нам варити. Ми довго їх не переконували, а почали варити собі самі.

Зустрічі з командиром Я. Вітовським („Зміюкою”)

Перебувши в селі цілий день і ніч, над ранком ми відійшли до лісу. В лісі заквартирували, обезпечилися заставами та стійками, а решта стрілецтва спали. Пополудні наша стежа запримітила кілька військових людей, але то було на досить далекій віддалі, так що нашим було трудно розпізнати їх. Коли ми це зголосили командиріві

Поручник Ярослав Вітовський-„Зміюка”-„Андрієнко”. Син полк. УГА Д. Вітовського. В УПА від лютого 1944. Інструктор та адьютант-заступник командира Старшинської школи „Олені-1” (весна-літо 1944), член штабу Групи „Говерля”, та командир Дрогобицького Тактичного Відтинка 24 (1945-1946). Командир першого рейду відділів УПА на Словаччину в серпні 1945 р. Загазований у кривці, потрапив живим у руки НКВД під час зими 1946. Знімка із 1938 року. Заввага: попередні видання подавали його перше ім'я як Олег; має бути Ярослав Дмитро Вітовський.

„Прутові”, він вислав кулеметну ланку на розвідку. Через деякий час нашої розвідці вдалося сконтактуватися з цією групою. Ми були дуже раді, бо між ними був к-р „Зміюка”, к-р Дрогобицького відтинку УПА („Маківка”), 24). Врешті нам вдалося сконтактуватися з командиром місцевого тактичного відтинку УПА. Кожна рейдуєча частина УПА зобов'язана сконтактуватися з місцевим командиром УПА та підпорядкуватися його наказам. Сам командир „Зміюка” („Андрієнко”) був високої постави. Він був сином полк. УСС-ів Вітовського, що 1918 р. перебрав команду українських військ у Львові. Він умів гарно говорити, добре виконувати канцелярські справи, а в боях передав ініціативу своїм підлеглим старшинам УПА.

Наш курінь знову зібрався разом, зійшлися тоді всі наші сотні. Командир Вітовський („Зміюка”) був зі своїм почотом і однією сотнею УПА в лісі, де мали свою кухню. Сотня „Зміюки” була чисельно меншою від наших, але умундування мали, краще й не були такі виснажені походом, як наші сотні. К-р Вітовський („Зміюка”) запросив нас до себе й гарно погостив нас своїм гуляшом. Пополудні цілий наш курінь довів себе до порядку, хлопці помилися, як-так почистилися. Командир „Прут” зарядив тоді збірку цілого куреня для формальної інспекції командиром дрогобицького Т.В. УПА. Після формальностей збірки, к-р Вітовський („Зміюка”) мав коротку промову. Він познайомив нас з обставинами в його терені; говорив також про нашу жорстоку боротьбу з більшовиками. Його вже повідомили про прихід нашого куреня в його терен і він шукав нас. Він заявив нам, що наш „Підкарпатський” курінь — один з найкращих куренів УПА-Захід. Він теж вияснив нам, чому селяни села Недільна так нас боялися. Село Недільна було одне з найсвідоміших сіл у тому терені. Тому більшовики кілька разів перебиралися за УПА, приходили в село й потім катували тих, хто їх приймав. Щоб запобігти жорстоким більшовицьким репресіям, чи дикому теророві, населення стало дуже обережне. Без зв'язку люди нікого чужого не приймали.

Пополудні, а це була неділя Зелених Свят 1945 р., наш Курінь з місцевим відділом „Зміюки” увійшов знову до с. Недільна. Тепер місцеві підпільники вже повідомили селян і господарі приготувляли нам їду по хатах. На квартирах люди перепрошували нас і просили вибачення за негативне вчорашнє ставлення до нас. Ми у відповідь казали, що ми їх розуміємо й що вони дуже добре робили, бо в такий жорстокий час обережність конечна, вона нікого не заведе в біду. Повечерявши, ще за дня, перемаршували ми селом чотирма колонами, з піснею на устах, на могилу за селом, де були спільно

поховані полегли повстанці в бою в лісі з німцями 1943-44 р. Біля могили зайняли призначені куреневі місця; з другої сторони стояли в лавах відділи УПА „Зміюки” та місцеві збройні підпільні групи. Могила була прикрашена майовими гілками й шуваром, а великий березовий хрест сумно вдивлявся на нас. На мачті повівав блакитно-жовтий прапор, тріпотів і шелестів, кликав нас до помсти на ворогові за полеглих друзів.

Свято відкрив к-р Я. Вітовський. Він закликав нас вшанувати загиблих героїв однохвилинною мовчанкою, а тоді сказав коротку промову. Після нього політвиховник з Дрогобицького тактичного відтинку УПА виголосив доповідь, в якій говорив про важливість боротьби УПА за самостійну українську державу. Після його промови була ще деклямація, а тоді всі проспівали гімн „Ще не вмерла Україна”. З цим політвиховником я зустрівся багато років пізніше в США. Був це Данило Міршук з Вінниччини, що власними засобами видав кілька романізованих спогадів під псевдонімом Степан Федорівський*, в яких описує також своє перебування в УПА й мандрівку на Захід по Чехословаччині. Він разом з нашим куренем і відділами Вітовського були в рейді на Словаччині, звідки він відійшов на Захід, бо вже був старший і хоровитий. Помер Д. Міршук 1988 р. в Каліфорнії.

По закінченні свята сотня „Пирога” відійшла у рейд на Лемківщину, на Закерзоння. Наших інші дві сотні стрілецьким рядом ще за дня відійшли лісом до с. Кульчиці, коло Самбора — над Дністром. По кількох годинах ходу ми ввійшли в село Кульчиці. Це село дуже довге. Воно положене на рівнинах на північ від Карпат. Населення було свідоме й багате, в порівнянні з селянами біля Турки. Підпільна організація в тому терені працювала знаменито. Населення вже знало про наш прихід і господині чекали на нас з вечерею, з налисниками. Таке диво я зустрів уперше за час

*) Данило Міршук видав такі книжки: **Нотатки повстанця** (1962), **Молоді паростки** (1968) і **У смертельному колі** (1977). Це мемуарні повісті, основані на власних переживаннях. Тематично вони зосереджені на часах німецької окупації й перебування автора в УПА, проте він також робить дигресії в минуле й описує більшовицьку дійсність у 1920-1930 роках. У **Молодих паростках** автор описує німецьку окупацію на Вінниччині та свою участь у діяльності підпільної ОУН. У **Нотатках повстанця** автор пише про свою участь в УПА в Карпатах. Темою **У смертельному колі** описана мандрівка автора через Чехословаччину. Данило Міршук був також автором багатьох статей в українській пресі, передусім про ситуацію в Україні, і наукової праці **Русифікація України**, що ще не опублікована.

перебування в УПА. Дві сотні дістали однаковий обід — знамениті налисники. Ми були дуже заскочені такою зміною. Ми думали, що всі бойки живуть картоплею й вівсяниками. Нам прямо не хотілося вірити, що це дійсність. На день ми залишилися в селі. Командири, побільшили кількість зорців, а решта вояків проводили ґрунтовну дезинфекцію — милися, чистили взуття, зброю, латали та прали білизну й одяг. Перебувши спокійно день і ніч, рано ми вийшли до лісу.

Командир „Прут” часто в ці дні залишав відділ, і з командиром Вітовським („Зміюкою”) й охороною відходили на зустрічі з вищими командирами чи з відділами УПА. Від командування УПА він дістав наказ перейти р. Сян на Закерзоння.

Наскок на НКВД в с. Чайковичі

Поки ми перейшли кордон, ми дістали доручення зробити наскок на НКВД в с. Чайковичі над Дністром, точніше на лівому березі Дністра. На початку липня було дуже гаряче, а до того були дуже короткі ночі. Увечері ми залишили с. Кульчиці і прямували в сторону с. Чайковичі. Поки ми зайшли до с. Чайковичі, ми на день заквартирували в лісі коло сіл Татарова й Білина. Увечері ми зайшли до села Білини. Після вечері наші місцеві зв'язкові повели нас попри білинські болота в сторону Чайкович.

Раненько ми заквартирували на правому березі Дністра, у вільховому лісі, зарослому високими осоками. Перебувши день, увечері долучилася до нас сотня УПА з Самбірщини та теренова боївка. Перейшовши Дністер, командир увечері зробив збірку, на якій наказав нам розбити станицю НКВД в селі Чайковичі. Теренова боївка була нам за зв'язкових та провідників, які мали нас підвести під будинки НКВД. Командир пояснив нам ракетні світла як сигнали, які він сам мав вистрілювати під час бою. Сказав нам кличку й відгук, місце на збірку після бою, місце для ранених, точний час наскоку.

Всі чоти мали наступати окремо, але в точно визначений час. Щоб уникнути неточностей, всі чотові перевірили свої годинники. Годинники вони мали з фосфоричними вказівками, так що вночі можна було бачити годину без світла. Перша чота дістала наказ розбити ґуральню, а спирт передати для УЧХ і санітарних відділів у тому терені. Місцева сотня мала розбити радгосп і забрати худобу та інше майно. Друга чота „Хмари” мала розбити станицю НКВД.

Третя чота мала зробити застави на битому шляху Перемишль-Львів.

По наказі переходимо полями. Погода була чудова, це було 6-го липня 1945 р. Лани з житами та пшеницями дозрівали й дуже пахли. Час від часу щебетав соловей, чи зацвірінкував жайворонок, а жаби цілу ніч вигравали свою мелодію в болотах. Зв'язковий запровадив нас городами до хати, де містилися НКВД. Місцеві собаки почули рух нашого війська й зачали дуже гавкати. Ми не могли тому нічим запобігти. Собаки своїм гавканням збудили ціле село. НКВД-исти зорієнтувалися і втікли до мурованої школи, а документи залишили в своїй канцелярії. НКВД-исти не мали свого приміщення, бо вони були там тимчасово. Вони примістилися в одного господаря, в якого зайняли дві кімнати, а сам чоловік з жінкою та дітьми жив через сіни в цій хаті. Ми, не знаючи, що більшовики повтікали, стріляли з автоматів у кімнати, де були більшовики. Мешканці через сіни дуже перестрашилися, а жінка з дітьми дуже плакали. Але скоро все вияснилося. Вони сказали нам, що більшовики все залишили й повтікали в напрямі школи. Ми все забрали — торбу звітів, документи, багато світлин місцевих дивізійників, машинку до писання, торбу цукерків, одне ППШ. Машинку до писання, всі папери, знімки й торбу зі звітами ми передали тереновій боївці.

Командири „Прут” і „Сокіл” наказали оточити школу. Наш рій і кулеметна ланка місцевої сотні увійшли до школи. Більшовики повтікали на горище. Кулеметник місцевої сотні підійшов сходами й хотів пустити серію з кулемета по більшовиках. Вони ж ранили його, ще поки встиг вистрілити. Раненого кулеметника ми забрали. Командир дав наказ відступити зі школи. Тоді ми кричали, щоб більшовики здалися. Вони у відповідь казали: „Ти мені здавайся! Ти для мене лягру не маєш!” Побачивши, що нам немає іншого виходу, командир наказав чотовому „Хмарі”, щоб він стрілив у вікна з крісового гранатомета. По першому вистрілі все затихло. Нараз розгорілася стрілянина на нашій заставі. Там почався бій. Згодом ми почули більшовицьку лайку та побачили тіні більшовиків. Це була допомога. Щоб не наражувати село на пожар під час затяжного бою, к-р „Прут” вистрілив ракету до відступу. Ми відійшли з села. Вже розвіднілося, як ми перейшли містком через Дністер на білинські багна.

Вислід бою був такий: Гуральню ми знищили, а спирт передали до санітарного пункту УЧХ; радгосп розбили, а худобу передали тереновому харчовому господарникові. Залогу НКВД

зліквідовано й забрано їхні документи та світлини. З наших — один вояк, кулеметник, був ранений. Перша і друга чота, як теж місцеві допоміжні частини, виконали завдання якнайліпше. Лише чотовий „Коник”, що був на заставі, спартачив своє завдання. Побачивши більшовиків, що йшли на допомогу, „Коник” не вдарив зі всієї зброї, а майже без бою цілою чотою відступив на болота. Тож більшовики без перешкод увійшли в село. Але на щастя вони нікого з наших не заатакували несподівано. Всі були озлоблені дивним наказом чот. „Коника”. Вияснилося, що „Коник”, хоч знав добре військові правила, був добрим вишкільником, любив командувати під час вишколу, проте в бойовій ситуації попадав у паніку й був невідповідальним за свої вчинки.

На болотах ми перебули цілий день у гострому поготівлі. Того дня з району прибуло багато більшовиків до с. Чайковичі та, як звичайно, зігнали людей на збори. На мітингу старалися заломити психічно населення, вдавали великих визволителів, дуже журилися нами й намовляли жінок і матерів, щоб намовляли нас зголоситися до влади, а радянська влада все нам подарує й забуде. Так нам говорили місцеві дівчата, які приходили до нас з харчами й точно інформували нас про все, що діялося в їхньому селі. Після цих зборів більшовики вернулися до району Рудки.

Увечері командир „Прут” зарядив збірку відділу. На збірці теж було відчитане повідомлення про суд над чотовим „Коником”. Польовий суд УПА визнав чот. „Коника” винним у тому, що він наказав своїй хоті покинути визначені їй бойові становища без об’єктивної потреби й тим наразив на небезпеку цілий відділ УПА. Польовий суд засудив „Коника” на кару смерти з правом реабілітації. Він був призначений амуніційним до кулеметної ланки; якщо в найближчому бою не виконуватиме солідно своїх обов’язків, чи захоче втікати, кулеметник може вжити проти нього зброю. Чотовим третьої хоти найменовано ройового „Білого”. „Коник” дуже тяжко пережив суд і присуд. Говорили, що він казав, що покінчить із собою. Але мабуть ніхто тоді не був йому прихильним і він успокоївся.

Перед відходом відділу к-р „Прут” наказав нашому першому роєві відійти до с. Чайкович, повечеряти й о год. 1:30 по півночі на руїнах школи кинути кілька гранат та постріляти з іншої зброї. Після того ми мали відійти й зайняти добрі становища коло моста. Там мали ми бути так довго, поки решта відділу не перейде через Дністер. Сам к-р „Прут” пішов з відділом на вечерю до сусіднього села.

Повернувшись, він зайняв вигідні для засідки становища на шляху Чайковичі — Перемишль.

Ми виконали цей наказ так, як від нас вимагали. Ми мали вечерю, дуже добру, по вечері випили по чарці. Могли й випити більше, але боялися, щоб не напилися забагато, бо на нас ждало головне завдання в нічній операції. Дністер у тій околиці був урегульований, вода в ньому була глибока й дуже бистра, броду не було. Одинокий перехід власне був тим мостом, де ми мали йти.

Більшовики почули наші стріли і вибух гранат, тож раненько виїхали з району до Чайкович і попали на засідку нашого відділу. К-рові „Прутові" вдалося вдарити більшовиків у дуже вигідному для обстрілу місці. Тож наш відділ знищив у цій засідці багато більшовиків. Проте решта все таки переорганізувалися. До того їм прибула допомога й тоді вони почали наступ на позиції к-ра „Прута" з пляном оточити наші частини. К-р „Прут" не думав прийняти бій на цілий день і почав пляновий відступ. Відступ був добре зорганізований. Одна чота відступала, друга стріляла; потім 3-тя чота стріляла, а друга відступала й так цілий час чоти пересувалися. Терен біля с. Чайковичі не був дуже вигідний до відступу, проте ситуацію рятували невеликі яри і поля з високим збіжжям. Під час відступу на деяких відтинках було гаряче теж і для наших вояків. Ми стояли на заставі, з якої могли обсервувати цілий перебіг бою. Вибухи гранат і серії мішалися із зойками та криками більшовиків. З нашої сторони тільки деколи було чути накази: „Праве крило відступи! Ліве... стріляти!" і т. д. Бій тривав понад дві години.

Більшовики побачили напрям відступу нашого відділу, рішили загородити йому дорогу до містка й вислали частину НКВД в напрямі нашого роя. Ми їх підпустили на досить близьку віддаль, а тоді вдарили по них. Більшовики того не сподівалися, бо нас не бачили. Ми були добре замасковані. Наших два кулемети й решта стрільців нашого роя вдарили дружньо по більшовиках. Більшовики з вереском і в паніці кинулися втікати, а ранених і побитих залишили.

Відділ перейшов без втрат Дністер. Наші втрати того дня — один кулеметник з 3-ої чоти був убитий і один був ранений — зв'язковий курінного „Прута" (їхніх прізвищ собі не пригадую). Зв'язковий к-ра „Прута" був дуже енергійний і солідно виконував свої обов'язки. Ми його передали на лікування до санітарного УЧХ.

По переході Дністра ми відступали болотами, по коліна в воді, в напрямі сіл Топорово-Білина. Більшовики за нами не пішли. Ті багна були покриті вільховими кущами й березами, зарослі травами

й осоками. Час від часу, коли доводилося переходити досить широкі і глибокі рови-канали; завдяки місцевому зв'язковому, ми переходили болота без пригод. Не знаючи тих стежок, можна б дуже легко в болотах втопитися. Під час переходу через рови перші вояки клали два дручки й по них ми переходили через рови. Під час переходу треба було дуже уважати, щоб не посовгнутися та не впасти у воду. Дехто тратив рівновагу і доводилося нам витягати його з води. Рій „Грома” йшов останнім. Останній, по переході, забирав дручки і ховав у кущі.

Перехід тими болотами дуже нас виснажував. Ми були обвантажені в повному виряді й ледве волочили ногами. Нам дуже пекло в ноги, а що найгірше, між пальцями в ногах. А ще до того сонце пекло без милосердя. Ми всі були мокрі від поту й води.

Пригоди нашого роя

Перейшовши ті болота, ми затримались на краю багна, в трохи сухішому місці, біля с. Білина. Наш рій сповняв службу заднього забезпечення. Ми ще добре не розсілися, як один завважив над осокою більшовицькі голови. Вони прикривалися кущами та високими осоками й підсувалися до нас. Наш зорець виліз на березу і згори завважив більшовиків. Ройовий „Грім” послав „Левка” до командира, щоб повідомити про більшовиків. Командир дав наказ до відступу. „Левко” показався нашим з-за кущів, махнув рукою до відступу, а сам зник у кущах, пішов за відділом.

Ми вже не могли непомітно відступити, бо більшовики були так близько, що чули б наші рухи, бачили б, як колишеться осока. Ми були змушені відкрити по них вогонь, а тоді відступати, як у них буде замішання. Тож ми вдарили вогнем. Відразу було чути стогін і крики їхніх ранених, але решта з криком „Ура, вперед!” почала наступ. Настало пекло на Божому світі. Кулі літали як оси. Ми не могли залягти, бо не було часу; подруге було мокро. Між купинами стояли наші кулеметники й виконували завдання знаменито. Вони з похилених позицій здорово били ворога. Ми вже відбилися від ворога, як нараз наш кулеметник „Довбуш” крикнув, що він ранений. Тоді його заступник перебрав кулемета, а я та ройовий „Грім” взяли раненого на руки й понесли його далі в кущі, де був наш цілий рій. Більшовики не застріливши нас, пішли попри нас твердою стежкою за слідами нашого відділу. Ми закрили рота раненому, щоб не стогнав. Йому куля прострілила ногу нижче коліна. На щастя ми зустрінули жінку й підпільника, які знали

болота. Вони нам допомогли забандажувати кулеметникові рану. Так ми перебули до вечора в цих кущах, в гострому напруженні, голодні й на спеці. Ми дуже були раді, що врятували др. „Довбуша“.

Увечері ми взяли два дручки, зв'язали їх палаткою і на ці ноші положили раненого. Так по чотирьох ми його несли до села. В УПА звичайно всі кулеметники кремезні хлопці, а наш „Довбуш“ був також нівроку добре збудований. Нам не було легко його нести. Крім того, ми ще мали свої наплечники, зброю й амуніцію. Нам без труду вдалося зв'язатись із санітарним пунктом УЧХ. Тереновий зв'язковий перепровадив нас болотами, а потім ми ще човном переїхали мале озеро й щойно там передали раненого „Довбуша“ під опіку санітарному пунктові. Той терен був для нас незаний. Без місцевих зв'язкових ми, мабуть, не мали б успіху. Ми попрощалися з нашим раненим і потішили його, що скоро зустрінемося з ним і що він скоро видужає та завзятіше буде бити більшовиків.

В липні ночі дуже короткі, тому ми, не маючи змоги й часу долучитися до відділу, залишилися з місцевими підпільниками в їхніх шатрах на болотах. Вони заопікувалися нами, доставили нам харчі, як також поінформували нас про події в тому терені. Їхній командир мав доброго зв'язкового, що знав знаменито ті болота. Він добре вивів з небезпеки сотню УПА тими болотами, а ввечері завів повечеряти в с. Білина. Звідти наша сотня відійшла в сторону с. Кульчиць, Самбірського району. Залишаючи с. Білину, командир не забув за нас і лишив інструкції, де ми його маємо шукати в с. Недільна. Нам було дуже тяжко зі зброєю та з амуніцією. Ми втратили трьох стрільців. Друг „Левко“ пішов з відділом, „Довбуш“ був ранений, а стрілець „Комар“ десь загубився під час відступу коло моста. Одначе „Комар“ на другий день долучився до нас. Ми дуже зраділи ним, а деякі дражнили його, що він певно десь у кущах заснув. Він дуже поважно зачав нам розказувати, що під час нашої охорони моста він виконував службу зорця трохи далі від нас. Його ніхто зі стійки не стягнув у час нашого відступу. Через деякий час він зорієнтувався, але вже було запізно долучитись до відділу, бо дорогу відтинали більшовики. Побачивши таке становище, він скрився в кущах. Щоб йому було безпечніше, він заховав наплечник і пояс у траву, а сам з крісом, тримаючись куща, занурився під ним у воду по шию. Так він перебув той час, коли біля нього проходили енкаведисти. Бувають різні чуда під час боротьби. В кожного своя доля.

Вдень більшовики приїхали до села Білина й шукали самогонки. Місцеві підпільники намовляли нас, щоб ми зробили на

них засідку. Але ми не скористувались з нагоди. Ми не могли самі рішати такої справи без дозволу командира. З підпільниками переховувався місцевий поляк, римо-католик. Він добре говорив по-українському. Зголосився до нас і хотів вступити до УПА, але ми йому відмовили вияснивши, що ми не компетентні та не можемо самі прийняти його до УПА. Увечері ми зайшли до с. Білина. Там добре повечеряли, випили теж по чарці самогону. Самогонку нам мішали з питним медом. Це ліпше смакувало, як теперішній „Скач”. В селі Білина ми забезпечилися „залізною порцією” на день.

Дорога до с. Кульчиці зайняла нам дві ночі ходу. Ми на день перебували в малому ліску. Місцевий зв'язковий потягнув собі досить самогонки, поводив нас цілу ніч полями, а над ранком сказав нам, що він збився з дороги. Ми не мали інакшого виходу, як вернутися раненько знову на болота. Всі ми нарікали, що наш зв'язковий це провокатор. Зв'язковий виправдувався і клявся, що він заблудив у дорозі. Цілий день ми сиділи в шатрах, бурмотіли й нарікали. При зустрічі зі старшим з підпільників, ми гостро запротестували. Він нас заспокоїв і запевнив, що цей зв'язковий дійсно заблудив у дорозі. Увечері ми зайшли до с. Татарова. Повечерявши, тереновий приділив нам іншого зв'язкового, що знав добре дорогу. Вдень перебували ми в лісі, а другої ночі ранком перейшли с. Кульчиці й заквартирували в малому ліску недалеко від села.

Була це половина липня 1945 р. Всіми битими шляхами верталися відділи Червоної Армії з Німеччини. Цілими днями колони Червоної Армії їхали підводами, велосипедами, автами та йшли піхотою на схід. Автами й підводами вони везли різне добро. Співи і гру на „гармошках” було чути безперестанку цілий день. Головне командування УПА видало тоді наказ, щоб відділи УПА з Червоною Армією не воювали, а тільки воювали з відділами НКВД. Ми старалися, як могли, лявірувати між Червоною Армією та їх не чіпати. Вертаючись, червоноармійці по селах не робили погромів. Також я не чув про насилування жінок, а якщо були десь, то хіба рідко, бо нам не було відомо. Подруге, тоді всі дівчата й молодіці ховалися, а показувалися дядьки й бабуні.

Пополудні Кульчицькі дівчата почастували нас добрим обідом, що його вони принесли в кошиках з села. Увечері приділили нам зв'язкового й ми відійшли до с. Недільна. Раненько до села Недільної ми не заходили, а квартирували в лісі з боївкою СБ. Боївкарі дуже нас щиро і прихильно прийняли. Боївка СБ добре виглядала, мали добрі мундури, мали добру зброю. В лісі вони мали свою кухню. Побачивши нас, запропонували нам помитися,

поголитися, почистити зброю й мундури, а потім гостили нас юшкою, яка нам дуже смакувала. Увечері ми попрощалися з боївкарами й пішли в горішний кінець села Недільної. Якраз у той самий час входили в село наших дві сотні УПА з другої сторони лісу. Побачивши нас, вони нас обступили, випитували й кожний захоплювався, як ми виконали наше завдання в бою. При зустрічі з сотенним „Соколом” ройовий „Грім” зголосив нас і позвітував сотенному про наші пригоди. К-р „Прут”, побачивши нас, зараз приєднався до нас і розпитував про всі наші пригоди й події. Ми йому докладно все розповіли, а передусім про раненого кулеметника „Довбуша”. Всі командири раділи нами, а командири „Сокіл”, „Прут” і „Хмара” похвалили нас за наше добре виконання наказів. Більшовики мали великі втрати в тому бою. Точного числа їхніх убитих тепер не можемо пригадати. Наші втрати були — один убитий і три ранені.

На Лемківщині

Увечері ми відійшли в сторону кордону. К-р „Прут” тоді нікому не говорив, що ми відходимо на Закерзоння. Рано ми квартирували в лісі на горі над с. Бандрів. Часто ми довідувалися від кур’єрів, що більшовики заблюкували на Волині й Поділлі цілі повіті. З часом блокада посунеться на захід. Всі говорили про блокаду й кожний журився, як її пережити. Крім того, як пережити зиму. На постою в лісі над с. Бандрів пополудні командир зарядив збірку обох сотень і повідомив нас, що згідно з рішенням і наказом командира УПА-Захід, ми переходимо рейдом на Лемківщину, загарбану Польщею. Ми мали перейти кордон на Сяні. Він говорив, що населення Лемківщини — це наші брати, тільки відділені від нас штучними державними кордонами нашого ворога. Після того курінний лікар провів медичний перегляд вояків. Загально всі вояки раділи й з цікавістю чекали, як нам доведеться воювати з польськими комуністами по другій стороні Сяну.

Увечері ми зайшли до с. Бандрів на вечерю. Населення с. Бандрів було дуже свідоме, як теж не було убоге в порівнянні з населенням біля Турки. Теренова організація працювала повним темпом і була дуже активна. Погода в другій половині липня була дуже гарна, було сухо й тепло. Ми залишили село й відійшли до лісу. Увечері чотовий третьої чоти „Білий” зголосив командирові, що йому „пропав” рій вояків. Стрільці того роя, враз із ройовим, походили з с. Посіч і з сусідніх сіл. Почувши, що ми відходимо на

Закерзоння, вони затужили за Чорним Лісом і рішилися на власну руку вернутися до Чорного Лісу. Командир був дуже пригнічений їхнім вчинком і сказав, що таких „вибриків” він не буде толерувати, але в погоню не послав нікого. Думаю, що він напевно повідомив про це команду Станиславівського ТВ УПА. Що сталося з ними, до сьогодні мені не відомо.

Другого вечора ми залишили с. Бандрів і приблизилися на день до кордону. На постою в лісі, як звичайно, ми забезпечилися заставами, стійками, а решта вояків заснули.

Пополудні збудили нас кулеметні серії нашої застави. Ми всі вхопили за зброю і ждали на наказ. По кількох хвилинах розвідка донесла нам, що місцевий дядько наїхав на нашу заставу з двома офіцерами погромничного НКВД, з жінкою і малою дитиною одного з офіцерів. Дядько побачив нашу заставу, скочив з воза в ліс, один офіцер загинув з жінкою і дитиною, а одному офіцерові вдалося втекти. Дядькові й коневі нічого не сталося. Ми здобули револьвер і ППШ. В гострому поготівлі перебули ми до вечора, Кожний сподівався бою з більшовиками. Увечорі ми підсунулися до річки Сян, якою переходив кордон. Командир „Прут” наказав двом кулеметним ланкам зайняти позиції, як ліве і праве забезпечення, а перший рій „Грома” другої чоти „Хмари” перший перейшов р. Сян. Вода сягала нижче колін. Перейшовши Сян, зайняли становища, а за нами швидко перейшли обидві сотні нашого куреня. Енкаведистів на кордоні неначе не було. Поляки в той час пограничної охорони ще не мали, а якщо мали, то вона ще не стояла на кордоні в цьому терені.

Так 22 липня 1945 р. ми перейшли кордон без одного стрілу. Нікому не хотілося вірити, що нам так легко без стрілу вдалося перейти кордон. Відійшовши яких півтора км. від кордону, ми заквартирували в лісі, де було багато борівок. Рано ми поснідали борівками, кожний замазався при такому люксусовому сніданню. На Лемківщині, в т. зв. Трикутнику, були села убогі. Терен там дуже гористий і покритий лісами. Управлюваної землі було дуже мало. На цих полях люди сіяли овес і садили картоплю. Кожний властитель картоплі мав на полі буду, де ночами палили вогні і дзвонили дзвінками, щоб відганяти диків, які нищили засіви. Пополудні ми увійшли до с. Ступосяни. Багато людей жило в землянках. Казали, що їхні хати погоріли під час переходу фронту. Були села, в яких хижі (хати) не мали коминів. Дим виходив попід стріхою надвір, т. зв. курні хижі.

Терен Лемківщини майже цілком був під контролею УПА. Польські війська дуже рідко де показувалися. Сотні куреня „Рена” були розташовані по СКВ, які проводили вишкіл з новобранцями, а в час потреби збиралися до бойових акцій. По приході на Лемківщину ми довго не рейдували по селах. Підбрали місце в лісі між Тисовою й Радавою, над потоками і побудували шатра. Ми також вже роздобули великі баняки (котли) — один на каву, а один на юшку. В той час наш колишній чотовий „Коник” був найменований на інструктора вишколу, що він дуже добре виконував. До табору приходили місцеві підпільні діячі, які знайомили нас з населенням Лемківщини. Відвідав тоді нас надрайоновий „Зорич”, якого ще того року перенесено у Любачівщину. По двох тижнях вишколу ми залишили табір і перейшли лісом над с. Радава. Там ми затрималися на короткий час. До нас долучилася сотня „Пирога” і к-р Вітовський („Зміюка”) зі своїм почотом і двома сотнями.

16-го серпня 1945 р. к-п „Прут” зарядив збірку і прочитав нам наказ, що провід Закерзоння наказує нашому відділові та к-рові Вітовському з його відділами відійти в рейд на Словаччину. Він говорив: „Відходимо на Словаччину, нові люди, нове завдання доказати перед світом, що ми борці-воїни УПА боремося за УССД і за свободу всіх інших народів, поневолених більшовиками — московським імперіялізмом. Наш клич 'Воля народам, воля людині'. Ми за самовизволення всіх народів. Ми за побудову держав всіх народів в їхніх етнографічних кордонах. Нашим обов'язком розвіяти більшовицьку брехню...”

Мені не пощастило відійти в рейд на Словаччину. Якраз перед відходом відділів у рейд я був на стежі та був ранений у ліву ногу нижче коліна таки своїми. Курінний лікар „Берест” передав мене по зв'язку тереновим санітарам, які перевезли мене підводою з „Трикутника” до с. Воля Майлашова, коло Балигорода, Ліський повіт, в район У. Районовим був там покійний „Ударник”. По вилікуванню рани я не мав змоги долучитися знову до „Підкарпатського” куреня, що вже відійшов в Україну. Я залишився на Лемківщині, де по якомусь часі був назначений провідником самооборонного кущового відділу (СКВ) у районі „Ударника”. Там я перебував до осені 1947 р. Тоді, після виселення всього українського населення на т. зв. „зе́ме одзискане” під час Акції „Вісла”, була „демобілізація” відділів УПА і збройного підпілля. Я був назначений до групи, яка рейдувала в Західню Європу та з нею добився до Західньої Німеччини.

Присвячую цей спомин знаним і неznаним воякам „Підкарпатського” куреня, які загинули за Українську Самостійну Соборну Державу. Мало вояків цього куреня залишилися в живих. Велика більшість загинули на полі бою, — передусім ранені — були замучені чи розстріляні в катівнях НКВД.

Сотн. Ярослав Косарчин („Байрак”), командир 23 калуського тактичного відтинка УПА „Марура”.

(Фото з архіву його сестри
Наталки Косарчин-Марунчак)

Присяга підстаршинської школи у Чорному Лісі (1949).

З ДІЙ УПА 1943-1947 рр.

Запис-протокол з оповідань ст. віст. „Комара”, який був на вишколі в курені „Чорні Чорти” в час липень-листопад 1943 р. Потім він перейшов до Чорного Лісу, де був вояком у курені к-ра „Різуна” до березня 1945 року, а тоді був призначений до новоствореного куреня „Дзвони”. У серпні 1947 року його вислано у складі кур'єрської групи на захід. Дата протоколу 20 червня 1948 року.

Вишкільний курінь „Чорні Чорти”

27. VII. 1943 р. вирушила зі Станиславівщини на вишкіл УПА група 180 чоловік, на чолі з к-ром „Козаком”. Вишкільний курінь під псевдом „Чорні Чорти” (вишкіл мав відбуватися в Коломийщині, під Чорногородою), звів подорозі, десь у половині серпня, бій з німцями в с. Кеданич. В бою втрачено обоз, а німці — 5 вбитих і 1-го полоненого. Бій тривав від год. 1-ої в полудень до 5-ої увечері. Німецький відділ був у силі 400-500 чоловік, складався з кріпа, шуцполіції й гестапо. В Кеданичах німці спалили stodолу і стайню, де стояв обоз. При переслуханню полоненого шуцмана дізнались, що постій відділу в с. Кеданич зрадив місцевий вїйт, якого пізніше забрало СБ теренової сітки ОУН. Полоненого перебрало СБ.

Вишкіл тривав 3 місяці, курінним був „Липей” (з Закарпаття). На вишколі були сотні: 1 — вишкільна, 2 — бойова, 3 — майстри, самі гуцули, які будували бараки.

З початком вересня 1943 р. курінь звів бій з німцями (шуцполіція й вермахт), в якому втратив 3-ох стрільців: кухар, бунчужний і зброяр. Кухар з с. Хотимир, ім'я Василь, псевдонім „Дуб”, бунчужний — псевдонім „Іскра” з с. Олесів, зброяр — псевдонім „Чернець” з с. Жаб'є. Німці мали 35 убитих.

При кінці вересня 1943 р. чота „Скуби” розбила на дорозі Космач-Коломия 4 вантажні авта. Вбито коло 70 німців — без своїх втрат. В Космачі арештувало гестапо 6 чоловіків і одну дівчину.

Курінь „Різуна”

По вишколі 2 чоти: 1 чота „Славка” і 2-га чота „Юрка” та сот. „Благий” відійшли в Чорний Ліс до к-ра „Різуна” (26. XI. 1943 р.). „Комар” приділений до чоти „Славка”.

27. XI. 1943 р. під командою „Різуна” зведено бій у Чорному Лісі з німцями (шуцполіція) — в силі коло 600 чол. — відділ „Різуна”

начислював з 220 чоловік. Бій тривав від год. 13 до 18. Втрати: 3 стрільці УПА та 1 з чоти узбеків і 7 ранених; ворог коло 45 вбитих і 15 ранених.

29. XI. сотня „Благого" відійшла в рейд у Солотвинщину (Солотвина) з чотами „Славка" і „Юрка", а відділ „Різуна" залишився далі на місці. Під час рейду проведено 2 акції на поляків коло с. Пороги, пов. Солотвина. Тут забрано магазин зброї й амуніції (3 РКМ, 1 ЦКМ, 20 крісів, 6 пістоль, гранати, амуніція, польські мундури). Арештовано 7 поляків, у тому районного теренової польської організації (всіх передано до СБ). Це — в половині грудня 1943 р.

1. I. 1944 р. вернулася сотня „Благого" до Чорного Лісу, до к-ра „Різуна". Того дня о год. 10-ій німці почали наступ на табір, обстрілюючи його з сіл Завій, Грабівка й Посіч з польових гарматок (перше стрільно попало в бочку з огірками). Курінь був змушений відступити з місця постою, без втрат. Німці знищили лісничівку й захопили троє коней.

5. I. курінь переходив лікарську комісію й „Комар" та 18 стрільців відійшли до польового шпиталю в Тязеві на лікування, яке тривало 2 місяці.

19. III. 1944 р. „Комар" долучився до свого відділу до сотні „Благого". Тут зустрів сотню узбеків, яку очолював узбек „Кольцов". Тут усі відбували 2-місячний вишкіл, під час якого ведено акції на німців: 1) село Ліселів (кінець березня); взято 280 чол. в полон. Всіх звільнено, забрано тільки зброю й амуніцію та 25 возів з кіньми. Населення нічого не потерпіло пізніше. 2) Село Слобода Небилівська, Перегінський район (початок квітня 1944 р.): роззброєно без бою з 80 чоловік Вермахту. Населення не потерпіло репресій. 3) Село Пачиків (початок квітня 1944 р.): акція на лігеншафт*. Забрано худобу (свині, коні). В перестрільці вбито 6 німців, спалено лігеншафт. Наші втрати: 1 ранений.

В половині квітня 1944 р. 2 рої з чоти „Славка" кватирувало в с. Грабівка: 1 рій „Сапера", 2-ий рій „Холодного". На ті два рої наскочили більшовицькі партизани в силі яких 2-ох сотень під командою Жоржа. Рої не видержали бою й відступили до річки, яка перепливає через село. Більшовики, впадаючи до крайніх хат, палили їх (25 будинків згоріло), а молодих чоловіків (22-ох) заарештовано й за селом на цвинтарі розстріляно; разом з ними розстріляно 2-ох священиків: одного священика з с. Грабівка, а другого з підпілля зі

* Німецьке державне господарство.

Станиславова, о. Микитюка. На поміч роям „Сапера" і „Холодного" прийшов курінь „Різуна". Більшовики відступили відбиваючись. Наші втрати: чотовий 1-ої чоти, 1-ої сотні, псевдонім „Мороз" з с. Вовчинець, пов. Станиславів, і чотовий 2-ої чоти 1-ої сотні, а сам к-р „Різун" ранений у груди. Більшовицькі втрати: 6 вбитих, між ними лейтенант, 1 ранений, 1 сержант взятий у полон. Ранений і полонені — передані СБ. Вони „всипали" комуністичний зв'язок у с. Нивочінь, пов. Богородчани.

Кінець квітня — початок травня — курінь чотами й роями квартирував по селах і робив застави на більшовицьких партизан (3 легкі бої без втрат).

Кінець травня 1944 р. курінь „Різуна" зробив наступ на Чорний ліс, на табір більшовицьких партизан. Бій тривав 2 години, втрати: 1 вбитий стрілець, псевдонім „Козак", по більшовицькій стороні 4 вбиті, 2 тяжко ранених, здобич — 40 коней, 80 шт. худоби, зброя й амуніція. Здобуто: 4 Максими, 2 кулемети „Дехтярі" й 7 папашок.

Потім курінь квартирував знову по селах, аж 1. VII. 1944 р. к-р „Різун" з цілим курінем — (800 осіб — 3 сотні): 1 сотня „Яструба" (буковинець) — тоді зі своєю сотнею рейдував Буковина-Коломийщина; 2 сотня „Благого" (не живе); 3 сотня „Черника" (не живе); — пішли в рейд на захід, аж у Турчанщину поборювати партизан, з якими не дійшло до зудару тому, що вони відступили на Словаччину (довідавшись, що йде більша кількість „бандьорів"). Червоні партизани начислювали коло 14 сотень.

Під час рейду під Сколем курінь, квартируючи в с. Камінці, захопив у полон 7. VII. 1944 р. німецьке панцирне авто і 12 вояків, забрано тяжку зброю, а їх звільнено й попереджено через них, що курінь 8. VII. 1944 р. буде переходити через Сколе. 7. VII. сотня „Черника" відійшла на Лемківщину й участі у бою не брала. 8. VII. о год. 5 рано курінь вирушив у рейд, але в іншій напрямі. Німці зробили облаву на с. Камінку та сусідні села, але УПівців там не було. Тоді зведено бій на горі Лопаті від 5:30 до 21 увечері. В нас без утрат, але втрачено обоз (порожні вози з 30), німці втратили коло 400.

9. VII. 1944 р. курінь „Різуна" долучився до куреня „Поля".

10. VII. 1944 р. німецький розвідувальний відділ у силі 30 чол. підходив у напрямі табору, але одна чота „Різуна" зробила заставу та його розбила.

11. VII. 1944 р. перейшов у Турчанщину. Квартирували по селах: Багновате та інші. Потім перейшли в околиці Тухольки. Тут

натраплено на відділ більшовицьких партизан, приблизно 80 осіб, його розбито і взято в полон одного жида, який признався, що брав участь у боях в Чорному лісі та розстрілював людей у Грабівці, а між ними 2-ох священників. Здобуто багато зброї. Наші втрати: 1 стрілець, „Сирота“, з Космача.

З початком серпня курінь „Різуна“ розбрів у с. Зубриця коло 220 мадярів, 2-ох мадярів убито й 7 ранених, без наших втрат. Над с. Ластівка 1-ша чота 1-ої сотні зробила засідку і забрала коло 30 возів з кіньми, амуніцією, німці повтікали.

Теж з початком серпня 1944 р. чота „Славка“ взяла в полон 180 чоловік, обоз, амуніцію, зброю, багато коней і возів, коло 50 узбеків. Німців звільнено, а узбеків передано СБ (село Ясінка, Турчанщина). По двох днях вертався відділ у напрямі Зубриці. Тут дійшло до перестрілки з німцями і 2-га чота „Славка“ втратила зв'язок з відділом; по боях та малих перестрілках чота дійшла до села Завадки й тут квартирувала 2 тижні.. Але 21. IX. 1944 р. чота „Славка“ перейшла до Хітара й долучилася до сотні „Вікторії“. В Хітарі сотня „Вікторії“ школилась, а 8 чоловік з чоти „Славка“ вилучено (Чота „Славка“ начислювала 60 чол.) і створено з них польову жандармерію, куди входив і „Комар“. Командантом жандармерії був ст. вістун „Хмара“.

Під час, як німці залишали Карпати, к-р „Лицар“ з'єднався в Рожанках з к-ром „Польом“ і перейшов через більшовицький фронт у напрямі Рожанки-Липа-Лужки, без бою. Коло сіл Липа-Лужки розлучилися відділи й „Лицар“ пішов зі своїм відділом в Болахівщину, а „Поль“ у Скільщину. „Лицар“ у жовтні зі своєю сотнею заквартирував у лісі, над с. Бубнище. Сотенним був „Вікторія“: 1-а чота— чотовий „Славко“; 2-а чота —(?); 3-я чота — чотовий закарпатець „Воробець“. Всі три чоти начислювали 130 осіб. Польову жандармерію (ПЖ) розміщено по селах для розвідки, а сотня стояла в лісі.

18. XI. 1944 р. чота „Славка“ на своє бажання й без згоди к-ра „Дзвінчука“ відійшла в Чорний ліс до свого колишнього відділу „Різуна“. К-р „Дзвінчук“ мав повідомити до 1. XI. і дати згоду на поворот чоти, але не повідомив чот. „Славка“. Тоді чота „Славка“ зголосила сот. „Вікторії“ свій відхід. 27. XI. 1944 р. чота получила з відділом „Різуна“. Тут „Комар“ довідався, що 1. XI. 1944 р. впав у бою в Чорнім лісі над с. Грабівка курінний „Гамалія“ і 13 стрільців. Чоту „Славка“ долучено до сотні „Чорноти“ як четверту, карну чоту, яка мала зводити бої з більшовиками цілий грудень — подвійні зударі. Карною чотою стала тому, що

самовільно відійшла від сотні „Лицаря”. Тоді ІV-ту (карну) чоту перебрав „Хмара”, колишній командант ПЖ, а чотовий „Славко” пішов організувати нову сотню в районі Солотвини та Перегінська.

25. XII. 1944 р. пішов цілий курінь „Різуна” в рейд у Коломийщину.

28. XII. получились у с. Березові з куренями „Козака” і „Скуби”. По відправі штабів повідомлено стрільців, що підуть на війну з більшовиками до Космача.

30. XII. 1944 р. рано, о год. 3-ій вирушили всі 3 курені на Космач, о год. 4-ій рано Космач був обставлений і відділи УПА вдарили на більшовиків. (В розпорядженні УПА були тяжкі та легкі гранатомети, тяжкі та легкі кулемети, кріси, автомати й коротка зброя). В Космачі стаціонували тоді відділи НКВД, НКГБ і спецвідділ червоних пагонників для тероризування населення. Бій тривав до год. 16-ої. Космач був здобутий. Наші втрати: 10 ранених, большевиків — убитих кол. 500, велика здобич зброї; харчів, автоматичні гарматки (протипанцерні панцербікси), вози й коні, які стояли в церкві. Всі 3 курені відступили в Березне квартирувати 1 день. 1. I. 1945 р. курені розійшлися в рейди: курінь „Різуна” відійшов у Товмачину й заквартирував у с. Парищі (в силі понад 300 осіб). Розвідка доносила, що більшовики мають намір робити облаву на той терен і командир вислав (у зв'язку з тим) сотню „Чорноти” за село, на шлях Товмач-Парищі.

3. I. 1945 р. о год. 9-ій рано надійшло ок. 220 більшовицьких червонопагонників пішком до с. Парищі. Застава розбила більшовиків (ок. 70 вбитих), але сотня по 2-годиннім бою мусила відступити, бо більшовики дістали з Товмача поміч. Наші втрати: 4 вбиті, 3 ранені. До вечора того дня більшовики бомбардували ліс, де був бій.

З Парища курінь „Різуна” перейшов до Чорного лісу на свят-вечір. На святу вечерю курінь ішов до с. Рибне під Станиславовом. Але тут більшовики випередили і скоріше зайшли в село та заквартирували по хатах. Відділ УПА ішов у село закритим ярмом. Було це біля год. 15-ої. Коли к-р „Різун”, чот. „Бей” і 3-ох стрільців пішли полем, відкритою дорогою та доходили до першої хати, вдарила по них вогнем більшовицька застава, яка була в тій хаті. Вбиті були 3 стрільці і чотовий, а к-р „Різун” важко ранений в обидві руки. Більшовики зразу вийшли з села, забравши шапку чотового на штик і так несли через село, як утікали. Стрільці віднайшли к-ра „Різуна”, заквартирували таки в селі, а рано більшовики зробили наскок на село. Застава, яка була перед селом, знищила 2 авта й усіх

червонопагонників, пошкоджено третє авто, а червонопагонники повтікали. Аж коли дістали поміч, вернулися. Тоді повстанці о год. 10-ій рано відступили з села без утрат. В селі згоріло 6 будинків від куль. Звідси перейшли на с. Майдан (Лисецький р-н). Тут досвяткували Різдво й пішли на с. Грабівку, де відсвяткували до кінця. По святах таборували в Чорному лісі й тут коло 10. I. 1945 р. Більшовицькі літаки бомбили табір. Був один вбитий і один ранений.

Далі, перейшли знову до с. Майдан і тут заквартирували два тижні. В той час ходив щодня один рій у ліс палити вогні, а більшовики бомбили щоденно без перерви 2 тижні Чорний ліс.

З Майдану перейшли в ліс над с. Завій, де заквартирували два тижні. Звідси ходили дві сотні („Прута” й „Чорноти”) на Гринівку. Тут оточили школу, вдарили вогнем і все розбили так, що не було що брати. Потім таборували в лісах.

З початком березня 1945 р. сотенний „Чорнота” вислав рой. „Комара” і 2-ох стрільців із запискою за Дністер до с. Дубівці по „Сапера”. „Сапер” організував у Дубівцях чоту. Перейшов з нею в Чорний ліс. У той час у Чорному лісі курінь „Різуна” розділено й зорганізовано з нього два курені, якими командували к-р „Прут” і к-р „Хмара”, а „Різун” був тоді призначений командиром відтинку.

Коло 20 березня 1945 р. зроблено наскок на більшовиків у селі Посіч. Відділом керував к-р „Прут”. Більшовиків розбито. Взято в полон 25, вбитих коло 100, забрано багато зброї, амуніції, харчів, спалено 14 авт і дві гарматки калібру 45 мм. Знову повернулись до лісу. В нас був ранений сот. „Павло”.

Сот. „Сапер” приділений до куреня „Хмари” й пішов з куренем у рейд за Дністер (кінець березня). В с. Задарів квартирувало коло 40 більшовиків (20 стрибків, решта червонопагонники). 4. IV. 1945 р. курінь „Хмари” їх знищив. 8 стрибків і ст. лейт. червонопагонників взято в полон. Стрибки звільнені, а лейтенант був партийний. Передано його СБ.

6. IV. 1945 р. курінь квартирував у с. Петрилові, де наскочили увечорі більшовики. Курінь відступив. У віддалі 1 км ранено к-ра „Хмару” й він залишився на лікуванні з 2-ма стрільцями в с. Петрилові. Сот. „Чорнота” перебрав курінь, перша сотня — к-р „Сапер”, друга сотня — к-р „Явір”, третя сотня — к-р „Вовк”.

Курінь „Чорноти“

З кінцем квітня 1945 р. повернулись ми в Чорний ліс. Великодні свята святкували між Галичем і Станиславом (7, 8, і 9. V. 1945 р.). Після повернення в Чорний ліс розділено курінь „Чорноти“ на сотні й відправлено їх у рейди: „Сапера“ — в Галицький повіт, „Явора“ — залишилась у Чорному лісі біля „Різуна“, „Вовка“ — за Дністер. Курінний „Чорнота“ приділений, як командир, до сотні „Вовка“. Тут залишивсь і „Комар“.

Приблизно 15. V. перейшла сотня „Вовка“ за Дністер, як пропагандивний відділ. Політвиховники робили мітінги по селах. Народ запитував дуже часто, чи буде війна між Заходом і Сходом, яке наставлення Америки до України та до еміграції.

16. V. 1945 р. в Межигір'ї розбили 2 вози стрибків, між ними 3 поляків, 6 українців-галичан, 3 більшовиків, в тому одного лейтенанта.

Рейд тривав до кінця червня. Тоді перейшли в Чорний ліс, під села Тязів-Викторів. Сюди стягли сот. „Сапера“ з Галицького р-ну й разом подались у Чорний ліс.

В той час сотня „Сапера“ обстріляла станицю НКВД в Галичі. Вбитих було 2-3 НКВД-сти і в с. Залукві знищено 3-ох стрибків без своїх втрат.

З початком липня 1945 р. курінний „Чорнота“ з сотенним „Сапером“ і „Вовком“ пішли в рейд за Дністер, у Підгаєччину, (де оперував сот. „Ясмінь“) і 7. VII. 1945 р. між сс. Яблонів-Загір'я-Хохонів о год. 8-ій рано більшовики зробили наскок на ліс, в якому були обидві сотні й чота „Крамаренка“. Звели бій, який тривав до двох годин. Сотні були змушені відступити перед навалою більшовиків через сс. Хохонів-Дитятені. Коло с. Боква заквартирували в лісі. Більшовики мали в тому бою 27 вбитими й раненими, наших 9 вбитих і 3 ранені, в тому двох із сотні „Сапера“ (кулеметник „Чміль“ і один стрілець).

Звідси перейшли сотні в Медуський ліс і 8. VII. 1945 р. мали піти за Дністер. Але, тому що більшовики заблокували всі села над Дністром, були змушені вертатися в Дубовецький ліс.

9. VII. 1945 р. пішли в Кінчацький ліс, а 10-го липня зайшли в село й заквартирували майже на тиждень.

22. VII. 1945 р. прийшов у Кінчацький ліс курінь к-ра „Чорного“ з Товмаччини.

Приблизно 25. VII. 1945 р. більшовики зробили наступ на ліс і УПА звела бій від 10-ої рано до год. 2-ої пополудні. Більшовиків

була мала кількість і їх розбито: 50 вбито, а решта втекла. В нас утрат не було. О год. 5-ій пополудні приїхали свіжі сили більшовиків, а УПА відступила за той час в іншу сторону лісу й залягла в старих австрійських окопах. Більшовики наступали, бій тривав до год. 10-ої ввечері. Знову коло 50 вбитих більшовиків, велика здобича зброї, яка була залишена на полі бою. В нас були втрати: 3-ох убитих, 4-ох ранених. Більшовики підсунулись аж під наші окопи, так що ми обкидували одні одних ручними гранатами. Наші бійці кричали, щоб червоні здавались, а ті відповідали: „Ні чорта. У вас лагру нет!". Після бою к-р „Чорний" відійшов у свої терени, а сот. „Сапер" і „Вовк" — у Дубовецький ліс, згодом під Галич, у с. Тустань і Семиківці.

28. VII. 1945 р. перейшли ми за Дністер, а 30.VII. до Чорного лісу. Тут долучились до сотні „Явора" і стали табором. По відправі командирів, які підлягали відтинкові к-ра „Різуна", курінь „Чорноти" відійшов у рейд у Перегінщину (6. VIII. 1945 р.) через сс. Небилів-Майдан-Прислуп. Переслідований тут більшовиками, коло 20. VIII. 1945 р. через с. Красне вернувся курінь до Чорного лісу. Під кінець серпня знову пропагандивний рейд у напрямі Павелче-Тязів-Сілець-Козина.

З початком вересня перейшли ми через р. Бистрицю й понад с. Ямницю. Тут ми таборували цілий день і коло 6. IX. 1945 р. повернулися в Чорний ліс, де таборували аж до жовтня. З початком жовтня — знову пропагандивний рейд у напрямі Нове Листя, селами Стебник-Іванківка-Радче та через Старе Листя знов у Стебник. Знищили голову сільради, якого люди виявили, як провокатора й сексота (він забрав зброю вбитого повстанця та віддав до НКВД і вказав місце, де люди похоронили вбитого стрільця „Кореня"). Потім коло 10. X. 1945 р. — над с. Хмелівка в Чорному лісі.

22. XI 1945 р. приєднався курінь „Прута", який вернувся з рейду з Закерзоння через Словаччину — Закарпаття в Чорний ліс. Разом перейшли в с. Нивочінь (Богородчанський пов.), а потім у Чорний ліс.

25. XI. 1945 р. к-р „Прут" перейшов над с. Грабівку, а к-р „Чорнота" над с. Рибне.

8. XII. 1945 р. сотні „Сапера" й „Вовка" зробили засідку над сс. Посіч-Завій. (Ту дорогу називали „панська лінія"). О 7-ій год. рано надійшли більшовики. Бій тривав 2 години. Більшовики мали з 15 вбитих, в тому і ст. лейт., 9 попало в полон — без наших втрат. По більшовицькій стороні були самі росіяни, річники 1925-1926, всі

комсомольці. Згодом перейшли відділи в Перегінський район, над с. Завій. Тут одержали наказ розбити більшовиків, які були в с. Завій. Вони рубали тут ліс. (Це були військовики. Частина їх рубали ліс, а друга — тероризувала населення).

Коло 15. XII 1945 р. о год. 16-й сотня „Явора” зробила заїдку на дорозі, якою верталися більшовики з лісу в село на річці Котика, а чота „Кира” з сотні „Сапера” й сотня „Вовка” пішли в ліс на тих, які не рубали. Більшовики, вертаючись з праці, натрапили на сотню „Явора”, яка вдарила по них вогнем. В той час сотня „Вовка” і дві чоти „Сапера” заатакували більшовиків у лісі, а чота „Кира” з сотні „Сапера” розбила авто з 18 більшовиками, які їхали з Калуша в с. Завій. Бій тривав одну годину. Вислід: коло 65 вбитих, 1 полонений; здобич: зброя й амуніція. У нас — без втрат. Після бою зайшли в с. Грабівку на вечерю.

З кінцем грудня та початком січня 1946 р. — по змінних постоях у тім терені й по відправі команди та сотенних — відійшов курінь у рейд на захід, на Закерзоння. Одначе через бльокаду сіл більшовиками, на Закерзоння не зайшли. Переходили через Болевщину-Сколе і з-над сс. Бряза-Сукіль завернулися на наш Новий Рік над. с. Бубнище, а 5. I. зайшли на вечерю до с. Бубнище. Під час вечері більшовики наступали на село. Сотня „Явора” задержала їх під селом і зводила бій, а сотні „Вовка” й „Сапера” вечеряли. По вечері змінили сотню „Сапера”, яка пішла на вечерю, а сотні „Вовка” й „Явора” далі вели бій. Більшовики під напором сотень відступили в напрямі Болехова. „Явір” долучився до сотень і цілий курінь пішов у напрямі Розгірча, над с. Тисів.

7. I. 1946 р. о год. 14-й зайшли в с. Янів, звідси 8 січня до Демні. Тут повечеряли (це був другий день свят), цілу ніч колядували, а рано 9 січня о год. 6-й звели бій з більшовиками, які наступали. Бій тривав майже годину. Втрати у більшовиків: 4 вбиті, 2 ранені, ми — зі втратою ройового „Гайдамаки” з чоти „Кира” — відступили в ліс. Приблизно о год. 9-й рано пов'язались з куренем к-ра „Середнього” й тут затаборували. Застава відбила більшовиків і обидва курені відступили в напрямі с. Болехова. Звідси вислано стрільців із села по харчі.

20. I. 1946 р. о год. 7-й рано знову наступ більшовиків. Обидва курені з сотнею „Гонти” прийняли бій, який тривав до год. 11-ої. Після бою ми відступили. Вбитих більшовиків — досить, у нас: з куреня „Чорноти” — вбитих 3-ох і чотовий „Карпенко” ранений, із сотні „Гонти” — 8 вбитих, з куреня „Середнього” — невідомо. Тут курені розділились і курінь „Чорноти” відійшов

через сс. Пікендорф (коло Синевідська)-Голень-Тужилів-Камінна в Чорний ліс.

22. I. по трьох сутичках з більшовиками ми заквартирували над річкою Луквицею в Чорному лісі й тут пополудні о год. 15-їй сотня „Явора” пішла в с. Нагутинська, сотня „Вовка” в с. Нивочінь, сотня „Сапера” з командиром у с. Завій і по вечері відступили на своє місце.

24. I. о год. 6-їй рано більшовики 6-ма літаками бомбардували табір у Чорному лісі. Цілий курінь пішов у напрямі с. Гринівка. Тут звели бій з більшовиками, який тривав годину. Більшовики, підсилені 5-ма літаками, які бомбили курінь, мали з 25 вбитих. Наші втрати: 14 вбитих, у тому чотувий „Шугай” із сотні „Сапера” (правдиве ім'я Мицько Славко з с. Ямниці). Звідси курінь відійшов над с. Петранки. По дорозі звели бій. Впав кулеметник (югославець) пс. „Славко” і двох стрільців. Звідси пішли в с. Красне і 25. I. 1946 р. в Чорний ліс.

28. I. 1946 р. курінь получився з куренем „Прута”, який стояв над с. Рибне й по відправі відійшли до куреня „Чорного”, що стояв над с. Гутиська, а курінь „Прута”, при якому був к-р „Різун”, залишився на місці. Тут курінь „Чорноти” таборував у таборі куреня „Чорного” аж до 1 лютого 1946 р. Також таборувала тут сотня „Павла”.

1. II. 1946 р. рано — наступ більшовиків на табір. Ранені: сот. „Явір” і ройовий „Муха” з сотні „Явора”. Курінь „Чорноти” відділився від куреня „Чорного” й йшов знову до табору „Прута”, а далі — в Чорний ліс. Більшовики цілий час наступали на Чорний ліс і щодня бої з малими втратами.

17. II. 1946 р. над с. Грабівкою впав к-р „Різун”, який квартирував тут зі своїм почотом. Теж упали з ним: політ-виховник відтинку „Боян” (родом із с. Павелче) і двох стрільців: „Воробець” із с. Посіч і „Білий”. Командування по к-рові „Різунові” перебрав к-р „Прут”, який 23. II. 1946 р. згинув над с. Пациків, більшовики наскочили на табір. Тут був тяжко ранений курінний бунчужний „Бодь” (правдиве прізвіще Теслюк Михайло з с. Блюдники).

Під кінець лютого курінь „Чорноти” перейшов за Дністер, де оперував два тижні (Дубівці-Лани-Деліїв) і 15. III. 1946 р. вернувся в Чорний ліс. Тут знову зводили майже щодня бої з більшовиками з малими втратами.

13. IV. 1946 р. більшовики стягли бльокаду з сіл — районні й обласні війська на свої місця, а дивізія зі сходу, яка була призначена тільки до побороювання УПА (під командою ген. Моска-

ленка), стягалася до міст: Станиславів, Стрий, Львів і Тернопіль.

15. IV. 1946 р. ген. Москаленко виїхав зі Стрия панцирним авто до Станиславова зі своїм командним складом і на шляху біля с. Боднарова його авто здефектувало, а він (Москаленко) здержав цивільне особове авто на шосе, зігнав пасажирів з авта й сам всадився зі своїм ад'ютантом та шофером і поїхав у напрямі Станиславова. Від'їжджаючи від місця дефекту панцирного авта, який кілометр, він наїхав на засідку чоти к-ра „Кира” (сотні „Сапера”, куреня „Чорноти”), коло год. 10-ої перед полуднем, яка обстріляла авто, не знаючи про те, що в авті був ген. Москаленко. Авто запалено, ген. Москаленко був важко ранений (2 дні після випадку помер у Станиславіві), шофер і ад'ютант — вбиті. Чота вернулася до табору в Чорному лісі, не знаючи, кого побили. Вони змушені були відступати, тому що зі Станиславова в той час надїхали 3 авта з більшовиками й почали обстрілювати чоту.

15. IV. по обіді о год. 3-ій облава більшовиків на Чорний ліс. Застава вдарила по більшовиках, які почали втікати, залишаючи 3-ох вбитих. Потім підсилені, знову вернулися і зробили наступ, але курінь „Чорноти” відступив. Більшовики теж стягнулися у свої райони й до Станиславова. Щойно по смерті Москаленка довідалася УПА, кого вполювала.

З кінцем квітня 1946 р. курінь „Чорноти” (боївка „Миші”) зробив засідку між сс. Завій — Грабівка на відділ НКВД і стрибків під командуванням „Садового”. Тут убито 15 НКВД-истів зі стрибками, але впав „Садовий”. У нас був ранений „Миша” — помер (з с. Пацикова).

З початком травня 1946 р. курінь відійшов за Дністер у пропагандивний рейд і через 2 тижні вернувся над с. Ямницю б. Станиславова. Звідси по тижневі вернувся в Чорний ліс, де таборував. Аж з кінцем червня знову пішов у рейд за Дністер. Тут довідались, що стрибок Цимбалістий оперує по селах зі своєю боївкою (родом з с. Козина, пов. Єзупіль). Зробили на його боївку засідку над с. Дубівці. Цимбалістий вертався з хутора Футольма (з акції) до Єзуполя. Курінь „Чорноти” знищив їх (14 вбитих із Цимбалістам, а 3-4 втекло), здобич: 2 кулемети, 4 десятизарядки, 4 автомати. Знову курінь вернувся в Чорний ліс і тут отаборувався (не на однім місці). Мав менші й більші зудари з більшовиками.

З кінцем серпня звідси пішов к-р „Чорнота” на відправу до к-ра „Грома”. Відправа тривала 5 днів у с. Гриньків. В поворотній дорозі „Чорнота” з почтом знищили більшовицьке авто й забрали 20 коней від більшовиків. На відправі був також к-р „Роберт”. По

повороті з відправи к-р „Чорнота” дістав наказ від к-ра „Грома”, щоб курені Чорного лісу готовились до зими.

По кількох днях (у вересні) курінь „Чорноти” розчленовано на сотні:

1. „Сапера” з к-ром „Чорнотою” — відійшла за Дністер.

2. „Причепи” — у Станиславівщині. В той час, коли к-р „Чорнота” пішов за Дністер і знищив боївку Цимбалістого, сотенний „Явір” зі своєю сотнею пішов б. с. Клузів, пов. Станиславів, і мав знищити боївку стрибків Бабинського Миколи, народженого в с. Бабин, а мешкав у с. Клузів. У бою з іншими більшовицькими відділами під с. Тязевом сот. „Явір” згинув, а сотня вернулася під команду „Причепи”. („Явір” — прізвище Петраш Михайло з с. Тязева).

3. „Мура” — в Чорний ліс. Сот. „Вовк” (з кінцем травня 1946 р.) та чотовий „Річка” з сотні „Павла” натрапили на більшовицьку засідку і впали. („Вовк” — ім'я Осип із с. Підпечари, „Річка” — з с. Павелче).

Сотня „Сапера”, розквартирована за Дністром у сс. Дубівці-Тустань-Лани-Деліїв-Кремидів, зимувала. Жодних зустрічей з більшовиками не мала.

Сот. „Причепи” впау у зустрічі з більшовиками з початком 1947 р. (ім'я Микола з Ямниці). З ним згинув бунчужний сотні, псевдо „Пісня” і 4 стрільці. Втрати більшовиків: 14 вбитих — у с. Угринові Долішньому під Станиславом.

У квітні 1947 р. сотні стяглися в Чорний ліс: 1. сотня — сотенний „Сапер”, 2. сотня — сотенний „Іжак”, 3. сотня — сотенний „Мур”.

19. V. 1947 р. більшовики зробили наступ на Чорний ліс. Курінь відступив і натрапив на більшовицьку заставу, яка вдарила вогнем. Тут упав курінний бунчужний „Бодьо”.

Сотні квартирували і по селах, і по бункрах (криївках). У Чорному лісі 2-га і 3-тя сотня залишилась у лісі, а 1 сотня пішла за Дністер. Тут, у с. Дубівцях, вбили стрибка Руйду з с. Побережжа і начальника телефонічної централі на пошті (також стрибок із с. Дубовець), а стрибок Гусак ранений утік.

З початком червня 1947 р. в с. над Козиною вбили урядника, партійного, який стягав контингенти й податки (Гусак із с. Тустань). Вбили двох стрибків (поляк і українець) і одного більшовика, а після того пішли через Ямницю й Тязів у Чорний ліс.

По відправі з'єднались курені: „Чорного” і „Чорноти”. До них дійшли самотні сотні й чоти (сотня „Павла”, боївки:

„Березенка" й „Морозенка"). У відправі брав участь крайовий провідник „Гомін" (підписувався Марко Боеслав із с. Боднарова; ще живе). Спільно відсвятковано Свято Моря.

30. VI. 1947 р. знову більшовики роблять бльокаду по роздоріжжях 4 дні, аж до 3-го липня.

7. VII. 1947 р. на шосе Станиславів-Стрий к-р „Чорнота" з почотом (6 людей) і сот. „Павло" з 3-ма стрільцями мали зробити засідку на касу, яка перевозила гроші. Засідка не вдалася, тому що більшовики якраз робили наступ на той лісок і натрапили на відділ. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої були ранені сот. „Павло" і стрілець „Грушка". Звідси пішли наші на сс. Павелче-Рибне, де о год. 10-ій перед полуднем захопили в полон більшовицьке авто з 6-ма більшовиками. З тим усім вернулись до табору (з автом і полоненими). Між тими полоненими був ст. лейт. і надлісничий станиславівських лісів. Після переслухання надлісничого знищено, а більшовиків звільнено. Зараз арештувало їх НКВД.

20.-25. VII. 1947 р. сотня „Сапера" відійшла за Дністер готуватися до зими.

1. VII.1947 р. к-р „Грім" прислав записку до кур. „Чорноти", щоб зразу вертався зі своїм почотом у Чорний ліс.

2. VII.1947 р. через сс. Дубівці-Тязів-Павелче зайшли ми в с. Рибне.

3. VIII. 1947 р. були ми в Чорному лісі, де зв'язались з к-ром „Бодьом", який призначив стр. „Вихора" і „Комара" з сотні „Сокола" та „Федя". Ті пішли через с. Рибне до с. Грабівки (з к-ром „Бодьом") і через Майдан до Гринькова, де зв'язались з к-ром „Громом" і к-ром „Дзвінчуком". Кур. „Чорнота" з „Бодьом" подались на відправу до табору над с. Гриньковом.

* * *

Сотник Володимир Чав'як-„Чорнота“. В УПА від липня 1943. Виконував обов'язки ройового (від серпня 1943), чотового (від березня 1944), сотенного (від листопада 1944), та командира куреня „Дзвони“ (від грудня 1945). Лицар Бронзового Хреста Бойової Заслуги (1945) та Срібного Хреста Бойової Заслуги II кляси (1946). Одержав ступінь сотника з датою старшинства 22 січня 1946. У серпні 1947 призначений командиром кур'єрської групи на Захід. На Чехо-Словаччині тяжко ранений і в непритомному стані потрапив у полон і був переданий НКГБ. Знімка із заслання на Воркуті. Помер 13 грудня 1991 в Галичі.

Від ліва: Володимир Чав'як, Іван Дірик, Володимир Пташник. Знімка зроблена перед 1943 р.

Повідомлення про смерть св. п. сотника В. Чав'яка-„Чорноти“, у газеті „Західний Кур'єр“ із 14 грудня 1991 р.

Головна Булава Братства УПА з глибоким сумом сповіщає, що 13 грудня 1991 р. помер курінний УПА і довголітній в'язень ГУЛАГу **Володимир ЧАВ'ЯК—ЧОРНОТА**. Похорон відбудеться в м. Галичі 15 грудня о 13 годині. Просимо всіх воїнів УПА віддати останню шану своєму командирові і товаришеві по зброї. Автобус з м. Івано-Франківська відправляється о 10 год. від Народного дому по вул. Шевченка.

Від імені Всеукраїнського Братства УПА висловлюємо співчуття дружині і родині покійного

СПОМИНИ КОМАНДИРА

Мое сонечко вже над заходом. А нині все більше і більше хочеться поглянути в той бік, де воно вставало. Роки стирають у пам'яті пережите. Смутно, як через ранкову мряку над тихим Дністром, бачу своє дитинство серед розкішної природи, роки навчання в Станиславівській гімназії. А далі світліє.

1. СТРЕЛЕЦЬКА ШКОЛА

Залитий, осяяний Божим промінням день 28 липня 1943 року, коли ми вчетверо прощались з рідною Тустанню й сивочолим Галичем. Нас кликала ненька Україна.

Темними ночами пробирались до древнього Крилоса хлопці з навколишніх сіл. За тиждень, коли нас набралось з півсотні, Хмара наказав рушати. Через Підлужжя й Підпечари ми добрались до Грушки. Далі йти просто так було небезпечно. Ми були майже без зброї й невеличкий німецький загін міг нас перебити. Було наказано добувати собі зброю. В цьому нам допомогли районні референти. Щодо мене, то я мав карабін ще з 39-го року, коли роззброїв польського офіцера.

Вели нас зв'язковими лініями. В бортниківському лісі до нас долучилась тлумацька група. В ній було 30-ть хлопців. З ними через Кілдич, Березів Верхній ми дійшли до Космача. На другий день ми прибули в лісову школу. В бараках серед зелених хашів днювало й ночувало 300 хлопців. Навчання проводили наші земляки, які повтікали з легіону „Нахтігаль”. Ми розраховували на німців як на союзників, що допоможуть нам скинути московське ярмо. Та вони захотіли з'їсти цілий світ і закусити Україною.

Тому наші хлопці масово покидали німецьку армію. Але то вже були досвічені вояки. Вони ставали нашими командирами-провідниками.

Наша школа мала вигляд військового табору. Він пильно охоронявся. У визначених місцях стояли стійки (пости), навколо ходили стежі, на верхах чатували чати.

З самого початку нас поділили на дві сотні: вишкільну й бойову: сотні — на чоти, чоти — на рої.

Я знав трохи військову справу, тож мене призначили ройовим бойової сотні. В цій сотні було менше муштри. Пам'ятаю своїх

перших командирів: сотенний Козак, чотовий Благий. Курінь наш називався „Чорні чорти”. Курінним спочатку призначили закарпатця Лепея.

Німці довідались про наш табір. Вони не вважали нас за курортників.

Якось увечері, коли мій рій стояв на чатах кілометрів зо три перед табором, до мене прийшов зв'язковий із села й повідомив, що туди наїхало багато німців на машинах.

Стрілець, якого я відіслав з цією вісткою до табору, повернувся з наказом стежити за ворогом.

Вранці прибїг той самий зв'язковий і сказав, що німці йдуть у нашу сторону.

Ми залягли. Довго чекали. Вже думали, що німці пішли іншою дорогою. Раптом хтось із хлопців їх завважив, що рухаються... двометрові ялинки. На нас ішли німці, навчені вести бойові дії у лісі.

Я наказав стрільцям затаїтися. Сонце ласкавило полонину. Все було видно як на долоні. В траві стрекотіли коники, співало птаство. Так не хотілося порушувати Божого спокою. Та до нас ішли не в гості.

Ми підпустили німців на 80-100 метрів. Я крикнув „Вогонь”. Заграли наші кулемети. Одним із перших впав їхній командир.

Біда німців була в тому, що вони були на відкритому місці. Мертві й живі, вороги скочувались униз.

Хлопці вчасно завважили німців позаду себе. Ми відступили в потік і пішли на місце розташування інших чат. Разом залягли. Чекали. Німці не приходили.

Ми вернулися в табір. По дорозі ділилися враженнями першого бою. Всім було страшно, але хлопці на виду не подавали.

В таборі нас чекала сумна звістка. Курінний Лепей з шістьма стрільцями, зачувши вистріли, пішов у нашу сторону. Вони напоролись на німців. У сутичці три стрільці загинули, курінний пошкодив ногу.

Німці з села виїхали. Табір далі жив своїм життям, але напруження не спадало. Ми передчували, що німці повернуться. Розвідка донесла, що вони збирають сили під Космачем і Полянцею. 10 листопада 1943 року наш курінь рушив на Жаб'є.

Курінний Лепей не мав авторитету у стрільців. Хоч і брав він участь у визвольній боротьбі на Закарпатті, хоч був хорунжим, та за своїм характером і здібностями він не надавався на повстанського військового керівника. Був надто вимогливий, замучував нас муштрою. Стрільці йому не вірили.

В Жаб'ю Лепей дав нам наказ рушити на Закарпаття. Ми відмовилися, бо вважали, що його рішення самовільне й непродумане.

Курінь зібрався без старшин. Вишикувався буквою „П”. Викликали Лепея. Сказали все, що про нього думали. Роззбрóрили.

Збіглася старшина. Забрали Лепея, а нам наказали розійтися. Вночі Лепеєві дали можливість піти від нас. Пізніше до мене доходили чутки, що він опинився на Львівщині. Командував куренем.

Курінним став Козак. Ми вернулися в табір. Тут була німецька облава, але вони нікого не застали й повернулися.

В таборі ми довго не затрималися. Вирушили до Березова. Сюди прибув до нас із проводу Гуцул. Наш „бунт” не міг лишитися без уваги. Гуцул мав наказ покарати винних. Він довго говорив зі старшиною. З нами про Лепея — ні слова. Видно, старшини зуміли його переконати.

Тепер я думаю, що армія є армією, і за непослух ми мали б понести кару. Але подія говорить про те, що ми були в війську, яке не служило ідолам, не визнавало ніякого штучного культу, а стрільці могли віддати своє молоде життя тільки за Україну.

Наш виступ проти сваволі командира — свідчення високого демократичного духу.

У Березові нас розділили на дві групи. Одна залишилась на Коломийщині, з другою я, під керівництвом сотенного Дона, пішов у Чорний Ліс.

2. БАТЬКО „ЧОРНИЙ ЛІС”

До Чорного лісу ми добирались майже тиждень, Тут нас чекала сотня Різуна. Нам не вдалося відпочити з дороги, бо вже на другий день стійкові помітили німців.

Тільки ми зайняли бойові позиції, як підійшов ворог. Зав'язався бій. В нас стріляли з усіх боків. Ми зрозуміли, що оточені. Нам скомандували дотягнутись до яру. Одні підсувалися, інші прикривали огнем. Коли ми зібралися на місці, звідки намітили прорватись, примкнули багнети і з криком „Слава” кинулись на ворогів.

З другого боку вдарив Різун. Він захопив рацію. Ми зуміли не тільки вирватись з оточення, але й розпорошили німців по лісі. Декого з них зустрічали ще на третій день після бою.

Бій цей дорого нам обійшовся. Полягло 7, поранено 12. Серед поранених — сотенний Дон. Німці не дорахувалися чоловік 40.

Під час бою німці зайняли наш табір: наробили шкоди. Ми мусили їх виганяти. Вдалося відбити коней.

Ми віддали честь полеглим, поховали їх. Пораненими заопікувались лікарі.

Нашим сотенним став Різун. А в нього був ще один псевдонім, для своїх — Грегит.

Мороз, Благий і Яструб очолили чоти. Я був у чоті Благого.

Німці більше в ліс не йшли. Ми самі до них навідувались. В селі Завій треба було знищити тартак. Щоб було легше зняти охорону, ми перебрались в німецьку уніформу.

В селі Мислів квартирувала якась німецька частина, вояків 50. Вояки жили в одному з будинків у центрі села, за метрів 50 в іншому — офіцери.

На початку березня 1944 року ми оточили хату з офіцерами. 10 відібраних стрільців проникли всередину. Офіцерів вдалося захопити без шуму.

Ми взяли командира й підійшли під хату з німецькими вояками. Командир сказав пароль, і вартовий нас пропустив. Але черговий офіцер наказав нікого не впускати. Ми відкрили вогонь. Німці здались. Ми їх роззброїли й відпустили. На другий день їх забрали свої до Станиславова.

В кінці березня наша засідка захопила на шляху Станиславів — Калуш 3 машини. В них були німці й мадяри. Німці чинили опір. Вони були побиті в бою. Їхню машину ми спалили. Мадяри поздавались, і ми з ними поїхали в с. Завій до нашого сотенного Різун. Їх допитували й відпустили. Мадяри були погані вояки. При першій нагоді складали зброю.

Поступово всі села навколо Чорного лісу стали нашими. Це була невеличка партизанська держава, один з острівців волі серед сплюндрованої України.

Моему чотовому Благому доручили зорганізувати третю сотню. Мене призначили на його місце. В цей же час курінним став Різун, але своєю сотнею далі командував сам.

Вишкіл не припинявся. Ми набирались досвіду, здійснювали успішні рейди невеличкими групами: чотами і навіть роями.

Наші хлопці були непогано зодягнені. Зі взуттям було гірше. В хащах, на камінні чоботи швидко зношувались. Треба було нове. Шити було кому, та не було з чого. Ми вибрались по шкіру до Станиславова.

Травневим вечором, як смеркло, до Станиславівського шкірзаводу підійшло 40 стрільців. Ми захопили прохідну. Обрізаний телефон-

ний дріт. Залишивши хлопців, щоб контролювали прилеглу вулицю та затримували тих, хто прийде на прохідну.

Потім на території заводу оточили будинок, у якому була охорона. Її захопили зненацька. Охоронці дримали, грали в карти. Охорона складалася з 30 німецьких вояків. Вони були без шуму роззброєні. Ми замкнули всіх в одній кімнаті й наказали лягати спати.

За умовленим сигналом до заводу почали під'їжджати підводи. Ми мали 40 возів. Завантажили їх і ще 2 машини та 4 верхових коней, які були на заводі.

Валка вже під'їжджала до лісу, як над заводом засвітились ракети. Охорона біла тривогу.

Ми переночували під возами як чумаки. Ще рано були в Грабівці. Туди зібрали шевців з навколишніх сіл. Скоро закипіла робота.

У травні я три тижні пролежав хворий на запалення легенів. Я лікувався в Угринові та в Грабівці. Тут були наші лікарні. На лікуванні могло перебувати до 50 стрільців. Ними піклувалися досвідчені лікарі. Серед них був один полтавець. Він був з німцями, яких ми роззброїли в Мислові. Полтавець побажав залишитись з нами. Цьому хірургові завдячує життям і здоров'ям не один партизан. Він поставив мене на ноги. За час мого перебування в лікарні ми стали з полтавцем добрими друзями.

3. МІЙ ПЕРШИЙ РЕЙД НА ДРОГОБИЧЧИНУ

Коли я вийшов з лікарні, курінь готувався до рейду в Дрогобиччину. Розроблялись маршрути, сотні діставали завдання.

В дорогу ми вирушили у другій половині червня. Просувалися повільно, бо мали з собою обоз із (25) возів, на яких були боєприпаси, харчі та міномети. Попереду на 200 м. працювала розвідка.

Ми йшли через Струтин, Лолин. Тут при переході вузькоколійки затримали поїзд, що йшов до Брошнева.

Без перешкод ми дійшли до села Кам'янки, що коло містечка Сколього на Дрогобиччині. У Скольому був міст через Стрий, але дорогу на ньому нам закрили німці й мадяри.

На світанку 7-го липня командир повів нас на Сколе.

Ми сходили з гори. Місто було як на долоні. Ми пройшли з 4 км і побачили, що з другої гори на нас ідуть німці. Ми спішно повернулись і зайняли на верхах вигідні позиції.

Німці підійшли. Першою відкрила вогонь сотня Благого. Ворог заліг. Загриміли наші міномети. Поле бою вкрилося трупами.

Опівдні зі Скольного на нас йшли мадяри. Їх зупинив вогонь з наших мінометів і тяжких кулеметів. Не вдалась ще одна німецька спроба.

За 25-30 км від Скольного під горою Магура, була старшинська школа УПА. До нас прийшли стрільці з цієї школи з повідомленням, що вони прикривають нас із тилу, і запропонували допомогу. Ми подякували за військову солідарність, але сказали, що справимось самі.

Стрільці залишили двох зв'язкових і повернулись.

Десь коло 5-ої години німці зважились на ще один, четвертий наступ, але й цей ми відбили. Ми вже святкували перемогу, але о годині дев'ятій вони прийшли знов. Меншою силою, але зненацька. Дійшло до рукопашного бою.

Це діялось на позиції моєї чоти. З криками „Бий німоту, окупантів з України!, Слава!, Натискайте, хлопці!“ — ми кинулись на ворога. Німці запанікували, почали втікати. На диво Господнє, я не втратив ні одного стрільця! Відбулись легкими пораненнями.

Пізно ввечері зв'язкові старшинської школи повели наші дві сотні, до себе. Ми відійшли від місця бою на 10 км і зупинились на нічліг. Всі були перемучені. На другий день після обіду нас вітала старшинська школа. Ми залишили їм захоплену в бою зброю. У школі я зустрів багатьох гімназійних товаришів.

Гора, на якій ми вели бій, називалась Лопата. Вона ввійшла в історію нашого куреня.

На другий день ми вирушили далі. Попереду були гори, лісові стежки. Возами не проїхати. Ми їх залишили. Переклали все на коней.

Наші сотні через дрогобицькі, трускавецькі, бориславські ліси дійшли до Турківського району. По дорозі ми мали кілька сутичок з німцями. В одній захопили 5-6 вояків з офіцером, що були на Лопаті. Вони дивувалися, що в цьому бою у нас не було жодного вбитого. Їхні втрати вимірювались сотнями. Німці не сподівались, що ми маємо міномети й так добре вміємо з них стріляти.

В Турківських лісах курінь Різуна і курінь „Леви“ (псевдонім курінного, здається, Рен) в кінці липня 44-го року складала присягу.

Під Ясіркою Масьовою ми попрощалися з „Левами“. Вони дістали інше завдання й відійшли. Покинули нас сотні Черника і Благого.

Наша сотня заквартирувала в Ясінці Масьовій. Розвідка донесла, що з с. Ластівки в нашу сторону рухаються німці. Мені наказали зробити засідку.

Я взяв свою чоту та ще два рої з іншої чоти. Один рій розмістив під церквою, ще один — на горі. Головні сили залягли вздовж річки, що текла біля церкви.

Німці йшли дорогою вздовж річки. Коли вони порівнялись з нами, ми вдарили. Німці кинулись під гору. Залягли у вівсі. Але скоро здалися. Їх було коло 150 чоловіків. В бою загинуло 15 німців. У нас були тільки поранені. Груди ройового Сапера прошила куля, та він лишився живий, бо куля пройшла через легені. Коли ройовий вів колону полонених, у нього вистрілив німець, що ховався в горосі.

В бою ми захопили 45 возів, багато зброї, одяг. Полонених повели до іншого села. Звідти їх разом з гауптманом відпустили. Коли вони відійшли, ми вчули стрілянину. Їх не впізнали свої, бо ми позабিরали в них мундири.

Ще зо два дні наша сотня побула в Ясінці. Фронт наближався. Німці віддали Львів. Ми збирались відійти в гори і пропустити фронт, але німці зайняли верхи. Ми опинились між двох вогнів.

Незабаром ми мали останній бій з німцями. Якось надвечір на нас вийшла сотня, яку тиснули більшовики. Після бою чота Славка з одним моїм роєм не змогла з нами з'єднатися. Ми зустрілися вже в Чорному лісі.

Лише через два дні після бою з німцями нам вдалося прорватися через більшовицький фронт. Поверталися через Стрийщину. Були дуже змучені, але проходили за ніч 20-25 кілометрів. Легше стало, коли ввійшли в болахівські, калуські, войнилівські ліси. Ми їх знали.

Під с. Долпотовим, що біля Войнилова, сотня мала першу зустріч з більшовиками. Ми зробили засідку на дорозі. Наш перший трофей — два мішки з орденами і медалями.

Після цієї зустрічі ми пройшли за ніч 40 кілометрів. Збили ноги до крові. Зате сонце зустріли в рідному лісі. Нам кілька днів дали відпочити.

Десь через місяць повернулися додому сотні Благого й Чорного. З ними була наша чота і мій рій. Вони переcheкали на Дрогобиччині, поки перейде фронт. І без втрат повернулися в Чорний Ліс.

4. ЗНОВУ В РІДНОМУ ЛІСІ. РЕЙДИ НА КОЛОМІЙЩИНУ І ТЕРНОПЛЬЩИНУ

В Чорному лісі було людно. Ті селяни, які в 1939-році виходили з хлібом і сіллю зустрічати „визволителів“, тепер втікали від них у хащі. Серед селян було багато молоді, здатної носити зброю. Ми

готували з неї резерви. На час нашого прибуття вже йшов вишкіл. Молодь була згуртована в самооборонні кущові відділи (СКВ).

Нам з Прутом довірили по сотні. Більше як половина моїх вояків були новобранці. Клопоту я мав досить.

Нашій молоді відразу довелося понюхати пороху. З початку листопада в Чорному лісі бушувала облава. Червонопагонників було до 30 тисяч. Втрат ми мали досить. Найбільше потерпіла сотня Гамалії. Сам сотник Гамалія впав в бою.

Весь цей час моя сотня була в лісі. Зв'язок із селом був перерваний, бо там квартирували вороги. Ми мали незначний запас продуктів, але про їжу не мали часу думати. Ліс постійно прочісували. Часом нам вдавалося причаїтися так, що нас не помічали. Якщо нас викривали, проривалися боєм. За нами, звичайно, не повертались. Така тактика себе оправдала й ми її часто використовували.

Сотню Гамалії прибрав Пиріг і повів її рейдом на Дрогобиччину. Ми з двома сотнями перебрались під Отинію, в Струбківські ліси.

Ішла зима. В околицях було спокійно. Ми заквартирували у Винограді. Наші застави затримали групу більшовиків. Вони їхали робити збори. Серед них була молоденька вчителька. Ми їх відпустили, бо вони були без зброї, а самі перебралися в ліс. Контролювали надвірнянську дорогу. Дуже скоро по ній прийшли зі зброєю. Ми підпустили якнайближче, відкрили вогонь. Але чота, яка забезпечувала нам тил, зазнала удару з боку Коломиї. Вороги надійшли і звідти. Ми були змушені відступити.

На Різдво 1945-го ми були в лісі. Воно запам'яталося мені двома сумними подіями. 7 січня 1945 року загинув мій бойовий побратим, моя надія й опора в партизанській боротьбі — мій брат у первих, чотовий Бей.

В цей же день був поранений наш славний командир Грегит — Різун. В одній сутичці. Безглузда. Та і смерть, і біда — завжди підступні. Ось як це було.

Ми думали, що в Рибному спокійно. Туди ввечері вирушила сотня. Моя сотня йшла по її слідах. З нами був Грегит. Ми йшли позаду сотні. Грегит, мій брат і кілька стрільців за природною потребою відстали. Ми пішли далі за сотнею. Були впевнені, що нас наздоженуть.

Хтось із стрільців запропонував піти Греготові ближчою стежкою. Вони звернули на неї.

Ми до села не дійшли. На краю лісу нас чекала та сотня, що пішла ввечері. Стежа донесла, що в селі більшовики.

Аж тепер ми завважили, що з нами нема Грегота. Чому ми не післали ракету чи бодай не вистрілили? ... Щось би змінилося! А так було вже пізно. Не допоміг і кінний гінець.

Грегіт з хлопцями підходив до села. З ближньої хати вийшли чотири постаті з рушницями. Хлопці спокійно наближались до них. Раптом з хати вийшов ще один. Хоч ранковий туман розсіявся ще не зовсім, Грегіт завважив: у нього лице азіята. Командир витягнув револьвер, вистрелив. Два стрільці встигли зняти з плечей кріси й відкрити вогонь.

Але й вороги не дримали. Черга скосила чотового Бея. Кулі роздробили приклад Греготового автомата, зачепили руки.

Грегіт побіг назад. Вороги доганяли. Ставали на коліно, спокійно цілились. Кулі свистіли, а він біг. Розривна вдарила в руку. Кожух пробило у восьми місцях. А він біг. Ось уже й ліс — рятівник. Ще трохи пробіг між деревами — і впав непритомний. Бог допоміг нам знайти Грегота. Його відправили в безпечне місце і влаштували засідку. Та даремно. Більшовикам вдалося нас обминути.

Ми забрали полеглих, пішли в Рибне. Поховали побратимів. На другий день прийшли більшовики. Прорвали наші застави, вїхали на машинах у село. Стояв густий туман. Ми зайняли позиції і прийняли бій. Я несподівано був заатакований з флангу. За той бік я був спокійний, бо там мала бути чота з Пирогової сотні. Потім виявилось, що вона самовільно відступила в ліс. З великими труднощами ми залатали дірку. Особливо відзначився у цьому бою кулеметник Славко. Він був з Югославії, втік до нас з німецького війська.

В селі бій мав оборонний характер. Щоб досягти успіху, ми вирішили поміняти тактику. Зорганізовано, швидким маневром відійшли до лісу. Зуміли відірватись від ворогів. Залягли на узліссі — на схилі над ярками. Чекали недовго. Більшовики відійшли від крайніх хат, пішли городами. Вони були в нас як на долоні. Ми стріляли і стріляли, а вони під'їжджали й під'їжджали. Та, на жаль, нам скоро довелося покидати вигідні позиції. Не стало куль. Таке траплялося часто.

Хоч того війська було багато, в ліс піти за нами вони не наважувались. Ми пішли в Грабівку.

Наш поранений командир потребував кваліфікованої допомоги. Той лікар, з Полтавщини, що лікував мене, ще 1944 року разом із важкопораненими був відправлений закордон.

Оперував Грегота талановитий хірург Пастер у селі Петранці. Наші сотні квартирували в навколишніх селах. Стерегли командира.

Після успішної операції Грегота перевезли поправлятися у нашу столицю — Грабівку. Курінним став Прут.

В лютому наш курінь Прута дістав наказ провести рейд до Коломийської округи. Ми вирушили в дорогу. Без особливих пригод дійшли до Березова. Тут зустрілися з товаришами з вишколу. Обмінялись новинами, згадали минуле.

Ми довідались, що в Космачі — гарнізон МВД. Коломийські відділи готувались до бою. Наш курінь підійшов вчасно. Наскок призначили на ранок другого дня. Ми залягли на горі, як почало розвиднятися. Добре бачили, як ходять більшовицькі караули.

Перший ударив курінь Скуби. Більшовики збиралися снідати, але такого сніданку вони не чекали. Голі-босі вискакували на сніг. Залягли. Загуркотіли наші міномети. Більше двох годин зайди не витримали. Почали втікати. Їх зустріли наші кулеметники. Не вдалося ворогам прорватись і в бік Яблунева. Вони метались як у пеклі. А тут літаки прилетіли з Яблунева. Почали бомбити своїх. Думали, що нас. За ракетними сигналами ми відступили в напрямку Березова. Ворог мав значні втрати.

У березні в Чорному лісі була облава. Ми двома сотнями прорвали її у Викторіві. Там і заквартирували. Яюсь уранці, коли я сидів босий біля шевця, а він лагодив мої чоботи, на краю села почали стріляти. То застава зустрічала більшовиків. Вони появилися в селі, але наші дві чоти зустріли їх зорганізованим вогнем. Вороги мусили скупатися у холодній Луквиці. Частина їх подалася на Комарів, частина — до Галича. Ми їх не переслідували. Вирішили не брати приступом і викторівської школи, де засіло кілька більшовиків. Були б невинувдані жертви.

У квітні моя і Хмарина сотні пішли на Тернопільщину. Рейдом керував Хмара. Він уже став курінним.

В Петриліві на човнах ми переправились через Дністер і рушили в напрямку Монастирець. З тиждень ми були в околицях Завалова-Яргорова. В місті під Задаровом розвідники сказали нам, що в селі бушують стрибки. Наша чота перебралася в більшовицьку форму і строем серед дня ввійшли в Задарів. Стрибки з солдатами відпочивали в одному великому будинку. Багато їх зібралось на широкій веранді. Грала гітара.

Ми підійшли — і за зброю. Частина солдатів і стрибків сховалися в тім будинку. Довелося викурювати.

Обмаль лісу, дощі, болота не дали нам довго затримуватись на Тернопільщині й ми повернулись додому.

Решта весни й початок літа були без великих боїв. В червні більшовики прийшли в Гринівку. Частина їх навіть заквартирувала у сільській школі. Розвідка донесла: 85 чоловік, 5 кулеметів, 8 десятизарядних карабінів, кріси й автомати. Нас дивувала безпечність більшовиків: навіть не виставили застав.

Ми розмістилися так: чота Лева — заставою на Богородчанській дорозі; рій Буйтура — пильнував підходи до села Нивочин. Я двома чотами мав ударити по ворогах.

Стемніло. Ми підійшли до школи. В школі світилося, у вікнах — постаті. В небі спалахнула червона ракета — сигнал починати бій. Вечірню тишу розбудили вистріли. Зеленими й червоними бджолами полетіли до школи світляні кульки. Вони забрали життя не в одного зайди. Вороги втікали, їх доганяли кулеметні й автоматні черги. Небо над Богородчанами засвітилось від ракет. Звідти скоро загуркотіли панцерки. Ними зайнялась чота Лева. Спалахнула трикольорова ракета. Це сигнал нам. Ми відійшли без втрат. Рідний ліс прийняв нас під свої зелені шати.

В липні ми знову переправились через Дністер. Пішли на Кінчак — Горожанку. Перед Іваном моя сотня ночувала в Загір'ю. Раненько перейшли в лісок. Збиралися перебути в ньому день. Але підійшли більшовики. Великими силами. Лісок невеликий — ні притаїтись, ні маневрувати. Треба було міняти позицію. Ми вийшли на безлісся. Ішли клином, постійно відстрілювалися. З Підгайців їхали більшовики. Помітили нас — і на підмогу своїм. Трохи легше стало, як ми зайшли в Хохонів, а потім в Дитятин. За Дитятином був наш рятівник і помічник — великий ліс.

При переході від нас відбився чотовий Крамаренко з двома роями. Вони пробивались окремо — на Гнильче і Яблунів. Він втратив п'ятьох стрільців.

В лісі ми зустріли партизанів з Тернопільщини. Вони мали своє завдання. До Чорного лісу ми повернулись через два тижні.

5. БОЇ, ОБЛАВИ, БОЇ

До кінця року ми мали невеличкі сутички. То полювали на нас, то робили засідки ми.

В грудні нашого курінного Хмару направили в Коломийський округ командиром відтинку, замість Козака. Довірили мені курінь. Доля відразу послала мені випробування на цій посаді.

В Завої заквартирувало з батальйон червонопагонників. Вони розділились на дві групи. По черзі перебували добу в лісі, навіть

тут ночували. Такого зухвальства терпіти ми не могли. Одного грудневого вечора більшовики пішли в ліс. Ми вже були на позиціях. Сотня Сапера — на узліссі, сотня Явора — біля дороги. Вовк зі своєю сотнею контролював калуську дорогу за Завоєм. Ми вдарили, коли ті більшовики, що пробули в лісі добу, верталися. Їх зустрів Явір. Тими, що залишилися в лісі, зайнявся Сапер. Один Вовк не мав роботи.

Більшовиків у Завої не стало. Їхня зухвалість нас насторожила. Ми відчули, що за нас хочуть взятися більшими силами. Покищо йде підготовка. Наші підозріння не були марними. В лісі нас було забагато. При великій облаві нам було б важко маневрувати. Тому Грегит виріядив мій курінь у рейд на Дрогобиччину.

На початку січня на присілок Великої Тур'ї прийшли енкаведисти. Вони вивозили людей у Сибір. Їх було 50. Ще лиш розвиднювалось. Більшовики напоролись на нашу заставу. Застава відкрила вогонь. На підмогу кинулась ближча чота. Зайди повтікали. Вони мали щастя, що ще було темнувато.

На Святий Вечір ми розквартирувалися в селі Угольному на Стрийщині. Все робилося, як звичайно. Навколо села — застави, селом — ходять стежі, біля кожної хати, де квартирують хлопці — стійки. І тільки під час вечері хтось з місцевих сказав, що в селі перебуває до пів сотні більшовиків. Вони прибули на заготовку лісу. Я післав до дроворубів чоту Кира. Ми їх роззброїли й посадили за стіл. У беззбройних ми не стріляли. І свято є свято. Потім, коли я на допитах розповідав про цю подію, мені не повірили.

Зброю ми передали тереновій сітці й пішли далі. Курінь мав затриматись на Дрогобиччині місяць-два. Та десь за два тижні я подумав, що треба вертатися. Ми завважили, що в підлісні села стягаються війська. Наїхало багато військ НКВД — почалася велика зимова бльокада всієї території дій УПА. По всіх селах і лісах стояли гарнізони військ НКВД.

Ми поверталися через Тисів. Ворог наступав нам на п'яти. Запам'яталась вечеря в Бубнищі. Мені треба було людей нагодувати. Я розбив стрільців на дві групи. В той час, як одна вечеряла, друга була в заставі.

Нам нав'язали бій в Демні Сулятицькій. Ми уникали сутичок, бо не мали набоїв. Намагались відв'язатися. Найбільше переходили вночі. Так, за один перехід дісталися з Кадобної до Петранки. На другу ніч були вже в Грабівці. Нашим поверненням Грегит був незадоволений. Було ясно, що більшовики заплянували цієї зими

розгромити відділи УПА. Я радив розбити військо на дрібні групи. Командир погодився аж на другий день.

Роями й чотами хлопці розійшлися по Станиславівщині. З невеличкою групою стрільців я кілька днів був біля Станиславова. Потім знову перейшов у Чорний Ліс. Тут я зустрів Прута. Він був з чотою. Я з двома роями. Це була завелика група, щоб маневрувати між численними гарнізонами НКВД. Ми розділилися. Через 3-4 дні я попрощався з Прутом. 22 лютого 1946 р. між Рибним і Пациковом курінний Прут загинув.

Останній раз нашого командира Грегота я бачив 13 чи 14 лютого. Під час облави я не раз посилав до нього зв'язкових, але вони натикались на більшовиків. Доходили чутки, що Грегота вбито, але такі чутки ходили й раніше і тому ми не вірили. Аж у травні-червні я дізнався, як то було. Наш славний Грегит залишив цей неспокійний світ ще 24 лютого.

Ця облавна зима була найстрашнішою. Нас як звіра, шукали по слідах. Коли не падав сніг, ми не могли переходити навіть уночі. Голодували, мерзли. Майже не розкладали ватри, бо за нами пильнували літаки. Часом розпалювали багаття в різних кінцях лісу й відходили. Більшовики довго та нудно бомбили. Ми спали навіть у тріскучі морози під смереками, вкривались смерековими гілками. Як не дивно, ні хворих, ні перестуди, ні обморожених не було. Людей рятував бойовий дух.

В березні почав сходити сніг. Стало легше з їжою. Взимку нас годували дроворуби, а тепер могли пробиратись до нас і інші селяни. У квітні бльокада закінчилася. Багато наявних військ НКВД десь виїхало.

Після Великодня я почав збирати стрільців. До мене йшли і Прутові хлопці. Спочатку нас була дві сотні. Потім — курінь. Зв'язку з керівництвом не було. В Чорному лісі за посадою в УПА я лишився найстаршим. Мав досить організаційних клопотів.

У боротьбі з нами більшовики широко використовували „стрибків". Не була то зорганізована, боездатна армія. Але воювати з ними було важче: рідна кров, хоч і задурманена.

„Стрибків" організовували насильно. Ми здебільшого з ними домовлялись і вони давали себе роззброїти. Та були й очманілі. Їх знищували.

І далі ми мали сутички з більшовицьким військом. Одного дня в липні ми були в Рибному, біля читальні. Почули, що їде машина. Засіли. Зупинили. Роззброїли. Переглянули документи. Нічого особливого не виявили. Дали горілки, нагодували й відпустили.

Потім виявилось, що серед гостей був заступник начальника Станиславівської міліції. Якби ми знали, живим би він від нас не пішов. Потім цей заступник виступав у мене на процесі як свідок. Підтвердив, що з ним обійшлися шляхетно.

Мене вмовляли вийти з Рибного, але я затримався. На другий день той начальник привів більше солдатів. Повернулося їх до Станиславова набагато менше. На цей раз ми не були такі гостинні.

Ми постійно маневрували. Десь у кінці липня, чи на початку серпня у селі Новиця я зустрів дружину Грегота. Вона тримала на руках маленького синочка. Він народився в березні, вже по смерті тата.

Зв'язкові від керівництва, що перебувало у Карпатах, добилися в Чорний Ліс аж у кінці липня. В серпні до нас прибув Дунай. Його призначили замість Грегота к-ром 22 ТВ УПА.

Я знав Дуная ще з гімназії. Ми разом воювали, як Грегит ще був сотенним. Десь на початку 1944-року Дуная забрали у воєнну округу — тоді керівництво УПА Станиславівської області.

Дунай трохи звільнив мене від організаційної роботи. Боїв великих не було, але більшовики нас не забували. Наші хлопці набули військового досвіду. Успішно йшли в бій окремою чотою, або й роєм. Далі практикували засідки біля доріг. В одній з них чотовий Павло відбив 3 машини з бостоном.* Кравці мали роботу, а хлопці новий одяг.

На зиму наші дії майже були припинені. В Чорний Ліс знову прийшов найбільший зрадник — сніг. Хлопці відсиджувались у криївках. Хто в лісі, хто по селах. Ми з Сапером і ще 10 стрільців були за Дністром.

Це була розпорошена, але цілком боєздатна армія, яка могла в лічені години зібратись і стати на захист свого народу.

Весною 47-го ми знову зібрались у Чорному лісі. Нас було 300 чоловік.

Більшовики влаштували на нас полювання. Постійно робили засідки й облави. Ми були змушені маневрувати. Трималися невеличкими, до півсотні стрільців, загонами. Якщо організували якусь операцію — збиралося більше.

Десь у липні в одній з облав загинув мій бунчужний Богдан. Він мав зі собою наші звіти і хроніку за 3 місяці. Це все дісталось ворогам.

*) Високоякісна вовняна тканина

Старшини і стрільці відділів Чорного лісу. Стоять від ліва: 2-ий — пор. „Сапер”, 4-ий — пвх „Богдан”, 6-ий — ст. бул. „Мур”, 7-ий — хор. „Геник”, 8-ий — сот. „Чорнота”, 9-ий — майор „Грім”, 10-ий — пор. „Дунай”, 11-ий — пор. „Павло”, 13-ий — ст. бул. „Кир”. (1947).

6. НА ЧУЖИНІ

В серпні 1947 року мені наказали підібрати 7 досвідчених і випробуваних стрільців, щоб виконати важливе завдання. З цими хлопцями — я й Дунай — зі своїми 6-ма стрільцями вирушили під Росільну. Нас викликав Грім — командир воєнної округи „Говерля” — Коломийщина, Дрогобиччина і Чорний Ліс.

Грім призначив мене відповідальним за бойові дії групи, якій наказано налагодити зв'язок з Закордонним Представництвом УГВР і проводом ЗЧ ОУН. Вони були в окупованій американцями частині Німеччини.

Ми знали, з ким маємо зустрітися, лиш не знали де. Та найбільше нас тривожив перехід територією Чехо-Словаччини. Це була чужина.

Нас не забезпечили навіть точними картами. Дали тільки німецькі летунські. Дуже надіялися на мій військовий талант.

Дунай попрощався з нами й повернувся зі своїми хлопцями в Грабівку. Я віддав йому всі свої записи. Як би вони тепер пригодилися... Де вони тепер? Чи знищив їх Дунай перед смертю? Холодна могила знає цю тайну.

До мого загону приєднався Дзвінчук зі своїм стрільцем Гайвороном. Дзвінчука призначили організаційним керівником нашої групи. Він мав залишитись у Німеччині для зв'язку.

Мені наказано повернутися. Зв'язковою лінією нас довели до Борині на Дрогобиччині. Далі ми пішли самі.

7 вересня 1947 року в закарпатському лісі ми наткнулись на триметровий пліт. Обходити не хотіли, бо було легко перелізти. Перелізли й пішли далі, Лиш як підійшли до містечка Стіна зрозуміли, що ми на території Чехо-Словаччини. Той пліт був кордоном. Ми пройшли від нього 50 кілометрів.

Через територію Чехії і Словаччини наші пробирались для зв'язку з закордонними центрами нашого визвольного руху, що перебували в окупованій американцями частині Німеччини. Цими дорогами відходили наші відділи УПА після закінчення бойових дій на Закерзонні (під Польщею).

Першим через ці землі пробився в Австрію зі своєю сотнею Громенко. Чехи не мали досвіду боротьби з партизанами, і його перехід був успішним. Не поталанило Бурлаці. Дві його чоти замкнули в горах на Словаччині. Чеський генерал Свобода запевнив Бурлаку, що не видасть ні більшовикам, ні полякам. Генерал слова

не дотримав. Він наших хлопців видав Польщі, де пізніше їх засудили на кару смерті.

Ми йшли за Бурлакою. Наш загін був невеличкий. Ми йшли по ворожій території. Якщо лісом — то і вдень, по дорогах вночі. Керувалися картою й компасом, вночі — по зірках. Напрямо — на Захід. Рухались повільно, обережно. На мостах і роздоріжжях могли бути засідки.

Словаки ставилися до нас інакше, як чехи. Співчували нам. Ми могли серед дня зайти у словацькому селі в поліційну станицю. Нам показували дорогу, радили, в яке село не заходити.

При засідках ми розходились у різні сторони. Не завжди всі могли зібратися потім в умовленому місці. А довго чекати не могли. Так відстали Комар і Вихор. Потім я довідався, що вони дійшли. По дорозі відбився Гайворон. Трясило й Юра полягли на мості. Нас лишилося три.

Одного холодного й дощового вечора ми попросилися в крайню хату чеського села. В хаті була господиня з сином. Дала нам їсти. За деякий час увійшли два чоловіки. Я помітив, що без зброї. На вигляд — товариші сина. Сіли за стіл і сидять.

Я зі свого місця бачив сина. Двері до них були відкриті. Двері на двір рипнули. Зайшли люди в уніформі. Я схопився за зброю. Ті, що сиділи за столом, кинулись на мене. Явір встиг вистрілити. Але, коли я зміг вирвати голову, Яворову десятизарядку побачив у руках сина господаря.

Мені викручували руки четверо. Їм це не вдалося, хоч автомат у мене вирвали. Мене били пістолетом по голові. Це був важкий німецький П-38. Він або був ненабитий, або на запобіжнику. Я чув, як при ударі бив молоточок, але вистрілу не було;

Чехи намагалися поставити на запобіжник мій автомат ППС, але не знали як. Це їх розлютило, і вони почали бити ним мене по голові. Я витримав п'ять ударів стоячи, потім впав, але потягнув ворогів за собою.

Поки ми боролись, я сягнув рукою ззаду під плащ і блузу. Там у мене був пістолет. Я зумів розщепити кобуру, зловив за ручку. Але той, що бив мене автоматом, побачив і закричав: „Позор! Револьвер!“. Він вмовк, як дістав кулю межжи очі.

Той, що бив мене пістолетом, втік. Я побачив тільки його ногу, але вистрелив.

Переді мною на колінах стояв син господаря. Господар, напевно, як ми йшли до хати, виліз через вікно кликати ловців. Тепер його

син просив за своє життя. Від нього дуже смерділо. Я підняв з підлоги десятизарядку.

В снігах лежав вбитий Явір. Я нагнувся за його сумкою. З вікна дзенькнула куля. Трохи не вцілила. Мені лише здерло шкіру на голові.

Я заліг. Перечекав. Пустив кілька куль з десятизарядки. Перебіг подвір'я. Вискочив через хвіртку на город. Далі через паркан. Лежу. Чую — двоє ідуть попри паркан. Світять ліхтариком. Мене не завважили. Повернули до хати. Хата почала горіти.

Я добрався у ліс на умовлене місце. Чекав кілька годин на Дзвінчука, але не дочекався.

Я залишився сам. Коли небезпека минула, сили почали мене покидати. Та я мусив відійти. Кілометрів за чотири мені попався в лісі якийсь шпихлір. Зарився в солому, але загіртіся не міг. Мене трясло в гарячці. Я перебув у шпихлірі день. На другий день рипнули двері. Я схопився за зброю. Прийшли по солому. Чоловік підганяв жінку, казав, що може надійти бандерівець. Мене шукали.

Вночі вийшов до потічка. Напився — і відчув нестерпний голод. Недалеко від моєї схованки була якась лісничівка. В ній жили маляри. Нагодували. По-словацьки сказали, що в лісі багато вояків.

Втікати далі я не мав сили. Подумав — вийде хтось із газдів за мною — дістане кулю. Не виходить ніхто. Я поплентався до своєї криївки.

На другий день, коло 10-ої ранку у шпихлір прийшли знов. Думав — по солому. Та гралі вперлися в мене. Я побачив сині штани — і вистрелив. Два рази. Потім блиснуло. Далі не пам'ятаю нічого.

7. В РУКАХ У ВОРОГА. ПІД СЛІДСТВОМ.

Опам'ятавшись, відчув на собі щось важке. На мені лежав великий пес. Я зарухався. Він загарчав, його відтягли.

Мене везли на машині. Я мучився, що попався живий. Мене почало трясти. Захотів курити. Згадав, що куриво у правій кишні. Дістати не можу. Рука не рухається. Конвоїри мені витягли. Подали.

Ми доїхали до Чеських Будейовиць. До мене вийшли з ношами. Помістили у військовий шпиталь. Підходить капітан. Прошу у нього пістолет. Для себе. Не дає.

Готують мене до операції. Шкоднують різати сорочку, бо вишивана. Медсестра тягнеться до хрестика на моїй шії. Я — по руці.

Хірург казав не дивитися. Та я пильнував, щоб не відрізали руку. Витягли з мене 7 куль. Позашивали голову в 30-х місцях. Та найбільше боліло, як стригли.

За півгодини приходять зі служби безпеки. Махаю, що говорити не буду. Ще за півгодини приводять Дзвінчука. Показую очима, щоб мовчав. Бачу, що пізнає.

В лікарні я пролежав з місяць. З неї мене повезли тією ж дорогою до Кошиць, звідти — до Праги.

У Празі зі мною побажав розмовляти міністр внутрішніх справ. Хоч, я був без зброї, коло міністра сидів охоронець з пістолетом.

Міністр розмовляв, не принижуючи моєї гідності. Цікавився нашим рухом. Я докладно розповів. Він запитував, чому я стріляв, як мене брали. Я казав: що то за вояк, що не стріляє?

10 січня 1948 року мене передали в Празі більшовикам. Ті відразу перевезли мене до Відня, де була центральна група військової контрозвідки СМЕРШ.

У Відні я був під слідством 3 місяці. В камері ми всі були іншої нації: маляр, австрієць, грек, італієць і я. Потім ще дали росіянина.

В сусідній камері сиділа німка Маргарита. Вона була в більшовиків перекладачем і водночас працювала для американців. У стіні була дірка, ми переговорювалися. Якимсь чином Маргариті вдалося передати до Галича звістку про мене.

З Відня мене перевезли до Києва, з Києва — до Станиславова.

В Станиславові мене довго агітували, обіцяли золоті гори. Мене мучили. Допитували 4 місяці. Але не били. І не тому, що в мене була перев'язана рука. Їх стримувало те, що я спокійно дивився смерті в очі й був готовий на все.

Один майор, виригнувши зливу матюків, копнув мене кованим черевиком під коліно. Мені потемніло в очах від болю, але я виду не подав. „Не по-лицарськи поступає!" — кажу йому. — „А як по-лицарськи?" — „Кулю в чоло" — відповідаю.

Через дірку в стіні мені передали з іншої камери закурити. Вартовий побачив. Мене роздягли — і в холодний карцер.

В карцері я помітив на стіні трубу. Став на парашу. Зірвав з себе бинт. Прив'язав один кінець до труби. Другий — навколо шиї. Штовхнув парашу — і мені перервало дихання. Але ненадовго. Бинт не витримав. Падаючи, я зачепив за парашу і вдарився головою до підлоги. Знепритомнів. Збіглася варта. Донесла начальству. Воно наказало віддати мені одяг і відвести в камеру.

На один з допитів зайшов якийсь чоловік. Перемовляючись зі слідчим, брав зі стола два ріжки до автомата, пачку патронів. Мене

мало хто міг впізнати. А я того чоловіка впізнав. Це був мій шкільний товариш. Ми разом починали. Він став зрадником. В 1946-му році продав Роберта.

Слідчий завважив мій погляд, і спитав його, чи він знає мене. Він стрепенувся. Довго вдивлявся. „Влодку, то ти?" — „Я", — кажу. Він зблід. Кулі й ріжок лишилися на столі. Він підійшов і простягнув руку до привітання. Я своєї не подав. Він витягнув з кишені папіроси. „Дякую, я не курю" — кажу. Дивлюся в інший бік.

Він вернувся до тих куль. Руки в нього тремтіли. „Дмитре, Дмитре... Що ти робиш" — вирвалося в мене.

Коли він вийшов, слідчий спитався, чому я сказав неправду, що не курю, і чому я так повівся — „З такими товаришами тільки так і треба. Ця худоба нині продала нас, а завтра — вас!" — відповів я йому.

Слідчий вийшов. Повернувся з пачкою папіросів. Дає мені. Я подякував, але не відмовився.

Часом ворог ближчий, як рідний українець.

Нічого не добившись, мене відправили до Києва. Тут мені зробили велику честь, помістили у славнозвісну тюрму МВС на Короленка 33. Сюди звозили контррозвідників, високопоставлених керівників.

В одній камері зі мною сидів теперішній наш митрополит Володимир Стернюк. Ми не могли говорити між собою про таке, що цікавить слідство, бо в камері були провокатори.

Слідство в Києві тривало від серпня 1948 до кінця березня 1949 року. Потім мені ще показали (через ґрати) Москву, далі Вологду. Тут формувалися ешелони на Воркуту.

8. ЗА ПОЛЯРНИМ КОЛОМ

Березень дихав весною. Але наш поїзд доганяв зиму. Чим далі на схід, тим більше холодніло. З Вологди нас повезли на Воркуту. Там поділили по пунктах. Ми застали вже новостворений Речлаг — спеціально для політв'язнів.

Ні дороги, ні перебування на Воркуті спеціально не описую. Про це писано багато. Докладно описав умови Речлагу мій товариш і волі й заслання Василь Коберницький.

Хоч мій табір був прикріплений до вугільної шахти, але з огляду на стан здоров'я вугілля я не добував, а працював на легших роботах — спочатку вентиляційником, потім технічним контролером. Ми спускалися в шахту, слідкували, щоб у вугіллі було менше пустої

породи. Я мав таким чином можливість зустрічатися з нашими хлопцями. Ми гуртувалися, щоб не здичіти від нелюдських умов, щоб не розчинитися в морі інших націй. Назвозили сюди людей і з Європи, і з Азії. Найближчі духом нам були литовці.

Не можу не згадати про підпільну військову організацію „ОУН-Північ”, яка діяла на Воркуті. Про неї я почув від Коберницького. Завданням організації було зберегти наших людей, коли табори розлетяться внаслідок зміни політичної ситуації. Такої зміни ми чекали всі.

Мушу сказати, що я скептично поставився до ідеї створення та існування такої організації. Особливо після того, як до мене підійшли набагато молодші від мене хлопці, які може й випадково попали під більшовицьку мітлу й запропонували мені... скласти присягу. Це мене образило. Я відповів, що вже заприсягнувся своєю боротьбою і своєю кров'ю.

Я застерігав хлопців, що в табірних умовах вони можуть більше набрити зла як добра. Про те, що я мав рацію, свідчать політичні процеси у Львові на початку 60-х років. Тоді тягали багатьох, ще раз, з тих що освоювали сибірські простори, поїхало лише два.

Тому, що багато в'язнів знало мене з Чорного лісу, мені було легко підтримувати між нашими належний порядок. Але ті законні командири не любили, коли хтось командував, крім них. Тому я перебував в основному у штрафних відділах. Мене пам'ятають шахти № 9-10, 7, 62, „Юнь-Яга”, ТЕЦ.

Жінка мого товариша була на поселенні недалеко від нас, на другому цегельному заводі. Вони обидвоє листувалися. Я попросив товариша запитатися, чи є хтось із Галича. Відізвалась моя давня знайома Володимира Юськевич. Ми почали обмінюватись новинами.

Володимира стала в пригоді, коли до мене приїхала мама. Вона жила близько вокзалу й маму переночувала. Щоб супроводити маму на побачення зі мною, записалась моєю двоюрідною сестрою. Володимира поїхала додому з мамою. Мама назвала Володимиру своєю невісткою. Я не міг сказати нічого. Я ще мав бути 17 років за дротом. Та Володимира сказала, що буде чекати.

Хрущов прислав з ЦК комісію. За якусь годину переглянули мою справу. Питалися, чи не буду шукати зв'язків з закордоном. Це викликало в мене сміх.

Комісія зняла мені 12 років і перевела на поселення. Я пішов працювати на шахту. Тут рік зарахували за три, і в липні 1957 року я був на волі.

Воля мене не тішила. Я з табору не рвався. Знав, що мене чекає дома. Шкода було лишати товаришів. До них уже не пускали. Ми могли говорити лише через колючу огорожу. Багато хлопців, що звільнилися раніше, не змогли влаштуватися на рідній землі, поверталися назад, навіть будувалися. Я з тиждень помагав товаришеві класти хату. Потім зважився поїхати на Україну. Куди — не знаю. Галич і Галичина були для мене заборонені.

9. ПЕКЛО НА УКРАЇНІ

Я не міг не показатися мамі на очі. Тягнуло й до Володимири. Я взяв білет до Галича. Перший день по довгій розлуці з рідною землею я просидів у кушах. Поїзд прибув до Галича на світанку. Щоб мене ніхто не бачив, я прийшов під мамину хату, як смеркало.

У Тустані я йшов додому городами. В хаті світилося. Заглядаю у вікно. Чужих нема. Відкриваю двері. Мама дивиться на мене. Не може промовити й слова. Лиш бабця сказала: „О, вже є!”.

Десь на другий день я післав сестру до Володимири сказати, що бабця померла і щоб прийшла допомогти нарядити. Тепер це молодим важко зрозуміти, але тоді інакше Володимира нізащо б до мене першою не прийшла. Мораль тоді була іншою. Я ж із хати не показувався. Що я вдома — не знали навіть сусіди.

Довше двох тижнів я у хаті не висидів. Зголосився до сільради. Звідти мене відіслали в Більшівці. Там дозволили два місяці побути коло мами.

Одної неділі я йшов до Володимири на Галич-Гору. Ми сиділи в садочку. До хати підїхала „Волга”. Вийшли два чекісти. Тато Володимири побачив і втік з хати. Незнані гості сказали, що вони до Володимири у справі реабілітації. Попросили її до хати, тримали дві години. Я більше не витримав. Спитав, чи можу бути присутнім. Вони з радістю дозволили. Було ясно, що вони приїхали до мене. Я так і не розумів, чого від мене хочуть. Прикинулись невинними овечками. Я не стримався, розмова вийшла гострою. Володимира вміла.

Прийшов час виїжджати. Я на кілька днів затримався у Львові. Роботи не знайшов. Поїхав у Луганську область до міста Боко-Антрацит. Тут були земляки. Я став шахтарем. Скоро довідався, що за мною слідкують.

Коли я більш-менш влаштувався, написав Володимирі, щоб до мене приїхала. Знав, що то марна справа. Крім того, тато відговорював її від мене.

У відпустку я поїхав до Галича. Тато погодився на наш шлюб, але дуже переживав, що я заберу від нього доньку.

Взимі я приїхав знов. Ми підпільно повінчалися у греко-католицького священика. Весілля не було, лише невелика гостина.

В Донбас Володимира приїхала навесні. Тільки на два місяці, бо з дому писали тужливі листи.

В той час, як у мене була Володимира, мене викликали в Луганськ на обмін досвідом. Насправді — в КГБ. Навертали на співпрацю. Грозили арештом, ніби знайшли нові дані. Конкретно не говорили нічого, я вимагав. Десь за пів року мені запропонували виступити з покаянням і наклепами на те, що для мене святе. Я відмовився. Мене часто викликали, або приходили до хати. Щораз інші.

1962 року з політики Хрущова я зрозумів, що мене можуть приписати. Поїхав додому. Приписали, але роботи не дали. Через чотири місяці погнали. Я знову вернувся в Луганськ. Там на мене чекали кагебісти. Знову взяли мене перевиховувати. Давали читати різні брошури, зразки покаянь. Я сказав, що ніколи не поллю брудом своєї гідності.

Лише в 1965 року я зумів стати в Галичі на роботу. Влаштувався у райсільгосптехніці електрозварником. Ним працював 17 років. Став непоганим фахівцем. Остання моя робота — хрест із нержавіючої сталі біля церкви у рідній Тустані. Його я зварив у 1989 році, вже після інсульту.

Кагебісти не давали спокою і вдома. Мені запропонували виховувати молодь! Я не пішов і на цю фальшивку. Я сказав: пияки, ледарі через вас. Що виховали — то маєте. Посіяли — пожинайте!

Але то була зачіпка. Для „птичок”, „зірочок” і похвал командування їм треба було перевиховувати мене. Дійшло до того, що десь 1972 року мені показали готову статтю, написану ніби від мого імени та сказали її підписати. Я з обуренням відмовився. Але стаття вийшла. Під облудною назвою „Скажу свою правду” Підписався під нею якийсь В. Кравченко, якого не знаю досі. Він ніби вів зі мною „розмову”. В цій „розмові” боротьбу УПА зображено як „братовбивство”, „національне цюкування один на одного, сліпе прислуження фашизму”. І ці слова приписувалися мені. Я ладен був провалитися крізь землю. Стидався вийти по хліб. Як я мав довести свою правду?

Ще раз Галицький „Прапор перемоги” „ущасливив” мене 2 червня 1984 року. На цей раз „розмову” записала М. Лугова. Розмова була в КГБ. Мене допитували відразу 3 чекісти. А Лугова

десь сиділа в кутку. Що вона записувала — не знаю. Я нічого не хотів говорити.

Ті статті забрали у мені не менше здоров'я, ніж кулі. Останній раз зі мною розмовляли у 1987 році. Прийшла нова мітла. Завітав до моєї хати „познайомитись”. Я дозволив собі поговорити. Сказав усе, що думаю. У присутності дружини. Виходячи з хати, „гість” спитав мене, коли зустрінемося. Я сказав, що ніколи.

На виборах у березні 1990 року він чекав на мене, щоб потиснути руку. Хоч таким чином скомпромітувати. У вересні, коли знімали пам'ятник Леніна, підійшов спитатися, як ... моє здоров'я.

Отаке моє життя. Вимріяв собі з дитинства інше. Не так сталося, як гадалося. Але не стогну від ран, не нарікаю на долю, бо всміхається до нас Вільна Україна. Комуś треба буде платити за волю.

Дав Бог — заплятив і я. Слава Йому!
Слава Україні!
Героям Слава!

Незідентифікована сотня УПА (зима 1944)

**ПІДПІЛЬНІ ВИДАННЯ
МЕМУАРНОГО ХАРАКТЕРУ**

Обкладинка журналу „За волю України”
(ч. 7, жовтень 1949)

**За
Українську Самостійну Соборну
Державу!**

Воля народам!

Воля людині!

ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ
(Неперіодичне видання для молоді)

ч.: 7

Жовтень, 1949 р.

Жидачів — Долина — Калуш

**За
Українську Самостійну Соборну
Державу!**

Воля народам!

Воля людині!

МИ ЙДЕМО В БІЙ

Ми йдемо в бій, ми йдемо в бій
По згарищах руїни
За рідний край, за нарід свій,
За волю України.

Ми йдемо в бій, земля дуднить,
Радіють гори й степи,
Бо нас у бій благословить
Могучий дух Мазепи.

Хай громи б'ють, хай буря йде,
Хай котиться лявіна,
Ми йдемо в бій за нарід свій,
За волю України.

Ми йдемо в бій і т.д.

Не страшні нам червоний Кремль,
Ні орди дикі Сходу,
Нас в бій веде святий Тризуб
І клич вільний народу.

Ми йдемо в бій і т. д.

* * *

В.

З НАГОДИ СВЯТА УПА

Свято УПА, яке святкуємо кожного року 14-го жовтня, збігається цього року з десятою річницею поневолення західно-українських земель московсько-більшевицьким окупантом.

Ніким не прошені, а тільки на основі договору заключеного з Гітлером, з'явилися на наших землях нові поневолювачі. Вони задалегідь обміркували з гітлерівськими верховодами окупацію наших земель на те, щоб весь український народ захопити під свою руку, вбити в ньому всякий визвольний рух, всякі змагання до свободи й незалежності, знищити всі його надбання на полі науки, культури, мистецтва та економії і запрягти до свого воза як рабів. Хто цьому не підчинився б, на того московсько-більшевицька верхівка мала тюрми, тортури, кулю або концтабори на Сибірі чи в інших азійських т. зв. союзних республіках.

Прикриваючи свої справжні наміри щодо нас облудними кличами помочі для єдинокровних братів-українців, яких вони нібито йшли боронити перед знищенням з боку польських поневолювачів, вони скоро завели тут свої порядки. Щоб мати до цього формальне право, вони влаштували свої вибори до Народних Зборів, на яких примусили вибраних депутатів проголосувати за злукою з УСССР. Це дало змогу московсько-більшевицькій загарбницькій зграї і її вислужникам поставити свою лапу на всьому нашому житті у всіх ділянках. Запрацювала їхня терористична машина, заповнилися тюрми свідомими українцями, почалися суди, наші свідоміші громадяни стали жертвою вивозу.

Не довго тривала перша окупація, а вже коштувала вона українському народу тисячі жертв своїх найкращих синів і дочок, в жахливий спосіб помордованих в тюрмах по більших містах, або просто схоплених та розстріляних без суду на полі чи в лісі.

В 1941 році змінився окупант. На місце московсько-більшевицького прийшов гітлерівсько-німецький. І знов повторилася та сама історія. Український народ влучно схарактеризував тоді цих окупантів, називаючи московських більшовиків — чортом з рогами, а гітлерівських німців — з рогами ще й закрученими (тепер мабуть оцінка була б дещо інша, бо тоді більшовики ще не показали були добре своїх рогів — *прим. ред.*).

Як попередні, так і ці окупанти представляли себе, як наші визволителі, але дуже скоро показалося, від чого вони нас визво-

ляють. Методи цього визволення були ті самі, що й за попередників, з тією різницею, що грабіж українських матеріальних дїбр прийняв нечувані досі розміри, а замість на Сибір, потяглися цілі валки поїздів з молодими нашими людьми на Захід, на каторжну роботу в німецькій промисловості та господарстві.

В таких умовах ледве, чи здобувся б який народ на поважніший спротив, бо гестапо та кріпо працювало так само, як і НКВД, а тортури та знущання над в'язнями по німецьких концтаборах не були менші як у московських большевиків. А, одначе, український народ спромігся на оборону. В 1942 році в м. жовтні створився перший повстанчий український відділ на Поліссі. З цього почину зродилася ціла Українська Повстанча Армія (УПА). Цей рух охопив зразу цілу Волинь, перекинувся опісля на Галичину і Правобережжя. УПАрмія діяла на тилах гітлерівсько-німецької армії і наносила їй щораз більші удари. Дуже скоро пішли німецькі поїзди з українським добром під укіс, німецькі залоги по містах перебували в постійному поготівлі, але й те не помагало. УПАрмія вміла обійти та змити чуйність німецьких окупантів та нанести їм удар несподівано. Тим то скоро скінчився грабіж праці українського народу, а нові окупанти дістали страх. Не помогли їм цілі дивізії до зубів озброєних фрїців чи гансів. Грабіж матеріальних дїбр та вивіз українського населення в Німеччину були припинені.

Воюючи з гітлерівсько-німецьким окупантом УПАрмія скоро стрінулася з новим ворогом — московсько-большевицькою партизанкою, яку сьогодні захвалюють московські верховоди та їхні підлизні, як оборонців українського народу, а яка в дійсності грабила українське населення та знущалася над ним не гірше від свого противника — німецько-гітлерівського окупанта. І з нею видержала УПАрмія боротьбу та повела її далше й тоді, коли гітлерівсько-німецький окупант під ударами партизанської та союзницької зброї забрався з наших земель.

Роки 1944 і 1945 — це доба найбільш посилених дій УПА проти повторної московсько-большевицької окупації. Скільки ж то розгромлено райцентрів, тюрем, скільки визволено арештованих, скільки зроблено засідок на цю московсько-большевицьку орду, яка намагалася вивозити українське населення, щоб залаякати його. Скільки то саботажевих акцій на дорогах, залізницях було проведено. Скільки виконано атентатів. Все це робота УПАрмії.

Маючи над собою таку загрозу, московсько-большевицькі адміністратори не зважувалися заводити свої порядки, ані не могли вивести всіх для себе неприхильно наставлених українських гро-

мадян. Вже в 1944 році нахвалялися ці загарбники, що зараз по закінченні війни, вони вивезуть всіх підозрілих і вороже успосіблених до себе українців. Цьому фізичному знищенню стояла на перепоні УПА.

Український народ скоро зрозумів, що єдиною його обороною є УПАрмія, тому дав їй всяку допомогу, післав туди своїх синів та дарив їй найбільшою любов'ю. Це відношення до УПАрмії, як і до всього українського підпілля і досі не змінилося.

Що ж торкається УПАрмії, то вона, взявши раз на себе оборону прав українського народу до свободного життя, з цього шляху не заверне. УПАрмія злилася з українським підпіллям і твердо пам'ятає, що немає в теперішнім положенні іншого виходу, як „Здобути Українську Державу, або згинуть в боротьбі за Неї”. Не допоможуть окупантам ні танки, ні гармати, ні атомна зброя, ні жахливі тортури. Народ, який твердо рішився визволити себе з неволі, скорше чи пізніше діб'ється свого. УПА разом з цілим українським революційним підпіллям, як передовий загін борців за Волю, про це кожночасно пам'ятає. Боротьба відповідно до змінливих умов може те змінювати, але вона ніколи не припиниться. Вона буде тривати доти, доки українська земля не буде раз на все звільнена від ворожих окупантів, доки український народ не стане господарем на своїй землі, доки не буде виборена Українська Самостійна Соборна Держава.

* * *

ЩО ТО ЗА ПРАПОР

(повстанська пісня)

Що то за прапор лопотить На
вітрі під горою? Що то за пісня
ген дзвенить? „Ми йдем, ми
йдем, до бою”.

Це йдуть повстанці України
У бій за рідний край, А
сонце стелить їм дорогу,
Співає з ними луг і гай.

У бій за край наш дорогий
Ставай у нашу лаву,
Ми йдем у бій, у бій святий,
У бій за волю й славу!

Це йдуть повстанці України і т. д.

Ні кров, ні рани, ні борба
Не звернуть нас з дороги,
Ми йдемо в бій, у бій святий
У бій за край — до перемоги!

Це йдуть повстанці України і . д.

* * *

Рой. „Хмара”

З НАШОГО РЕЙДУ ДО С. МАКСИМІВКИ

Зима 1944/45 рр. була тверда. Морози з вітрами здорово давалися взнаки. Наша сотня „Журавлів” квартирувала в той час біля с. Підсухе.

Одного вечора в грудні 1944 р. після вечірньої гутірки дався чути голос службового підстаршини — „Вечіря-зоря”!

На цей голос повстанці розложили більші ватри та уложилися до сну. Незабаром в таборі все стихло, лиш вітер шумів, ніби хотів заколисати до сну молодих українських завзятців. Я якось не міг заснути. Цілий день я намерзся на морозі і вітрі, тому підложив ще дров до ватри та й став грітися.

Нема для повстанця нічого кращого, як ніч. Тоді можна наложити вогні, нагрітися та й відпочити. В такий час ворог не відважується наблизитися до нас, щоб не попасти на засідку. Тепло від вогню та збільшена безпека впливають на відпруження нервів, (а їх теж треба щадити для боротьби). Людина і не спохватиться, як почне мріяти. Не минуло і мене те саме.

Я задумався над теперішнім положенням. Дивлюся на хлопців і думаю собі: „Цікаве життя українського повстанця. От, хоч би зараз всьо спить, а нехай впаде наказ — готовитись до відходу — і всьо підхоплюється, збирає все своє і йде куди йому кажуть.

Не легкий це хід. Часом дощ, часом п'ятьма, що треба ловити свого сусіда, що перед тобою, за пас і так злучена ціла сотня передирається лісовими нетрями вперед. Часом на дорозі ріка, потік чи стрімка гірська стіна. Все це треба перебороти і далі йти до назначеної мети. Часом немає що їсти, часом треба йти кілька днів підряд майже без сну та відпочинку, бо ворог наступає на п'яти, а проте хлопці не падають духом, йдуть, нерозумно ледве вже ногами волочать, нерозумно під час коротких відпочинків на стоячи засипляють. Та, коли трохи відпочнуть та підкріпляться, дальше веселі, знов сміються і жартують.

Далі думки мої забігли вперед.

„А що буде далі? Коли то ми вже підемо на Схід виганяти жорстокого московсько-большевицького окупанта?“

На це не легко було знайти відповідь. Під впливом тепла мої думки стали плутатися і я також пішов спати.

Я скоро заснув і мені приснився сон, що ми вже йдемо на Схід, женемо перед собою большевиків, до нас виходять люди радісні і веселі, а ми все йдемо вперед і вперед. Аж ось і показалися вежі київських церков. Та на цьому сон обірвався. Якийсь друг штовхнув мене в сні ліктем і я пробудився. Пізніше я знов заснув, але сон цей вже не вертався.

Він був для мене такий гарний, що під його враженням я рано встав та оповів його своїм хлопцям. Ніхто з них, одначе, не вмів його пояснити. Були й такі, що взагалі не вірили в сні (тих була більшість) й радили ними не перейматися. По сніданню був вільний час і кожний з нас зайнявся якоюсь роботою, чи то направою виряду, обуви чи зброї. В часі тієї роботи службовий підстаршина повідомив нас про наказ, що відділ має бути на вечір готовий до відходу в терен. Тепер робота подвоїлася. Всі без виїмку взялися до чищення зброї, набоїв та направи піднищених своїх речей.

Серед такої роботи день скоро проминув. Після вечірньої зорі хлопці прилягли, щоб ще трохи підкріпитися сном перед далекою дорогою. Десь коло півночі впав наказ — приготувитися до відходу!

Цілий відділ схопився зі сну і за 10 хвилин стояв вже у збірці. До зібраних промовив командир відділу коротко і бадьоро. Після цього стрільцьким рядком відділ рушив в дорогу в напрямі с. Луги. Заскрипів сніг під ногами стрільців та копитами коней, що везли міномети. Передні розшуки перевіряли терен і ми, пройшовши різні села, зайшли над раном в с. Максимівку. Тут задержалися, виставили заставу в силі одного роя від райцентру. Решта хлопців розчленувалася по хатах.

Гостинно приймали нас селяни. Чим хата багата, тим нас угощували. Поснідавши, хлопці, змучені дорогою, пішли на спочинок. Тільки алярмові повнили службу на дворі. Я ще не лягав спати, а прислухувався до жалів господині, яка скаржилася на большевицьку голоту, на грабунки та інші зловживання.

Нараз я почув клекіт кулемета. До хати вбіг стійковий і крикнув: „Алярм"! Хлопці схопилися зі сну та вибігли з хати. З інших хат виходили теж наші хлопці. Показався і командир відділу, який дав наказ: „Бойовим ладом наступати в напрямі стрілів!"

Ми стали підходити розстрільною в наказаному напрямку. Заледве зробили кілька кроків, ворожий кулемет затих. За хвилину дійшло до нас по зв'язку з правого крила — „Большевики втікають на міст". Наше ліве крило було ближче моста. Чотовий скомандував — „Скоро вперед. Напряма моста!" Нашою метою було відтяти большевикам дорогу. Наказ виконано. За хвилину надбігли большевики. Їх привитали наші хлопці стрілами. Бачачи себе в скрутнім положенню, сталінські бандити кинулися долі берегом до ріки Свічі. Вони використали закритий терен, перейшли ріку й поміж хати на противному березі ріки втекли до с. Велдіж. Утікаючи, залишили по собі сліди крові, амуніцію та кружки від папашок.

Наше праве крило стало перевіряти звір та хати над звором, чи не залишився де ворог.

Тут в одній хаті знайшли двох наших убитих, 4-ох ранених стрільців. Санітарі подали першу поміч раненим, а вбитими зайнялися селяни. Це власне були ті стрільці, на яких напали большевики. Залишивши алярмового надворі, ті хлопці полягали були в хаті спати. Большевицька стежа підійшла непомічена недалеко хати і обстріляла алярмового та хату. Під ворожим обстрілом мусіли хлопці вискакувати з хати і це потягло за собою жертви.

З жалем дивилися повстанці на своїх побитих друзів та довго роздумувати над цим не було часу. А втім, кожний з них розумів, що це боротьба і без жертв не обійдеться. Вони могли тільки одне зробити — ще завзятіше боротися з ворогом, ще нещадніше його винищувати.

Положення, яке склалося (втеча большевицької етежі), не дозволило нам вернутися до села. Відділ відійшов у ліс і зайняв становище до оборони. Всі були певні, що большевицькі втікачі спровадять облаву. Дійсно за деякий час підїхало до села кілька авт з большевиками. Вони, думаючи, що ми втекли, стали густою лавою йти за нашими слідами в ліс. Ми очікували в найбільшій тишині на те, щоб ворог підійшов на близьку віддаль. Коли наспіла відповідна

хвилина, наш збірний вогонь з кулеметів та автоматів і крісів впав несподівано на них, як град. В большевицьких лавах дався чути зойк ранених і крик переляканих. Наша зброя косила дальше. Під її ударами большевики не встоялися. Вони стали втікати назад у село, залишаючи на полі бою вбитих та ранених.

Перший наступ ми відбили. Та большевикам прийшло на підмогу поверх півсотні кінноти. З нею вони по якій годині часу стали наново наступати на ліс. І цим разом ми відбили большевиків. Хлопці твердо боронили своїх становищ. На них не робили враження нові большевицькі наступи. Зброї й амуніції було в нас доволі, а те, що не було цілий день що їсти та треба було лежати в снігу, не відбирало нам гумору. Хлопці жартували і кпинами супроводжали большевицьку голоту, коли вона під нашим вогнем мусіла втікати.

За цілий день наш відділ видержав чотири наступи і всі відбив.

Надвечір прийшла большевикам ще одна підмога. З райцентру привезли їм крім цього ще валянки і кожухи, щоб вони могли лежати цілу ніч на снігу. О год. 5-ій ввечері повернула зі сусідніх сіл наша розвідка і повідомила, що довколишні села зайняли большевики, щоб досвіта зі всіх боків наступати на нас. О год. 6-ій ми під прикриттям ночі зняли з своїх становищ і повернули назад на те місце, звідки вчора вийшли в рейд.

Слідуючого дня розвідка донесла, що той бій коштував большевикам 20 вбитими і 12 раненими. Ми, крім згаданих попередньо втрат, нових вже не мали.

Отак проминув ще один працьовитий день українського повстанчого відділу.

* * *

Ст. бул. „Полтавець”

ПРИГОДА ПІД ЧАС МАРШУ

Різдво 1946 року.

Наша сотня кватирувала в лісі над с. Которинами. Стрільці, розтаборившись біля вогнищ, весело між собою жартували. Особливу увагу звертав на себе невисокий стрункий стрілець з розсміяними очима. Він сидів на пригнутому молодому бучку і оповідав слухачам про свій заскок.

— Я, — говорив він, — дивлюся, аж тут біля мене большевики. Трохи стало страшно, але що, — хіба я страшка син? Вхопив кріса в руки і давай по них стріляти. Большевики, видно мене настрашилися, бо, хоч були близько, почали втікати... При оповіданню водив кругом очима, роблячи при тім дуже кумедні міни.

Стрільці слухали і підсміхалися. Вони знали, що „Відвага” любив „заливати”.

— Е-е-е, „Відвага”, та ти вже оповідав мені про той заскок, але цілком інакше, — звернувся до оповідача старший білявий повстанець, який прутом пустотливо грався з іскрами, що роєм вилітали з ватри.

„Відвага” обернувся в цю сторону і, витріщивши очі, промовив:

— Не може бути! Тобі хіба щось подібне снилося, а ти добре не запам’ятав. Ой, ой, якби ти там був, то певно зі страху умер би.

Всі голосно засміялися.

Я сидів дещо збоку і прислухувався цим жартам повстанців. Хоч зима, мороз, а хлопці не всі добре вбрані, але жартують, їм уже не страшні ні вогонь, ні вода. Це загартовані вояки.

Від штабу наближався до мене посильний стрілець. Він повідомив мене, що сотенний взиває мене до себе.

Я пішов до шатра сотенного. Тут застав уже другого чотового.

— Приготовити сотню до відмаршу! — наказав сотенний. Відходимо в напрямі Станькови.

По кільканадцятьох хвилинах сотня була готова до відмаршу. Стрільцьким рядком відділ попрямував лісом в південно-східному напрямку.

Машерувати було важко. Під нашими ногами западався розм’яклий від сонця сніг. З буків спадали малі кульки леду, залишаючи по собі ямочки в снігу. Часом така кулька попадала комусь і за ковнір.

Отак ми наблизилися до дороги, що веде з Войнилова на Журавно. Її треба було перейти.

Не ввіли ще наші передні розшуки перейти через дорогу, як до нас долетів гук мотору.

— Літак! Уважати! — подали зв’язком. Машеруємо обережно даліше. Гук мотору став щораз сильніший.

— Залягти! — паде наказ і ми, як були в стрілецькому рядку, припали до землі. Хвилина напруженого вичікування і на дорозі

показалось тягарове авто, на якому сиділо четверо людей, зодягнених в кожухи.

Ми всі були переконані, що це цивільні робітники. Та на превелике диво, авто пристало і з нього зіскочило 3-ох людей зі зброєю і почали бігти за нашими розшуками, які щойно скрилися по другій стороні дороги в лісі. Це були большевики.

— Бити по авті! — крикнув сотенний і передній рій посипав по шміраках густими стрілами.

Большевики залягли в рові по той бік дороги. При наших стрілах вискочили з авта ще три большевики і залягли в рові по цей бік дороги. Уміщений під автом большевицький кулемет почав висилати чергу по черзі в нашу сторону.

Справа ускладнювалася тим, що сотня лежала в стрілецькім рядку і стріляти в авто могли тільки передні.

Паде команда — „Передній рій направо! Ліве крило до переду!“ Стрільці стрибками почали підсуватись вперед через дорогу, щоб оточити авто.

Усе змінилось докорінно тоді, коли наш кулеметник опинився в рові і зі своєї „мадярки“ поранив 3-ох большевиків і запалив авто. Воно загорілося і стрільці з криком „Слава!“ — побігли до нього. Большевики пустилися втікати. Одначе тільки одному раненому вдалося втекти. Інших ми полапали.

Ми забрали полонених та їх зброю і тих, що могли йти, взяли зі собою, а майора, важко раненого, дострілили на місці.

На відпочинку сотенний переслухав полонених.

Як виказалось, це були спеціальні висланники з району для визначення місць постоїв гарнізонів, які пізніше хмарою вкрили наші села.

Після короткого переслухання шміраків стрінула така кара, на яку вони собі заслужили за знущання над українським народом.

По скінченій розправі сотня попрямувала далше вже без жодних пригод.

* * *

Бул. „Тиса" („Верховинець")

ОБЛАВИ

(Закінчення репортажу „Визволителі")

Втіха з того, що большевицька голота вступилася з села, не довго тривала. Замість фронтовиків стали насакувати на села спецвідділи. Вони робили облави на села і ліси, робили ревізії по хатах, шукали бункрів і при тій нагоді крали й грабили, що попало під руки. Знущання над нашим народом не припинилося. Побої, розстріли невинних людей стали буденним явищем. Людське життя стало дуже дешево. Будь-який шмірак міг людину вбити, закатувати й за це не було йому нічого. Нічого не значило для такого бандита, чи він б'є старого чи молодого, жінку, дівчину чи діт-вака. Для всіх настала одна мірка — терор. Це жахливе явище закріпилося на все в підбольшевицькій дійсності. Люди стали непевні свого завтра, своєї праці, своєї хати. Ніхто не міг вгадати, коли прийде його година. Сьогодні він ще господар у себе, а завтра вже на фірі або авті їде в далеку Сибір. Сьогодні він має ще що їсти, ще працює на своїм, а завтра він, ограблений зі всього, стає жебраком.

В таких умовах село посумніло, втратило свій принадний вид. Люди стали недовірчиви один до одного. Тільки дуже щирі приятелі могли між собою потихо звірятися та й то обережно, щоб не підслухав який юда-донощик. Праця втратила для селянина свою принаду. Робити він робив, але більш з привички, як з замилювання, а облави більшими й меншими відділами неприпиняються.

Пам'ятаю таку першу облаву, яку я пережив ще 24 серпня в часі фронту в Карпатах.

Мене покликав пров. „Богдан", який очолював боївку СБ в мойому селі. Маючи певні дані, що большевики скоро довідаються про його роботу та місце постою, він вирішив перейти в інше місце, а мені доручив викопати бункер та поховати речі, які його чота не могла зі собою забрати.

Я з військовим станичним „Тарасом" та кількома бойовиками виконав його доручення і речі заховав, але бункру не закривав, бо там треба було ще дещо доложити на другий день. Якраз цього дня пров. „Богдан" наказав збірку та робив коротку відправу, коли надбіг стійковий з повідомленням, що якась невелика група озброєних людей наближається до табору.

Пров. „Богдан” перервав відправу, наказав стійковому вернутися назад на своє місце, розділив свої рої так, що рій „Веселого” мав піти в наступ вздовж потоку з правого боку поляни, біля якої чота кватирувала, а „Бистрий” зі своїм роєм мав підсунутися на поляну, маючи за прикриття кущі, які росли на її середині.

Не встигла ще чота розчленуватись, як впав перший стріл з пістоля. Це стрілив большевицький старшина до нашого стійкового, який відстрілювався з кріса. Наші рої сипнули по большевиках збірним вогнем. Тому, що чота була добре озброєна (на рій припадало 3 кулемети, 6 автоматів) то й вогонь наш зробив враження на большевиків. Вони перестали стріляти.

Цю хвилину використав „Богдан” і наказав відступ, здогадуючись, що ця невелика група большевиків може бути передніми розшуками.

Довелось лишати табір. На скору руку ми позабирали з нього, що було можна, решта покидали в бункер і, не прикривши його, відступили. Тоді й мені пощастило озброїтися крісом та кількома гранатами. Мене вибрали тереновим. Я мав перевести відділ у безпечне місце.

Не маючи розвідки, мені важко було це зробити. Під час відвороту прийшлося ствердити, що большевики зробили на нас велику облогу (цивільна розвідка подала пізніше число облавників до 500 бійців з мінометами й кулеметами). Куди нам треба було прориватися, ми знаходили ворожі застави, або й цілі відділи. Тому ми залягли в корчах далеко від нашої поляни й діждалися вечора. Щойно тепер я вивів відділ у безпечне місце, звідки він перейшов у Чорний ліс.

По кількох днях прийшло звідти двох бойовиків забрати деякі речі з бункру та взяти зі собою добровольців, які хочуть йти в повстанці. На цю відомість зголосилося 49 добровольців.

Всі зійшлися в господаря Федора. Він дуже прихильно ставився до повстанців і приймав, чим міг найкраще. Його син теж відходив у Чорний ліс до відділу.

Станичний спитав його: „Що ви на це скажете, Федоре, що ваш син іде з повстанцями”?

Господар Федір високий, худощавий, в широкому чересі стояв посеред хати і довго дивився на станичного. В хаті всі чекали відповіді старушка. Для присутніх було цікаво, що він відповість, бо знали його обставини. Сам старенький був до праці уже не здатний, а в сина була жінка й дрібні діти. Свою жінку він вже давно поховав.

господарку мав незгіршу, нею керував він, а робив син з невісткою. Крім поля мав він ще пару коней і кілька штук худоби. Це все вимагало опіки і молодих рук до праці.

Господар з заложеними за черес руками, перехиливши голову набік, дивився на станичного, потім повів очима по всіх присутніх. В його очах блистіла сльоза. Він хотів щось говорити, але не міг видобути зі себе слів.

Врешті, опанувавши себе дещо, сказав притишеним голосом:

— Ци ж Україна не заслуговує на те, щоб мій син йшов боротись за Неї? А ось скільки йде молодого цвіту, — і показав на присутніх, — їх також батьки ховали, а нині посилають на боротьбу з червоним катом. То чому я не маю післати свого сина? А який нам нині вихід, як не йти в рідні лави нашої армії. Коли не піде з вами, то мусить іти до ворога. Отут його закопаю, — і показав пальцем на землю, — а не віддам ворогові!

— У вас, Федоре, є господарка. Треба працювати й малими внуками заопікуватися, — сказав станичний.

Господар обтер рукавом сльози, випрямився, забадьорів, немов 20 літ молодший став, і грімким голосом сказав:

— Я послідні сили зберу, і землю буду обробляти, і онуками заопікуюсі, а син най іде туди, куди всі українці нині повинні йти. Най йому Мати Божа помагає!

Вже почало світати. Повстанці, щиро розпрацавшись, відійшли.

* * *

Бул. „Тиса”

ЯК ОРГАНІЗУВАЛАСЯ СОТНЯ „БИСТРИЦЯ”

(Уривок зі споминів)

Зима 1944/45, це час посиленого творення нових повстанчих відділів. Не перепиняла цього ні погана зима з прикрими вітрами, сніговіями та морозами, не перепиняла й ця обставина, що ново-організовані сотні не мали зразу ні виряду, ні взуття, ні зброї. Український народ після пережиття двох ворожих окупацій твердо рішився обороняти збройно своє існування і непохитно змагав вибороти собі волю.

Як повставали окремі повстанчі відділи, це залежало від різних теренових умов, від відношення цивільного населення до них та від наявності фахових військовиків в даному терені.

Наша повстанська боротьба кинула мене до сотні „Бистриця” від самого початку її заснування. Не багато з неї залишилося людей та й ті розбрелися по терені на різні роботи. Сотня не залишила по собі жодного архіву з документальними даними про початки її організації. Тим то все те, про що хочу писати, спирається тільки на тих даних, які збереглися в моїй пам'яті.

Сотня „Бистриця” заснувалася в м. лютому 1945 р. Хто їй надав цю назву — мені не відомо. Догадуюся, що це могло статися тому, що перший її сотенний мав псевдо „Бистрий”.

Зав'язком цієї сотні була боївка СБ. яка оперувала зимою 1944/45 рр. під ком. Бистрого в р-ні Перегінська. В лютому 1945 р. цей командант боївки під час стрічі з ком. Х. і провідником Нечаєм одержав доручення зорганізувати сотню.

Як це перевести та з чим, це вже була справа самого Бистрого. Від своїх провідників він не одержав ні зброї, ні виряду, ні обуви. Організація, розвиток і доплив поповнення залежали вповні від сотенного. Якщо це була людина бойова, відважна, якщо його воякам нічого не бракувало, якщо він умів відповідно з ними поводитися, розумів їхні потреби та дбав за них, сотня могла бути спокійна за своє майбутнє.

Сотенний Бистрий, виявився одним з таких власне організаторів. Вже з самої постави надавався на цей пост. Відважний, бойовий та виrozumілий, він скоро здобув собі пошану серед складу сотні. В першу чергу придбав собі інструктора в особі Гайдамаки. Це була ще молода людина, але як інструктор знав добре своє діло, бо мав закінчену старшинську школу „Олені”. Другим з черги був я, якого взяв сотенний Бистрий на бунчужного, а на інтенданта взяв собі Верховинця, що надійшов до нас в цей час. Крім нас було ще 10 стрільців.

Дальшим черговим завданням сотенного було придбати для сотні зброю, виряд, харчі та знаряддя до роботи, щоб побудувати табір, де хлопці могли б вишколюватися та мати яке-такє приміщення. Для цього зараз слідуючого дня він вислав інтенданта з одним вояком, щоб організував для сотні все, що потрібне, а в першу чергу зброю, виряд та знаряддя. Один повстанець одержав доручення піти в с. Ясень (ми тоді там квартирували) зорганізувати деякі менше важні речі та пересилати до табору все, що пришле

інтендант. 4-ох повстанців пішло в терен вербувати охотників до сотні.

Всі інші, що залишилися біля сотенного, пішли шукати відповідного місця на табір. Нам пощастило знайти стару робітничу колибу, в якій могло поміститися 30 людей. Вона була під горою Заплатаю над потоком Шумлячим. Це було 1 березня 1945 р. Як на початок, це вже було багато. Ми випрятали колибу та зробили її придатною до замешкання.

На другий день прибуло до нас з с. Небилова 10 вояків, а за кілька днів ще 40. Вони принесли зі собою тільки одного кріса „Мавзер" та й то без мірника.

Для новоорганізуючоїся сотні вояків було вже досить. Та великої потіхи з цього покищо не було, бо хлопці не мали зброї, не було й харчів для стільки людей. В додатку показали ще й інші клопоти. Погода поспувалася, зірвався такий сильний вітер зі снігом, що годі було носа з колиби показати. Сама колиба стала затісна для стільки людей. Довелось спати на дві зміни. Одні спали вночі, а другі вдень. Крім цього не легко було новобранцям, особливо ж тим, що прийшли з долів, привикати до гірських умов життя. Студінь була велика, а одяг хлопців дуже легкий. Холод і голод — це кепські товариші. Новобранці посумніли.

Та це довго не тривало. Інтендантура доставила харчі, пили, сокири, джагани, лопати та кілька крісів. З цим ми вже могли приступати до будови нового табору.

Заки перейти до цієї роботи, сотенний перевів організацію сотні. Під час збірки виявилось, що сотня начисляла вже 80 людей. Сотенний поділив їх на дві чоти, настановив чотових для першої — Явора, для другої — Соловія. Крім цього визначив для першої чоти ройових — Нечая, Борсука і Прута. Для другої чоти не стало вже ройових, бо не було для цього відповідно вишколених людей. Чотовий другої чоти мусів до якогось часу провадити всю роботу сам.

Коли ця справа була вже налагоджена, розпочалася робота коло будови табору. Ми робили на дві зміни, бо не вистачало знаряддя для всіх. Коли одні стинали дерево, обтісували, зрівнювали джаганами та лопатами місце під бараки, другі проходили військовий вишкіл.

Робота коло табору тривала 4 дні. Після цього почалося строго таборове життя. В часі будови ми одержали нове поповнення з 8-ох стрільців і жандармеристів, які прийшли до нас зі сотні Грабенка та від курінного Летуна. З них деяких призначив сотенний

на ройових другої чоти. Вони теж принесли від курінного наказ, щоб сотня була на кінець березня готова до відходу в рейд.

В таборі почалася пильна робота над вишколом. Цілий день був поділений так, що кожна година була призначена на іншу працю. Зайняття тривали цілий день. До полудня пророблювано практичний вишкіл, а пополудні теоретичний. Ясно, що навчати докладно всього, як це діється в регулярній армії, годі було. Треба було рахуватися з вимогами повстанської боротьби і подавати саме основне, що український повстанець мусить опанувати в першу чергу. Решту мали собі хлопці доробляти в рейдах та боях.

Хоча робота в таборі провадилася прискішеним темпом, все ж таки велася вона за добре продуманим пляном. Під кінець березня сотня, зглядно перша чота, була вже майже вишколена. За цей час сотня придбала собі стільки зброї, що першу чоту озброєно добре. Чота побільшилася до 4-ох роїв. Кожний рій мав по два кулемети, кілька автоматів та крісів. Не бракувало теж набоїв. Це все сотня зорганізувала у селян, які в часі переходу фронту мали змогу підібрати доволі зброї й амуніції. Вони теж радо віддавали це повстанцям, щоб мали чим воювати проти московсько-більшевицьких окупантів.

25 березня прибув до нас кур. Летун зі своїм ад'ютантом і інтендантом.

Вечором другого дня після свого приходу зробив перегляд сотні та наказав, щоб перша чота була на 28. 3. готова до відходу.

День відмаршу був для першої чоти празником. Від самого ранку чота готувалася, чистила зброю, набої, направляла одяг, взуття. Хлопці тішилися, що вже будуть могти тепер показати на ділі те, чого так пильно протягом цього місяця вчилися.

Вечором цього дня чотовий Явір зробив збірку чоти серед табору. Курінний Летун станув перед чотою та сказав коротку промову, в якій подав практичні вказівки, як поводитися в терені і вказав на завдання, які на чоту покладено. Промова була бадьора. Хлопці набрали великої охоти йти в терен так, що навіть деякі з другої чоти зголосилися до рейду добровільно.

За кілька хвилин перша чота відійшла від нас. Ця подія замикає одну добу в історії нашої сотні. Про дальшу її судьбу напишу колись іншим разом.

* * *

ХТО МИ?

КОЗАЦЬКА ДОБА

(Продовження Історії Українського Війська)

Політичні умови життя укр. народу по упадку Київської Держави.

Татарська навала 1240 р. причинилася до упадку Київської Держави. В 100 літ пізніше впала й Галицько-Волинська Держава жертвою польського загарбництва. Український народ ніколи не мирився зі своїм поневоленням, але довговікові війни зі степовими ордами прорідили лави його оборонців, а татарський напад знищив до решти його військову силу. Хто не впав на полі слави, або не попав в полон, мусів шукати собі нових засобів прожитку. Український народний організм по безнастанних виснажуючих війнах відчував потребу відпочинку для вирощення нових бойових кадрів та перегрупування сил.

Перехід українських земель під литовську владу

Біля 1360 р. Литва, зміцнена землями Білоруськими та Волинню, відвоювала Придніпрянщину від татар. Будучи відсталого під оглядом культурним країною, Литва перейняла нашу культуру, а навіть мову нашу використовувала для ведення державного діловодства. Багато позначок свідчило про те, що Литва може стати переємницею ідеалів Володимира Великого та Ярослава Мудрого.

Та вже унія Литви з Польщею, заключена у останніх двох десятиліттях XIV-го ст. поклала край таким надіям. Від цього моменту впливи польські на Литві ростуть, а українські маліють. Український народ не хотів без бою здавати своїх позицій. В 1435 р. дійшло до битви під Вількомиром з поляками, де майже поголовно вигинуло українське боярство. Український народ втратив цю верству, яка в середньовічних умовах могла успішно захищати його інтереси, і опинився під загрозою ополячення.

В другій половині XV-го ст. зорганізувалася на Криму татарська орда, яка відірвалася від Золотої орди і піддалася під протекторат турецький. В 1484 р. ця орда виправилася на Україну, яку немилосердно спустошила. Хліборобське населення, що оціліло з погрому, мусіло шукати схоронення на півночі. Степи опустіли, не стало сіл, поля позаростали бур'янами. Україна опинилася під загрозою цілковитого фізичного винищення. Здавалося, що немає

рятунку нізвідки. Польсько-литовська влада не мала ніколи достаточної військової сили, щоб спинити ці рухливі татарські відділи. Татари, певні безкарности, почали насакувати на Україну по два і три рази на рік, посуваючись аж під Полісся.

Уходники:

В цю грізну для українського народу хвилину рятунок міг вийти тільки від нього самого. І так сталося. Як половецькі набіги за Київської Держави відтіснили хліборобську кольонізацію, а не витіснили бродників, так і тепер знайшлися люди, яких манили степові промисли (ловецтво, рибальство, бджільництво). Це були уходники. Вони збиралися озброєними валками весною та йшли в степи.

Осіною вертали з багатою добиччю додому. Вміли вони від татар оборонятися, а пізнавши згодом татарський спосіб життя, почали навіть на них нападати. Уходництво з кожним роком росло в силу. Воно теж дало почин двом проявам в нашій історії: 1) Козаччині і 2) хліборобській поворотній кольонізації степів. Під охороною Козаччини українські селяни посувалися все даліше на південь в степи, щоб тільки уникнути панщини.

Козаччина:

Удатні наскоки уходників на татарські оселі привернули до себе увагу цілого українського народу. Сюди почали напливати люди, які бажали добути славу, яким дорога була лицарська честь, які дихали помстою до ворога-татарина. Лави уходників поповнюються нащадками залишків княжих і боярських родів, міщанами та селянами.

Наплив сміливих воїнів, які одночасно були освіченими людьми, врятував уходників перед долею, яка стрінула була бродників. Ці світлі люди дали новим українським воїнам перші організаційні рямці та надали їм високого ідейного змісту. Цих войовничих уходників стали звати козаками (з татарська) тобто вільними людьми. Вони жили тільки воєнним промислом, захищаючи український народ перед татарськими нападами, або визволяючи бранців. Таким чином в найгрізнішу хвилину український народ відзискав наново своє національне військо. Перша згадка про козаків походить з 1492 р. Від цього часу аж до 1738 р. не сходить зі сторін історії.

Поділ історії Козаччини:

Слідуючи за розвитком організаційних форм Козаччини та ростом її ідеологічного змісту, історію Козаччини можна поділити на такі періоди:

- 1) Закріплення організаційних форм Козаччини:
 - а) початкові форми організаційні та боротьба з невірними (татарами й турками),
 - б) зміна соціального складу Козаччини, оборона соціальних прав українського народу, повстання Косинського, Лободи й Наливайка,
 - в) часи Петра Конашевича-Сагайдачного — оформлення Козаччини, як військової сили, на західно-європейський зразок, оборона православної віри,
 - г) повстання Тараса Федоровича, Павлюка, Остриянина, Гуні, придушення Козаччини поляками.
- 2) Доба Хмельниччини — Козацька Держава.
- 3) Упадок Козацької Держави — визвольницькі змагання Виговського, Дорошенка, І. Мазепи, П. Орлика, обмеження гетьманської влади, а врешті скасування Гетьманщини 1777 р.

(Далі буде)

Верес

* * *

КУТОК СМІХУ

ЧИЯ БУДЕ УКРАЇНА?

„Батько” Сталін із Гітлером
Якось посварились.
„Моя — каже — Україна”
„Ні, моя!” й побились.

Бились довго, аж втомились,
Сіли спочивати,
Хто їх добре розсудив би
Почали шукати.

Гітлер каже: „Ходім, „Батьку”,
До УПА, питаєм,
Чия буде Україна
Вона певно знає!”

Прийшли. „Здрастуйте! Хай Гітлер!”
Чемно привітались,
„Чия буде Україна?” —
Разом запитали.

Вперед вийшов стрілець Тріска
Та й відповідає:
„Того буде, хто загадку
Мені відгадає...”

Оця рука України
Визволяє — каже —
Чия буде Україна
Вона вам покаже.

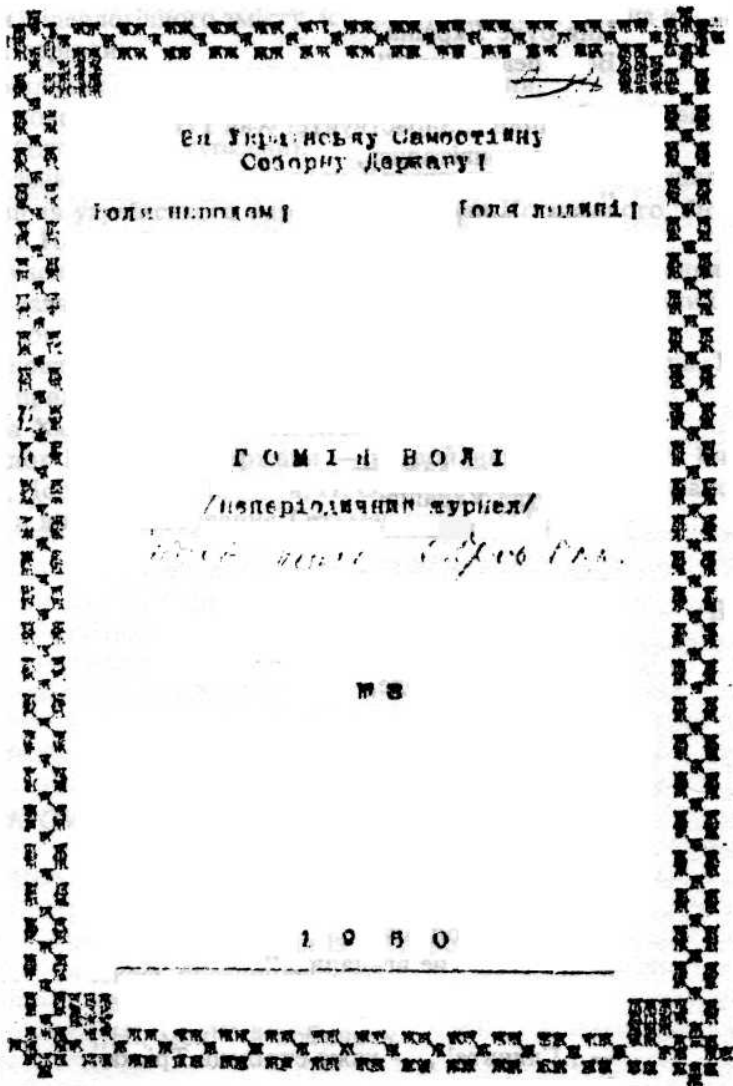
Лиш вгадайте котрий палець
Тут середній буде”
„Я вже знаю — кричить Гітлер —
Послухайте, люде, —

Цей середній!” „Ні, неправда!” —
Наш Тріска промовив.
„Тепер слухайте моєї —
Каже Сталін — мови.

Між оцими цей середній,
А цей, між оцими.”
„Ні, обидва не вгадали...”
Знизнули плечима —

— „Гляньте, — каже стрілець Тріска
І руку підносить —
Цей середній!” й обом дулю
До самого носа!

* * *

Обкладинка журналу „Гомін волі” (ч. 3, 1950)

**За Українську Самостійну
Соборну Державу!**

Воля народам!

Воля людині!

ГОМІН ВОЛІ
(неперіодичний журнал)

Ч. 3

1950

НЕ ДАМО КАТУВАТИ НАРОДУ

9. І. 1945 року Самооборонний Кущовий Відділ під командою Шума квартирував у своєму селі — Лисовичі, Стрийського р-ну. Світанком стежа донесла, що в сусідньому селі — Човганах було чути стріли. Негайно попрямували ми в сторону цього села. Нам знані всі стежки, корчі і яруги. Ворога тут не боїмося, хоч би яка сила. Подорозі зустрічаємо перестрашену і заплакану жінку з малою дитиною на руках і хлопчиком збоку, що одно ручення вложив у свої маленькі усточки та розгріває її, другою тримається маминої спідниці. На нас дивиться з переляком і ховається за маму. Від жінки довідуємося, що с. Човгани окружило 150 большевиків і ловлять людей до вивозу на Сибір.

— Мені пощастило вирватися з села, з крайньої хати. Я не спала в себе. Нелюди, хочуть на Сибірі занапастити моїх діточок — мої скарби єдині. У них ні душі, ні сумління людського. От звірі, і то хижі звірі в людському тілі. Але спаде на них кара, тяжка кара. Терпець уже вривається.

— Уважайте, хлопці, щоб ви де не попали на них, бо їх багато, а вас — горстка, — жалібно говорила жінка.

— Не дамо катувати народу! — пролунав голос Шума досить тихо, але владно, і повів своїх 14 друзів ворогові назустріч.

На ходу перевіряючи зброю, ми підсунулись під село. Груди розпирала жадоба мести кривавої, але солодкої у своїй величі і грізні. Жаркі очі шукали чину.

Ледве добрались ми до тину відсталої від себе хатини, як у корчах запримітили ворожу заставу. З села доносилися ридання насильно вириваних із прадідівської землі та дикі крики осатанілих московських бандитів. Закипіла кров у наших жилах і заграли наші кулемети, автомати і кріси по большевицькій заставі. Нагальні черги, прориваючи простір, відлунюються в зимовому небі та кладуть покоси бандитської стерви. Їм вторують передсмертні зойки конаючих.

По короткому часі більшою силою напірають на нас, але жодна сила не може нас здержати. Ми стали п'яними з моменту, що маємо нагоду жорстоко покарати бандитів за кривди над невинним населенням.

— Вперед! — впав наказ Шума.

— Слава! Слава! За Україну! — пролунали голоси повстанців і бурею полетіли на ворога.

Наша завзятість, безмежна віра у слушність нашої боротьби гнала нас все вперед та вперед.

Заломилися ворожі ряди. Відступили за село та червоними ракетами взивали помочі.

Населення скористало з бою і повтікало в ліси, не зважаючи на те, що большевики по них стріляли.

Большевики не дали за програну. Група 30 бандитів задумала вдарити ззаду по нас, але наша стежа — в силі 5 чоловік — розбила їх цілковито. Не відважилися вдруге вже нас оточувати.

Бій за село триває.

Щоб змилити ворога і не дати йому зорієнтуватися якою силою розпоряджаємо, в одному місці, коло ставів, відкриваємо страшний вогонь по них. Опісля Шум залишає тут 4-ох стрільців, які далі ведуть кулеметну стрілянину, а сам скоро переходить у друге місце і там знову відкриває вогонь. Відтак перекидується в ще інше місце і розпочинає нову канонаду. Розлягаються стріли навкруги, зо всіх боків, гарячі, розмірені, такали кулемети, неслися оклики „Слава!“... Большевики були переконані, що нас велика сила.

Наближається полудне. На обрію підіймаються важкі чорні хмари. Наша зброя починає слабше промовляти. Не стає муніції... Думаю, що буде погано, бо прийдеться відступати, але Шум за-здалегідь подбав про все. Муніцію і розвідку доставляють нам селяни з села Лисовичі, головно жінки і діти.

Цього забути не можна ніколи. Снігами великими, під градом ворожих куль народ у кошичках, мішках, а то й в кишені несе набої і кусок хліба. Думаєш, от яке справне постачання фронтів. Радієш, що не тільки всі ненавидять Москву, не тільки хочуть її від нас прогнати, але всі стараються її знищити.

— На, Ювку, я таких ще маю. Плинесу тобі залаз більсе, але бий їх фест, бий і за мого тата.

Мені покотилася сльоза радості. Я обтер її нишком рукавом і поцілував хлопчину. Буде Україна, мусить вона бути, коли і ті маленькі відтепер готовляться бити і знають хто є їх ворог, та жадають помсти і кари на них.

Діти мали самочинно поховану муніцію, а навіть і зброю, її вишукували та приносили нам.

Приходить 13-річний хлопчина, але з обличчям серйозним. З-під шапчини виглядають непокірні кучері, очі сині буйно зарослі

віями, із коротким російським крісом у руках. Іде він до кущового провідника Ігоря.

— Слухайте, Осипе, я вже прийшов, хоч без вашого наказу, але пригадайте собі, що ви обіцяли мене прийняти у повстанці.

Сьогодні і так я вам придумаю. Я не прийшов голіруч, — і показує кріса.

— Я вправді приобіцяв тебе прийняти до нас, але не сказав тобі коли. Тепер ще заскоро...

— Так, але мені терпцю не стає. Чекай, чекай з години на годину, з дня на день, а час минає. Мені годі сидіти в хаті, я...

— Слухай, що будеш ти робити тепер у нас, коли...

— То, що ви.

— Не гарячкуйся, дай собі сказати. Бачиш — зима, які сніги, невигоди, треба сили ходити, тобі буде зимно...

— Не бійтеся, не замерзну. Я молодий, мене гріє кров, а ви вже старі і вам зимно. Стріляти я вмю, кілька разів пробував, і набої маю. Ну, то що? Наженете додому? Боже, Боже, яка несправедливість на світі! Ану, лишіть мене хоч на сьогоднішній день, я буду з вами стріляти. Як вив'яжуся, то залишіть у себе.

— Павлусю, слова я дотримаю, але тепер узимку, прийняти не можу. Постріляти до ворогів ніколи тобі не бороню. Постріляй півгодини і відходи домів. Весною тебе заберу. За набої тобі дякуємо, принеси їх ще, як маєш. Кріса сховай собі, бо ми зброї маємо доволі. А неси і ховай так, щоб ніхто не бачив. Ти конспіративний хлопець, ну і карний, бо майбутній повстанець з тебе.

Павлусь такий радий, якби всі світи були його, що дозволено йому стріляти, що він доріс бити ворога, що йому припала честь хоч півгодини вести бій разом з повстанцями, що б'ються за Самостійну Україну. Він був мокрий від хвилювання, як хлющ. Рясний піт побіг по чолі, по щоках, по шиї. Очі гарячково світилися, шукаючи ворога. Зітхнув на повні груди.

— Кріс для тебе не вигідний ще, через зиму підростеш, то якраз буде добрий, а тепер стріляй з ППС'а, що я сьогодні забрав від убитого енкаведівського капітана.

Бій на повному ходу. Одну групу большевиків цілком розбито. Автоматичним вогнем винищується окремих бандитів.

В 16-ій годині 400 большевиків прибуло на допомогу. Трьома чорними лавами наступають на нас. Їх ще понад 500, а нас — 15!

Ми, зорієнтувавшись у грізній ситуації, відступаємо до луку. Переходимо відкритим тереном. Большевики, побачивши нас на голому полі, почали сильно обстрілювати нас з диким „ура!"

наступати. Одній частині СКВ вдається добитись до берега річки Сукіль, звідки відкрила сильний вогонь по большевиках, даючи змогу іншим друзям відступити під с. Лисовичі. Наші кулемети вистрілюють останні набої і тому ми примушені опускати наші позиції. Перемагаємо втому глибокого снігу, горбковатого терену і цілоденного бою. Гроза надвисла над нами. Коло с. Лисовичі стає важко раненим Орлик і хоче дострілятись, але Ігор ударемною цей замір, не лишає на поталу ворогові, а бере під рамя і серед граду куль випроваджує його з поля бою. Останні відступають Лев і Шум. Лев стає ранений, а Шумові забракло набоїв. Большевицький лейтенант, будучи за кроків 30 від Лева, хоче його дострілити з пістолі. Але Шум добігає до одного стрільця, хватає рушницю, приціливсь і вбиває лейтенанта та його собаку, що кидається на Лева. Большевики спрямовують огонь на Шума, та йому на поміч іде Дуб. Ситуація поважна, як каже Шум, бо зчинилося пекло на землі. Здавалось, що немає рятунку. Але у серці блиснула надія на мить, як сірник у лісі осінньої вітряної ночі. Перед нами з'явилося двоє большевиків. Убиваємо їх і здобутою зброєю відбиваємося. Шум забирає з-під большевицької лінії раненого Лева і серед густих ворожих куль заносить його в село і ховає.

— Будьте спокійні за Лева, — друже Шум. — Дідька лисого знайдуть, а не його, — заспокоювала жінка.

Під селом вдалося большевикам куц розчленувати на дві частини. Друг Грім вбиває ще трьох большевиків і відступає в ліс з однією частиною, а друга частина через с. Баня Лисовицька дістається в горішній кінець цього лісу.

Зірвався сильний вітер і дмухав по снігу, дмухав просто в сонце і врешті зіпхнув сонце за горизонт. Морозна ніч з високим зоряним небом оточувала нас усіх при ватрі, де відпочивали по цілоденному бою ми і наші 4 кулемети та автомати. Між нами бракувало двоє друзів — Лева і Орлика, що були ранені. За них ми були спокійні, бо дісталися вони в належну опіку.

Ворог у цьому бою втратив 52 убитими.

* * *

Сотник Степан Стебельський-„Хрін“. До УПА вступив літом 1944 в Перемищині. Виконував обов'язки чотового (осінь 1944), командира Лемківської сотні 95А (1945-1947), та командира Дрогобицького ТВ 24 (1947-1949). Лицар Золотого Хреста Бойової Заслуги І класу (1947). Загинув під час рейду на Захід 9 листопада 1949.

Степан Стебельський.

Степан Стебельський.

СПІЛЬНИМИ СИЛАМИ

В 1944 році ще фронт перекочувався, як московські чекісти ввихалися по наших селах і вилонювали найпатріотичніший елемент нашого народу, катували його, мордували та садили у тюрми. При цьому сильно рабували і крали. Терпів стероризований народ, але вкінці терпець і страх увірвався та цивільне населення почало саме з ними розправлятися.

Власне кілька груп таких бандитів через два дні тероризували і катували мешканців села Тростянець, Бірчанського повіту. Підвечір відїхали, забираючи з собою награбоване майно та арештованих. В селі залишилося двох ст. лейтенантів НКВД для дальшої своєї бандитської роботи.

Ми з Бурлакою постановили їх знищити, бодай частинно помстити за кривди, заподіяні ними, та звільнити населення від цих двох упирів, що найбільше тут усім даються взнаки. Слідкуємо де вони підуть заночувати. Думаємо зробити так, щоб ніхто не був свідком і тому село не потерпить.

Хитрі москалі ходять обережно від хати до хати, щоб неслідно зникнути від людських очей і заночувати. Глядимо — зайшли вони до однієї хати і замкнули за собою двері. За короткий час висилаємо місцеву дівчину, щоб переконалася, чи там знаходяться большевики. Довідуємося, що вони заборонили виходити челяді з хати і не дозволили нікого впускати, а самі задніми дверима подалися скрито поміж сусідні хати.

— Ви будьте спокійні, я за короткий час їх відшукаю і дам вам знати. Вїлися вони нам у печінки, Бог би їх скарав. Таких бандитів ще світ не бачив. Мого брата вчора на смерть замучили... Я їх віднайду, мушу віднайти... Я всіх таких віддала б вам, а ви карайте їх смертю за нас, за Україну, — сказала вона і по її болісному личку побігли струмком сльози, а щоб ми їх не бачили, відвернулася та скорим кроком щезла за рогом хати.

Жаль стиснув серце, щось запекло в грудях, а далі стягнулися брови, чоло затягнули хмари, пальці вїлися в зброю.

— О, не дамо знущатися над невинним народом! Час помсти настав! — закричала вся моя горда душа.

За півгодини вертається дівчина і каже, що в однієї вдови вона стукала до дверей; в хаті не світилося, вікна були заслонені, а всередині було чути важкі кроки. Вдова відмовилася відкрити двері,

бо хвора, але вдень її бачила, що працювала на полі. Напевно будуть у неї.

В хаті знищити большевиків нам не вдасться, бо дверей вони не дозволять відкрити. Кидати гранати — недоцільно, бо загинуть і цивільні. Одинокий вихід — це зробити біля хати в потічку засідку.

Повний місяць стояв над нами і верхами гір, через нього перепливали легкі хмари і здавалося, що місяць котиться морем, занурюючись у спінені гриви морських хвиль. Лежимо в корчах тернини, земля віддає скупе тепло серпневої днини й пахне осінню, невисловлюваною тугою. Легесенький вітрець тепло дихає. Перебігає по знищених фронтом вівсяних стеблах з нивки на нивку. Перед нами непорушно стоять дерева в садку, загорнені в сутінь, та двоє вікон і двері, з яких очей ми на мент не спускаємо. Автомати натягнені, пригорнені міцно до боку. Ніч довга. Курити хочеться, але не маємо палатки, щоб запалити під нею сірника. „Терпи козаче, отаманом будеш“. Вогкість землі і з потічка добралися до нас надобре, ми дрожимо вже від холоду. Але жадоба розправитися з ворогом розгриває нас.

Вже зорі світ заповідають, вже піють перші півні, тут і там скрипнули двері. Не можемо довше лежати. Підходимо і дивимося чи не спадають заслони з вікон. Прислухаємося — чуємо мужеський кашель і рівні кроки.

Нараз рипнули задні двері. Ого, наші очіждані пішли. Кров припливла, вуха стали горіти, очі стрілою летіли. Стискаю автомата і, не зважаючи ні на що, кажу Бурлаці забігати з правого боку хати, а я з лівого, і їх не пустимо живими.

Тільки добігли до хати, як на мене у віддалі двох кроків вилазить москалисько. Довгою чергою автомата, перетинаючи його навздовж, кладу трупом. Другий москаль моментально відтягнув замок автомата і сипнув по мені. Я паду, залягаючи, а черга перебила мені кишеню.

Чому не чую Бурлаки автомата? Що з ним сталося? — блискавкою пробігає думка.

Раптом з-за хати паде один стріл із кріса і валить большевика на землю.

— Хай чорт пірве з їхніми автоматами! Набій став у цівці і в жоден спосіб не міг я його витягнути. Я вже от готову гранату тримав на нього, але ви були заблизько, — знервовано говорить Бурлака і витирає рясний піт з чола.

— А хто ж стріляв з кріса?

Це для нас лишилося загадкою.

Забираємо зброю і документи від москалів та біжимо до сусідньої хати взяти коня і віз, щоб відвезти й закопати тіла бандитів. Із сіней деяких близьких хат виглядають перелякані голови, заскочені ранньою стріляниною. Дядько років більш п'ятдесяти, сивий, із спущеною сорочкою по штанах, руки в кишенях, насунив брови, пакає люльку і дивиться на нас. Хочемо від нього коня.

— Не даю! — голосно заявляє і скоса посилає погляд довкруги.

— То заберемо самі.

— Хочете, то беріть, а я не даю, — грубо відрізує нам.

Ми не маємо часу виголошувати промови. Самі запрягаємо коня, кидаємо на віз трупи, відвозимо в поле і закопуємо. Дядькові звертаємо коня, дякуємо, а він притишеним голосом запрошує нас зайти до нього вечором, але щоб ніхто не бачив.

— Щось дуже важного маю вам сказати, а може й дати, сказав він.

Сусідам заказуємо, щоб про те, що бачили і чули, нікому нічого не говорили, бо як большевики довідаються, то будуть мститися на цілому селі. Якщо будуть розпитувати за ними, то хай твердять, що днем лейтенанти були, але куди від'їхали наніч, нікому невідомо.

Горами лунав синій вечір, по небу бігли сріблясті хмарки, як ми крокували на запросини до цього дядька. Нас ніхто не бачив, хіба місяць, що час від часу-заглядав нахабно у вічі. Село дрімало в обіймах срібної осінньої ночі, як ми переступили поріг ванькира.

— Вітайте, милі гості! — радісно привітав нас цей, ще рано хмурний, господар. Нас саджає за стіл, який біленькою скатертю застелює теж уже немолода його жінка. З комори виносить і кладе на стіл свіже масло, хліб і часник, а господар ставить пляшку горілки.

— Ти, Петре, йди на стійку; як ока в голові бережи наших оборонців, — каже старий своєму синові.

Наливає чарку, встає і каже:

— Дай Боже здоров'я тому, хто забив першого большевика.

Наливає другу і подає мені. Я цим мило заскочений, а рій думок проходить у голові в одній хвилині.

— Пив би я за цього другого, що вбив, але не знаю за кого.

Господар зручно перепрошує нас на хвилинку, виходить надвір і приносить короткого російського кріса. Лице його поважне, з любов'ю і якоюсь невисказаною надією дивиться на кріс і каже:

— Ось за його здоров'я пийте.

Для нас тепер уже все ясно. Загадка, яку цілий день ми розв'язували, стала розшифрована. Дякуємо йому за допомогу.

— Немає за що. Це мій священний обов'язок. Спільними силами мусимо знищити того, що нас хоче знищити. Хочуть кляті москалі нашої землі — дістануть її на могилу для себе.

— А про те, що я стріляв, пам'ятайте, нікому анічирк. Хай не знає лівиця, що робить правиця — такий час настав, бо може перед ворогом виговоритися якийсь ще незрячий або заблуканий брат, — напоминав старий.

Не могли ми закінчити розпачатої любої розмови, бо Петро повідомив, що зловіщий гул мотору чути в горішньому кінці села. Сильним стиском руки прощав нас теж воїн Української Національної Революції — старий дядя.

Хоч різні справи я мав до роздумування і різні до виконання, але часто мою думку займала особа цього господаря. В душі я радів, що наш народ тут не тільки національно свідомий, але що і включається в активну боротьбу з ворогом.

Минули роки, а й сьогодні часто згадую слова цього дядька: „Спільними силами мусимо знищити того, що нас хоче знищити“.

* * *

ст. вістун УПА „Запорожець”

ВИХРОМ КОТИЛАСЯ ПОМСТА

— Перечистити зброю і муніцію! — рознісся наказ к-ра Біра, який своєю дзвінкістю прошив ранкову тишину.

В таборі настала метушня: одні тріскотять замками зарядок, другі папашок, інші випробовують справність ходу кулеметів, перечищують диски, викидають набої, а ще інші клацають крісами і до пістолі заглядають. За годину часу вся зброя була готова заграсти бойову симфонію.

— Приготовитись до відмаршу! — звіщував по всіх роях службовий.

Був це 1-ий квітень 1947 року. З-за обрію викотилося на блакить неба золоте сонце, що своїм ранковим промінням пестило молоду зеленю. Поміж яснозелене листя пробивались проміння, витаючи своїм життєдайним усміхом борців за Волю.

— В трилаві збірка! — залящав голос командира сотні.

Як подув вітру, миттю зросла рівна лава вояцтва.

— Друзі! Сьогодні перед нами стоїть важливе завдання, яке мусимо з честю виконати. Ми ідемо помститись на ворогові за друзів, які загинули в шпитальці у лютому місяці від куль змосковщеного ляха. Їх кров ще свіжа, вона кличе по помсту. І чи ж не доходить до нас плач української дітвори, що попід тином блукає, яким окупант замордував батьків? Чи не чуємо стогону катованих по тюрмах, на засланнях, розпуки батьків, яким ворог знищив дітей? Чи не зяють чорними дірами згарища українських сіл о помсту? Це все кличе криваво відплатитися.

— Будемо бити бандитів і перемога мусить бути за нами, бо хто постановив собі перемогти або загинути — ніколи не буває переможеним. Нас велика ідея веде на великі чини.

— Чи вести вас і сьогодні на них? — закінчив поручник Бір.

— Так є, друже командир! Веди нас! Відплатимося ворогам за знущання!! Пімстимось за наших впавших друзів! — загуло гордим голосом із грудей трьох чот стрільцтва.

— Перша чота на переднє забезпечення. Друга маршеровуватиме всередині. Третя чота — на заднє забезпечення! — рознісся наказ командира.

Стрільцьким рядком маршеровували ми на місце засідки. Очі кожного горіли завзяттям, груди дихали помстою. Твердими п'ястками міцно стискали свою зброю. У вухах дзвеніли палкі слова командира, що вщерть наповняли наші серця жагою помсти. Думки кружляють довкруги одного: щоб вдалася засідка, щоб якнайбільше кровопивців післати на той світ.

Командир ішов в першій чоті на чолі відділу. Він попереду, як завжди... Він веде нас вперед, до бою, з якого мусимо вийти переможно, бо нам не одні ворожі лави ще торошити.

Здержались ми над шосе Балигород — Тісна, де маємо розтягнути засідку. Командир розглянув точніше терен, опісля прикликав до себе чотового I-ої чоти — Яра, чотового II-ої чоти — Чова і чотового III-ої чоти — Ворона. З ними точніше обговорив про розташування вояків.

Перша чота має зайняти становища на захід від міста Балигорода.

Чотовий Яр, оглянувши призначене місце, почав у відповідних місцях розташовувати свої рої з кулеметними гніздами.

Перший рій вислав зірців на шосе. Їхнім завданням було зорити ту частину шосе, яке тягнуло від Балигорода. Запримі-

тивши польських бандитів, вони мали повідомляти перший рій, а цей передати зв'язком до командира сотні.

Чотовий Чова виставив стійку в ліс, які зорили цей напрям, звідкіля ми прийшли.

ІІ чота розположилася на схід від сторони Тісної. Зірці цієї чоти мали зорити цю частину шосе, що тягнула від м. Тісної. Поручник Бір був між першою а другою чотою.

— Чи всі є на бойових становищах?

— Всі залягли на бойових становищах і кожний стрілець замаскований відповідно до терену, — передали чотові командиріві.

Чота Яра перша мала вдарити вогнем по ворогові. Коли бандити надїхали б або надїйшли б з м. Балигорода, чота перепустить їх у засідку і вдарить позаду вогнем, а коли ж ворог показався б із сторони Тісної, чота має підпустити чоло ворога під перший рій, а тоді вдарить цільним вогнем.

Я брав участь в першому рої 1-ої чоти. Кожний з великою нетерпеливістю ждав тієї хвилини, коли-то зірець сповістить, що їдуть польські бандити. Та ворогові не спішно було.

— Може сьогодні „антки” не переїжджатимуть гостинця? — запитував стрілець Вихор.

— Дійсно, дійсно, сьогодні першого квітня — апріля, може й справді не поїдуть, — вмшався до розмови Лісовик.

— Априль — априльом, і нам можуть априля „антки” справити та дурно просидимо тут цілий день, — докинув своє Сорока.

— Та власне тому, що априль, можуть „антки” поїхати у повітове місто по горілку, без якої не можуть жити. На станиці якщо й мали, то вже давно „витрубили”, не дадуть довго полежати „адамовим слезам”, — почав я успокоювати хлопців.

— Але ви нетерпеливі, — почувши розмову прилучив до нас чотовий Яр.

— Напевно нам вдасться, друзі, бо де українському повстанцеві щось не вдалося б. О, ще будемо сьогодні так періщити „антків”, що й відсапнути не буде часу. А ти, Сорока, — звернувся чотовий до свого стрільця, — добре примірюйся з кріса, щоб не „антки” тобі, а ти їм справив априля.

— Бог би з вас говорив, друже командир, — на те Сорока, — я вже не дам відпочивати своєму крісові, буде він бабахкати, о, буде, щоб тільки надїхали, а то, бачите, вже біля двох годин сидимо і не надїде лях. Тільки цивіль промайне дорогою.

— Сорока, Сорокою, все кричить, — зажартував чотовий,

— чи бачить кого, чи ні. Почекай, козаче, ще спотишся добре. Тоді і кричи, щоб ляха полохати.

— А я сьогодні думаю з нової папашки стріляти до „антків”, таки з їхньої. Дамо їм диму, хлопці, дамо! — пішов на допомогу я Ярові.

Нашу гутірку перервав наказ к-ра Біра, який по зв'язку повідомляв:

— Увага! Бути приготованому, бо чути гуркіт мотору, який наближається до нас з Тісної.

Кожний поправився на своєму становищі, розбезпечив зброю, дуло якої спрямував на шосе. Стрілецьтво водить своїми папашками, крісами, зарядками, чи кулеметами, випробовуючи в якій позиції буде найкраще косити ворога. Вказівний палець у кожного на спусті.

До нас також уже починає долітати гуркіт машини. Нам стало відрадініше і тільки перешіптуємося: „Але печім їх, печім”, „Цільно биймо антків”.

Сонце почало нас більше пригрівати і нашу зброю, немов хотіло влити в нас більше завзяття, а зброї надати більшої справности.

Нараз гуркіт мотору втих.

— Що це, невже не поїдуть далше? — промайнула тривожно із швидкістю електричного струму думка у кожного з нас.

Бандити висіли з автомашини у віддалі коло 400 метрів від місця нашої засідки. Вони посходили в рови та стрілецьким рядком ішли попри гостинець.

— Огень! — скомандував їх „довудца” — поручник.

Ворожі війська залягли, полежали кілька хвилин і знову рядком посунулися вперед.

— Огень! — вдруге загув голос „довудци”.

Ворог знову заліг і так повторялося втретє, вчетверте...

Це опричник „довудца” провокував засідку. Крикнувши „огень”, він хотів цим вказати, що завважив нас, сподіючись, що коли б була засідка, то ми скорше схочемо ворога випередити вогнем. Значить, ми зрадили б нашу присутність, а їм нічого страшного не сталося б, бо всі залягли, зможуть відстрілюватися та догідним тереном відступати.

Бояться польські бандити цього місця. Сама згадка про нього навиває на них страху: Минулого місяця тут к-р Хрін зробив засідку із своєю сотнею. Погостили їх добре. Покотилася лиса голова

генерала Сьверчевського враз із його присадкуватим кадовбом біля коліс таксівки.

Також недалеко цього місця торішнього року наша сотня робила засідку. Зловили ми тоді 5 польських бандитів, а 7 їхніх трупів залишили полякам на шляху. Вони вивозили українські родини, та не вдалося злочинцям зреалізувати цього підлого діла. Родини ми відбили.

Провокували „антки", та не вдалося їм штучка. Вже зайшли вони в чоло засідки. Автомашина їхала попереду них, затрубила, сповіщаючи про безпеку. Їхній „довудца" вийшов на шосе і закричав осоружним тоном: „Безпечно! Хлопці, сядяць на машинев!"

Засміялися ми притишено з „довудци" „безпечно". Покажем вам, як то безпечно ворогам топтати українську землю.

Поляки посідали на машину. Мотор затуркотів і посунув машину вперед, глибше у нашу засідку. Ще трішки, ще тріщечки, щоб тільки підїхала до першої чоти.

— Та-та-та! Та-та! Та-та-та! Пі-пі-пі-пі! Пі-пі! Бах! Бах! То-то-то! То-то-то-то! То-то! Прр! Прр! Прррр! Пррр! — заклекотіло з різнородної зброї із нашого роя.

І в одній секунді посилила нашу смертоносну бойову лінію ціла перша чота.

Мотор від першого нашого вогню ушкоджено. Машина скотилася і повалилася в рів. З неї миттю почали вискакувати боївкарі оперативної банди, настрімголов звалюючись на шосе, на якому зароїлося від рогатих шапок. Перевернена машина стала для них доброю барикадою. Під передніми колесами поляки розмістили 5 кулеметів „дехтярова". Біля них лягла, обороняючись, більша частина польської зграї. З-під автомашини посилався в нашу сторону гураганний вогонь. Поляки мали надію прорватися на Балигород.

— Слава! Вперед! — пролунав могутній голос командира.

— Сла-а-ва! Сла-а-а-ва! — загуло із наповнених завзяттям повстанських грудей і рушили в наступ.

Наша чота ринула на ворога, але вкоротці дістала наказ держати заставу від Балигорода. Ми, на жаль, муіли тільки приглядатися боєві.

Чотовий Чова із своїми вояками обійшов поляків з протилежного боку, так, що мав добрий обстріл під машину. Град заліза із першого роя цієї ж чоти змусив замовкнути польські кулемети.

Наше відважне стрілецтво, не зважаючи на вїдливі кулі, що

випінькували над головами, брало щораз у вужчий перстень бандитську зграю.

— Руки вверх! — закричало два рої стрілецтва.

Поляки все ще намагалися сіяти смерть.

Один бандит спрямовує дуло кулемета до повстанців, та не вспів й раз пакнути. Миттю прискочив до нього Орел і його сталева рука вирвала ляхові зброю. Із цього кулемета сипнув він по ворогові. Кров мов з фонтанни бризнула з цього, який цілявся до повстанців.

Санітар Співак видряпується на автомашину, щоб перевірити, чи не скрився там який „антек”. Тільки виставив свою голову над бічницю авта, аж тут розірвалися гранати. І тільки овес посипався з мішків, що нагграбували в наших селян. Вони врятували нашого Співака. гранати розірвали двох поляків, які думали післати на той світ відважного санітаря.

11 поляків, бачучи своє безвихідне положення, здалося, з них 5 було важкоранених, які під час нашого відмаршу повмирили.

Ми здобули: 5 кулеметів, 10 ППШ, 8 пістоль „токарова”, 12 крисів, муніцію, 40 гранат та різні компромітуючі їх матеріяли.

Це, як виявилось з документів і зізнань полонених, була оперативна спецбоївка в силі 31 бандитів, в тому числі кількох поручників. Вони їхали в Балигород по аванси за те, що знищили нашу шпитальку. Та належний аванс дістали від нас. З нашого оточення не в силі було вирватися польській банді. Впала на них справедлива кара з рук месників українського народу, в якого крові купалися ці бандити. Лише одному важкораненому ляхові вдалося заховатись перед соколиним оком повстанця. Одначе і цей недалеко поля бою сконав.

6-ох полонених бандитів ми передали Службі Безпеки. Від них довідалися, яким способом зістала знищена наша шпиталька. Ми про своїх довідалися і пімстили за них, але червоні ляхи не дізналися, яким чином зістала зліквідована їхня бандитська боївка, бо ні один з них не повернувся живим.

З нашої сторони загинув чотовий Яр. Тіло його ми похоронили над с. Тисковом. Виросла могила, а з неї пнеться березовий хрест до зір, щоб розказати про одного із тих героїв, що кладуть свої буйні голови на жертівнику нації. Падають герої у кривавій нерівній боротьбі з окупантами, але їхній чин не згине безслідно. Він неодмінно принесе свій плід — Волю українському народові.

* * *

НА ШЛЯХУ ДО ВИЗВОЛЕННЯ

— В українському народі є ще стільки сил, щоб не дозволити окупантові топтати його найсвятіші законні права, щоб відстояти свою національну честь, щоб не допустити московських варварів плювати на гідність людини. Як „неситий не виоре на дні моря поля”, так і вони з своїми бандитськими гарнізонами, що опутали наші землі — села і міста, своїм скаженим терором не знищать народнього спротиву, не вб'ють його волі жити своїм власним державним життям.

— А нам, українським революціонерам і повстанцям, належить тільки йому прийти з допомогою. На нас, на нашу допомогу, на наше керівництво цією боротьбою є звернені очі всього українського народу. Тому не тратити ні хвилини, не марнувати юних сил, а йти йому з допомогою, кидатися у вир боротьби, щоб здобути перемогу, — закінчував свою мову пров. С. на організаційній відправі перед горезвісними „виборами” до верховної ради ССРСР — 10 лютого 1946 року.

Ми зрозуміли, що окупант, щоб не допустити до цілковитого бойкоту виборів і компромітації перед закордоном, кинув такі великі, бо від 20-200 чекістів, гарнізони, які мали штиком і кулею „забезпечити явку” до виборчих урн, а також знищити найсвідоміший елемент.

Нам стало ясне завдання: в день „виборів” у кожному селі обстріляти сталінських виродків, що будуть насильно зганяти населення до виборчих льокалів.

— Чи не було б доцільним на знак протесту проти окупації, проти такої страшної експлуатації наших земель, проти знищування нашого народу перевести різного рода саботажеві акції? — піддаю думку провідникові С.

— Я маю у пляні ще про ці справи говорити, — дістаю відповідь.

Крім пропагандивних завдань надобов'язково я взяв на себе: 8-го лютого знищити копальні нафти між Стрільбичами а Старою Сіллю, Старосамбірського р-ну; 9. II. розгромити енкаведівський гарнізон в с. Білич; 10. II. паралізувати большевицьку виборчу акцію в с. Стрільбичі.

Для реалізації наміченого я порозумівся з РР СБ цього ж району — Богуном і ми з'єднали свої сили, що начисляли 28 чоловік. Наше озброєння: 2 кулемети „дехтярова“, автомати, кріси.

Знищити копальні ропи нафтової — це була не легка справа, бо довкруги були сильні ворожі залоги: до м. Стара Сіль було всього 1 км, де постійно квартирувало понад 100 енкаведистів, до с. Стрільбич, де розміщений був гарнізон у силі коло 150 енкаведистів — 2 км, до райцентру Старий Самбір заледве 4 км, а крім цього спецохорона копалень.

Небезпечно? Здавалося б, що так. Але чи існує небезпека для українського повстанця? Ні! Нас ніщо не спинить на шляху до визволення, ніщо нам не є небезпечне і неможливе.

Щоночі від села до села наші важкі повстанські чоботи промірювали розкислу землю лютневих розтопів. Щоночі народ слухав нас, слухав радо нашого слова правди, бо вони розкривали йому всю забріханість ворожої пропаганди, відкривали правдиве хижацьке обличчя кривавого Кремля. І хоч ми були втомлені, вічно заболочені, перемоклі, невиспані, бо і як ляжеш мокрий на мокру землю, то сон від тебе втікає, як злодій з кімнати, не доторкнувшись навіть повік. Але стомлене тіло скорилося міцній волі, бо мотор діяння не в м'язах, а в наших душах глибоко сидів. Джерелом цього була гаряча любов до України, до революційного чину, жадоба знищити окупанта.

Вечір 8-го лютого 1946 р. надворі мжичка, темно, грязно, ноги по коліна стрягнуть у болоті. Вдолині річка петлює на розлогих полях. З трудом переходимо її. Поринаючи в глибокій задумі, і не зчулося, як скоро прибули на місце стрічі до Богуна, який з 18-ти друзями тепло привітав нас. Ще раз пригадуємо завдання кожної групи і бічними стежками незаметно підходимо близько копалень.

Розчленовуємося: Богун з вісімкою і одним кулеметом іде зайняти дирекцію, Лемко — рай. господарник, з п'яткою має палити нафтові вишки і збірники нафти, як уже палатиме центр копальні. Граніт з шісткою разом із Лемком обезвладнить сторожу, а відтак спалить механічні верстати, мотори. Я з рештою людьми і одним кулеметом поперетинаю телефонічні сполучення, знищу канцелярію копальні, дижурку, магазини, компресор.

Підсуваємося обережно під телефонічні стовпи. Тільки чути легкий ценькіт обеньків і спадаючого дроту. Серце б'ється спокійніше, бо перша важлива робота вже закінчена — перетято сполуку з довколишніми ворожими гніздами. Можемо бути спокійніші, що допомога не прибуде.

Обезвладнюємо дижурку, займаємо канцелярію копальні. Інші друзі приводять решту адміністрації, робітників копальні, охоронну сторожу копалень, зложену із стрибків і кількох енкаведистів. Про всіх ми мали точні дані раніше, а тепер робітники подають ще точнішу характеристику партійних паразитів та енкаведівських душолюбів і їх вислужників, та домагаються справедливого покарання зненавиджених ними нелюдів.

Я переводжу короткий мітинг, вияснюючи політичне поневолення і економічну грабiж москалями України та подав напрямні, як вести підривну роботу, живучи легально.

— О, не дайте їм жити на Україні, обдирати її, нас нищити. Досить напилися нашої крові, — чути голоси з-поміж робітничих мас.

Тих, що найбільш далися взнаки робітництву, що жирували на його організмі — забирає Богун, а решта залишається в залі.

Коли переведено всі підготовчі роботи, випускаємо робітників і приступаємо до нищення всього, що може послужити надалі до експлуатації нашої землі.

Радісно було чути дикі реви залізних зміюк, що ссали скарби нашої землі — там стогнуть в агонії мотори і компресор, то кістками розлітаються сталеві потвори, що гонили Сталінові для імперіалістичних цілей бензину, тут вибухають розпучливі детонації різних механічних верстатів і магазинів, а вкінці цьому всьому акомпаніюють розриви кітлів з нафтовою ропою, грюкіт палаючих домів і нафтових вишків.

Вогневі язики, злизуючи пiтьму темної ночі, вдираються аж до зір, щоб ясно стало і в Москві і пригадати її, що недовго їй панувати на Україні, бо сьогоднішня Україна — революційна, сьогодні Україна — горить вогнем повстання. І недалекий вже час, коли полум'я гніву поневолених народів з Москви засвітить криваву ватру, яка оповістить світові про кінець російського імперіалізму.

Втрати ворога, як він виказував, виносили понад 5 мільйонів карбованців.

По двох добах важкої мандрівки впертий сон категорично зажадав від змученого тіла спочинку, недовго — хоч 2-3 години. Не можемо йому відмовити цієї приємності. Але тут стрінулися два відвічні вороги — сон і холод, і звели між собою завзятий бій. Спочатку сон переміг, і сівши міцно на наші очі, не дозволив нікому з нас, крім стійковому, вітати світанок дня. Холод був у відступі, але це тільки тактичний маневр. За короткий час зібрав він свої сили, заключив союз із вогкістю і почав сильний наступ. Вкоротці здобув

на нашому тілі перший пляцдарм, а коли закріпився на цьому мостовому причілку, почав генеральний наступ. Сон захитався і почав відступати. Ми врешті відчули, що найвища пора скинути те, що гнітить наше тіло, що добирається до живого нашого організму. Станули, струснули одного й другого і підготовлялися до маршу.

А як побачили, що навіть смереки стрясалися від жаху, коли вітер з верховин передавав їм скарги катованого українського народу московським варваром, наші молодечі руки вхопили за зброю і попрямували на с. Білич карати катів, здемолювати виборчий льокаль, боронити мирне українське населення.

Ідеш і думаєш, чого ворог так лякається нас? Чому таку силу чекістів кинув по селах? Чому ці гарнізони окопалися ровами, огородилися частоколом, чого побудували такі твердині? Чи страху йому наносить ця двадцятка людей, що йде з автоматами? Ні, він злякався далеко більшої сили — він злякався цієї сили, що сьогодні в таку неgodу жене цю „двадцятку” на небезпечний чин. Він злякався цієї сили, що веде нас до перемоги, він лякається, що ця сила ось-ось охопить весь український народ, всі поневолені народи, і безпощадно розправиться з ним, змете його назавжди з лиця землі.

Перед селом розділюємося: я з „вісімкою” підсунувся під самий гарнізон, зав'язу з большевиками бій і тим самим увага буде сконцентрована в мою сторону. Тим часом Богун з „двадцяткою” і двома кулеметами несподівано наскочить на них з протилежної сторони.

Не спали цієї ночі й большевики, які охороняли виборче приміщення. Вони вже від сумерку, не зважаючи на холодний дощ, який часто переплітувався з мокрим снігом, лежали на становищах, сподіваючись кожної хвилини наступу повстанців.

Ми тихо підсувалися під виборчий льокаль. Хоч як уважно підходили, то темність ночі завела нас майже на самі ворожі кулемети, які гаркнули люто на нас.

Залягаємо і відповідаємо їм вогнем своїх автоматів. Бій розпочався надобре. Кулі дзижчали, як джмелі. Пітьму ночі безупинно прорізують яркі ракети і з ночі роблять день.

Нараз мов грім з ясного неба на большевицькі голови паде град вогненного заліза з північної сторони, Це Богун з двох кулеметів та іншої зброї пускає на них цілі рої розлучених залізних ос, які дошкульно даються взнаки ворогові. Ворог пробував ще ставити опір, але сильний перехресний вогонь і нагальний наступ „двадцятки” заломлює його. Він не сподівався з другої сторони нашого

удару. Не видержує сили вогню повстанської зброї, залишає своїх убитих і відступає, а вкінці втікає до сусіднього села Смеречина, Хирівського р-ну, де пересиджує у гарнізоні аж до ранку. Щойно перед полуднем з подвоєною силою наступали на знищений виборчий льокаль.

* * *

10-го лютого 1946 року, з 5-ма друзями заквартирував я у селі Стрільбичі, інші відійшли в другі села боронити мирне населення перед виборчим терором сталінських опричників. Ми проспалися кілька годин у теплій хаті, просушили онучі, підкріпилися смачною стравою і ведемо розвідку.

12 година. Доносять: народ тримається знаменито, ставить героїчний спротив, не помагають більшовикам ані побої, ані залякування. Не голосувала навіть виборча комісія. В урні є всього 30 бюлетенів, які зложили чекісти з гарнізону.

Большевики, не можучи дати собі ради із спротивом населення, телефонують по підмогу. З райцентру прибуває ще 15 озброєних бандитів.

15 година. Розвідка доносить: большевики розбивають вікна, двері, катують народ, присилуючи голосувати. Одному старцеві відірвано вуса, одну вагітну жінку стягнули з постелі і так побили, що в'ється у болях. Ломлять людям руки, ребра, вибивають зуби, розбивають голови. При цьому рабують і крадуть. Народ тримається добре. Ніхто не йде до виборчих приміщень навіть під штиком, тому большевики ходять з урнами по хатах. Під побоями голосувало 20 чоловік.

Хоча як далеко було до вечора, але ми не могли слухати спокійно цих звідомлень і сидіти безчинно. Господиня просила і переконувала нас, що конче треба нам зачекати до вечора, бо що нас шістьох зробить проти 45, а вдодатку ліс далеко і свіжий сніг притряс землю — будуть сліди. Але немає жодної сили, щоб нас, українських повстанців, здержала. Провірюємо ще раз зброю і непомітно висуваємося з хати.

Вже за третьою хатою ми побачили 5 большевиків, що з найженою зброєю сновигалися поміж хати, а за ними стероризований десятник з урною. Вони обережно підсунулися під одну хату, заглянули у вікна, розбили двері і витягнули стареньку жінку за волосся, що зачинила була хату і не хотіла взяти бюлетеня.

Кров заграла в наших жилах. Очі заблиснули громами і з двох сторін сильним вогнем наших автоматів почастували озвірилих москалів. Почувся зойк та крик і ті, що були так відважними до безборонного населення, не віддали ані одного стрілу і як ті щурі плигнули поміж хати і перли до виборчого льокалю. Ми тоді насакували на 5 большевицьких груп.

— Таваріщ капітан! Рота бандьор обстріляла нас в етом участке, — голос задиханий і по вуха заболочений енкаведист.

— Іді, дурак! Где ти відел роту бандьор?! — недовірливо відказує капітан.

— Ну да, я вам гаварю, — продовжує цей.

— Слухайте, старшина, в селі сила-силенна бандерівців. Мене кинули у воду, урну розбили, а бюлетені поплили з водою, — голосить десятник, з якого стікає вода, як з мокрої курки.

Хоч не до сміху було капітанові, але на жалюгідний вид десятника вибухнув сміхом.

Вкоротці прибігають друга, третя, четверта, п'ята і шоста групи, і всі підтверджують, що повне село бандьор. Зрештою є вже ранені.

— Давайте машину! Заберайте урни! — закомандував перестрашений капітан.

Автомашина, що постійно стояла перед виборчим приміщенням, тривожно загуркотіла і помчала вперед, із люттю розприскуючи болото по стінах хат і тинах.

— Таваріщі, падаждіте! — верещала сьома група, яка, припізнівшись, бігла за машиною.

Машина на скруті тільки блимнула.

Населення, побачивши, що большевики утікають, обкидувала камінням цю останню групу. Ми посипали по бандитах вогнем. Селяни потурбували другого десятника, що носив урну, а відтак як з метавки полетів він у каламутні води розбурханої річки. За ним полетіла і розбита урна, а бюлетені, які силою штика були видерті від деяких селян, доганяли її.

В селі ми гостювали аж до передвечора, коли-то з райцентру поволі підсувалася в село танкетка, а за нею розстрільною велика сила большевиків.

Цього вечора ми топтали ще стежку до сусіднього села, щоб не дозволити їй там окупантові знущатися над нашим народом.

* * *

ВПАЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ

1. „КАРМЕЛЮК" — пор. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
2. „ОСТРОВЕРХ" — чот. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
3. „ДУХ" — ст. віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
4. „ОРЕЛ" — ст. віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
5. „ЛУГОВИЙ" — віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
6. „УЖ" — віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
7. „ЧОРНИЙ" — булавний УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
8. „БОГДАН" — віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
9. „ПРУТ" — віст. УПА	с. Недільна	18. 8. 48 р.
10. „ТЕТЯНА" — віст. УПА	с. Білич	20. 9. 48 р.
11. „ЗАПОРОЖЕЦЬ" — пом. стан.	Волосянка	12. 10. 48 р.
12. „ТИХИЙ" — пом. стан.	с. Тернавка	7. 12. 48 р.
13. „СЛАВКО" — пом. стан.	Волосянка	19. 12. 48 р.
14. „СМОК" — станичний	с. Плав'є	4. 1. 49 р.
15. „МОРОЗ" — пом. стан.	с. Плав'є	4. 1. 49 р.
16. „ІСКРА" — пом. стан.	Волосянка	6. 2. 49 р.
17. „КЕЙДАНЕЦЬ" — сотник	Ялинковате	19. 2. 49 р.
18. „ШПАК" — ЕВ СБ	Головецько	24. 2. 49 р.
19. „ОЛЕСЬ" — пом. стан.	с. Орява	2. 4. 49 р.
20. „РИБАКА" — пом. стан.	с. Орява	2. 4. 49 р.
21. „ЧАБАН" — станичний	с. Орява	2. 4. 49 р.
22. „ІВАСЬ" — віст. УПА	с. Славсько	13. 8. 49 р.

Вічна слава борцям за волю України!

* * *

віст. УПА „Рись"

НІКОМУ НЕ ПОДОЛАТИ НАС!

Сонце по денному труді зайшло за високі гори. Поволі насувався вечірній сумерк. На небо викотився ясний круглий місяць та освітив шлях, кудюю переходив відділ к-ра Крилача і два підвідділи командирів чот — Залізняка і Бартля. Дорогою, попри невеличку річку, тихо маршерували повстанці. Їхні тіні у відблиску місяця, падаючи крізь плесо ріки, видавались якимись казковими

велетнями, проти яких немає жодної сили, яка могла б здержати їх у поході на вершини.

Ось і село Ямна Долішня. В ньому застали ми квартируючі сотні к-рів Бурлаки та Ластівки. Наша сотня переходить квартирувати в с. Макову. Розміщуємося по хатах — по одному роєві до кожної. Селяни приймають нас радо. Стійкові та застави займають свої призначені місця. Перемучені лягають спати, інші гують. Гостинні жінки пораються біля печей та приготують для нас вечерю. Після вечері, яку подали нам коло 1-ої години ночі, засипляємо твердим сном. Та вкоротці мене, кулеметчика Смереку і муніційного Шевчика будить стійковий, щоб ми змінили заставу, розложену за селом, при дорозі Макова — Ямна Горішня. На краю лісу кулеметчик wraz із муніційним займають відповідні становища, а я підсуваюся вперед іще яких 150 м для підслуху.

Не проминуло й 15 хвилин, коли виразно почув тупіт кількох коней. Повідомляю заставу та сам займаю становище по другій стороні дороги. Кулеметчик, приготувавшись до стрілу, пильно зорить.

Вже зарисувались силуетки двох вершників, які скоро зближувалися до нас. На грудях в них виблискувалися автомати. Це Гордий і Зорян з повідомленням до сотенного Крилача про те, що до с. Ямна Долішня заїхало автомашинами багато поляків. По короткому часі стягнуто нашу заставу. В селі вже видовжений, готовий до відмаршу, стрілецький ряд. Долучаємо до свого рою і прямуємо до лісу. Командир рішив прийняти бій.

Вже добре розвиднілось, як відділ переходив лісом над с. Ямна Горішня. З-за високої гори показалося сонце та озолотило пустіючі вже поля, чорні ліси та розкинуті села. Заповідався гарний, літній день.

З вершка гори було видно, як на долоні, село Ямну. В ньому вештались поляки. Розносився гук моторів.

Ми опинилися в лісі Камера, де застали відділи Бурлаки і Ластівки. Тут маєм відсвяткувати 27 річницю здобуття столиці України — Києва від московських большевиків.

Розвідка доносить, що 700 поляків і большевиків посуваються в нашу сторону. Зорці бачуть вже, як в'ються рогаті змісті сотні. Польський гад підсувається під наш табір.

Командири вибирають добре оборонне місце. Сотні займають бойові становища. Стежі голосять, що ворог підсувається і є вже близько. Чуємо виразно польські викрики, большевицьке матюкання, а далі й хряст гиячок. Вже близько, вже їх бачимо,

але наказ „Близько їх підпустити” — не дозволяє ще заграти нашій зброї. По нашій стороні запанувала мертвенна тишина.

Серце б'ється жваво, хоче „войни”. Гнів запалює лице, нерв корчить пальцем, щоб потягнути спуст кулемета. Хочу вже кричати „Слава!” і підсуватися вперед. Вже тримаю їх на прицілі. Чому не чути ще ударного голосу командира? Може він їх не бачить? Ні, він має соколине око, а розум ніколи ще його ні нас не завів. Але нам першим вдарити по них. Вони нас можуть вже побачити і...

— Вогонь! Сильний вогонь! — владарно рознісся голос славного командира Бурлаки.

Вже сам його голос пориває нас до бою, ворогам наносить він смертельного жаху.

Вогонь кількох десятків кулеметів, до двох сотень автоматів і крісів жбурнув із свистом гору заліза в живу звироднілу людську масу. Рев, крик і зойки рознеслися у ворожих лавах. Попадали всі, як підірвані від землі. Одних скосила наша зброя, других страх, інші залагли, щоб стрибками скритися за кущі.

Перший наступ не повівся їм. Відступили, залишаючи вбитих і ранених.

Ворог, набравши нових сил, кидає на нас згущені лави за лавами. Тріскіт всякого рода зброї страшним клекотом відлунується від старих буків і смерек, від скал і яругів, від землі і неба. Повітря стало непрозоре від диму пороху стрільного і пилу. Не було чим дихати.

Кріпко тримаємо зброю, стріляємо цільно, рівно, бачимо, як ріднуть ворожі ряди.

Ворог бачить, що ані кроку вперед не може посунутися, що купи трупів валяються у нього. Перегрупує лави, додає свіжі сили і робить третій — генеральний наступ, ще більш скажений як попередній. Безперервне „гур-а-а” заповнило цілий ліс. Не перерішує і крик большевицьких підганячів „Вперіод, ребята, вперіод! Не одставать!”

Але ми стали муром, наші становища не дозволяють ворогові відкинути нас взад, а наша завзятість і зброя ударемнює їхні задуми прориву нашої лінії. Листя, галузки, пташині гнізда падають від ворожого вогню, як град. Лиця обмазані пилом, що й рідна мама не пізнала б. Душа горить боротьбою, бачить гори ворожих трупів і ранених перед собою.

Видно, що командирові Бурлаці було цього забагато, бо нагло ми почули:

— Вогнем! — без пощади!

За кілька хвилин:

— Хлопці, вперед! гранати!

— Слава! Слава! Вперед за Україну! — з двох сотень здохлих повстанських грудей сколихує повітря.

Уважно розстрільною скочили ми вперед, пустили в рух гранати. Рівночасно тоді з другої сторони несподівано вдарив по них пекольним вогнем сотенний Ластівка. Цього не сподівався ворог. Захитались їхні лави, запанував повний безлад. Ми виперли його на край лісу. Він опинився вже на чистому полі. Не помагає розпучливе закликання „довудцув" „залегаць! залегаць!". Залегло багато з них, але вже на вічність. Порозсипувались по полі, по корчах, а ми з-за стовбурів дерев лісу розміреними чергами та пострілами з крісів винищували поодиноких бандитів.

„Вшехмоцні" поляки і чванькуваті ваньки втікали панічно, аж курява стелилася, а навздогін їм летіли наші насміхи, кулі і радість. А вони рвуть та й рвуть, все далі і далі, в село, через село і шляхом аж до міста.

Це не знущатися над безборонним українським населенням, це не грабувати і палити села, — це прийшлося їм зударитись із озброєними хоробрими синами гордого войовничого українського народу.

Наступного дня ворог поробив навкруги лісу застави і стягав своїх трупів. А було їх 85. Ранених мав більш як удвоє стільки.

З нашої сторони був один вбитий та двох ранених.

31-го серпня 1946 року — день 27-ої річниці здобуття Києва, ми відсвяткували у кривавому бенкеті, скропили знову свіжою ворожою кров'ю, скропили його кров'ю відвічних ворогів України — Москви і Варшави. У вирі боротьби кріпили ми ще більше силу і міць Української Зброї.

* * *

„Черненко”

БІЙ В С. РОЗГІРЧЕ (1. П. 1945 р.)

Зимові вітри і морози притиснули до самих стіп Карпат невеличке село Розгірче. Пухнастий сніг огородив бідненькі хатки закатами аж до самих стріх. Із західної сторони рвучка річка Стрий не дозволяє селу перейти на той бік. Вона часто відвідує село, і, здається, що немає ні однієї хатини, в якій вона не була б гостем. Зараз дід Мороз втихомирив її гірську розбурханість, схопивши буйні гриви, і закував їх у льодовий панцир.

Недалеко Довбуша каменя, у будинку бувшого дідача, майже постійно квартирував місцевий куц під командою Ганнібала. До нього цьому тиждень долучила чота УПА сотні „Бойків” під командою чотового Зеленого. Тут кипіло партизанське життя: відбувалися військові вправи і вишколи, сталили свого духа до кривавого змагу з московським окупантом.

Село раділо своїм рідним військом і допомагало як могло, хоч саме бідне і знищене німцями. Німці спалили 30 хат за те, що тут наші повстанці, розгромивши гітлерівських бандитів, що грабили населення і забирали людей на роботи до Німеччини, покарали смертю кількох.

Коло 8-ої години ранку районний господарник Вуж повідомляє надрайонного провідника Князенка, що з с. Семигинова приближається дві підводи з більшовиками — коло 25, які в цьому селі мають переводити перепис населення, а властиво списати до вивозу на Сибір ці родини, яких члени є у повстанських і підпільних рядах. Князенко дає доручення, щоб відтяти ворогові відворот і знищити його. Всі зраділи, що мають змогу покарати партійних вождів за кривди заподіяні ними українському народові. Але ще не встигли підсунутися під село, як почули сильну стрілянину. Це наша застава зустрілася з ними. Більшевики розскочились поміж хати і зайняли оборонні місця. Це дещо перекреслило наші пляни. Знаємо, що бій буде завзятий, а не хочемо нищити хат. Значить, треба ворога вигнати за село і там його викінчити.

В пляні маємо зайняти ціле село: чота „Бойків” має наступати на горішній кінець села, перший рій місцевого куца з ройовим Степовим на середню частину, а другий рій з кущовим Ганнібалем

на долішній кінець села. Князенко з роєм Лисовицького куща зайняв на горі добре місце для обстрілу з кулеметів.

Почався наступ. Повстанці гураганним вогнем і з окликами „слава!" подаються вперед і займають щораз то кращі становища.

Населення, не зважаючи на густу стрілянину, виходило з хат і благословило нас на святе діло, видавало тих большевиків, що заховалися до пивниць, а також загрівало нас до бою і всюди було чути: „Бий московську заразу!" „Смерть сталінським собакам!" і т. п.

Під сильним нашим вогнем большевики почали відступати у горішній кінець села, але тут перетяв їм дорогу перший рій куща та чота „Бойків". Большевики завертаються в долішню сторону села, але Ганнібаль із своїм роєм відтинає їм відворот. Ворог побачив, що його оточують, подається взад, а вкінці допалися до рова за селом і пробують ставити опір. Але кулі нашої зброї цільно літали на ворожі голови, як оси, тонко співаючи їм погребні пісні.

Спаніковані бандити виступають на поле, кидають торби, кожухи і хочуть утекти через замерзлу ріку в райцентр Сколе. Та наша зброя дала їм належну заплату за народні кривди. Із тієї групи ніхто не врятувався. З усього бою кількох большевиків скористало раніше і втекло до с. Любінці, звідки телефоном залярмували по поміч. Змісця допомогою пішов їм гарнізон з с. Стинава Нижня, а також частина з с. Любінці.

Після обіду з Стрия прибула большевикам поміч в силі 500 енкаведистів і панцирний поїзд з гарматками і мінометами та відкрив по селу страшну канонаду. Большевики, піддержувані сильним гарматним і мінометним вогнем, розвинулися півколом і з криком „ура!" почали наступ. На відкритому рівному терені і на річці Стрий повстанці кулеметним і крісовим вогнем десяткували їхні ряди. Зазнавши дошкульних втрат, большевики завернулися. За цей час решта повстанців відступила із села і зайняла вигідні місця на горі за селом. Ворог, піддержаний ще сильнішим гарматним і мінометним вогнем, атакує село вдруге і посувається поволі вперед.

В селі на кожному кроці розриваються мінометні і гарматні стрільна. В повітря розлітаються дахи хат. 12 стрільними нищать церкву, хоча добре знають, що там нікого немає і що повстанці стріляють з лісу.

Вкінці панцирка переносить вогонь на ліс, а сталінські виродки вдираються в село, підпалюють 20 хат, убивають хворого господаря Котика Василя, побивають людей, грабують, арештують та виходять з села.

Ми перейшли на другий схил гори та несподівано ударяємо із кулеметів по большевиках і уможливуємо арештованим рятуватися втечею. Всетаки в райцентр забрали коло 20 селян.

В цьому бою ми мали двох убитими — чотовий Зелений і Яр з Лисовицького куща та одного раненого (Кий).

Ворог утратив у селі 18 вбитими, між ними двох з обкому, одного з обласного НКВД, кількох з райпарткому. Числа вбитих на відкритому полі і на ріці Стрий при наступі ми не знаємо, бо їх відразу забрано на панцирний поїзд і відвезено в м. Стий. Міщани оповідали, що большевики признавалися, що мали до півтора сотні вбитими і важко раненими.

Ми похоронили вбитих друзів і світлою стежкою на снігу, що клав її ясен місяць поміж темними тінями дерев лісу, посувалися вперед, щоб новий день продовжати з новим завзяттям у боях із окупантом.

* * *

віст. УПА „Цвіркун”

ВЕРХОВИНА ПРОМОВЛЯЄ...

Круту, темну стежину залишили ми за собою на сизій від роси траві. Перед нами височать шпилі Кремінного, а далі — верховини, поки зір сягає. Звертаємо в столітні смереки і буки, прикрашені весняною листвою. Вдолині гадюкою, вилискуючись до сонця і ревучи, шалено мчить у гірській тіснині річка Орява, перерізуючи в кількох місцях шлях Сколе — Климець. Пташиний ноктюрн наповняє цілий ліс. Показувалося сонце у всій своїй величності вічності.

По кількогадинному марші відпочивали ми серед так любої весняної природи, а сотенний Грузин і чотовий Летун, пішли підбирати місця на засідку.

— Чогось мене права долоня свербить, — каже кулеметчик Верба.

— Річ проста, друже, рука сама проситься до кулемета, щоб сьогодні до одного перестріляти цих бандитів із Славська з капітаном на чолі, що автомашиною мають їхати до с. Козьови судити людей за нездачу позики, — відказую йому.

— І колгосп насильно там хочуть заложити. О, будуть зноу тортурувати народ, — зітхаючи, додає Скригулець.

— Будьте спокійні і певні, що не вони вже будуть судити народ, бо наша зброя дасть їм сьогодні смертний присуд. А тебе, мій голубчику, рука свербить ще й тому, бо чує, що вечором буде обнимати Євцю. А знай, що вірна вона тобі. Я мушу тобі признатися, що раз хотів її приголубити до себе, бо й гарна вона, але не дала навіть ближче доступити. А що допомагає партизанам, то не тайна. Всі у селі беруть собі її за приклад, — дещо басом підтягає Дунайчик.

— Ади, де б вона хотіла заміняти такого, що в нього майже на два метри росту і ясного, як місяченько вповні, за такого „ні бери мене, ні лиши мене“. Тобі трапиться хіба вже вдовичка, — сміється Стріла.

Верба „спалив раки“, — не дивота, бо молодий ще та гарячий хлопчина, — і хотів усім відрубати, але розмову перервав прихід командирів.

В густих кущах до 5 метрів від дороги, яка вилась як вуж, як вуж виповзла з с. Козьови на верхи і кинулась звідти вниз до с. Коростова, залягли ми, очікуючи ворога. Біля самої дороги глибокою до 30 м кручею пливе річка, а за нею скалиста стіна. Місце на засідку вимріяне. Ворог нікуди не зможе вирватися.

Дорогою проходять і проїжджають селяни. Часом проміне нас і автомашина з большевиками і цивільними. Шкодуємо цивільне населення, тому пропускаємо і большевиків.

Погано так над самою дорогою вичікувати непорушно годинами, бо не можна ні з ким перекинутись ні словечком, а година роком стає, як кажуть.

Сонце добивалося горизонту, а автомашини з бандитами ще немає. Чи може взагалі сьогодні не будуть їхати? Ні, мусять їхати, бо командир дістав добру розвідку. Витривалости треба мені — думаю — витривалости.

Важко лежати спокійно, очікуючи на ворога, а ще важче вдержатися, коли він безкарно проходить біля тебе, для безпеки огородившись цивільним населенням. Цівка сама звертається до нього і хоче бігти за ним, мусиш її насильно держати.

Чи можеш не рватися до бою, коли в тебе груди жевріє жаркою відплатою? А є за що відплачуватися — за мою любу Лемківщину, ох, як я її люблю, люблю понад усе. Вона мене родила, годувала, пестила, гартувала. Я там — на рубежах України, стояв на сторожі своєї Батьківщини. Там ми віками охороняли її. А

прийшов лютий кат, бандит з Москви і Варшави у спілці і тих, що не загинули на місці, замордовані по-звірськи, силою зброї викинув з рідних сторін. Так, викинув, але не вирвав нам цієї землі, бо вона осталась в наших серцях. Чуємо, що вкоротці відберемо її мечем.

Від цієї згадки, від хвилювання я цілий мокрий. Грудь гузики відірвати хоче.

Та чи по відплату кличе мене тільки Лемківщина? — думаю собі. Та ж кличе мене ціла скатована Україна. Кличе Київ — подикому зруйнований Андрієм Боголюбським, Батурин — вирізаний впень Петром І-шим, Запорізька Січ — зруйнована Катериною II-ою, неповинна смерть Кальнишевського, Полуботка і тисячів інших козацьких старшин, знищених московськими царями. По відплату кличуть герої з-під Крут і Базару, мільйонні жертви голоду з 1933 і 1946 рр., мільйони впавших українців на фронтах, гнані силою у передову за імперіялістичні цілі Сталіна. Про відплату кличуть тюрми, морди, заслання, мільйони катованих селян, силою штика гнаних у голодні сталінські колгоспи. О месть звивають тисячі героїв революціонерів і повстанців, що загинули в боротьбі з кривавим московсько-більшевицьким окупантом.

Нагло завив вихром ліс і чую, що він несе не тільки скарги і біль катованих, але й розносить грізні слова і чини протесту українського народу. Чую в ньому брязкіт нашої зброї, бо Україна, хоч стогне, але не кориться. Україна кипить революційною боротьбою. Я чую вже і дикий рев опричників окупанта, що гинуть від нашої кулі.

Знаю, чому я сьогодні тут чекаю на клятого москаля. Глибина любови України і жадоба чину каже мені із крісом в руці бити катів мого народу. Зов бойових сурм веде нас до геройських чинів. Геройство наше в наших руках — я це бачу.

А скільки таких думок перейшло мені, то не спишу. Але чи це тільки мені?

Як розглядаюся, то те саме бачу і у Верби, і в Дунайчика, і в Стріли, і Скригульця. А таких Верб, Дунайчиків, Скригульців, ну й Цвіркунів, Богу дякувати, Україна має тисячі. А нові тисячі, мені здається що вже й мільйони, готові стати в бойову лінію проти окупанта.

Серед такої задуми потрясло мною: „Увага! Їдуть!”

Нараз безмежну тишу, тишу перед бурєю, прошиває різкий голос командира Грузина:

— Вогонь!

Рясний кулеметний, автоматичний і крісовий вогонь сипнув

по автомашині. Вона з люттю пробігла ще зо 5 метрів, запорола носом у рів, перехилилася криворебра і оперлася назавжди о придорожню смереку.

Сильний вогонь нашої зброї позмітав з п'яatformи машини вилискуючі орденами за бандитські розбої груди московських опричників. Летіли вони настрімголов у пропасть річки, де з радістю вода заливала їхні скривавлені морди, щоб стогін не опоганював краси української гірської природи.

К-р Летун кинув на автомашину гранату і з окликом „Вперед!” вискочив на дорогу.

Я скочив у придорожний рів і бачу, як один бандит вискочив з кабіни машини і тримається смереки, щоб не впасти у провалля. Прицілююсь з кріса і, як галушка, летить він в долину. Дивлюся — другий ховається в протилежному рові. Посилаю і йому гостинця, натягнув ногами.

Нараз один бандит-капітан, командант цієї зграї, з рова посилає серію з ППС і від неї паде наш славний чотовий Летун. Я аж крикнув, коли це побачив. Прицілююсь, але купа каміння заслонює його.

— Вербо! — кричу до кулеметника, — там у рові є ще живий один поляк. Дай йому, але добре дай! (Я тоді забув, що це большевики, а не червоні поляки, але вони всі бандити).

Верба однією чергою перетинає його надвоє. Я прискакую, забираю ППС-а і торбу з документами.

Скригулець скочив на машину, витягнув ніж і відрізав автомата, що завис з вбитим бандитом, який хотів скакати. Забрав і кріса, що покинув його один з бандитів. Більше не вдалося нічого забрати, бо вся зброя попадала з бандитами у провалля, а к-р Грузин дав знак до відступу, бо позаду їхали дві автомашини з большевиками.

Ми забрали тіло к-ра Летуна і були вже в лісі, як большевики поскакали з машин, залягли в придорожні рови і обстрілювали ліс. Бою з ними не зводили ми, бо нас тільки 17 і два кулемети та маємо тіло впавшого Героя дня.

— Бачиш, Вербо, що не дурно тебе рука свербіла. Пражив ти сьогодні гідно, ще й дотепер червоний від цього, — каже йому кулеметчик Стріла.

— Але й ти не дармував, братчику, — відповідає Верба. — Шкода, що цих других, які тепер над'їхали, не дозволив командир угостити. Мій кулемет аж плаче, бо є нагода гаркнути, а дармує.

— Треба хоронити командира Летуна, тому не маємо часу

залишитися, — відізвався сотенний Грузин, який почув нашу розмову.

Під верхом у цьому лісі виросла ще одна могила, без хреста, вінків, пахучих квітів і калин. На ній тільки кусок колючої тернини, яка кожному пригадає, що той, хто в ній спочиває, пройшов важку, тернисту путь.

Над могилою підлетів жайворонок невисоко й повиснув, мов на ниточці, і затюркотів похвальну пісню Героеві Української Національної Революції. І в ній ми відчули, що тільки

„... Шлях важкий, тернистий
У рай заведе променистий.
Нікого з нас не лякає він...”

Було це в червні місяці 1948 р. Ворог втратив 9 вбитими, між ними одного капітана і двох лейтенантів та трьох важкораненими, які попадали з автомашини між щілини скель, що виставали над водою.

Населення раділо, що знищено грізну енкаведівську банду, що далася добре їм взнаки.

* * *

В Україні
В українську Савану, Савану Дня

СЕРІЯ ВИПУСКІВ ДЛЯ МОЛОДІ

**ПОЛКОВНИК
ГРЕГОРІЙ - РИЗНИК**

Обкладинка видання „Слідами героїв” (ч. 2, 1948)

ПОЛКОВНИК „ГРЕГІТ-РІЗУН”

Як полк. Іван Богун став легендарною постаттю великої доби Хмельницького, так з героїкою сучасних Визвольних Змагань на все остане зв'язане ім'я полк. „Грегота-Різуна”, овіяного славою повстанчого командира з Чорного лісу.

Від вчасних літ мріяв Андрусак Василь, пізніший „Різун”, про те, щоб зі зброєю в руках стати до боротьби за визволення Батьківщини. Ще юнаком заправляв до цього своє тіло живою участю в спортивних товариствах і здобував теоретичне військове знання, щоб потім у відповідний момент його використати.

За першої більшовицької окупації ЗУЗ попадає в тюрму, де перебуває пів року. По виході з тюрми переходить на еміграцію, де віддається своєму улюбленому військовому ділу. Щоб доповнити військовий вишкіл, вступає до легіону, а коли легіон відмовляється йти на услуги німецького імперіялізму, і стрілецьтво розходиться по домах, Андрусак повертається у свою Снятинщину. Там стає повітовим, а потім окружним провідником ОУН. Працюючи в терені, мріє весь час про організацію збройних сил. — „Войсько мусить бути!” — говорить часто.

В 1943 р. приходить довгождана „Різуном” організація відділів УПА. „Різун”, як член штабу Військової Округи, починає організувати відділи. У нього спочатку тільки 17 людей, в яких немає ані зброї, ані військового знання. Всю свою душу й труд вкладає „Різун” в цих перших охотників і вони стають основою пізніше овіяних славою „різунівців”. Незламна віра і запал командира та його стрільців поборюють усі труднощі. Одна за одною складають німецькі станиці зброю до стіп українських повстанців, яких сила зростає з кожним днем. Перша „сімнадцятка” через пів року розростається до сил одного куреня.

Всі намагання німецького окупанта розбити українські повстанчі відділи і виперти „Різуна” з Чорного лісу не досягають нічого. Чорний ліс стає територією українських повстанців і німці зі страхом ставлять на його шляхах остерігаючі таблиці: „Ахтунг! УПА-гебіт!” (Увага! терен УПА!).

Відділи „Різуна” хоронять українське населення не тільки від німецьких грабінників, але й від більшовицьких партизанських банд, які вогнем, грабунком та мордами значили свій рейд по Західній Україні. Повстанці в кількох днях розгромлюють сталінських бандитів з загону „Іскри”, який нищив села в околиці Чорного лісу.

З кожним днем зростає слава командира „Різуна” та його стрілецьтва. В переможних боях з гітлерівцями, в рейді на Бойківщину відділи загартовуються, набирають вояцької пружности. У важкі обставини попадають в часі переходу фронту, та командир „Різун” виводить їх щасливо в більшовицьке запілля та вертається до Чорного лісу.

Тут зустрічається з новим окупантом — більшовиками, яким вже добре знана слава „Різуна”. Вони постановляють за всяку ціну знищити грізного командира. Великі сили кидає ворог на часті облоги, переводить ряд наскоків, організує спроби індивідуальних атентатів, та „Різун” виходить все переможцем. За те повстанці добре платять більшовикам. Більшовики бояться Чорного лісу не менше, як колись гітлерівці. Переможні бої зі сталінськими бандитами, вдалі засідки, наскоки на районні та обласні центри розносять славу командира „Різуна” по всій Україні, а ворогові наганяють немало страху. Чотири рани одержує „Різун” у боях, але своєї боротьби не припиняє. За свої воєнні заслуги одержує найвищу нагороду — Золотий Хрест Бойової Заслуги.

Безмежно віддана любов до нього його стрілецьтва є найкращим мірилом духових та вояцьких вартостей командира. Але він є для них не тільки командиром, а й найближчим другом, опікуном та оборонцем. Суворий і вимагаючий у службі, у вільних хвилинах є товариський, приступний та веселий. Найбільш безжурний сміх лунає біля ватри, де майоріє висока, дещо похила постать „Різуна”. — „Літом чи зимою, в сніг, бурю і негоду” — пише один з його товаришів зброї — „не зважаючи на труд і небезпеки, не встигнувши навіть вилікуватися з важкої рани, командир „Різун” все і безпереривно був біля стрілецьтва і ніколи своїх хлопців не кидав. У найважчих хвилинах Він був там, де його найбільше потребували.” Не дивно, що стрільці йдуть з ним у найбільш небезпечні бої та вірять у перемогу, коли з ними є їхній командир.

До одчайдушности відважний, знаменитий стратег партизанських боїв, виходить все переможно з найбільш важких ситуацій.

Аж вкінці зрадою, цією підлою і випробуваною зброєю Москви, вдається ворогові його знищити. Дня 25 лютого 1946 р. не стало між живими полк. „Грегота-Різуна”.

Тіло сл. п. командира „Різуна” держали більшовики повних чотири дні в Станиславові, де його оглядали більшовицькі вельможі з укритим страхом та свідомістю, що вбиваючи тіло, не вбили його великого діла і геройського міту. Загартовані в боях відділи УПА

дальше б'ють ворога-окупанта і мстяться за смерть свого улюбленого командира. Їм пригадуються часто його слова: „Я хочу чути велику війну. Війна мусить бути”. Сповняючи це бажання командира „Різуна”, стрільці і командири УПА святять його зброю у все нових боях і підготовляють день, коли цілий народ завдасть останній удар більшовицько-московському наїзникові.

* * *

... „За наші спалені села, за вигнання й вивезення народу, за наш знищений край, вкритий згарищами і попелищами, за всі переслідування, грабунки, побої, вбивства, нечуваний терор, за всі страждання й кривди нашого народу — за всю неволю і руйну — пімста і смерть ворогам України!”.

(З наказу... 31. VIII. 1946 р.)

* * *

*Ще відплатим катам, ще по рідних степах
Із піснями пройдем бойовими! —
Не розбійники ж ми, хоч живем у лісах
Ми повстанці — сини України!*

П. Василенко-Волош — „Мої повстанські марші!”

ПІСНЯ ПРО ПОЛК. „РІЗУНА”

Там у лісі, в темних борах,
Грають сурми бойові,
Там гуляють Різунівці,
Славні лицарі — грізні.

Там вперед веде Провідник
Славний лицар бойовий,
На його наказ щохвилі
Всі готові йти у бій.

Як заграють скоростріли,
То до бою всі як льви,
Б'ють комуну з України —
Це Бандерові орли.

Б'ють комуну з України,
Розгорівсь народний гнів,
Ллється кров ворожа всюди,
Де йде відділ Різунів.

Не журися, Україно!
Ми за тебе підем в бій,
Над степами України
Грають сурми бойові.

* * *

Пімсти смерть великих лицарів!

* * *

Обкладинка видання „У боротьбі за волю — під бойовими прапорами УПА” (1946).

ЗА КОСМАЧ

Незабутні хвилини прожив Ти, Космаче! Сам оглядав Ти славні події, вписані золотими літерами в історію нашого повстання.

А чи пригадаєш собі ті колишні понурі дні, коли Ти був змушений курортом для окупанта бути? Ганебности тих днів не міг Ти забути! Пишалась красою Твоєю Гуцульщина, Станиславівщина, ціла Західня Україна. Оточений карпатськими полонинами та вічно зеленими лісами, препоясаний білими лентами прекрасних шосе, пересічений хрустальними водами бистої Пістиньки, осіваний дзвінками голосами своїх легінів, довго був Ти несплямленим джерелом краси життя, здоров'я та юности своєї Батьківщини. І цей Твій чар дорогий, перлистий, мова окупантів через довгі роки насильно приглушувала, мову легінів Твоїх нахабно поневіряла. Та, годі згадувати їх, ті болісні дні!

Пригадай краще собі, Космаче гуцульський, от недавні дні, дні повстанської слави! Славний 1944 рік, повну боїв зиму 1944-45 років пригадай собі! Гостив Ти тоді безпечно сотні гуцулів-повстанців, гостив їх, лікував, харчував та веселив. Неділями святими біля церкви тисячі завзятих легінів Ти громадив. Не один повстанський курінь із вдячністю Тебе спомина.

Не послухав Ти лукавих підшептів большевицького гада, що в безсилості своїй не міг Тебе досягнути. А брехливий ворог ганебних підступів уживає. Вмовити хоче він у Тебе, що це легіні Твої, завзяті гуцульські молодці, не в своїй обороні проти окупанта повстали, а тільки нібито в інтересі „бойків" виступають. У вічі ворогові Ти посміявся. Не забув Ти, як вже не один ворог-окупант Тебе й цілу Гуцульщину, від матері України відірвати намагався та мешканців Ваших то „хуцулами" то „готами", то „румунами" називав. Та цур тому всьому!

Згадаймо разом, як це повстанська слава в боях за Тебе зростала.

Організаційна схема Коломийського Тактичного Відтинка 21 – „Гуцульщина”
в лютому 1945.

Було це 30 січня 1945 року. Квартирували тоді в тебе два курені повстанців: „Гайдамаки" й „Гуцульський". „Гайдамаки" в Тебе вже другий місяць гостювали та перевишкіл провадили. „Гуцульський" курінь тільки-що недавно червоному окупантові виселювання переводити не давав. Знищив тоді „Гуцульський" ворогові 6 мостів на залізничних і шосейних шляхах до Коломиї; ворогові порухуватися не давав.

Сталінська зараза тоді тисячі озброєних наймитів на Тебе кинула. Ніч була морозна; сніжна завія все туманом покрила. Використав це ворог, ніччю до Тебе підійшов із багатьох сторін, від Яблонова, Мелу, Поляниці, Прокурави, Річки і Жаб'я на Тебе наступав.

Стали в обороні Твоїй повстанські герої. Дороги в село ворогові заступили. Пам'ятаю ще: з куреня „Гайдамаки" сотня „Сурма" від сторони містечка Яблонова, а дві чоти сотні „імені Богуна" від сторони села Прокурава Тебе боронили; одна сотня з куреня „Гуцульський" на Ділу становище зайняла, а друга сотня „Черемош" боронила становищ від сторони сіл Жаб'я і Річки.

Бій почався о годині 6-ій ранком. Запеклий він був! Три рази безуспішно наступали вороги й не вдалось їм взяти села. Доперва о годині 12-ій сотня „Чорногора" з куреня „Гуцульський" під переважаючою силою окупанта відступила з поля бою.

Большевики старалися оточити сотню „Сурма". Тоді третя чота сотні „імені Богуна", яка до цього часу стояла в резерві, прийшла з допомогою, вдарила по ворогові, здержала його та уможливила „Сурмі" безпечно вийти з оточення. Інші дві чоти сотні „імені Богуна" хоробро відбили чотири наступи 280-и большевиків, які наступали від сторони села Прокурава.

Довгих шість годин боронили хоробрі повстанці доступу до Тебе, Космаче. Не жалували вони жертв, трудів, та свого молодечого життя. Треба ж було випровадити в безпечні місця багатьох ранених, що вже довго в Тебе лікувалися. Не можна було їх лишити на поталу ворогам-нелюдам, що раненим легіням звикли кості ламати, що звикли полонених цілими годинами жорстоко мучити та катувати. Треба було і повстанське майно, запаси із села в безпечні місця, в недоступних лісах заховати. Чесно виконали повстанці цей свій обов'язок. Пляново відступив курінь „Гуцульський" на гору Кливу, а відтак і далше в свої нездобуті карпатські ліси.

Заяла тоді Тебе, дорогий Космаче, проклята голота! Але й впало тоді її: 140 вбитих та багато ранених. Спалили тоді негайно

сталінці своїх трупів, щоб не насміхалися люди з їхньої програної. І зброю на окупантові здобули тоді повстанці: 4 кулеметні пістолі (ППШ), 5 крісів, 4 кріси-автомати, 3 кулемети.

Втратили теж і повстанці 14 вбитими та 17 раненими. Чотирнадцять героїв тоді за Українську Державу і за Тебе життя своє буйне, молоде віддали.

Годі було вдержати довго повстанське завзяття, яке вимагало кари ворогам нашої Батьківщини. І дав наказ командир, і вирушили на проклятого ворога три завзяті курені УПА.

Пам'ятаєш! Ще не прохолов Ти від січневого бою, а вже 3 лютого о годині 6:30 ранком почалася нова стрілянина. Це „Гайдамаки“, зі всіх повстанців найкраще Тобі знані, почали двома сотнями бій з ворогом. З-під Кливи сильним кулеметним вогнем обстріляли вони ворога в його квартирах. 30 сталінських катів заплатило тоді своїм життям за знущання над Тобою.

Третя сотня цього ж куреня, „імени Гонти“, звела бій з ворогом, що від причілка Завій провадив свої резерви. Багато тоді втратив ворог вбитими. Тому скривав пильно перед населенням число своїх убитих. Повстанська сотня втратила теж двох убитих та трьох ранених. Слава ж їм, героям!

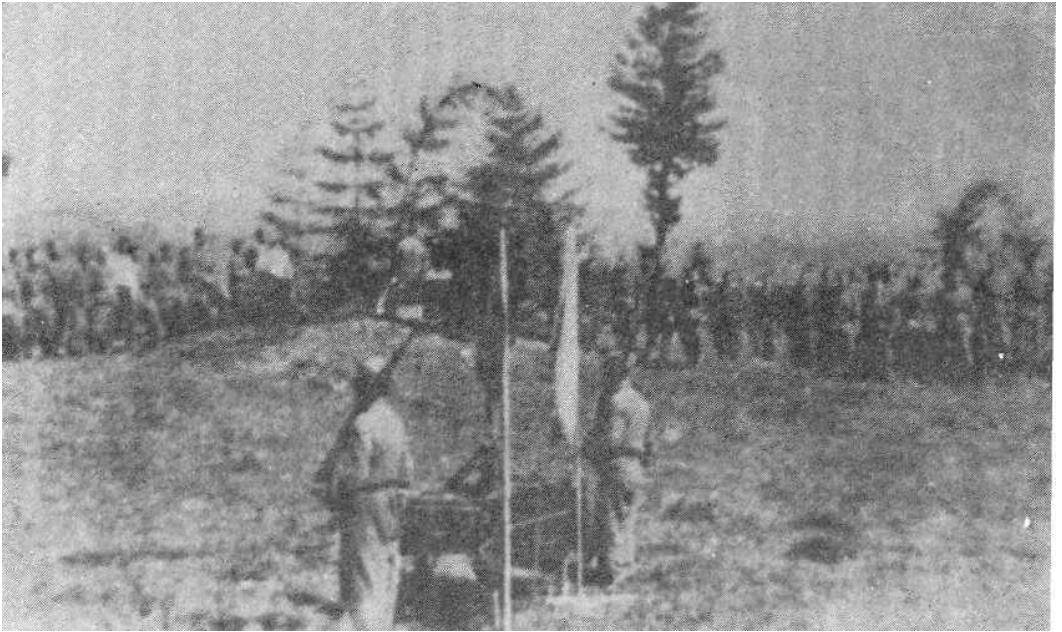
Аж з-під Станіслава прийшов тоді Тобі на допомогу „Підкарпатський“ курінь. Не пощастило тоді йому розплатитися з ворогом в одвертій бою за насилля над Тобою. Стояв курінь на становищах від присілка Рушова почерез Мел, Поділ аж до Долу, але там не було бойової зустрічі.

Зате преславний курінь „Карпатський“ добре окупантським зайдам шкуру скропив. Пам'ятатимуть вони його добре. Бо й недавно перед тим, 20 січня, „Карпатський“ добре їм у Брустурах всипав, так, що дерли вони, аж сніг курився. І в боях за Тебе, Космаче, курінь здобув нові вінки своєї слави.

Недармо ж широко лунає слава про хоробрих легінів із Березових сіл. „Березівська“ сотня (із куреня „Карпатський“) під командуванням сотенного к-ра Юрка зробила тоді на шляху Космач-Яблонів засідку на большевиків, що своїм з допомогою ішли. Розтягнулась сотня на 600 метрів та в середину поміж себе впустила 9 вантажних автомашин, повних сталінських бандитів. Відтак гураганний та цільний вогонь! Пропала тоді з одна сотка червоних, майор їхній та п'ять автомашин. Запізно ворог опам'ятався. Підтягнувши більше своїх автомашин та солдатів, хотів оточити березівців-переможців. Та повстанська сотня добре слідила за рухами ворога й не далася взяти у ворожий перстінь. Знають повстанці

Під час присяги сотні „Імени Богуна” на Гуцульщині 1944.
Присягає сот. „Мар” - приймає присягу сот. „Недобитий”.

Богослуження після присяги сотні „Імени Богуна” на Гуцульщині

партизанське діло. Згнуло тоді трьох березівців. Нехай же їм, герою, земля Твоя, Космаче, пером буде!

Хоробро билася і сотня „Трембіта” в засідці на шляху Космач-Прокурава. Двома групами, від Прокурави й від Брустур наступали на неї червоні людозвірі. В кількогадиннім бою втратила „Трембіта” двох убитими, але зате 38 ворогів згнуло тоді від її куль.

Тільки одній сотні „імени Колодзінського” з куреня „Карпатський”, не пощастило тоді змірятися з ворогом. Дістала вона становище на шляху Космач-Микуличин і ним ворог тоді не їхав.

* * *

Після завзятого, переможного бою скрилися повстанці у Твоїх лісах. Але клекіт їхніх кулеметів Ти до сьогодні чуєш, Космаче. Тужиш, що не можеш стало гостити своїх любимців. Пожди! Славні гуцульські курені, що знову встали неначе із могил, ще прийдуть до Тебе, ще буде велике Свято, ще сонце свободи буде світити нам. Вони не розійдуться, не здадуться, не зложать зброю ніколи, не посоромлять рідної землі, — але принесуть їй волю.

А. В.

ПІСЛЯ ДВАДЦЯТОГО

Показилися хіба сталінські брехливі собаки вже до решти. День-у-день без перерви, безнастанно гавкають і виють, аж вуха болять: двадцятого липня кінець бандерівцям! Двадцятого липня останній день „терпеливості” радянської влади... По двадцятім, — ну, страшно-найстрашніше! Ціла армія, що Європу завоювала, всі літаки і танки та катюші, всі війська з фронту, вся техніка советська оберне всю силу проти решток бандерівців! Всі здаються! Бандерівці йдуть цілими колонами зі зброєю зголошуватись з повинною і просити прощення. Тільки в одній Волинській області, пише „Радянська Україна”, зголосилося протягом місяця 14 тисяч бандерівців разом зі зброєю. Те саме продовжується в Рівенській області та в других областях. — Уряд „Радянської України” видав ще одне звернення. І знову і ще одне. А комісар „внутренних дел” собі — давай такий же наказ! А комісарчуки собі. І знов зароїлось.

Господи Боже, аж голова крутиться. Усі „звертаються“, усі закликають, усі грозять, страшать, брешуть, провокують. — Ще тільки 48 годин до 20 липня залишилось, — розкидають по лісах, селах і полях листівки літаки. Ще тільки 24 години, — кидають знову на другий день. — Ідїть, ідїть, спішіться, ще один день „продовжено“ час зголошення, бо вже йде ціла армія з фронту, — тоді буде запізно. Війна в світі скінчена, ще тільки одні бандерівці воюють. Тепер їх зітремо на порох. Рятуйтеся, поки час, і зголошуйтесь.

Здавалось, що хіба тим скаженим безперервним виттям застрашать, забрешуть, загіпнотизують усіх, як вуж давн самим страхом гіпнотизує свою жертву і вона йде йому прямо в пащу.

Та не на таких попали тим разом московські дурисвіти. Можуть собі дурити і за ніс водити „греків“, „таліянів“, чи французів, що їх не знають, але не нас. Ого, ми не скорі на білі ведмеді! Знаємо вже добре тамтуди дорогу і всі стежки. Тепер хай другі, дурні, пробують цього добра, кому так пахне смачно московська большевицька кваша. А нам буде й того, що вже покушали. Ми добре, що раз взяли за зброю. Не одурять тепер нас! Скажіться, а не зложимо нікому в світі зброї. Ми її здобули своїми руками і більше не пустимо. Ми вже добре знаєм долю безборонного. Буде з нас цього добра.

Так думали і говорили українські повстанці та сміялись з усіх большевицьких погроз. Може де трапився і який дурень-слабодух з-поміж „запільників“ або т. зв. „околотників“, які тільки ховались, щоб до армії — на фронт їх не взяли, але про революційну боротьбу не думали і тепер мов щурі вилазили дурні на свою власну згубу. Тільки й потіхи, тільки зголошених мали большевики. Але тих, яких вони власне найбільше хотіли дістати у свої руки, — українських повстанців-революціонерів, вони не дістали. Даремно стільки шуму робили, даремно чекали на „обдурених“. Та не обдурили.

Так минув і двадцятий, а за ним і тридцятий і то вже не один.

* * *

За Українську Самостійну
Соборну Державу!

З хати до хати, з рук до рук!
Воля народам!
Воля людині!

У К Р А І Н Ц І !

Гітлерівська Німеччина зпата. За знування над українським народом, за знування над народами всієї Європи її отричас збодужена кара. Катюві - по заслугі.

Та з упадком гітлерівської Німеччини війна в Європі і світі далеко не закінчена.

Війна не закінчена по-перше тому, що десятки свободлюбних народів і Європи і цілого світу лишени самостійности, десятки народів Європи отогнуті у найжахливішому сталінському ярмі.

По-друге - тому, що між імперіалістичними державами, сьогоднішніми т.зв. "союзниками" існують глибокі, непримарні суперечності на тлі прагнення кожної з тих "великодержав" до неподільного панування над світом. Між сьогоднішніми т.зв. "союзниками" назріває нова війна. Вона може вибухнути в найближчих місяцях. Про це говорить в радіо, про це лише преса, про це говорить політика большевиків внутрі ССР. Все те, що говорить сталінські агенти про "мирний період розвитку", про "перемогу" - брехня!

Нова війна між ССР з однієї і Англією з другої сторони - це нова можливість для українського народу відновити свою найсвятішу ідею - побудувати Українську Самостійну Державу.

Українці! Про що кожний з нас, кожний селянин, робітник, інтелігент, чоловік і жінка, молодий і отарий - мусять сьогодні пам'ятати?

Пам'ятати, глибоко пам'ятати, не забувати ні на хвилину кожний з нас мусить про одне: в цей важливий час ми за всяку ціну мусимо видержати в нашій визвольній боротьбі! Від нас сьогодні, від /обернут./

Перша сторінка летючки з червня 1945, виданої командою Групи „Говерля“ у відповідь на звернення уряду УРСР (з травня 1945) до УПА скласти зброю до 20 липня 1945.

нашої боротьби, від нашої впертості і завзяття до кінця - залежить
вша доля в майбутньому. Або не здежимо зброї до кінця і в одушний
мент збудуємо свою боротьбою свою державу, або скоримось окупак-
гові і про нашу долю рішатиме знову хтось другий.

Чи можемо ми вагатися, вибирати?

Не можемо, не сміємо! Ні кроку назад! Відважно вперед! Видер-
жити! Видержати в боротьбі! Бити окупантів так, як били їх дотепер!
Бити зброєю, бити саботажем! Бити на селі, в лісі, в місті, бити в
сільському господарстві, промисловості, установах!

Сором слабодухам! Сором усім, хто вірить брехливим "Зверненням"
оталінських лакеїв! Сором усім, хто лжеться "Наказу" ката Ясно-
го! "Звернення" і "Наказ" - підступ окупантів, щоб зломити нашу волю
до боротьби, посіяти зневіру серед нас, злякати нас! Дати відсіч
хитрим вилазкам імперіяліста Сталіна! Геть із слабодухами з нашої
сід і міог! Геть панікерів з-поміж нас!

Покажіть, що ми зміємо боротися так, як повинен боротися вели-
кий і зрілий народ!

Майбуття перед нами! Воно належати буде до нас! Ми його здобу-
демо! Ми переможемо! Переможе ідея Української Самостійної Соборної
Держави! Вперед, до остаточну Перемогу!

Хай живе виважливо-революційна боротьба українського народу!

Хай живе Українська Повстанська Армія!

Хай живуть впертість і завзяття українського народу в бороть-
бі до кінця!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Смерть оталінським окупантам та їх внолужникам!

Червень, 1945 р.

КОМАНДА
УПА-ЗАХ "ГОВЕРЛЯ".

Зворотна (друга) сторінка летючки з червня 1945, виданої командою Групи „Говерля“.

Минув двадцятий і на Гуцульщині. Тихо тут зі „зголошенням”. Ще тихіше, ніж де інде. Бо ж тут довкруги гори — царство непокірних.

Але не сплять сталінські хроби з пропаганди. У них же ж „т'юхніка”, у них кіно. Нема зголошених з повинною, та вони їх в кіно показують.

27 липня районне містечко Яблонів має атракцію. В кіно йде фільм про добровільну здачу бандерівців з „повинною”... Бундючно чуються і гордо глядять по залі енкаведисти. Майже переможцями чуються. Бо на екрані вже кінець „бандьорі”. Виходить його військо з лісів та лугів і спішить з поклоном советській власті. Горді й щасливі сьогодні сталінські партійці, як ще ніколи. Нарешті мине найбільша небезпека советського союзу. Нарешті скрутять голову тим небезпечним сівачам революції. Ох, яка геніяльна політика нашої партії — хваляться між собою. Жодною зброєю не звоювали ми їх, а давай, взялись за хитрість, за пропаганду, і пішло. Глядіть ось, громадяни, пильно на екран. Нескінченим рядом ідуть „бандьори”, складають зброю і кленуть та присягають знищити своїх командирів.

А „громадяни”, — жителі містечка, глядять на екран, а в душі іншу думку гадають. Чи ж би насправду так жалко усе мало скінчитись? Ні, не може бути. Ті, що вчора так славно боролись, сьогодні наплювали б самі на себе? Ті, що досі ніде нікому голови не схилили, що всі окупації видержали з піднесеним прапором Самостійної, Соборної, Вільної, мали б тепер впасти, мали б зрадити... Серце мало не розірветься, — ні, ні, вірити не хоче! Та ж тут довкруги кожний ліс, кожне дерево шумить таємничо безконечні золоті легенди про тих лицарів-героїв, що встали наче з казки на оборону і визволення народу та сповняють раз-у-раз чудаділа, неперевершені подвиги, яким рівних не було й немає в світі.

Де ж ти, козацька славо? Де ж ви, хлопці повстанці? Де ж ви, невгнуті революціонери!?

А на екрані, на срібному полотні, йдуть чорні тіні, з похиленими головами... й росте гора зброї...

Здається серце розірветься з жалю, і сорому, і болю... Невжеж...?

А ворог-гад повзе, і шепче, і сичить — ось гляньте тільки на екран, тут вам факти... та втім...

Трррах!... Таррррах!...Таррррррах! — грають грізно серії кулеметів. Не у фільмі, а справжні. Десь близько, от тут, у містечку.

Трах! — гахнула і стрясла всіма шибами граната.

Зникла одразу вся маска недавнього тріумфу чекістів. Паніка, переполох, втікають, — бандьори у місті! Пропало кіно!

Це сотня УПА під командуванням друга Мороза прийшла в гості у райцентр, щоб продемонструвати свого двадцятого. Підійшли під муровані будівлі НКГБ і сипнули по тім лігві кривавого гада з кулеметів і гранат. Ось маєте, гади і брехуни, нашу відповідь, нашого правдивого двадцятого!

* * *

А тепер ще на Жаб'є, в поклін Верховині! Тут цілу осінь і зиму, аж до весни 1945 року наша повстанська гуцульська республіка була. Жоден сталінський щур не смів навіть показатися. Але тепер не те... Повстанські курені пішли з весною ген далеко у рейди. Одні на Срібну Закарпатську. Другі на Буковину. Треті ген під Київ, де святий Дніпро. Треба ж нам всюди бути, треба нести вогонь нашої революції широко й далеко.

А тут тим часом, вже й у нашу, нескорену досі Гуцульщину повно червоних щурів налізло. І Жаб'є, і Бистрець, і Краснолію, і Голови обсіли та мало не зайдять.

Давай налоги і продналоги! Давай поставки! Давай позики за позикою! Давай добавки, давай молоко, давай худобу, давай і давай. А то до того й самі беруть, грабують і крадуть. Та й того мало. Давай їм ще своїх синів і дочок, давай, видавай, зраджуй свою рідну кров. Обігнатися не можна від тої напасти. Згадують гуцули минулу зиму, коли тут була повстансько-козацька воля, і тільки з того зітхають, — одні показують при цьому, а другі затискають п'ястуки. Нема десь довго наших синів-легінів... Пішли кудись великою силою і щось довго забарились соколи наші.

А може?... Бо й тут товчуть у червоній ступі про двадцятого... Не дай, Господи, ще й сорому такого на нашу славу Гуцульщину...

Тим часом горами і долинами, яругами і потоками, верхом і лісом, в зеленім покривалі лісів підходять якісь постаті. 9 серпня раненько над долинами Чорного Черемоша зацокотіли знову кулемети.

— Йой, наші, Бігме наші, — летіло з хати до хати по широко розкиненому прекрасному чудовому Жаб'ю.

Кулі свищуть довкруги, але дівчата, а за ними діти таки не видержали. Де там, вони вже на дворі, бігають, заглядають, тішаться аж плачуть. — Прийшли таки наші хлопці, вернулись. А

статечні газди тільки приглядаються, як втікають у паніці червоні щурі, і підсміхуються. Чекайте, ось дістанете свою позику!

А там на горбах цокотять кулемети і стукочуть. Так само міцно молоді, стрілецькі серця. Вони пильно дивляться, щоб добре ціляти, щоб не сікти по селянських хатах, по дітворі, ну й по дівчатах. Бо вони знають, що ті заглядають нишком з кожного вікна і з-за кожного вугла.

Добре б'ють наші славні хлопці. Онде на вулицях вже валяються скрізь трупи сталінських посіпак. А „самий головний” кат — майор НКГБ так втікав стрімголов до пивниці-бункру, що з перестрашу гепнув головою до муру так здорово, що по трьох днях помер.

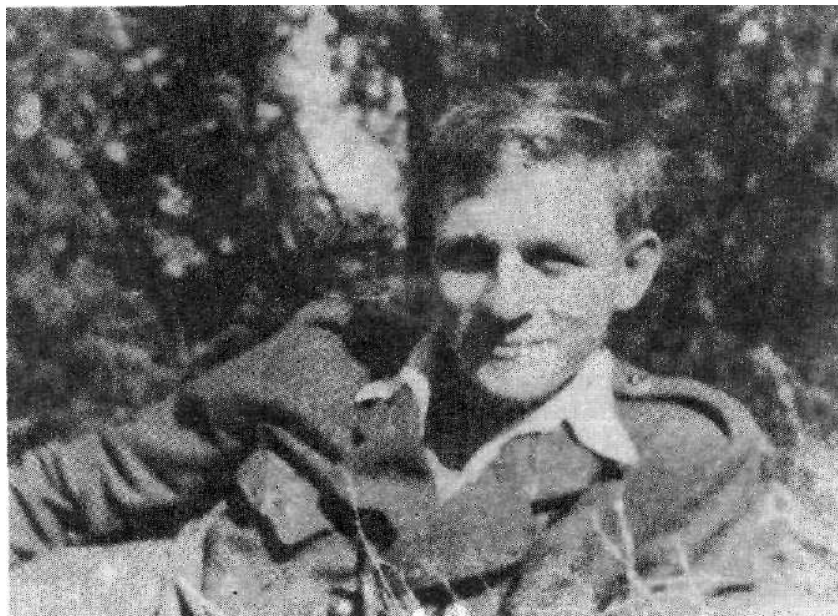
Тим часом з-поза верхів чути також густу, щораз густішу стрілянину. Це підвідділи сотні „Мороза” ліквідують ворожі станиці в Головах, Бистреці і Красноїлі. Одразу очистили від червоних щурів і гадів одного дня кілька сіл.

Радіє ціла Верховина. Живуть наші діти! Живе наша слава! Славні легіні!

Радіє і ціла Україна.

Бо таки не здались, не зголосились, не покорились. Брехали червоні гади про двадцятого!

Ось далі грають всюди кулемети. Вони співають про волю. Вона живе! Вона прийде!

Степан Голяш-„Мар”. Провідник Юнацтва ОУН Львівської області в 1943-1944 рр. Організатор юнацької сотні УПА на Дрогобиччині літом 1944. Опісля сотенний політвиховник сотні „Сурма” в 1944-1945 рр. та надрайоновий провідник теренової сітки ОУН Лемківщини в 1945-1947 рр. Знімка із літа 1946.

ПОВСТАНСЬКЕ РІЗДВО

6 січня 1945 року. Святвечір. Стрільці сотні „Сурма” веселі та піднесені на душі. Всі радіють, що діждали того традиційного в українським народі свята, та що засядуть до спільної вечері. Радувались хлопці й тим, що від Організації дістали святочний приділ харчів, а що найважливіше білого хліба та муки, що в горах є небуденним явищем. Кожний невпинно працює коло себе та коло свого одягу, відчищує його та зашиває і латає.

Приходить ожидаана хвилина. Поважно, рій за роєм, входять стрільці до шкільної залі. Читають написані зеленню на стінах слова „Христос Раждається” — „Славіте” та засідають до спільного стола на означених місцях. Стихає гамір. Встає сот. „Бурий” і в короткій промові складає всім стрільцям святочні побажання та дальших успіхів у боротьбі проти наїзника. Згадує про Січових Стрільців, які також колись святкували Святвечір в окопах чи подібних обставинах.

Члени жіночої сітки приносять приготовлену ними скромну вечерю, яка скоро „зникає”. По кожній страві всі колядують, а відгомін різдвяних пісень розходитьсь геть по цілому селі та поблизькому лісі. В міжчасі говорить найстарший в сотні 48-літній лікар „Бульба”, який як батько наказує стрільцям кріпитись духом, Не падати в зневіру та твердим кроком іти вперед — до перемоги. Знову колядують. Час до часу скаже хтось якийсь дотеп та заспіває веселу стрілецьку пісню. Заля наповнюється гучним сміхом.

На кінець промовляє політвиховник „Мар”. Вказує стрільцям на важкі часи, та на знуцання московського наїзника над українським народом. Закликає стрільців до витривалости у боротьбі, передає святочні бажання від проводу ОУН та бажає діждати всім кращої долі.

Пізнім вечером розійшлися всі до своїх приміщень, довго згадуючи перебутий Святвечір.

Різдво 1945 року. Година 6:30 рано — алярм. Стійкові повідомили, що большевики наступають на наше село з трьох сторін. З недалекої церкви долітають звуки співаної служби Божої, а з противної сторони заграли ворожі кулемети, які своїм раннім відгомоном повідомили всі доколільні села, що большевицька навала не дає спокійно святкувати мирному населенню та стрільцтву УПА. Відступаємо в поблизький ліс. Дорогу вже відтяли большевицькі кулемети, які заняли становище на противній горі та з віддалі 200 метрів стріляють до нас. Частина відділу звертає свій вогонь до большевиків; решта відступає дальше вгору.

Опісля зміна обстрілює з ліса ворожу частину і цим самим помагає своїм друзям пройти відкритий терен. По півгодинній перестрільці частина сотні (60 стрільців) опинилась у лісі. При тому ми втратили вбитих чотового „Квітку”, ройового „Коника”, а двох стрільців і чотовий „Олійник” стали раненими. Решта сотні (20 стрільців і штаб 6 осіб) не могли вже злучитися зі сотнею і відступили в противну сторону.

Нас 60-х спиналися на шпиль гори. В лісі свіжий сніг, на якому лишаємо сліди нашого маршу. Сама гора невисока, але тоді виглядала кожному стрімкою та повною перешкод. По годині вилазимо на верх гори Столець Великий. Ще не встигли всі відітхнути, як стійковий доніс, що з другої гори Оровий йдуть на нас большевики в силі около 100 осіб.

Стрільці приготовані до оборони. Вершок гори обставлено стрільцями, які почали приготовляти собі на скору руку становища. Землю почали роздрапувати штиками й патиками. По кількох хвилинах приготувань долучила до нас самооборона в числі 7 людей, яка повідомила, що на нас із іншого боку йдуть енкаведисти в числі приблизно 70 осіб. Оббігаю ще раз по нашій оборонній лінії і наказую не уступати з місця та цільним вогнем якнайбільше разити ворога.

Ждемо ще півгодини. Прибігають стійкові й повідомляють, що ворог розстрільною підсувається прямо на нас з двох сторін. Коротка нетерпелива мовчанка. Кожний як найбільше причаївся до замерзлої землі, яку тоді дуже полюбив. Зір спрямований до ворога, й жде. Чути говорення та подавання наказів большевицьких старшин. До вух долітає вже тріскіт ламаних ногами галузок, а з-поміж ялиць та смерек виринають постаті большевиків.

Віддаль 50 метрів. Паде стріл з автомата в сторону ворога. А на його гук почав шуміти скорострільним вогнем цілий ліс. До того гучне „Слава”! заломило ряди большевиків і вони подались узад. По противній стороні чути вже зойк ранених та подавання по зв'язку відомостей про вбитих сталінських бойців. Але це не відстрашувало ворога. Він знов почав підсуватися до нас та сипати вогнем з „папашок” та кулеметів. Наші знову відповіли тим самим. По кількох хвилинах лінії дуже зблизилися. Кожний наказ ворога було дуже добре чути. Большевики залягли за дерева і почали останніми словами ляяти „бандеровцев”. У відповідь посипались з нашої сторони прокльони на адресу НКВД та Сталіна. Частинно втихли й стріли, а почалась боротьба язиками.

Знову гучне „ур-ра”, „вперьод”, „за родіну”, „за Сталіна” рушило ворога, який зробив стрибок у нашу сторону. Тепер змішався крик з крісовим та скорострільним вогнем, так що тяжко подати наказ від

стрільця до стрільця. В тому шумі паде вбитим кулеметник. Муніципійний підлазить на його місце й стає раненим серією ворожого кулемета. Тепер віддаль до ворога виносить 20 метрів і менше. В рух пішов крісовий гранатомет, який почав бити по задках ворога. Енкаведисти почали вживати ручних гранат. Ми відповіли тим самим. Знову голосне „Слава!“, та накази „третя й четверта сотня вперед!“ посилили наш вогонь і зрушили стрільців з місця. При тому падає чотовий санітар „Олекса“, а раненими стають три стрільці. Большевики під нашим сильним обстрілом подались до-заду, викрикуючи „урр-ра!“, „вперед!“ та залишаючи вбитих. Їхні високі голоси (дитячі) почали чимраз слабнути і вкінці втихли. Стріли перервано. В нашому напрямі пустили вони кілька червоних ракет та подались за підмогою.

Ми скористали з цього й відступили в противну сторону, забираючи своїх ранених. В бою держався дуже прикладно чотовий командир „Олійник“, який мимо поранення лежав біля стрільців і своєю твердою поставою та наказами морально впливав на них.

Втрати ворога около 60 вбитих та ранених. До пізнього вечора лазили ми ще лісами, несучи ранених, щоб вийти поза села, обложіні большевиками, які виправились на нас в силі около 600 осіб.

Хор. Михайло Зеленчук-, Деркач". До УПА вступив у червні 1944. Виконував обов'язки ройового (1945), чотового (1946), та бунчужного в курені „Бескид”, ТВ 22. Від 1947 до 1949 рр. командував чотою особливого призначення, а опісля у Збройному Підпіллі. В 1952 р. одержав ступінь хорунжого та був відзначений „Медалею за боротьбу в особливо тяжких обставинах”. В 1955 р., затрошений провокаторами, потрапив живим у руки НКГБ, був засуджений на розстріл (вирок замінено на 25 років), та вийшов „на волю” в 1971 р. Від 1990 р. очолює Братство УПА Карпатського Краю, а 1991 р. вибраний головою Всеукраїнського Братства УПА.

Зліва: Сотник „Клим”-„Єфрем” (правдиве ім'я та прізвище покищо невідоме). Начальник політвиховного відділу в Штабі Групи „Говерля”; Лицар Бронзового Хреста Бойової Заслуги (1946) та Срібного Хреста Заслуги (1948). Правдоподібно загинув 1951 р,

Зправа: Василь Савчак-„Сталь”. Окружний провідник Буковини від 1945 р. Лицар Бронзового Хреста Заслуги (1945) та Срібного Хреста Заслуги (1948). Правдоподібно загинув 1951 р.

**Воля народам!
Воля людині!**

**За Українську Самостійну
Соборну Державу!**

БУКОВИНА В БОРОТЬБІ

У БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ ВПАЛИ:

Сл. п. **Кіндзірський Мирослав („Боєвір”, „Степан”)** — полум'яний піонер революційного руху на Буковині, б. член Обласного Проводу Одещини, Окружний Провідник Чернівеччини, блискучий пропагандист революційних ідей і незламний керівник молодого революційного підпілля, сміливий борець — пробоевик, який завжди для свого оточення правив за приклад неперевершеної ідейності, улюбленець повстанців і населення Зеленої Буковини — загинув у нерівному бою з окупантськими ватагами 29. XII. 1944 р. в с. Васловінці, Садгірського району.

Сл. п. **Демчук Олександр („Петренко”, „Назар”)** — б. член Окружного Проводу Чортківщини, Окружний Організаційний Референт Проводу Буковини, талановитий і досвідчений організатор, який всі свої сили й енергію віддав справі зміцнення революційного руху в Буковині — загинув на бойовому пості від ворожої кулі 13. XI. 1945 р. в с. Товтри Заставнянського району.

Сл. п. **„Олег”** — бувший Повітовий Провідник юнацтва Заліщищини, Окружний Пропагандист Буковини — невтомний організатор Буковинського підпілля, непохитний борець зразкової революційної моралі і непересічної енергії — загинув від ворожої кулі 11. VII. 1945 р. у с. Кабіно Вашковецького району.

Слава Героям Української Національно-визвольної Революції!

ВИЗВОЛЬНО-РЕВОЛЮЦІЙНА БОРТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ні, немає більш відсталого краю, є лише революційна Буковина, яка крицевими кроками героїських подвигів рама-у-рама з усіма українськими землями неухильно прямує до національно-визвольної революції. Вона залишила далеко позаду всі поняття, що склались про неї на протязі останніх десятиріч у часі під'яреного животіння у румунській неволі. Так, це вже не затишна закутина окупантської займанщини, а арена жорстокої боротьби, на якій безперервно три роки нескорені гладіятори із зброєю в руках у цілком зімкнутих повстанських лавах дружньо з цілим буковинським суспільством стоять на смерть проти кровожерливого хижака московсько-більшовицького імперіалізму, відстоюючи право українського народу на самостійне державне життя, і водночас захищаючи честь і добре ім'я своєї вужчої батьківщини.

Так уже, мабуть, судила Буковині її історична доля, що час найлютішої боротьби з московсько-більшовицьким варваром став для неї вирішальною вогневою пробою, з якої вона безсумнівно вийшла переможно. У кривавих битвах з енкаведівськими ордами, у щоденних сутичках і зударах з партійними поневолювачами і здичавілими визискувачами бурхливо виросла і зміцніла національна свідомість буковинської громадськості, стужавіла суспільна мораль і глибоко запала в душу народу освячена кров'ю борців ідея УССД та стала його прапором і полум'ям „Вірую" в нерівному змагу. Це дійсно період тріумфального походу духу нації у Буковині, це справжній довгоожданий буковинський ренесанс. Нещодавно тільки мрія про духово-моральне і національно-політичне відродження краю сьогодні стала повнокровним життям, стала довершеним фактом, якого ніхто не в силі заперечити. Сміливо можна твердити, що ані одна крапля пролитої по-геройськи лицарями революції крові не пропала марно. З них здвигнено у народній негліній душі віковичний пам'ятник невмирущому вогнекрилому героїзмові найкращих синів Зеленої Буковини, який владно мобілізує народ до боротьби, який іще довго у далеких віках прийдешнього зміцнюватиме народну віру у власні сили і кликатиме до боротьби за світле майбутнє Нації. Це не дешева патетика, а безперечна мова dokonаних фактів.

Рейди УПА по Чернівецькій області

Від 10-го листопада до 20-го грудня 1944 р. буковинський відділ УПА під командуванням поручника „Перебийноса” влаштував пропагандивний рейд по гірській і прикарпатській частині Буковини. Відділ прорейдував Вижницьким, Вашковецьким, Черновецьким і Сторожинецьким районами. Повстанці розповсюдили між населенням революційні листівки, а саме: „Універсал УГВР”, „Платформа УГВР”, а також масово розкинули листівки місцевого видання „Українці Буковини”.

Населення із захопленням вітало і гостинно приймало своє рідне повстанське військо.

27-29-го листопада 1944 р. відділ УПА „Сірі Вовки” під командуванням „Бистрого” перевів пропагандивний рейд на придністрянських селах Буковини. Між населенням роздано революційні листівки і зведено два бої в селі Онут і Тепорівському лісі. В другому бою загинув начальник Черновецького обласного НКВД Морозов.

22-27 грудня 1944 р. відділ УПА під командуванням поручника „Лісового” влаштував рейд по причеремоських селах Вашковецького і Вижницького районів. Під час рейду, який відбувся днями, розгромлено „істребітельні” банди в селах Банилів і Бережниця. З населенням, яке радо вітало повстанців, проведено низку мітингів.

Від 23-го грудня до 3-го січня 1945 р. буковинський спецвідділ „Авангард” під керівництвом „Павленка” влаштував успішний пропагандивний рейд по північній частині Бесарабії, пройшовши села: Ракетна, Рингая, Должок, Форостина, Білівці Новоселецького району; Долиняни, Пашківці Хотинського району; Толборяни, Михайлівка, Лівинці Келменецького району; і Козиряни Сокирянського району.

Між населенням роздано революційні листівки „Універсал УГВР” та „За що бореться УПА”. Окрім цього в селах Пашківці і Білівці в багатьох млинах проведено із селянами з дооколишніх сел роз’яснювальні гутірки про революційно-визвольний рух. Населення виявляло велике зацікавлення нашою боротьбою. Слід відмітити, що в селі Форостна румунське населення віднеслось до повстанців з надзвичайною прихильністю й особливою пошаною. В довгих розмовах повстанці з’ясували румунським селянам, хто вони і за що борються. Під час рейду спецвідділ мав кілька сутичок

з енкаведівськими та „істребітельними" бандами. Доручене завдання виконано з повним успіхом.

Від 20-го жовтня до 10-го листопада 1945 р. відділ УПА „Сурма" під командуванням „Білого" влаштував боево-пропагандивний рейд по прикарпатських і гірських селах, пройшовши понад 300 км. селами: Вилавче, Станівці Горішні, Спаска Глинниця, Старі Драчинці, Кабіно (Вашковецького району), Стрілецький Кут, Спаска-Михальче (Черновецького району), Бобівці, Давиди, Слобода Комарівська, Данилів Волоський (Сторожецького району), Іспас, Мігова, Мега, Мариничі, Ростоки (Вижницького району).

22-го жовтня 1945 р. в с. Іспас (Вижницького району) ще завидна, в надвечірніх годинах, чота УПА під командуванням „Буйтура" ввійшла розстрільною з узлісся в село. Повстанці розділили революційні кличі та розкинули листівки „До населення Буковини" і застрілили одного вислужника — „істребітеля". Після закінчення роботи чота з революційними піснями перемашерувала селом. Водночас чота „Буревія" в прилісному селі Вилавче розгромила „істребітельну" банду. Вбито 8 „істребітелів", а одного важко поранено. У селі розліплено наші кличі та листівки і проведено мітінг. Здобуто: 1 кулемет, 3 автоматичні самозарядки і 13 крісів. Вже високо піднявся по зоряному осінньому небі гарячезовтий місяць, коли над селом пролунали лункі звуки революційних пісень — це повстанці, бездоганно упоравшись з дорученими завданнями, спішили на призначене місце збірки.

26-го жовтня 1945 р. в с. Спаска (Черновецького району) в пополудневих годинах, чота „Буйтура" спалила приміщення сільради і 2-ох господарств енкаведівських наймитів — „істребітелів". Розліплено революційні кличі та листівки. Населення з великим одушевленням вітало повстанський відділ. Ввечері цей же самий відділ подався до с. Бобівці (Сторожинецького району), де спалено приміщення сільради і радгосп. Зліквідовано секретаря сільради, який гнобив безсердечно селян, і одного енкаведівського розвідника. В селі розліплено кличі і листівки.

Рівночасно друга чота УПА під командуванням „Буревія" зробила наскок на „істребітельну" банду у Скабині, яка була скріплена 30-ма енкаведівськими головорізами. Після короткого, однак рясного обстрілу банди, енкаведівські бандити і вислужники панічно розбіглись. Убито 7 опричників і одного „істребітеля" важко поранено. Спалено приміщення істребітелів і сільради. Геть то поза північ криваві заграви бурхливих пожеж заливали спадисті гірки, села та заволочене молочними хмаринками крайнебо. Вони гнівно

пригадували всім окупантським займам і підлим вислужникам, що населення Буковини — це вірні захисники, які завжди готові стати в своїй обороні.

27-го жовтня 1945 р. в с. Давиди (Сторожинецького району) зловлено 2-ох „істребітелів" вислужників і знаного погромника, участкового НКВД. В селі проведено мітинг, на якому було багатько селян з дооколишніх сіл, що прибули сюди на празник. Здобуто 2 кріси, автоматичну самозарядку і пістолет.

28-го жовтня 1945 р. в с. Банилів Волоський (Сторожинецького району) повстанська стежа взяла в полон 2-ох старших сержантів ЧА. Після цілонічної гутірки про революційно-визвольний рух їм дозволено відійти. Починаючи від села Давиди аж до села Мігова, відділ УПА знаходився в пригранічній полосі і посувався вздовж кордону. Його неожидана поява в цьому терені викликала тривогу серед банд пограничників.

31-го жовтня 1945 р. в с. Мігова (Вижницького району) відділ зробив напад на станицю „істребітельної" банди. Наступові передував сильний кулеметний обстріл з безпосередньої віддалі. Убито 5-ох „істребітелів"-вислужників і здобуто 1 автомат, 2 автоматичні самозарядки і 3 кружки з набоями до РПД. Спалено сільраду і забрано продукти з кооперативи, які зараз же роздано між населення.

5-го листопада 1945 р. на глибокогірському переході Енчолова відділ найшов на засідку, яку зробила банда пограничників. У перестрілці по нашій стороні було 2-ох важко пораниених, з них одного більшовики ввіймали.

8-го листопада 1948 р. в с. Мариничі (Вижницького району) зроблено напад на станицю „істребітельної" банди, яка хоч була в поготівлі — протиставитись не змогла. Убито 2-ох „істребітелів", а 4-ох взято в полон. Здобуто 1 автомат, 2 автоматичні самозарядки і 9 крісів. Під час обстрілу запалено сільраду.

Рейдуючий відділ був безпереривно переслідований енкаведівськими бандами, які кількакратно намагались перетяти йому шляхи рейдування, нпр. — на відтинку Вижниця — Берегомет. На всіх переходах у вижницькі гори бльокада тривала від 23-го жовтня до 5-го листопада 1945 р. На відтинку Драчинці — Кабино нічю з 26-го на 27 жовтня енкаведівські горестратеги зосередили значні сили збройних банд. Майже цілу ніч автомашини з напрямів Черновець, Сторожинця і Вашковець підвозили енкаведистів. Цієї ночі була зроблена засідка на відтинку 3 км. вздовж шосейної дороги, яка відмежовує станівський ліс від карапчівського, і один з підрозділів рейдуючого відділу переходив поміж енкаведівських погромників,

які сиділи на засідці, та вони його пропустили, насмілившись обстріляти лише заднє забезпечення.

Рейдуючий відділ своїми несподіваними і бравурними бойовими акціями викликав серед окупантських посіпак та вислужників переполох та замішання, про що досить промовисто говорять наступні факти:

2-го жовтня 1945 р. в с. Жадова Стара (Сторожинецького району) шофер, який приїхав з енкаведівськими бандами, під час їхньої відсутности пошкодив гранатою машини, щоб дальше не їхати.

27-го жовтня 1945 р. в с. Слобода Комарівська пострілялись між собою енкаведівські опричники, які з переляку взаємно вважали себе за повстанців. Був вбитий сержант НКВД і голова сільради. Того ж дня мав місце випадок у сусідньому селі Бросківці, де енкаведівські погромники застрілили свого вислужника — голову сільради, який втікав перед ними, думаючи, що це повстанці.

Червоноармійська артилерійська частина, що квартирувала в Станівцях Долішніх, всі підступи до села укріпила легкою артилерією і тяжкими кулеметами. Довкола міста Вашківці енкаведівські посіпаки постійно держали численні застави в заздалегідь приготовлених бункрах.

У селах — Стрілецький Кут, Михальче-Спаска і Данилів над Черемошем, перелякані місцеві „істребітелі" склали зброю і рішуче відмовились продовжувати свою підлу роботу.

Успішний рейд „Сурми" скріпив серед населення віру в сили революційно-визвольного руху. На другому році сталінської окупації відділ УПА своїм блискучим рейдом зайвий раз довів енкаведівським бандам і їхнім верховодам, що вони безсильні супроти військово-партизанського мистецтва УПА.

З дій і боїв УПА та боївок

27-го квітня 1944 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанці застрілили 4-ох енкаведівських розвідників. Здобуто автомат і 3 кріси.

30 квітня 1944 р. в с. Каранчів (Вашковецького району) підрозділ УПА знищив 7-ох „істребітелів".

10 травня 1944 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанці застрілили 2-ох сталінських посіпак, які грабили населення.

30-го травня 1944 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанці застрілили лейтенанта погранвійськ і одного розвідника.

12-го червня 1944 р. на присілку Семанова села Яблониця (Путилівського району) відділ УПА під командуванням „Криги” звів 5-ти годинний бій з енкаведівською бандою. Енкаведистів прогнано. Здобуто 4 коні і один кіс.

5-го липня 1944 р. в с. Вилавче (Вашковецького району) банда енкаведистів ограбила місцевих селян, забравши в них худобу, одяг і інші домашні речі. Селяни повідомили про це повстанців, що кватирували в сумежному лісі. Підрозділ УПА прибув селянам на допомогу. Повстанці сміливим наскоком напали на банду грабіжників. В короткому бою вбили 10 грабіжників, а лише двом вдалось втекти. Після бою спалено приміщення сільради і зліквідовано декілька активних сексотів (поляків).

5-го липня 1944 р. в добринівському лісі (Заставнянського району) „заградительний отряд” в числі 150 солдатів робив облаву, під час якої набрів на боївку „Чорноти”. У перестрілці по стороні ворога був один вбитий.

5-го липня 1944 р. на хуторі Майдан Лукавецький (Вижницького району) на прилісному шляху боївка СБ під керівництвом „Чумака” зробила засідку. Із засідки вбито 6-ох сталінських погромників, що проводили труси на вищезгаданому хуторі. Здобуто 1 автомат ППШ і 5 кісів.

10-го липня 1944 р. в с. Вилавче (Вашковецького району) боївка СБ під командою „Галагана” зловила лейтенанта і 4-ох солдатів з „заградительного” батальйону, що прибув у прифронтову полосу для проведення облав на прикарпатські лісові масиви.

5-го вересня 1944 р. в с. Драчиниці (Вашковецького району) у нічних годинах боївка під керівництвом „Юрася” зробила наскок на станицю „істребітелів”. Вбито 2-ох „істребітелів” і одного енкаведиста.

15-го вересня 1944 р. в с. Зеленів (Вашковецького району) боївка під командою „Сагайдачного” розстріляла енкаведиста і одного „істребітеля”. Здобуто кіса.

15-го жовтня 1944 р. на глибокогірському присілку Сколена села Розтоки (Вижницького району) відділ УПА звів 5-ти годинний успішний бій з бандою енкаведівських опричників. Банду прогнано. По стороні ворога був убитий лейтенант НКВД і 5 опричників, по нашій стороні один ранений.

27-го жовтня 1944 р. на хуторі Майдан-Більсик (Вижницького району) чота УПА спалила радгосп і роздала між населенням 60 цнт.

радгоспного збіжжя.

У місяці жовтні 1944 р. в с. Дехтижець (Путилівського району) підрозділ УПА на шосе Селятин — Вижниця влаштував засідку, з якої розбито легкову машину. В ній застрілено майора обласного НКГБ, майора обласного НКВД і лікаря — капітана погранвідділу. Крім цього взято в полон лікарку старшого лейтенанта, яку під час втечі застрілено. В цьому ж часі з напрямку Селятина надїхала підводою банда енкаведистів, по якій підрозділ відразу відкрив вогонь. Застрілено старшого лейтенанта РО НКВД.

Наприкінці жовтня 1944 р. в с. Тораки (Путилівського району) чота УПА під командуванням „Боярина” зробила наскок на енкаведівську банду, що їхала по шосе в напрямі Селятина. Енкаведисти, заскочені несподіваним нападом, розбіглися. Убито 4-ох опричників і здобуто 2 підводи.

3-го листопада 1944 р. в с. Онут (Заставнянського району) спецбоївка зліквідувала голову сільради, який брав активну участь у боротьбі проти повстанського руху.

4-го листопада 1944 р. в с. Кальнівці (Вашковецького району) боївка СБ спалила будівлі і скирти радгоспу та приміщення сільради. Цього ж самого дня спалено сільраду у сусідньому селі Барбівці і зліквідовано секретаря сільради, активного співпрацівника НКВД, від якого забрали кріс.

6-го листопада 1944 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) боївка СБ спалила в сільradі всі документи і забрала один кріс.

10-го листопада 1944 р. в с. Васловівці (Садгирського району) окружна боївка під керівництвом „Скригуна” роззброїла 7-ох червоноармійців, яких відразу звільнила. Здобуто 7 крісів.

11-го листопада 1944 р. в с. Василів (Заставнянського району) в надвечірних годинах боївка СБ під керівництвом „Юрася” зробила наскок на сільраду. Під час короткої перестрілки застрілено старшого лейтенанта РО НКВД і секретаря сільради. Здобуто автомат ППШ, кріс і 2 пістолети ТТ.

14-го листопада 1944 р. в с. Волока (Вашковецького району) боївка СКВ, переходячи селом, зустріла банду енкаведистів. Зчинилась перестрілка, під час якої вбито двох енкаведівських посіпак.

14-го листопада 1944 р. в с. Борівці (Кіцманського району) в полудневих годинах боївка СКВ зробила наскок на приміщення сільради, де застрілено одного „істребітеля”. В сільradі забрано: 2 автомати ППШ, 7 крісів і 7 гранат.

16-го листопада 1944 р. в с. Шубранець (Садгирського району) боївка під керівництвом „Юрася” спалила радгосп та сільраду.

Застрілено одного „істребітеля" і зліквідовано сексота. Здобуто 3 кріси.

19-го листопада 1944 р. в с. Ширівці Горішні (Садгірського району) окружна боївка застрілила старшого лейтенанта НКВД Сомова, зненавидженого населенням вербовщика дівчат на Донбас, та голову сільради, який тероризував місцеве населення. Здобуто 2 кріси та спалено сільраду.

В перших днях листопада 1944 р. в с. Сергії (Путилівського району) чота УПА під командуванням „Боярина" розбила дві вантажні автомашини. В автомашині було вбито 4-ох пограничників і декілька поранено.

25-го листопада 1944 р. відділ УПА під командуванням „Боярина" звів дводенний бій з енкаведівською бандою в кількості 200 погромників. Енкаведівська банда, заатакована відділами УПА, цілий час була в обороні. По стороні ворога було біля 30-ти убитих, між ними старший лейтенант НКВД, по нашій стороні впало 3-ох стрільців. Перед відділами УПА стояло завдання не пропустити енкаведівську банду в глибину гір. Завдання виконано вповні успішно.

26-го листопада 1944 р. в с. Чорний Потік (Заставнянського району) боївка СБ зліквідувала енкаведиста-розвідника, який прийшов до села на розвідку.

30-го листопада 1944 р. в с. Шубранець (Садгірського району) боївка під керівництвом „Юрся" зліквідувала працівника заготзерна (партійний), який під час хлібозаготівлі знущався з населення. Він часто бив місцевих селян.

У листопаді 1944 р. в с. Бергомет (Вижницького району) відділ УПА спалив державний лісопильний завод.

2-го грудня 1944 р. в с. Глинниця (Вашковецького району) боївка СБ зловила двох розвідників обласного НКВД, після переслухування їх зліквідовано.

4-го грудня 1944 р. рейдуєчий відділ УПА зірвав два мости на шляху Лукавець — Вашківці.

10-го грудня 1944 р. в с. Чорновка (Садгірського району) на узліссі бойовик „Йоров" застрілив стійкового енкаведиста.

12-го грудня 1944 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) енкаведівська банда в чисельності 16-ти погромників напала на окружну боївку СБ під керівництвом „Скригуна". Боївка зайняла оборонні позиції і після одногодинного бою мусила відступити. По стороні ворога було 3-ох убитих. На допомогу відступаючій боївці наспів підрозділ УПА. Об'єднана бойова група, не гаючи часу, відійшла на шосе Драчинці — Вашківці, де зробили засідку. Із за-

сідки повністю розгромлено вищезгадану банду НКВД, яка повертала до району. 4-ох енкаведистів убито, звання невідомі, а 4-ох ввіймано живими, між ними двох старших лейтенантів. Рештки втікаючих енкаведистів забрали із собою 1 тяжко пораненого капітана НКВД, який після трьох днів помер у райлікарні. У бою здобуто: ручний кулемет „Дехтярова“, 3 автомати ППШ, 4 кріси і 2 пістолети ТТ. Слід відмітити, що переважна кількість убитих у ранньому бою із засідки — це були енкаведівські старшини так, що районний осередок НКВД був майже повністю знищений. Невдовзі на допомогу втікаючим енкаведистам прибула група червоноармійців у кількості 50 солдатів, які квартирували в сусідньому селі Глинниці. Зав'язався бій, який тривав до пізнього вечора. По стороні ворога був один убитий і один ранений.

16-го грудня 1944 р. в с. Лужани (Кіцманського району) боївка СБ під керівництвом „Юрся" застрілила лейтенанта і сержанта НКВД. Здобуто автомат МП і дві гранати.

17-го грудня 1944 р. в с. Костинці (Вашковецького району) окружна боївка під керівництвом „Скригуна" зліквідувала одного „істребітеля" і спалила приміщення сільради.

18-го грудня 1944 р. в с. Бобівці (Сторожинецького району) боївка СКВ застрілила 2-ох „істребітелів".

19-го грудня 1944 р. в с. Самушино (Заставнянського району) боївка під керівництвом „Павленка" застрілила директора радгоспу майора Рурського, який активно співпрацював з РО НКВД і був спричинником вивозу багатьох людей на Сибір, крім цього застрілено резидента із НКВД — пс. „Бурденюк".

19-го грудня 1944 р. в с. Васловинці (Садгірського району) зліквідовано голову сільради з села Жирівці. Здобуто кріса.

21-го грудня 1944 р. в с. Камянка (Глибочького району) окружна боївка СБ під керівництвом „Скригуна" зробила наскок на місцеву „істребітельну" банду. Під час перестрілки застрілено начальника „істребітелів" і двох „істребітелів". Здобуто: автомат ППШ, два кріси і пістолет ТТ. Після перестрілки спалено сільраду.

24-го грудня 1944 р. в с. Топорівці (Садгірського району) в надвечірних годинах боївка СБ під керівництвом „Юрся" зробила наскок на приміщення сільради, де застрілено: одного істребітеля, голову сільради і голову сільради с. Раранча. Здобуто: 7 крісів, польовий телефонічний апарат, 12,000 карбованців та 16,000 леїв.

28-го грудня 1944 р. в с. Горошівці (Заставнянського району) боївка під керівництвом „Юрся" застрілила одного міліціанта

районної міліції. Здобуто один кріс та 15,000 м. полотна з державного магазину.

В грудні 1944 р. в с. Слобода Банилівська (Вашковецького району) повстанці застрілили 3-ох енкаведистів.

11-го грудня 1944 р. в с. Панка (Сторожинецького району) боївка СБ зробила засідку на шосе, що проходить від Сторожинця до Черновець. З засідки вбито 3-ох енкаведистів.

8-го листопада 1944 р. в с. Дорошівці (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Юрся” зробила наскок на спиртзавод. Після довгої інтенсивної перестрілки здобуто приміщення заводу. У бою вбито 7 охоронників і капітана, директора заводу. По нашій стороні було 2-ох легкоранених. Слід відмітити, що ця охорона, очолена енкаведівським капітаном, брала надзвичайно активну участь у боротьбі з нашим рухом. Здобуто: автомат. МП, ППШ, 7 крісів, пістолет ТТ, машину до писання, 30 літрів спирту і 40,000 карб.

2-го січня 1945 р. в с. Мітків (Заставнянського району) боївка СБ застрілила одного „істребітеля”. Здобуто кріс.

3-го січня 1945 р. в с. Товтри (Заставнянського району) застрілено голову сільради, активного співпрацівника НКВД.

3-го січня 1945 р. в с. Василів (Заставнянського району) боївка під керівництвом „Микити” застрілила резидента НКГБ і 2-ох сексотів. Здобуто пістолет ТТ.

6-го січня 1945 р. в с. Брідок (Заставнянського району) відділ УПА під командуванням „Бистрого” оточив у шкільному мурованому приміщенні 18 енкаведистів, які прибули в село разом з прокурором судити мирне населення. У цілоденному бою застрілено 15 енкаведистів, в тому числі і прокурора, а лише 3-ом удалось втекти. Здобуто кулемет Максима, 3 кулемети РПД і іншу зброю.

8-го січня 1945 р. в с. Бросківці (Сторожинецького району) окружна боївка під керівництвом „Скригуна” зробила наскок на „істребітельну” банду. У перестрілці убито начальника і 4-ох „істребітелів”. Здобуто німецький автомат МП і 7 крісів.

10-го січня 1945 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) окружна боївка зловила 2-ох рейдуючих агентів НКВД. Один з них старший сержант працівник райвійськомату, 2-ий місцевий.

15-го січня 1945 р. на горі Перепеличе село Мариничі (Вижницького району) відділ УПА відбив від енкаведівських грабіжників 8 заграбованих у місцевих селян корів. Корови повернено покривдженим селянам.

17-го січня 1945 р. в с. Самушино (Заставнянського району) боївка СБ зліквідувала активного провокатора. Здобуто кріс.

18-го січня 1945 р. в с. Кальнівці (Вашковецького району) окружна боївка зліквідувала 4-ох партійних гайдуків Вашковецького ліспромгоспу за те, що вони на примусових лісових роботах у варварський спосіб знущалися з населення. Били мужчин і гвалтували жінок та дівчат.

18-го січня 1945 р. в с. Чорний Потік (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Юрся” застрілила старшого сержанта НКВД Діденка. Здобуто автомат ПППШ.

22-го січня 1945 р. в с. Погорилівка (Заставнянського району) боївка під керівництвом „Микити” застрілила голову сільради і працівника РВК бувшого советського партизана. Здобуто 2 кріси і 5 гранат.

26-го січня 1945 р. в с. Шубранець (Садгірського району) боївка СБ під керівництвом „Юрся” застрілила начальника паспортного стола Ластівку Дмитра і активну сексотку Мілінко Орисю.

27-го січня 1945 р. в с. Василів (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Микити” зловила 2-ох районних розвідників, один з них, як виявилось, був енкаведист. Здобуто 2 кріси і 4 гранати.

29-го січня 1945 р. в с. Рогізна (Садгірського району) боївка СБ спалила приміщення сільради, звідкля забрали один кріс і багато медикаментів.

3-го лютого 1945 р. в с. Чунків (Заставнянського району) під час наскоку боївки СБ під керівництвом „Микити” на радгосп при спиртзаводі, застрілено одного „істребітеля”. Здобуто 900 літрів спирту, 7 коней, 2 свиней і один кріс.

10-го лютого 1945 р. в с. Путилів (Путилівського району) сотенний „Боярин” і районний СБ-іст „Хмель” в сутичці з численною бандою енкаведистів застрілили 2-ох погромників, з них один був старший лейтенант НКВД.

В першій половині лютого 1945 р. в с. Баламутівка (Заставнянського району) СКВ під керівництвом „Калини” (з Галичини) знищив рейдууючу „істребітельну банду” в числі 25 чоловік. 24-ох убито, між ними начальника райміліції лейтенанта Мельнікова, а лише одному удалось утекти. По стороні куца було 2-ох убитих, один ранений.

11-го лютого 1945 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) банда силою 300 енкаведівських погромників і 30 вислужників у ранішних годинах напали на окружну боївку під командуванням „Скригуна”. Боївка сміливим наскоком розгромила енкаведівську

заставу, знищивши 10-ох опричників. Під натиском переважаючих сил ворога боївка була змушена відступити на прилісну гірку Віктор і там зайняти оборонні позиції. До полудня енкаведівські бандити кількакратно робили наступ, але кожноразово безуспішно, залишаючи на полі бою багато убитих, а ще більше ранених. Бій тривав від 8-ої години ранку до 2-ої пополудні. Щойно надвечір, коли окупантська банда одержала великі підсилення і почала окружувальну акцію, боївка відтяглась у ліс. У наступках ворог утратив понад 76 опричників, між ними майора НКВД і голову вашківського РВК; опріч цього було дуже багато ранених. По стороні боївки був убитий ройовий „Самовій" і 2-ох стрільців. Утрачено один кулемет (розбитий крісовою гранатою). Здобуто автомат ППШ, 9 крісів, 5 гранат і пістолет. Хіба ж не промовисто говорить цей факт сам про себе? Хіба ж не гідне подиву те, що 24 повстанці звели майже цілоденний успішний бій з багаточисельною енкаведівською навалою?..

12-го лютого 1945 р. в с. Чорний Потік (Заставнянського району) бойовики „Чорногора" і „Звір" застрілили капітана НКГБ.

18-го лютого 1945 р. в с. Заложів (Вашковецького району) боївка СБ напала на групу енкаведистів, які переїжджали підводою у напрямі Вашківців. Під час перестрілки одного енкаведиста вбито, а другого поранено. Здобуто один автомат ППШ.

10-го лютого 1945 р. в с. Онут (Заставнянського району) два повстанці „Бігун" і „Сокіл" зробили засідку на переїжджаючу „істребітельну" банду, в якій був ранений прокурор. Повстанці першими чергами з автоматів убили прокурора, а „істребітелів" розігнали. Взято в полон 4-ох вислужників і здобуто 4 кріси.

19-го лютого 1945 р. в с. Ревна (Черновецького району) боївка СБ застрілила одного „істребітеля".

20-го лютого 1945 р. в с. Раранча (Садгірського району) боївка СБ застрілила 2-ох енкаведівських опричників.

26-го лютого 1945 р. в с. Добринівці (Заставнянського району) боївка СБ застрілила начальника „істребітелів" і зліквідувала активну сексотку НКВД.

2-го березня 1945 р. в с. Боямчук (Заставнянського району) боївка СБ зліквідувала голову сільради. Здобуто 2 кріси.

3-го березня 1945 р. в с. Вербівці (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Юрся" зробила наскок на „істребітельну" банду. Під час перестрілки убито начальника паспортного стола РО НКВД і одного „істребітеля", крім цього 5 „істребітелів" зловлено живими. Здобуто 7 крісів.

5-го березня 1945 р. в с. Добринівці (Заставнянського району) боївка СБ після короткої перестрілки застрілила начальника паспортного стола Дунаєвського Івана і голову сільради.

15-го березня 1945 р. в с. Зеленів (Вашковецького району) боївка СБ під керівництвом „Сагайдачного" застрілила районного прокурора і начальника „істребительної" банди. Здобуто 5 крісів, автомат і телефонічний апарат.

18-го березня 1945 р. в с. Колинківці (Хотинського району), Бесарабія, на об'єднані боївки напала енкаведівська банда. Після короткого оборонного бою повстанці перейшли у протинаступ. Енкаведисти під сильним несподіваним наступом розбіглися. По стороні ворога було 4-ох убитих, з них: один енкаведист, 2 „істребитель" і голова сільради. Здобуто: 2 кріси, пістолет ТТ і наган.

18-го березня 1945 р. в с. Кам'янка (Глибоцького району) численна банда пограничників у ранніх годинах напала на боївку СБ. Під час перестрілки було вбито 4-ох пограничників. По нашій стороні втрат не було. Боївка пляново відтягнулась у ліс.

20-го березня 1945 р. в с. Глинниця (Вашковецького району) боївка СБ застрілила „істребителя".

20 березня 1945 р. в с. Василів (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Микити" зробила наскок на клуб під час мітингу. У перестрілці вбито лейтенанта РО НКГБ, майора НКГБ та голову сільради, бувшого советського партизана. Здобуто 2 пістолети ТТ і наган. Того ж самого дня в сусідньому селі Чункові зліквідовано активного сексота НКВД.

22-го березня 1945 р. в с. Михальче (Черновецького району) боївка СБ застрілила „істребителя".

24-го березня 1945 р. в с. Товтри (Заставнянського району) бойовики „Бігун", „Габ" і „Сокіл" взяли в полон 3-ох розвідників НКВД. Зловлених розстріляно. Здобуто 3 кріси і 3 гранати.

В березні 1945 р. в с. Глинниця (Вашковецького району) повстанці застрілили 4-ох „істребительів".

20-го квітня 1945 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанець „Журавель" роззброїв уповноваженого по хлібоздачі. Після довшої розмови про революційно-визвольний рух, його відпущено. Здобуто наган.

25-го квітня 1945 р. в с. Раранча застрілено новоназначеного участкового „істребителя". Здобуто автомат ППШ і кріс.

3-го травня 1945 р. в с. Раранча (Садгирського району) боївка СБ під керівництвом „Юрася" застрілила участкового „істребителя" і одного „істребителя".

4-го травня 1945 р. в с. Стрілецький Кут (Черновецького району) спецбоївка у пополудневих годинах зробила наскок на місцеву „істребітельну” банду. Застрілено 5 „істребітелів” і голову сільради. Здобуто: 6 крісів, машину до писання і більшу кількість медикаментів.

30-го травня 1945 р. в с. Нова Жадова (Сторожинецького району) повстанці застрілили одного „істребітеля”. Здобуто кріс.

5-го червня 1945 р. в с. Михальче (Черновецького району) боївка СБ застрілила одного „істребітеля”, який разом з іншими вислужниками тероризував населення довколишніх сіл.

25-го червня 1945 р. в с. Ширівці Долішні (Садгірського району) боївка СБ спалила спиртзавод, до якого насильно забирали від селян бараболю.

4-го липня 1945 р. в с. Топорівці (Садгірського району) боївка СБ під керівництвом „Юрася” застрілила 2-ох „істребітелів”. Здобуто десятизарядку СВТ і кріс.

4-го липня 1945 р. у присілку Гільче села Банилів (Сторожинецького району) повстанці спалили великий лісопильний завод.

7-го липня 1945 р. в с. Репуженці (Заставнянського району) боївка СБ під керівництвом „Когута” спалила спиртзавод, радгосп та застрілила участкового істребітеля. У заводі спалено 15 вагонів спирту і три вагони бензини. Здобуто 1 кріс та розбито трактор.

16-го липня 1945 р. в с. Борінці (Кіцманського району) боївка СБ зробила наскок на „істребітельну” банду, застрілено 3-ох вислужників. Здобуто 3 кріси.

17-го липня 1945 р. на Комарівському узліссі (Сторожинецького району) повстанці зустріли банду енкаведистів. Під час перестрілки убито старшого сержанта. Здобуто 1 кріс.

10-го вересня 1945 р. в с. Ширівці (Садгірського району) застрілено одного „істребітеля”.

У вересні 1945 р. в с. Бросківці (Сторожинецького району) боївка СБ застрілила одного „істребітеля”.

28-го вересня 1945 р. в с. Дорошківці (Заставнянського району) група повстанців наткнулась на засідку енкаведистів, під час перестрілки убито одного енкаведиста і одного поранено.

28-го вересня 1945 р. в с. Замістя (Вашковецького району) спецбоївка застрілила начальника „істребітельної” банди і одного „істребітеля”. Здобуто три кріси.

3-го жовтня 1945 р. в с. Вилавче (Вашковецького району) повстанець Рибак застрілив „істребітеля”, який грабував населення.

8-го жовтня 1945 р. в с. Старі Драчинці (Вашковецького району) кущовий „Шабля” застрілив начальника „істребительної” банди.

10-го жовтня 1945 р. в с. Сташівці (Вашковецького району) боївка СБ застрілила „істребителя”.

15-го липня 1945 р. в с. Нова Жадова (Сторожинецького району) боївка СБ зліквідувала голову сільради ляха Тадеуша Рибакського, який по-звірячому знущався з українського населення.

13-го жовтня 1945 р. в с. Стрілецький Кут (Черновецького району) повстанці зловили червоноармійця. Його нагодовано і звільнено.

27-го жовтня 1945 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанець „Заєць” застрілив „істребителя”.

1-го листопада 1945 р. в с. Слобода Банилівська (Вашковецького району) кущовий „Недоля” і двох повстанців роззброїли „істребительну” банду. Здобуто 6 крісів.

4-го листопада 1945 р. в с. Банилів (Вашковецького району) районна боївка СБ роззброїла 4-ох „істребителей”. Здобуто 4 кріси.

4-го листопада 1945 р. в с. Стрілецький Кут (Черновецького району) кур’єр „Орлик” з 2-ма повстанцями застрілив голову сільради і уповноваженого РВК по хлібоздачі, який забрав від селян останній кілограм зерна. Здобуто автомат ППШ і пістолет „парабеллюм”.

6-го листопада 1945 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) кущовий „Шабля” застрілив начальника „істребительної” банди, який з рабською вірністю служив енкаведівським погромникам. Перелякані „істребители” склали зброю.

7-го листопада 1945 р. в с. Підзагарич (Вижницького району) група повстанців розігнала „істребительну” банду. Здобуто 2 кріси.

13-го листопада 1945 р. в с. Кадобівці (Заставнянського району) боївка СБ застрілила голову сільради, який був донощиком НКВД, та спалила сільраду. Здобуто автомат ППШ.

19-го листопада 1945 р. в с. Замістя (Вашковецького району) кущовий „Недоля” спалив приміщення сільради і клубу.

23-го листопада 1945 р. в с. Станівці Долішні (Вашковецького району) застрілено одного „істребителя”.

В грудні 1945 р. в с. Кальнівці (Вашковецького району) повстанці спалили МТС. Спалено вантажну автомашину, дві молотарки, двигун і багато бензину.

5-го грудня 1945 р. в с. Погорилівка (Заставнянського району) в пополудневих годинах бойовики „Коля” і „Бігун” роззброїли

команданта і заступника „істребітельної” банди. Здобуто 2 автомати ППШ.

11-го грудня 1945 р. в Засловівському лісі (Садгірського району) група повстанців зловила на шосе 2-ох „істребітелів”, які від селян відбирали дрова, а нерідко допускались побоїв. Вислужників розстріляно. Здобуто 3 кріси.

12-го грудня 1945 р. в с. Давидівці (Кіцманського району) районний „Тарас” роззброїв одного „істребітеля”.

13-го грудня 1945 р. в с. Кліводин (Кіцманського району) роззброєно одного „істребітеля”.

14-го грудня 1945 р. в с. Ревна (Черновецького району) цивільне населення роззброїло одного „істребітеля”. Забрано кріса та пістолет.

16-го грудня 1945 р. в с. Петраші (Вижницького району) група повстанців зробила напад на „істребітельну” банду, 2-ох „істребітелів” застрілено, 3-ох поранено і чотирьох взято живими. Здобуто 2 самозарядки і 10 крісів.

20-го грудня 1945 р. в с. Бордеї (Черновецького району) група повстанців застрілила начальника „істребітельної” банди сержанта Даниловича і одного „істребітеля” тяжко поранила. Здобуто 3 кріси.

21-го грудня 1945 р. в с. Банилів (Вашковецького району) повстанець „Заєць” застрілив начальника „істребітельної” банди Мартиновського Дмитра, який грабив населення на спілку з участковим уповноваженим НКВД, Захарчуком. Він провів зверх 10-ти грабіжів. Награбовані речі, що знайдено в нього, повернено власникам.

25-го грудня 1945 р. в с. Рупча (Сторожинецького району) повстанці застрілили 2-ох „істребітелів”.

27-го грудня 1945 р. в с. Петраші (Вижницького району) група повстанців обстріляла енкаведівську банду, яка прибула до села грабити населення. Банда розбіглася. Поранено одного „істребітеля”.

У січні 1946 р. в с. Добринівці (Заставнянського району) повстанці застрілили районного прокурора.

12-го січня 1946 р. в с. Драчинці Нові (Вашковецького району) кущовий „Шабля” застрілив 2-ох докучливих „істребітелів”, а інші „істребітелі” перелякались і зложили зброю.

У лютому 1946 р. в с. Брідок (Заставнянського району) повстанець „Когут” зробив атентат на оберуповноваженого НКВД Кощєєва. Він з безпосередньої віддалі 7-ма пострілами з пістолета

тяжко поранив енкаведівського опричника. Енкаведиста в безнадійному стані забрали до лікарні.

24-го лютого 1946 р. в с. Киселів (Кіцманського району) районний „Тарас” в полудень застрілив активного провокатора Хебрика, не зважаючи на те, що поблизу квартирував гарнізон. Здобув пістолет і самозарядку. Після знищення провокатора він мав перестрілку з енкаведівською бандою, яка довгий час його переслідувала.

25-го лютого 1946 р. в с. Панка (Сторожинецького району) повстанці забрали товари з крамниці ліспромгоспу, які зараз же роздано між населення.

26-го лютого 1946 р. в с. Лукавець (Вижницького району) боївка СБ застрілила „істребітеля”.

У лютому 1946 р. на кіцманських полях 3 повстанці у перестрілці з енкаведівською бандою, яка їх переслідувала, застрілили лейтенанта, начальника суховерського гарнізону, і тяжко поранили сержанта, який після кількох днів помер.

2-го березня 1946 р. в с. Підзахарич (Вижницького району) група повстанців напала на „істребітельну” банду. Застрілено начальника „істребітелів” і енкаведиста.

10-го березня 1946 р. в с. Бергомет (Вижницького району) група повстанців забрала товари з крамниці і ліспромгоспу. Майже всі товари роздано поміж населення.

13-го березня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанець „Тарас” застрілив рейдуючого агента НКВД, який діяв під маскою уповноваженого заготскоту. Здобуто пістолет ТТ.

21-го березня 1946 р. в с. Звинячка (Заставнянського району) повстанець „Грізний” застрілив лейтенанта залізнодорожного НКВД.

21-го березня 1946 р. в с. Веренчанка (Заставнянського району) районний „Тарас” застрілив активного партійного верховода директора МТС Шульгу і одного енкаведиста.

22-го березня 1946 р. в карапчівському лісі (Вишковецького району) група повстанців влаштувала мітінг з робітниками, що працювали на примусових лісових роботах, після чого між них роздано революційні листівки. Також роздано весь хліб, що був тут у крамниці. Робітників розпущено додому. Повстанці заарештували досвідченого партійного гнобителя, старшого лейтенанта Кіма — сифілітика, який згвалтував багато робітниць. Його зараз же після переслухання розстріляно. Здобуто наган.

23-го березня 1946 р. в с. Мега (Вижницького району) районний

провідник „Крим” і районний СБ-іст „Моторний” застрілили начальника „істребітельної” банди і секретаря первинної комсомольської організації. Окрім цього 3-ох „істребітелів” роззброїли і звільнили. Здобуто 2 СВТ, автомат ППШ і три кріси.

1-го квітня 1946 р. в с. Бережниця (Вашковецького району) повстанці „Корнієнко” й „Іван” роззброїли начальника „істребітельної” банди і його заступника. Забрали автомат ППШ і автоматичну СВТ.

8-го квітня 1946 р. в с. Волока (Вашковецького району) група повстанців застрілила начальника „істребітельної” банди. Здобула 2 кріси.

9-го квітня 1946 р. в с. Спаска-Михальче (Черновецького району) кур'єр „Орел” роззброїв 2-ох „істребітелів”. Забрав 2 кріси.

12-го квітня 1946 р. в с. Кадобівці (Заставнянського району) кур'єр „Бігун” з 2-ма повстанцями в полудневих годинах застріливі начальника „істребітельної” банди, а майор і старший лейтенант НКВД втекли в пивницю, де повстанці не могли їх знищити. „Бігун” телефонічно пов'язався з районним НКВД і сказав: „Йдіть забрати майора і лейтенанта з пивниці, бо я не маю гранат, щоб їх побити”. Зараз після цього до села приїхали дві автомашини енкаведистів, які забрали переляканих своїх верховодів. Здобуто СВТ.

13-го квітня 1946 р. в с. Петраші (Вижницького району) група повстанців роззброїла 2-ох „істребітелів”. Забрано два кріси.

В половині квітня 1946 р. в с. Вилавче (Вашковецького району) повстанці роззброїли 3-ох „істребітелів”. Здобуто 3 СВТ.

В половині квітня 1946 р. на Прикарпатті проведено акцію палення радгоспів і підсобних господарств.

14-го квітня 1946 р. в с. Панка (Сторожинецького району) спалено підсобне господарство заготскоту і роззброєно одного „істребітеля”.

16-го квітня 1946 р. в с. Слобода Комарівська (Сторожинецького району) спалено підсобне господарство НКВД.

17-го квітня 1946 р. на присілку Парцелі (Вижницького району) спалено 2 радгоспи.

17-го квітня 1946 р. в с. Мариничі (Вижницького району) спалено радгосп.

18-го квітня 1946 р. в с. Лукавець (Вижницького району) повстанці застрілили „істребітеля” за те, що він брав участь у вбивстві сотенного УПА „Боярина”.

21-го квітня 1946 р. в с. Устя-Путилів (Путилівського району) повстанці роззброїли 2-ох „істребітелів”. Забрали СВТ і кріс.

22-го квітня 1946 р. в с. Слобода Капилівська (Вашковецького району) повстанець „Козак” роззброїв „істребітеля”. Забрав СВТ.

23-го квітня 1946 р. в с. Барбівці (Вашковецького району) районний „Ярослав” роззброїв „істребітеля”. Забрав СВТ і гранату.

23-го квітня 1946 р. в с. Брідок (Заставнянського району) повстанці роззброїли одного „істребітеля”.

25-го квітня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанці роззброїли сержанта ЧА. Забрано пістолет ТТ. Після довшої розмови про революційно-визвольний рух його звільнено.

30-го квітня 1946 р. в с. Нова Жадова (Сторожинецького району) районний „Ярослав” у полудневих годинах роззброїв 3-ох „істребітелів”. Одного з них за знущання з населення розстріляли. Здобув 3 СВТ.

1-го травня 1945 р. в с. Бергомет на присілку Стебник (Вижницького району) група повстанців розгромила з засідки банду грабіжників, яка постійно тероризувала гірське населення. Застрілено: секретаря комсомольського комітету части, лейтенанта Кайрбекова і одного погромника та одного поранено. Здобуто: автомат ППШ, кріс та пістолет ТТ.

2-го травня 1946 р. на хуторі Парцелі (Вижницького району) у ранішніх годинах повстанці „Пролом” і „Артем” застрілили секретаря Вижницького РВК Ковбенка, який видирав від бідного населення останні копійки на державну позику.

13-го травня 1946 р. в с. Рогізна (Садгирського району) повстанці в перестрілці з „істребітельною” бандою поранили одного „істребітеля”.

14-го травня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанці розстріляли відомого гайдука бергометського ліспромгоспу Поплавського Константина за те, що він знущався з лісрубів і в підлий спосіб видурював від населення гроші.

15-го травня 1946 р. в с. Шубранець (Садгирського району) повстанці в перестрілці з „істребітельною” бандою поранили 8-ох „істребітелів”, з них одного тяжко.

16-го травня 1946 р. в с. Петраші (Вижницького району) повстанці з засідки поранили начальника „істребітельної” банди.

27-го травня 1946 р. в с. Бобівці (Сторожинецького району) районний провідник „Пролом” з одним повстанцем у 3-ій год. ранку застрілили біля „істребітельної” станиці участкового уповноваженого НКВД Унгурияна Володимира. Здобуто пістолет ТТ.

28-го травня 1946 р. в с. Устя-Путилів (Путилівського району) група повстанців зробила напад на „істребітельну” банду, під час обстрілу поранено начальника банди і трьох „істребітелів”. Здобуто СВТ і кріс.

30-го травня 1946 р. в с. Станівці Долішні (Вашковецького району), повстанець „Обережний” застрілив резидента НКГБ Руснака Миколу. Здобув автомат ППШ.

4-го червня 1946 р. в с. Слобода Банилів (Вашковецького району) населення роззброїло 2-ох зненавиджених „істребітелів”.

8-го червня 1946 р. в с. Драчинці Старі (Вашковецького району) повстанці застрілили начальника „істребітелів” Харюка Сильвестра.

9-го червня 1946 р. в с. Зеленів (Вашковецького району) повстанці роззброїли 4-ох „істребітелів”. Забрано 2 СВТ і два кріси.

16-го червня 1946 р. в с. Глинниця (Вашковецького району) повстанці застрілили активного сексота НКВД. Здобуто кріс.

18-го червня 1946 р. в с. Слобода Банилів (Вашковецького району) кушовий „Недоля” роззброїв „істребітеля”. Забрав СВТ.

20-го червня 1946 р. в с. Драчинці Старі (Вашковецького району) повстанці у перестрілці з бандою пограничників застрілили лейтенанта погранвійськ.

1-го липня 1946 р. в с. Брідок (Заставнянського району) тяжко поранено участкового НКВД Олійника.

7-го липня 1946 р. в с. Біженка (Вижницького району) група повстанців застрілила участкового уповноваженого НКВД. Здобуто 3 кріси, пістолет ТТ і 60 набоїв.

10-го липня 1946 р. в с. Кадобівці (Заставнянського району) спецбойка з засідки убила голову сільради і тяжко ранила бувшого начальника Вашковецького НКГБ ст. лейтенанта Хамхайла.

13-го липня 1946 р. в с. Лопушна (Вижницького району) підрозділ УПА і бойка СБ спільними силами зробили наскок на „істребітельну” банду. Застрілено 1 „істребітеля”-комсомольця. Здобуто 7 крісів і ракетник.

18-го липня 1946 р. в с. Карпачів (Вашковецького району) повстанці із засідки застрілили активного сексота і поранили начальника „істребітельної” банди.

21-го липня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанець „Тарас” застрілив начальника „істребітельної” банди.

25-го липня 1946 р. в с. Волока (Вашковецького району) група повстанців застрілила голову сільради кандидата ВКП(б) Марчука Юрка.

1-го серпня 1946 р. в с. Василів (Заставнянського району) повстанці поранили 2-ох „істребітелів”.

2-го серпня 1946 р. в с. Стара Жадова (Сторожинецького району) повстанці застрілили бувшого начальника „істребітельної” банди Крицького Василя, який тероризував населення довколишніх сіл.

3-го серпня 1946 р. в с. Веренчанка (Заставнянського району) спецбоївка підпалила МТС. Згоріло: 4 молотарки, трактор, косарки, тягач та інший реманент.

11-го серпня 1946 р. в с. Бабин на присілку Рудка (Заставнянського району) повстанці спалили двигун і молотарку, що молотила для держави хліб.

12-го серпня 1946 р. в с. Шепіт (Вижницького району) стрілець „Береза” застрілив „істребітеля”-комсомольця. Здобув СВТ.

13-го серпня 1946 р. в с. Калинівці (Вашковецького району) повстанці „Обережний” і „Кармелюк” застрілили з засідки 2-ох сержантів, а „істребітельну” банду розігнали. Здобуто 2 короткі кріси.

14-го серпня 1946 р. в с. Малятивці (Кіцманського району) районний „Тарас” і повстанець „Борис” спалили радгосп. Згоріло: скирта пшениці, 2 ячменю, 3 скирти соломи, молотарка і локомобіль. У перестрілці був убитий лейтенант Погребницький і поранено директора радгоспу.

18-го серпня 1946 р. в с. Онут (Заставнянського району) спецбоївка спалила в радгоспі скирту ячменю.

18-го серпня 1946 р. в с. Вікно (Заставнянського району) спецбоївка спалила радгосп. Згоріло: 2 скирти пшениці, молотарка, двигун та віялка. Роззброєно 2-ох „істребітелів”. Здобуто 2 кріси.

21-го серпня 1946 р. в с. Багна (Вижницького району) повстанці застрілили 2-ох „істребітелів”. Здобуто автомат ППШ, кріс і 2 гранати.

23-го серпня 1946 р. в с. Волока (Вашковецького району) повстанці „Обережний” і „Кармелюк” застрілили начальника „істребітельної” банди. Здобуто СВТ.

25-го серпня 1946 р. в с. Дехтинець (Путилівського району) спецбоївка зробила наскок на „істребітельну” банду. Застрілено уповноваженого НКВД молодшого лейтенанта, начальника „істребітельної” банди і 2-ох „істребітелів” поранено. Здобуто 3 ППШ, СВТ, наган і двісті набоїв.

26-го серпня 1946 р. в с. Спаска-Михальче (Черновецького району) повстанці „Орлик”, „Байда” та „Пястук” зробили вдалий

атентат на оперуповноваженого НКГБ, старшого лейтенанта Філіпова Григорія. Здобуто 2 пістолети, oprіч цього цінні урядові записки.

26-го серпня 1946 р. в с. Веренчанка (Заставнянського району) районний „Тарас” застрілив зненавидженого населенням голову сільради. Здобув автомат ППШ.

В серпні 1946 р. повстанець „Бігун” на іванківських полях Кіцманського району застрілив уповноваженого по хлібоздачі, „кандидата партії” на село Іванківці, який по-варварськи грабував населення. Здобуто пістолет ТТ.

2-го вересня 1946 р. в с. Нове Замістя (Вашковецького району) повстанці роззбрóїли уповноваженого по хлібоздачі. Здобуто наган.

2-го вересня 1946 р. в с. Кадобівці (Заставнянського району) повстанці спалили двигун і молотарку, яка обмолочувала збіжжя по господарствах для прискішення хлібоздачі.

7-го вересня 1946 р. в с. Підзахарич (Вижницького району) повстанці застрілили „істребітеля” і атентатника НКВД Голяка Михайла.

8-го вересня 1946 р. в с. Черешенька (Вижницького району) повстанці застрілили секретаря сільського комсомолу, який безжально гнобив місцеве населення. Жителі цього села, зокрема циганська колонія, — дуже вдячні повстанцям за знищення НКВД-івського гайдука.

14-го вересня 1946 р. в с. Шубранець (Садгірського району) повстанці у надвечірніх годинах із засідки застрілили уповноваженого по хлібоздачі заступника голови РВК майора Безбожного, секретаря партії і голову сільради Ластівку Івана та тяжко поранено начальника „істребітельної” банди, який після кількох днів помер. Це була відплатна акція за вбивство кущового „Дуба”.

15-го вересня 1946 р. в с. Ошихліб (Кіцманського району) повстанці застрілили члена партії Лупула Василя, одного з найактивніших партійних погромників в районі.

17-го вересня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанці застрілили „істребітеля” НКГБ.

17-го вересня 1946 р. в с. Витилівка (Кіцманського району) повстанці застрілили голову місцевого колгоспу, який силоміць заганяв населення в колгосп, де безсердечно визискував його і гнобив. Спалено документи сільради і колгоспу.

28-го вересня 1946 р. в с. Воля Кузьмін (Черновецького району) повстанці застрілили начальника ліспромгоспу, який довгий час знущався з робітників на примусових лісових роботах. Здобуто

автомат ППШ, кріси, рушницю і наган.

28-го вересня 1946 р. в с. Шепіт (Вижницького району) спецбоївка спалила автомашину, яка возила дерево.

29-го вересня 1946 р. в с. Шишківці (Кіцманського району) повстанці застрілили голову ССТ, підлого окупантського вислужника, який заганяв населення в колгосп. Здобуто автомат ППШ, 2 гранати і 18 набоїв.

У вересні 1946 р. в с. Кибочки (Вижницького району) повстанець „Козак” роззброїв „істребітеля”. Здобуто СВТ.

1-го жовтня 1946 р. в с. Дехтинець (Путилівського району) повстанці застрілили „істребітеля”. Здобуто кріс.

5-го жовтня 1946 р. в с. Шепіт (Вижницького району) спецбоївка знищила 3 вантажні автомашини, які возили дерево. Робітників розпущено домів.

5-го жовтня 1946 р. в с. Кучурів (Черновецького району) повстанці застрілили „істребітеля”.

7-го жовтня 1946 р. в с. Волока (Вашковецького району) повстанці застрілили начальника „істребітельної” банди”.

7-го жовтня 1946 р. в кучурівському лісі (Черновецького району) банда пограничників напала на групу повстанців. В перестрілці вбито лейтенанта погран-НКВД.

12-го жовтня 1946 р. в с. Стебні (Путилівського району) відділ УПА розгромив станицю „істребітелів”.

12-го жовтня 1946 р. в с. Будинці (Сторожинецького району) повстанці застрілили уповноваженого по хлібоздачі, який забирав від селян останнє зерно.

17-го жовтня 1946 р. в с. Юрківці (Заставнянського району) повстанець „Бігун” роззброїв „істребітеля”. Забрав СВТ.

19-го жовтня 1946 р. в с. Старі Мамаївці (Кіцманського району) банда пограничників оточила в клуні районного провідника „Остапа”. У відповідь на наказ „здатись”, він відкрив по погромниках огонь. Убив одного пограничника, а 3-ох поранив і щасливо прорвався з оточення.

20-го жовтня 1946 р. в с. Юрківці (Заставнянського району) повстанці застрілили одного „істребітеля”.

20-го жовтня 1946 р. в с. Брідок (Заставнянського району) повстанці наткнулись на засідку пограничників. У перестрілці вбито лейтенанта погран-НКВД, старшого сержанта і тяжко поранено одного рядового погромника, який невдовзі після поранення помер.

21-го жовтня 1946 р. в с. Кучурів Великий (Черновецького району) повстанці застрілили бувшого більшовицького партизана,

активного НКВД-івського посіпаку Андрія Головню. Здобуто 1 крик і 2 гранати.

29-го жовтня 1946 р. в с. Іванківці (Кіцманського району) повстанці застрілили уповноваженого по хлібоздачі лейтенанта Вертиправу, який часто за неповне виконання хлібоздачі конфіскував увесь хліб.

30-го жовтня 1946 р. в с. Кучурів Малий (Заставнянського району) повстанець „Бігун” і три повстанці в полудневих годинах застрілили начальника „істребітельної” банди та 2-ох „істребітелів”. Здобуто чеський кулемет і чотири диски з набоями.

2-го листопада 1946 р. в с. Кадобівці (Заставнянського району) повстанці застрілили начальника „істребітельної” банди, який довгий час грабив місцеве населення.

3-го листопада 1946 р. в с. Спаска-Михальче (Черновецького району) повстанці розстріляли бувшого начальника „істребітелів”, надзвичайно докучливого агента Михайла Рчинського (псевдонім „Лісний”).

7-го листопада 1946 р. в с. Михальче (Черновецького району) повстанці застрілили 2-ох уповноважених по хлібоздачі: районного уповноваженого ВКП(б) лейтенанта Раскатова і місцевого Філіповича Федора, що своїми грабежами ожебрачували і так убоге населення.

13-го листопада 1946 р. в с. Карпачів (Вашковецького району) повстанці застрілили „істребітеля”.

18-го листопада 1946 р. в м. Вашківці кущовий „Степовий” застрілив голову міськради Кірічка, який розбоями вдерся до хати, де кватирували повстанці. Переляканий прокурор, який йшов з головою міськради, прибіг напівпритомний до міськради з криком: „Нема... нема... отут... отут в районі вбили голову”. Зараз же на місце випадку прибула банда енкаведистів, але повстанці верхи добились до лісу.

24-го листопада 1946 р. в с. Великий Кучурів (Черновецького району) повстанці „Орел” і „Грім” в пополудневих годинах застрілили серед села одного „істребітеля” і влаштували короткий мітінг з весільними гістями на тему: за що ми боремося і чому знищуємо НКВД-івських вислужників-„істребітелів”.

25-го листопада 1946 р. в с. Панка (Сторожинецького району) повстанці застрілили начальника военкомату першої часті кандидата партії лейтенанта Софронова Курмана Апаровича, одного „істребітеля” і голову земгромади, які зовсім ограбили село надмірною хлібоздачею і не зважаючи на певне обезхліблення

населення вони вишукували і забирали рештки хліба від селян, присуджуючи їх і їхні сім'ї на голодну смерть.

26-го листопада 1946 р. в с. Топорівці (Садгирського району) повстанець „Заяць” застрілив молодшого лейтенанта НКГБ Михайла Гуцуляка, безпосереднього уповноваженого обласного НКГБ на вищезгадане село.

6-го грудня 1946 р. в с. Панка (Сторожинецького району) повстанець „Дорошенко” застрілив комсомольця „істребітеля”. Здобуто кріс і 25 набоїв.

8-го грудня 1946 р. в с. Черногузи (Вижницького району) повстанці застрілили активного агента НКВД Костя Козлана. Здобуто кріс.

13-го грудня 1946 р. в м. Вашківці повстанці „Прут” і „Козак” в полудневих годинах з безпосередньої віддалі заатакували групу енкаведистів. Застрілили лейтенанта, заступника, прокурора НКВД, а бандитів розігнали. Поки перелякані енкаведисти опам'ятались, повстанці вспіли щасливо пробратись з міста. Господиню, де застрілено прокурора, заарештували, а майно skonфіскували.

22-го грудня 1946 р. в с. Мілієво (Вижницького району) повстанець „Ярема” роззброїв „істребітеля”. Забрав автомат ППШ.

24-го грудня 1946 р. в с. Ростоки (Вижницького району) повстанці забрали з кооперативи товари і роздали бідному населенню. Того ж дня розстріляли Івана Мартеевича, 35 р., члена ВКП(б) і бувшого голову сільради, який знущався з населення.

Героїзм українського народу

13-го вересня 1944 р. в м. Заставна банда силою 120 енкаведистів погромників оточила в хаті повстанця „Вусатого”. Вони зразу обстріляли хату сильним кулеметним вогнем. Після закінчення обстрілу зрівноважений повстанець скориставсь пригожим моментом і викинув з хати підряд 3 гранати в саму гущу енкаведистів. Несподівані вибухи гранат викликали серед них біганину і замішання. Тоді повстанець цільним автоматним вогнем прочистив собі шлях до відступу. „Вусатий” прорвався з оточення і почав відступати, але недалеко його перестріла друга енкаведівська банда, що стояла на заставі. Хоробрий повстанець, не гаючи ні хвилини, привітав напасників рясним вогнем. Перелякані енкаведисти кинулись врозтіч. Після 2-ої ганебної поразки у погромників зникла охота до дальшої гонитви. По стороні ворога

згинув капітан НКГБ і вісім енкаведистів. Окрім цього була велика кількість поранених.

29-го грудня 1944 р. в с. Васловінці (Садгирського району) у вранішніх годинах під час облави, яку переводила сталінська банда в кількості 300 людоловів, повстанець „Мороз”, хоробро прикриваючи відступ членів окружного проводу, застрілив 11 енкаведівських посіпак і щасливо прорвався з оточення. Цього ж самого дня під час вищезгаданої облави був тяжко поранений повстанець „Хитролис”. Кулеметна черга відтяла йому ногу. Не зважаючи на лютий біль він іще цілу годину після поранення останками сил продовжував нерівний бій з енкаведівськими зграями, відвертаючи їхню увагу від групи відступаючих повстанців. Зробивши останню мужню послугу своїм бойовим друзям, застрілився останньою кулею з власного кріса.

22 лютого 1945 р. в с. Брідок (Заставнянського району) у надвечірніх годинах при переході через Дністер в перестрілці з численною енкаведівською бандою був важко поранений стрілець „Запорожець”, родом з Одещини. Не маючи сил відступати перед окупантською бандою, — щоб не потрапити в руки катів, застрілився з власного пістолета.

У лютому 1945 р. в с. Витилівка (Кіцманського району) банда енкаведистів всуміш з „істребітелями” оточила в хаті районного „Гонту” і районну організаційну „Мурашку”. Під час обстрілу хати районний „Гонта” загинув, а районна „Мурашка” була поранена. Коли стрільба вщухла, вона викинула крізь вікно гранату, вистрибнула з хати і почала втікати, але, не відбігши далеко, обессиліла від поранення й перевтоми. Щоб не потрапити живою у руки зненавиджених енкаведівських катів, без вагання розірвалася гранатою.

У перших днях березня 1945 р. в карапчівському лісі (Вашковецького району) банда енкаведистів оточила криївку заступника команданта районної боївки „Ката”. Щоб не потрапити живим у руки ворогів, він застрілився. Енкаведівські головорізи вже мертвою відтяли голову і забрали до Вашківців.

У березні 1945 р. в с. Вилавче (Вашковецького району) енкаведівські людолови знайшли криївку команданта районної боївки „Дуба”, який, позбавлений можливостей оборонятися, застрілився.

У місяці березні 1945 р. у глибокогірському присілку села Ростоки (Вижницького району) під час облави, щоб не потрапити в руки московських посіпак, застрілився чотовий „Меч”, який лежав у той час хворий на тиф і не мав сили оборонятись від ворогів.

20-го березня 1945 р. в с. Добринівці (Заставнянського району) у перестрілці з численною енкаведівською бандою був поранений ройовий „Лис”. Не маючи сил відступати разом з повстанським відділом, щоб не попасти живим до рук енкаведівських опричників, застрілювався з автомата. Цього ж дня під час облави був поранений стрілець „Санітар”. Він, перемигши люті болі, сказав до селян, що зібрались навколо нього, коротку але палку промову, яку закінчив окликом „Слава Україні” — і застрілювався з кріса, щоб не попасти живим у руки зненавидженого ворога.

23-го березня 1945 р. на полонині Масний Присліп (Жаб’ївського району) в одчайдушному бою з окупантською навалою загинув, прикриваючи відступ сотні сотенний „Боевір” разом з чотирма „Греком” і трьома стрільцями. Хоробрий командир не пожалів власного життя, щоб лише врятувати свій відділ. Вони гинули з окликом: „Хай живе Україна!”

У березні 1945 р. в с. Драчинці (Вашковецького району) під час облави енкаведівські людолови ввіймали революціонерку „Катрю”, яка стоїчно перенесла всі тортури, не зрадивши ні однієї організаційної таємниці. Енкаведівські посіпаки найжахливішими тортурами не зламали волі фізично кволої жінки.

На початку квітня 1945 р. в с. Банилівська Слобода (Вашковецького району) банда енкаведистів несподівано напала на двох стрільців і команданта районної боївки „Білого”, який лежав прикутий до ліжка тифозною гарячкою. „Білий”, помітивши ворога, передав повстанцям автомата і наказав відступати. Енкаведисти оточили його в хаті. Завзятий повстанець, вистріливши всі набой з нагана, кинувся з ножем на зграю ворогів і проколов одного з напасників, та в цю мить енкаведисти закололи його багнетами.

8-го квітня 1945 р. в Спаскому лісі (Вишницького району) банда енкаведистів оточила криївку, в якій лежав районний СБ-іст з трьома стрільцями. „Козак” наказав стрільцям незаметно відступити, а сам зав’язав бій з енкаведистами. Майже цілу годину він відстрілювався від ворога, даючи змогу рятувати життя своїм друзям. Щоб не попасти живим у руки ворога, він застрілювався.

25-го квітня 1945 р. на банилівських полях (Вашковецького району) під час облави, яку переводили енкаведівські людолови при допомозі 300 „істребітелів”, був тяжко поранений у ногу стрілець „Лен”. Коли до нього наблизилась вислужники, він зібрав рештки сил, підволікся, і кинувши в обличчя зрадників останню погрозу: „Смерть вам, зрадники! Я гину за Україну!” — застрілювався з кріса.

28-го квітня 1945 р. в с. Дехтинець (Путилівського району) сталінські людолови під час облави знайшли тяжко хворого чотогого „Штудера” (Савчук Омелян, 24 р.). Оскаженілі кати вимагали від нього відомостей про місце перебування його повстанців, але він на всі питання відповідав мовчанкою. Найлютіші тортури, придумані маячним розумом енкаведівських посіпак, не змусили його сказати хоч одно слово. Енкаведисти, не дізнавшись нічого, вкинули його до в'язниці, де нескорений повстанець помер голодною смертю.

10-го липня 1945 р. в с. Дорошівці (Заставнянського району) під час облави, яку переводило понад 400 енкаведівських розбійників, був тяжко поранений у груди стрілець „Пястук”. Він, оточений в акаційному чагарнику, довго вів бій з енкаведівською навалою. Уже поранений — застрілив 7-ох енкаведистів, а вкінці, знеможений кровотечею і довгим боєм, застрілився з власної самозарядки.

У квітні 1945 р. на присілку Вісків с. Устя-Путилів (Путилівського району) енкаведівська банда оточила в хаті чотогого „Василя”, родом з СУЗ. Щоб не потрапити живим у руки енкаведівських посіпак, він застрілився з пістолета.

20-го липня 1945 р. в с. Товтри (Заставнянського району) енкаведисти поранили на засідці надрайонного кур'єра „Соловія”. При великому зусиллі він добрався до своєї криївки, де наступного дня знайшли його енкаведисти. На всі умовлювання підступного ворога і сільських енкаведівських наймитів, він гордо відповів: „Кацапам живим не здамся. Я борюся за Україну і за неї хоч загинути”. Після цих слів відкрив по енкаведистах огонь, а вистріливши майже всі набої, останнім набоем з кріса застрілився.

У листопаді в с. Шитівці (Заліщицького району — Галичина) під час облави енкаведисти ввіймали буковинську кур'єрку Анну Будзинську, пс. „Анниця”. Коли її перевозили під конвоем до м. Заліщик, вона в с. Касперівці стрибнула з моста в ріку Серет. Але не зразу смілива повстанка знайшла смерть у хвилях ріки. Проти своєї волі вона довго держалась на поверхні плеса. Енкаведисти, побачивши це, мов навіжені метнулись рятувати свою жертву. Тоді вона нарочно відчинила уста й захлинувшись під водою, потонула. Безстрашна кур'єрка свідомо приспішила свій загин, щоб удруге не потрапити в лапи азійських садистів.

16 грудня 1945 р. в с. Ростоки (Вижницького району) енкаведисти разом з „істребительною” бандою оточили криївку кущогого „Шаблі”, який спалив всі свої організаційні документи, а опісля застрілився.

21-го грудня 1945 р. в с. Данилів (Вашковецького району) у ранніх годинах численна банда енкаведівських опричників оточила в хаті 4-ох повстанців: районного референта СБ „Хому”, команданта районної боївки „Зайця” і стрільців „Довбуша” і „Сірка”. Безстрашні повстанці з небувалим завзяттям звели нерівний бій з окупантською навалою і хоча полум'я хати нестерпно припікало, вони спокійно і витривало продовжували оборонний бій. 8 разів енкаведівські погромники закидали їх гранатами, але кожноразово вони були відкинені між ворогів. Лише вистрілявши всі набої, повстанці пострілялись, ставлячи вище геройську смерть від рабського життя. „Хома” застрілився з кулемета, а „Довбуш” і „Сірко” — з крісів. Тяжко поранений „Заєць” вибіг на подвір'я, де іще довго з революційною піснею на устах продовжував бій, аж поки ворожа куля не влучила його в голову. Ця хоробра чвірка стала символом героїзму революційної Буковини.

21 лютого 1946 р. в с. Замістя (Вашковецького району) у досвітніх годинах 3-ох енкаведівських бандитів заскочило у хаті повстанця „Вовка”. Зрівноважений повстанець відкрив огонь по напасниках, убив лейтенанта і почав відтягатися, але під час відступу був тяжко поранений у ногу і, щоб не потрапити в енкаведівський полон, застрілився з кріса.

У лютому 1946 р. в с. Джурові (Заболотівського району) енкаведівські людолови ввіймали кур'єрку „Надю”, яка мужньо перенесла всі побої і знущання, не сказавши ані слова про організаційні таємниці, хоча їх дуже багато знала. Ідейна повстанка виявила повну готовність незламно перенести всі нелюдські страждання в ім'я збереження революційних таємниць.

20 червня 1946 р. в с. Серафинець (Вашковецького району) енкаведівські садисти заарештували 19-ти річну Кебіч Калину, яка знала місце перебування повстанців. Вона ввічі енкаведистам заявила: „Знаю де повстанці, але не скажу”. Дарма розшалілі садисти тортурували дівчину до втрати притомності. Вона залишилась вірною своїй залізній заяві. Енкаведисти, розлючені побили безборонну дівчину. Наступного дня родичі привезли її непритомну додому. Після декількох днів у багатьох побитих місцях м'ясо відпало від костей.

25-го червня 1946 р. у перестрілці з енкаведистами був поранений у ногу окружний кур'єр „Чигирин”. Він застрілився з власного пістолета, щоб не потрапити живим у руки енкаведівських розбійників. Хоробрий революціонер увінчав своє бурхливе і багате у бойові подвиги життя геройською смертю.

15-го вересня 1946 р. в с. Серафинець (Вашковецького району) енкаведівські погромники знайшли в причеремоському лузі тяжко пораненого райпровідника Вашковеччини „Ярослава”, який, не хочючи попасти живим у руки енкаведівських посіпак, стрілявся з пістолета, але на жаль невлучним пострілом лише тяжко поранив себе. Усі підступні залищання огидлих катів він зневажливо відкинув. У тюрмі переніс найжахливіші тортури, залишився вірним 9-ій точці декалогу. На більшовицькому монстрпроцесі, на якому сталінські верховоди намагались його скомпромітувати, він своєю поведінкою і відповідями гідно захищав високе звання райпровідника ОУН. Навіть ворожий кореспондент Яворенко серед бурхливої лайки назвав його у своїй статті „ідеалістом”, який мав якусь ідею.

8-го жовтня 1946 р. на узліссі кучурівського лісу (Черновецького району) в ранніх годинах банда пограничників оточила заступника команданта районної боївки „Рибак”. Хоробрий повстанець відстрілювавсь до останнього набою. Вистріливши всі набої з автомата і пістолета, щоб не попасти у руки ворога, відступити не міг, бо був тяжко поранений, — він розірвав біля себе гранату, яка, нажаль, його лише тяжко поранила. Енкаведівські опричники заволокли його до сільради, де він, прочунавши, побачив голову сільради і глузливо сказав до нього: „Пам’ятай, більшовицька собако, що тобі вже не довго жити”. На всі запити енкаведівських головорізів, хто проводив бойові акції у терені, він гордо відповів: „Так, це я робив з наказу свого організаційного зверхника”. Енкаведисти відвезли його до Чернівецької лікарні, де він відмовивсь рішуче від меддопомоги і через три дні помер.

20-го жовтня 1946 р. в с. Брідок (Заставнянського району) біля хати, в якій мала відбутися стріча, банда пограничників зробила засідку. На засідку наткнувся кущовий „Пік”. Зграя бандитів так несподівано накинулася на нього, що він не мав часу вистрілити. Один впіймав його за горло, а інші почали в’язати руки. В цю мить він вихопив з-за пояса пістолета, застрілив 2-ох найближчих напасників, а третього тяжко поранив. Поки отямилась решта бандитів і відкрила огонь, кущовий „Пік” зник у темряві ночі.

6-го грудня 1946 р. в с. Ошихдіби (Кіцманського району) „істребітельна” банда оточила в хаті повстанця „Вовка”. На умовлення ворога здатися він відповів мовчанкою. Хоча зразу був поранений у руку, завзято боронився і навіть прорвався з оточення, але під час відступу був іще двічі тяжко поранений і через силу добрів до клуні в сусідньому господарстві, де його вдруге оточили і знову

почали умовляти здатись, але безстрашний повстанець відповів: „Застрілюсь, а не здамся!”, і після цього застрілювався з власного пістолета.

25-го грудня 1946 р. в м. Вашківці енкаведівські опричники оточили нового підпільника Каланюка Володимира. Він довгий час вів нерівний бій з енкаведистами, а коли його тяжко поранили, — щоб не попасти живим у руки енкаведистів, — він без вагання стрілювався з самозарядки, але нажаль тільки тяжко поранився. У тюрмі мужньо переніс всі тортури, не зрадивши жодної організації таємниці.

ЗАГИНУЛИ НА ПОЛІ СЛАВИ:

Сл. п. „Галаган”, „Мартин”, бувший член повітового проводу юнацтва Снятинщини, повітовий референт СБ Вижниччини, провідник надрайонного проводу Чернівеччини — енергійний організатор і безкомпромісовий революціонер, один з найвидатніших буковинських борців — загинув у нерівному бою з енкаведівськими бандами, мужньо прикриваючи власними грудьми відступ своїх друзів 28. 5. 1945 р. в с. Джурів Заболотівського району (Коломийщина).

Сл. п. „Левко”, „Василь”, родом з Одещини — активний член підпілля м. Одеси, організаційний референт надрайонного проводу Чернівеччини — самостійник великої революційної снаги — загинув на тортурах кровожерливих енкаведівських садистів, не сказавши ані слова 12. 8. 1945 р. в с. Драчинці Вашковецького району.

Сл. п. „Сергієнко”, родом з Вижниччини — активний працівник революційного підпілля в Вижниччині, бувший сотенний політвиховник у куріні УПА „Саблюка”, провідник районного проводу Вашковеччини — загинув, перенісши жахливі азійські тортури енкаведівських катюг 12. 8. 1945 р. в с. Драчинці Вашковецького району.

Сл. п. Купченко Євген („Аскольд”) — провідник надрайонного проводу Чернівеччини — популярний революціонер — загинув 4. 5. 1945 р. в с. Драчинці Вашковецького району.

Сл. п. „Ситий” — командант районної боївки Кіцманеччини, загинув у героїчному бою, відстрілюючись до останнього набоя в листопаді 1944 р. в с. Іванківці Кіцманського району.

Сл. п. „Саверин” — провідник районного проводу Глибиччини — загинув від ворожої кулі в грудні 1944 р.

Сл. п. Василюк Микола („Роман“) — провідник районного проводу Сторожинеччини — загинув від ворожої кулі 13. 1. 1945 р. в с. Стара Жадова Сторожинецького району.

Сл. п. „Богдан“ — співпрацівник окружного проводу Буковини — помер у січні 1945 р. в с. Бісків Путилівського району (під час епідемії тифу).

Сл. п. поручник „Вихор“ — курінний політвиховник — помер у січні 1945 р. в с. Довгополе Путилівського району (під час епідемії тифу).

Сл. п. „Гонта“ — провідник районного проводу Кіцманеччини — загинув у героїчному бою у лютому 1945 р. в с. Лашківка Кіцманського району.

Сл. п. Любомирський Олексій („Берія“) — б. член повітової референтури СБ Гуцульщини, надрайонний СБ-іст Вижниччини — загинув у бою з переважаючими збройними ватагами НКВД 15. 3. 1945 р. в с. Яблониця Путилівського району.

Сл. п. „Леся“ — провідник районного проводу Садгірщини — загинула в бою від ворожої кулі 19. 3. 1945 р. в с. Добринівці Заставнянського району.

Сл. п. Гараміта Іван („Жук“) — провідник районного проводу Сторожинеччини — загинув у нерівному бою з енкаведівськими опричниками в половині березня на станівських полях Вашковецького району.

Сл. п. „Сагайдачний“ — командант боївки — загинув у бою з енкаведівськими бандами в березні 1945 р. в с. Драчинці Вашковецького району.

Сл. п. поручник „Палій“, „Кармелюк“ — сотенний УПА — помер у березні 1945 р. в с. Ростоки Вижницького району (під час епідемії тифу).

Сл. п. Карапка Дмитро („Боярин“) — сотенний УПА — загинув від ворожої кулі 28. 4. 1945 р. в с. Кисилиці Путилівського району.

Сл. п. „Шмель“ — районний референт СБ Вижниччини — загинув від ворожої кулі у місяці квітні 1945 р. в с. Лопушна Вижницького району.

Сл. п. „Орел“ — член ОУН, чотовий УПА, — загинув у бою з переважаючими ворожими силами, мужньо прикриваючи відступ своєї чоти 6. 3. 1945 р. в глибокогірському присілку Стайки, Путилівського району.

Сл. п. „Богун“ — сотенний політвиховник УПА — загинув

у бою з енкаведівськими ордами на присілку Стайки Путилівського р-ну.

Сл. п. „Марина” (родом з Миколева) — знана пропагандистка Гуцульщини, член надрайонного проводу Вижниччини — 17-ти річна вольова з кришталевим характером революціонерка з непересічними письменницькими обдаруваннями — загинула від ворожої кулі в половині квітня 1945 р. у с. Ростоки Вижницького району.

Сл. п. „Береза” — чотовий УПА, довголітній член ОУН — загинув від ворожої кулі в місяці листопаді 1944 р.

Сл. п. чотовий „Ступа” — загинув в цілоденному бою з переважаючими окупантськими збройними бандами разом з 6-ма стрільцями 27. 12. 1944 р. в глибокогірському присілку Енчолова Вижницького р-ну.

Сл. п. Германець Михайло („Чумак”, „Крим”, „Пролом”) — б. підрайонний юнацтва Заболотівщини, провідник районного проводу Сторожинеччини — революціонер кипучої енергії і небаченої сміливості — загинув від ворожої кулі 16. 6. 1946 р. в с. Слобода Комарівська Сторожинецького району.

Сл. п. Халус Іван („Сулима”, „Хоменко”) — б. пропагандист районного проводу Вашковеччини, співпрацівник окружного осередку пропаганди Буковини — здібний пропагандист, — загинув від ворожої кулі 15. 9. 1946 р. в с. Серафинець Вашковецького району.

**СПОМИНИ
ГОЛЛЯНДСЬКОГО ГЕНЕРАЛА**

Генерал-лейтенант
Едвард Й. Ц. ван Готегем

Ген. Едвард Й. Ц. ван Готегем

МОЯ ЗУСТРІЧ З УПА

Автор цього рукопису військову кар'єру почав 1928 року, вступивши до кадетської школи, що її закінчив 1931 з ступенем підпоручника. На початку Другої світової війни ван Готегем був першим лейтенантом королівської гвардії. Після німецької окупації Голляндії він попав у німецький полон. У 1942-44 роках перебував у таборі військовополонених у Станиславові (пізнішому Івано-Франківську). У січні 1944 року ван Готегем, разом з кількома товаришами, втік з німецького полону і потрапив до однієї частини Української Повстанчої Армії в Карпатах. З допомогою УПА ван Готегем і його товариші пробилися на Угорщину і звідти через СРСР і Лондон повернулися до Голляндії в листопаді 1945 року. Після війни ван Готегем став інструктором в Коледжі Генштабу Голляндії й очолював його згодом протягом багатьох років, опісля став командиром армійського корпусу з ступенем генерал-лейтенанта. З 1967 року ген. ван Готегем у відставці.

Перебуваючи на Україні, ван Готегем мав змогу ввійти в контакт з Українською Повстанчою Армією, тоді й познайомився з командиром IV воєнної округи УПА — полковником Іваном Бутковським — „Гуцулом”. Дізнавшись про смерть полк. І. Бутковського на еміграції, ген. ван Готегем списав свої спогади про зустріч з УПА, присвячуючи їх йому й іншим воюючим та старшинам УПА на доказ вдячності за одержану в час війни допомогу.

I

Моєму товаришеві долі було на ім'я Піт (Петро).

Мені було б цікаво знати сьогодні, про що він думав, коли ми „зістрибнули” на вільну землю Галичини, української частини колишньої Польщі, землю, яка стала з того часу нам священною, після кількалітнього перебування у негостинних і погано обладнаних гітлерівських „готелях” для полонених альянтських старшин.

Я сам почувався, як молодий лошак, який, будиши замкнений у вагоні для худоби, вискакує з вагона на відкрите пасовисько, хоч і зробив я це в спосіб не надто звичний для лошака. Із просторів відкритого Божого світу я, на жаль, мало що міг бачити, та й

пасовисько, що на нього я вистрибнув, було замерзле і тверде, як скеля.

Це було на початку січня 1944 року, коли ми відчули, що треба завчасу покидати транспорт військовополонених. Вермахт почав підготовку для перевозу яких 2 400 голляндських офіцерів із Стальягу „Станіслав" до нових приміщень „десь" у Німеччині. Це було зумовлене швидким просуванням червоної армії на Захід.

Перше, що ми вчинили, відзискавши свободу, була спроба покористуватися компасами, що їх ми так зусильно змонтували ще в таборі. Для Піта це зразу ж стало його найпершим розчаруванням у довгій-предовгій мандрівці. Щоб зробити ці компаси магнетичними, він мусів кілька разів вилучати електричний струм, залишаючи усю громаду полонених разом із їх німецькими вартовими в темряві. Але практичні висліди його експериментів були цілком несівмірні з балаганом, що його він спричиняв: тим часом як вироблена з леза до голення магнетична стрілка на моєму імпровізованому компасі показувала на захід, така ж стрілка на його компасі вказувала схід. У результаті ми вирішили йти, орієнтуючися на місяць. Припускали ми, що йдемо в південно-західньому напрямі.

Ми не зайшли надто далеко, бо після кількох кілометрів натрапили на першу перешкоду. Як виявилось згодом, це була ріка Дністер. У темряві не можна було бачити протилежного берега. На перший погляд нам здавалося, що ріка замерзла, але вже мій перший крок по льоду спричинив таку тріскотню, що все довкілля могло її почути. Поблизу почали гавкати щонайменше три собаки.

Я пригадав собі миттю випробувану ще за хлоп'ячих років гарну і бентежну гру: повзти по льоду на животі, щоб таким чином розмістити вагу тіла на ширший простір. Але мою першу спробу вчинити це припинив Піт лагідною, проте рішучою осторогою. Вийшовши на край берега, він зайняв куди вигіднішу стратегічну позицію, в чому я переконався, приєднуючися до нього. Я побачив рвучку течію темної ріки на відстані не цілих тридцяти стіп від нас.

Сподіваюся, що Піт буде нагороджений на тому світі за те, що врятував мене від купелі чи й смерті у незамерзлій добре ріці: на цьому світі нагороди за це він напевно не одержав.

Пройшовши кількасот метрів берегом проти течії і шукаючи якихось способів, щоб перейти її, ми натрапили на одне із її старих річищ. Захоплений цим безмежно, Піт спробував перейти його вброд, але зараз ж загруз по коліна в льодову воду. Після того він став набагато обережніший, бо мокрі штани не є великою приємністю

в середині січня в Галичині, зокрема в той час, як хтось не може скидати черевиків і шкарпеток.

На щастя для Піта, це тривало не надто довго, бо щойно місяць сховався за хмари, як почалася справжня хуртовина. Негайно ми сховалися в копицю сіна поблизу якогось невеликого господарства і там перебули решту ночі. Ніде не загавкав ні один собака, але протягом кількох перших годин ми не змогли ні на хвилину заснути. Щоб зрушити мовчанку, Піт, який звичайно був джентлменом першої кляси, висипався із серією таких висловів, що від них почервонів би навіть муштровий сержант. Але й без його різких висловів згадки про те, що ми зазнали протягом останніх годин, не дозволяли нам якийсь час заснути. На це було багато причин.

Підготовні заходи для втечі були цього разу винятково прості. Проте, ми були набагато певніші успіху, ніж за двох попередніх наших невдалих спроб. Вискакування з потягу в русі може бути більш ризиковним з фізичного погляду, але воно не є важчим від копання підземного кількасотметрового тунелю в небезпечному ґрунті чи спроба пролазити крізь чотири ряди колючого дроту, за якими височить середньовічний мур із повбиваними на його верхку відламками скла, до того ж, коли усе це знаходиться під чуйним оком озброєної сторожі та поліційних собак.

Як звичайно, переміщення нашого табору полонених мало відбутися в дуже скорому реченці. Акцію цю мали здійснити трьома конвоями. Дуже догідною для нас обставиною було те, що перший конвой мав складатися з старших віком і слабших фізично старшин, неспроможних спричинити якісь труднощі супровідній охороні, що й могло вплинути на послаблення її чуйності. Таке передбачення виявилось правильним, але згодом вартові були змушені загострити свою увагу, бо ж із просуванням конвою на нове місце призначення все більше й більше полонених устигало втекти. Після прибуття до Ной-Брандербургу виявилось, що з останніх двох конвоїв втекло не менше, як 142 старшин. Пізніше ми дізналися, що коменданта німецького потягу вислано за кару на східній фронт і ніби він висловився з жалем, що легше транспортувати мішок бліх, ніж потяг, навантажений голяндськими військовополоненими.

Проте, більшість утікачів не мала змоги надто насолоджуватися своєю свободою, бо в багатьох випадках вона тривала дуже коротко. Інакше воно й не могло бути, бо підготовка до втечі була здебільшого не надто ґрунтовна, та й дехто з тих, що приєднувалися просто до інших у мить відкриття вагону, ніколи не мали справжнього бажання тікати. Більшість втікачів були схоплені

зараз же після втечі з конвою, а деякі були поранені від куль вартових або покалічені внаслідок невмілого вискакування з потягу. Насправді ці останні були щасливіші за тих дванадцять ляйтенантів, яким пощастило протягом довшого часу перебувати на свободі, але згодом вони потрапили в руки СС і були депортовані до концентраційного табору в Мавтгавзені, де їх зліквідовано разом з іншими військовополоненими із альянтських армій, коли советські війська почали наближатися до табору.

* * *

Перевіряла нас таборова сторожа перед нашим виїздом згідно з рутиною: одним наказували роздягатися, іншим перевіряли клунки, декого ж взагалі не чіпали. Полонених намагалися застрашити погрозами репресій, додаючи до них нову на той час погрозу, що Головне німецьке командування (ОКВ) наказало на майбутнє карати розстрілом кожну спробу втечі. Очевидно, ми не мали часу протестувати, посилаючися на Женевську конвенцію, проти порушення міжнародних воєнних прав. Але й ці погрози ні трохи не допомогли „гунам" (так прозивали німців полонені голландці. — прим. перекладача).

Перша спроба втечі відбулася вже по дорозі на Станиславівську залізничну станцію. Вчинив цю спробу нерозсудливо і радше імпульсивно один ляйтенант, який скочив у широку каналізаційну трубу. Його важко поранив один з вартових зайвим і цілком непотрібним пострілом. Пораненого ляйтенанта витягли з каналу і потім вже ніхто про нього не чув.

На станції наш вантажний потяг стояв уже наготові, і ми кмітливо попрямували до одного вантажного вагону, в якому не було будки для гальмівника. Це мало ту вигоду, що ми не були під безпосереднім наглядом сторожі. Воднораз із цим ми дбайливо оглянули вагон ззовні і були дуже задоволені з оглядин. З лівого боку ззаду, поблизу сталевого гака, з допомогою якого можна було легко спуститися аж до буферів, був великий отвір, що ним могла пропхатися людина. Цей отвір був забитий дошками і задротований зверху колючим дротом. Це не повинно було становити для нас поважнішої перешкоди.

Наша „партія втікачів" складалася з шести осіб, а решта в'язнів у вагоні мала давати нам всю можливу допомогу. Ми погодилися, що будемо тікати по двоє, тому що група з шести осіб могла б бути надто підозрілою. Гарм і Кіс творили одну двійку,

Ян був з Пітом і Геррі зо мною. Ми хотіли вирватися чимскоріше, бо знали, що не одні ми плянуємо втечу і що пізніше — після кожної втечі — вигляди на успіх будуть дедалі менші. Бувши найстаршим, я мав започаткувати справу, і кілька миль за Станиславовом отвір з боку вагону був широко відкритий. Четверо з тих, що не збиралися тікати, піднесли горизонтально понад їхні плечі і просунули мене поволі ногами вниз через отвір. Десь посередині я намацав підлогу вагону і спустився нижче. З цього моменту я пригадую тільки, що холодне українське повітря вдарило в мою вовняну шапку і що поїзд мчався з великою швидкістю.

З деякою трудністю я проліз попри гак униз до буферів, де за кілька хвилин приєдналися до мене Геррі і Кіс. Настрій цього моменту пригадую дуже добре: це було почуття здивування..

Ми погодилися, що я подам знак, хто перший з-поміж нас має зіскочити з вагону, коли потяг рухатиметься не надто швидко, тому що земля була замерзла і тверда, як скеля, і нам не можна було ризикувати покаліченням, маючи перед собою довгу дорогу.

Старт не спричинився до піднесення нашого настрою.

Геррі почав нервуватися, не послухав моєї перестороги не зіскакувати і, зіскакуючи, зачепився за щось, закрутився і впав горілиць, головою на лід у рові, викопаному вздовж залізничного шляху. Він лежав непорушно з розкинутими руками.

Зараз же після цього поїзд в'їхав на залізничний міст і я спостеріг, як вартові промайнули наче тіні. У цю мить я усвідомив, що ми ніколи не зможемо прийти на допомогу Геррі. І справді — ми його бачили останній раз. Він був одним з дванадцятьох лейтенантів, що їх замордовано в Мавтгавзені.

Тим часом Гарм вийшов на буфер, і з цього моменту все пішло добре, немов належно контрольований експеримент. Він і Кіс зіскачили один за одним на якійсь малій станції і сховалися між вагонами, що стояли на бічних рейках і закрили їх перед чуйним оком вартових із станційної охорони.

Після цього Піт і Ян приєдналися до мене, і коли потяг сповільнив швидкість, ідучи під гору, Ян і я зіскачили з потягу по протилежних боках і зараз же Піт зіскачив услід за Яном. Мені повелося зіскачити найбільш удало: зіскачивши, я біг хвилину за потягом, аж поки сховався за низьким насипом, за яким не могли мене побачити вартові із гальмівних будок потягу. Проте, мене вкрив холодний піт, коли я побачив, що потяг все більше сповільнює швидкість. Хвилину пізніше я не чув взагалі вже цього холоду, коли останній вагон зупинився яких 50 метрів від місця, де я лежав, і

вартові позіскакували з своїх будок. Але щастя мені сприяло, як і не покидало воно мене потім цілий рік і чотири місяці, аж поки ми вийшли з корабля на берег Англії. Ледве вибігли вартові з будок, а вже машиніст подав сигнал до від'їзду, і вони всі видряпалися на свої місця.

Тільки Піт відповів на мій тихий свист. Він втратив зв'язок з Яном, коли вони бігли разом у темряві. Ми шукали за ним, але марно, і я думаю, що він вирішив пробиватися сам, може, й тому, що Піт мав репутацію не надто моторного колеги, хоч це припущення, може, й було несправедливе. Хоч і як там було, ми вже ніколи не зустрілися з ним і після війни я одержав повідомлення про його смерть: Мавтгавзен.

Багато справ передумав я тієї холодної січневої ночі 1944 року, лежачи у стіжку сіна десь у Галичині.

Поблизу я чув хропіння Піта, аж поки втома не перемогла також і мене.

Наступного ранку, щойно почав співати перший півень, селянин прокинувся й почав обходити своє подвір'я. Тому що наш плян дії базувався на встановленні контакту з місцевими людьми при найближчій для цього нагоді, які, як ми знали, були наставлені проти німців, ми вирішили, що найкраще вчинити це негайно. Наші намагання привернути увагу селянина на нашу присутність були мотивовані якнайкращими інтенціями, але ж селянин був такий перестрашений, що ми думали, що він упаде трупом на місці. Але остаточно він запросив нас до хати, і незабаром його приятель і гарна жінка приготувала для нас їжу. Тим часом, як Піт обдаровував її дітей щедро чоколядою із посилок для військовополонених, господар допитувався, чи не продав би Піт йому своїх артилерійських чобіт.

Ми провели в хаті лише якої півгодини, бо хотіли відбитися від залізничного шляху по змозі якнайдалі. Перед відходом нам порадили перейти Дністер яких три милі вище, де довірений перевізник допоможе нам перебратися на другий бік. На той час нам не було відоме, що ціла місцева партизанська організація була залярмована перебуванням в околиці багатьох втікачів з-поміж військовополонених і що за нами також пильно стежили партизани. Перевізник відмовився прийняти в заплату навіть наші добрі цигарки „Вірджінія" і показав нам мовчки напрямок на Угорщину.

Тим часом сонце проглянуло крізь хмари і відкрило глибоку блакить неба. Нам здавалося, що вже й український клімат встиг нас адоптувати.

Перед нами простягався у безкрай незабутній краєвид, дуже подібний до рівнинного краєвиду в нашій рідній Голляндії, з тією тільки різницею, що в даліні зарисовувалися цілком білі верхи Карпат на тлі ясних і далеких обріїв. Карпати здавалися нам безпечним дороговказом у мандрівці ген аж до першої мети нашої подорожі...

Протягом п'ятох годин ми мали змогу захоплюватися красою українського краєвиду. У цьому не перешкоджав нам ніхто, і я з соромом мушу визнати, що ми майже забули про мету нашої мандрівки. Зустрічним ми — в нашому фантастичному умундированні і з виповненими рюкзаками — мусіли здаватися волоцюгами, яким добре ведеться. Селянин, який наздогнав нас возом, подивившись на нас ззаду, удвічі швидше погнав коня. Злидений собака обійшов нас великим луком навколо, підібравши хвоста між ноги. Ми були аж надто наївні, думаючи, що ми не викличемо підозріння своїм виглядом у цій околиці, але згодом я не був би здивований, якби люди взяли нас за пару мавп, що втекли із звіринця.

І от, цілком несподівано, коли ми мали входити вже до села, з-поза міцного плота вискочили два чоловіки в німецьких мундирах з готовими до пострілу карабінами в руках і запитали нас, чи ми також втікачі з транспорту голляндських полонених старшин. Знаючи, що на Україні ледве чи знають більше про Голляндію, як про Україну в Голляндії (а ми цілком певно багато про неї не знали), ми усвідомили, що в цій околиці перехоплено й інші групи утікачів з полону і що немає багато глузду відпекуватися. У відповідь на мій ствердний жест кивком голови поставний русявий парубок, що виглядав на справжнього німця і мав яких двадцять кілька років, простягнув мені руку, кажучи, що ми мали величезне щастя натрапити на них, а не на патруль справжніх німецьких вояків. Він сказав ще, що в його руках опинилися також два з моїх товаришів і що їх переховують уже цивільні люди в цій околиці. За його описом, один із них був у повному шкіряному одязі і другий мав тільки одне око. Цей опис міг стосуватися нікого іншого, як тільки Гарма і Кіса. Півроку пізніше перший з-поміж них став широко відомий на Балканах з огляду на своє уподобання до шкіряних курток і високих чобіт.

У ті останні роки я зустрічав й інших „німців", які ставилися дружньо до мене, але у висліді їхня дружба завжди кінчалася якоюсь бідою для мене. З тієї причини я думав, що буде краще відкласти на хвилину стискання рук, і ця стриманість з мого боку

правдоподібно не зробила поганого враження, бо пізніше виявилось, що й ці українці не довірялим нам більше, ніж ми їм, і що в ці перші години й не могло бути багато взаємного довір'я.

Наш настрій піднісся видатно, коли українці, приклавши цівки рушниць до наших спин, вели нас остентаційно попри поліційну станицю. Але наш настрій досягнув найвищого вершка, коли нас привели до однієї із селянських хат, де Гарм прийняв нас криком: „Хлопці! Нам пощастило! Це українські партизани й вони обіцяли нам перевести нас через угорську границю!" Кіс не промовив і слова, але його єдине око помітно іскрилося.

Історія з Гармом і Кісом була така. Вони переходили міст через Дністер і коли наближалися вже до його кінця, двох озброєних поліцаїв з'явилися не знати звідкіля і заарештували їх. „З нами кінець!" — подумали вони.

Поліцаї завели їх під цівками рушниць до вартівні над берегом ріки. Запроваджені до однієї з кімнат, вони побачили ще двох поліцаїв у синіх одностроях. Один з поліцаїв глянув на них і запитав: „Хто ви такі?" Знаючи, що немає вже ніякої можливості втекти, вони сказали йому згідно з правдою, що вони є втікачами з транспорту голляндських військовополонених, і були дуже здивовані, почувши у відповідь: „Так, я це знаю добре!" Цим закінчилося офіційне допитування. Нічого не записували, нічого більше не питали. Гарм і Кіс дізналися, що люди в синіх одностроях є членами української поліції, які охороняють міст.

Полонених відвели потім у затемнену кімнату і залишили там. Кілька хвилин пізніше увійшов поліцай, що їх допитував, і сказав: „Будьте спокійні, ви тепер у безпеці. Ми не передамо вас у руки німцям. Вас відведуть до українських повстанців". П'ять хвилин пізніше вони були вже в десятикілометровій дорозі до партизанів. Ішли під охороною двох поліцаїв.

Почувши історію Гарма і Кіса, я сплатив борг вдячності моїм новим приятелям в такий спосіб, що вони — одному з них було, мабуть, на ім'я Георг (Юрій), а другому Майк (Михайло) — не були спроможні вживати праву руку протягом перших десяти хвилин.

Як виявилось, ми увійшли в контакт з підпільним рухом, що про нього ми чули, перебуваючи ще в нашому таборі полонених. Розповіли нам про цей рух два з наших товаришів, які пробували ще раніше втекти, були схоплені і приведені назад до табору. Це була добре організована Українська Повстанча Армія.

У 1938 році в центрі Роттердаму якогось чужинця розірвала на шматки бомба, покладена в його кишеню. У той час я, як і

Група голяндських старшин під час перебування в УПА.
Автор споминів стоїть п'ятий зліва (у білій шапці).

більшість моїх земляків, тільки кинув оком на цю газетну вістку. Прізвище Коновалець не було нічим конкретним для мене, хоч і заінтригувала мене авреоля сенсації і романтичності, що ним оточила преса його особу. Його називали президентом неіснуючої республіки в Східній Європі, але наступного дня я забув усе про нього. Тоді мені й не снилося, що за яких шість років, і то в найбільш незвичайних обставинах, я опинюся між його послідовниками. Саме вони були тими, хто допоміг мені і дев'ятьом іншим голляндським старшинам врятуватися перед гітлерівськими посіпаками, даючи нам озброєну ескорту через південну Галичину і Карпатські гори аж у гостинну Мадярщину.

Наш перший контакт із цими людьми був беззастережно сердечний і такими ж залишилися наші взаємини аж до тої миті, коли останній з повстанців, провідник по горах, привів нас до прикордонного стовпа, що стояв між його країною і державою угорців, і показав нам дорогу на Угорщину.

Наприкінці 1943 року ситуація в окупованій Галичині була така, що німці могли користуватися тільки головними шляхами і залізницями, але навіть і ці шляхи перебували часто під загрозою. Навіть головна квартира особистого Гітлерового репрезентанта Коха була здобута з'єднанням УПА.

Коли ми на початку 1944 року вискочили з потягу в Галичині, співвідношення сил було радше на користь УПА. Останнім німцем, якому я дивився в очі в Галичині, був той, що замикав за мною вантажний вагон, і другого я побачив кілька тижнів пізніше у Будапешті. Під час всієї нашої мандрівки через Карпати зустрічі з німцями обмежувалися кількома пострілами при переході залізничної лінії між Долиною і Болеховом, і там ми згубили нашу єдину ручну гранату, що її дав нам провідник партизанів як своєрідний „знак визнання“.

З другого боку, за тих сімнадцять днів у південній Галичині ми збагатилися неоціненним досвідом для нашої дальшої втечі, з якого ми скористали чимало, будучи в Будапешті. У всьому цьому не бракувало і веселих сторінок: за всяких умов галичанин зберігає почуття невимуженості і сприймає речі з легким серцем.

* * *

Вага досвіду полягає головне в лекціях, що їх він дає. З ретроспективного погляду засоби, що їх вживали українці для встановлення нашої ідентичності справжніх голляндських старшин,

а не скинутих з парашутів поза лініями радянських агентів, в чому нас спочатку підозрівали, стали для нас тривалою лекцією. Насамперед, ми швидко встановили, що така нація, як наша, яка жила мирно і в достатках протягом понад одне сторіччя, є в дуже некорисному становищі у порівнянні до тих народів, які мусіли вести постійну боротьбу за своє існування і тому були вродженими конспіраторами. Від початку останньої війни наші слабості виявлялися в недостатці твердості, в надто великій довірливості і в неспроможності бути дискретними. Останній недолік треба трактувати як вислід тенденції маніфестувати себе назовні. Подібного досвіду зазнав і наш недавній підпільний рух на батьківщині, в якому багато людей упало непотрібно жертвою, бо і підпільники і їхні друзі ставили розголос понад конечність зберігати таємницю.

У ділянці розвідки ми були, у порівнянні з тими українцями, нічим більше, як новаками, яким завжди ще треба вивчати усі трюки, конечні для цього діла. Тому не диво, що ми потрапляли з відкритими очима в кожную наставлену ними пастку. Українці, що ми їх зустріли після війни, були надто чемні, щоб сміятися з нас, коли ми знайомили їх з нашим досвідом.

Наші пізніші переживання на Угорщині підсилили в нас ще більше переконання, що в тодішніх обставинах кожне й найпростіше питання було ставлене з якимось прихованим мотивом у думці. Численні відвідувачі в селянській хаті, що в ній ми початково квартирували, не приходили, щоб тільки задоволити свою цікавість, їх прислали, здебільша з метою, щоб з усіма нами говорити в той самий час і щоб ми не мали змоги порозумітися між собою і впливати на відповіді інших. Нас спеціально розпитували про умови життя й побуту в Голляндії і в таборі полонених. Далі нас питали про взаємини між нами самими і про стосунки з керівництвом німецького табору. Все це були речі, що про них вони здавна добре знали, бо ж табір був у серці Галичини. Вони заінсценізували справжній показ, коли ми поінформували їх, що має бути перевезений ще один контингент полонених і почали діяти так, наче б вони готувалися перехопити цей транспорт. Насправді ж єдиною річчю, що їх цікавила, було перевірити наші інформації. У 1947 році, коли я поставив одному з українських емігрантів у Голляндії виразне питання в цій справі, він заявив, що вони не знали б взагалі, що робити з 700 старшинами різного віку, які були цілком не приготовані до труднощів партизанського життя. З другого боку, було

неможливе перевести таке численне з'єднання через угорську чи румунську границю.

Той же самий українець сказав мені, що спочатку, зваживши на наші дивовижні однострої, нас взяли за радянських парашутистів. Після того, як Київ зайняли радянські війська, повстанський провід сподівався кожного дня, що їх почнуть скидати в німецьке заплілля, і малі групи українських партизанів були порозставлювані, щоб їх перехоплювати і ліквідувати. Факт, що ми були цілком незброєні, свідчив на нашу користь, але, з другого боку, вони мусіли брати до уваги можливість, що мають справу з німецькими пропагандистами або шпигунами. Остаточо ж вони боролися проти кожного, хто був ворогом незалежної України. Водночас, із цим вони були переконані, що після війни Україна може скористати, маючи до диспозиції за кордоном деяку кількість людей з добрими зв'язками; хто міг краще виконати це завдання, як не альянтські старшини, що їм допомогли вони втекти з полону.

Тому для них було важливе встановити поза всяким сумнівом нашу справжню національну приналежність. Факт, що під нашим цивільним одягом ми мали голляндські уніформи, не мав для них великого значення, як і те, що в нас були позначки полонених і що харчі, які ми мали з собою, були в бляшанках американського Червоного Хреста. На них не справило навіть якогось враження те, що Піт довго молився перед кожною їжею, від чого звичайно вистигала його юшка.

Щойно в 1947 році я дізнався, що вчитель, який вів з нами жваву розмову ламаною німецькою мовою, міг робити це цілком добре по-голляндськи, бо він кілька років жив в Амстердамі.

Правдоподібно, в цій нашій першій сільській хаті ми зустріли Івана Бутковського, хоч при цій нагоді він і не представився нам, як командир батальйону УПА. Про це я дізнався тільки кілька років пізніше, коли він сконтактувався зо мною в Голляндії, але про це точніше в другій частині цього спогаду.

А тим часом учитель прислухався до наших розмов, щойно ми починали гурорити між собою.

У хаті, що в ній ми перебували, ставало все людніше, і коли я виглянув крізь вікно, я побачив на подвір'ї озброєного повстанця, який обсервував згори єдину дорогу, що вела до хати. Жінки й дівчата готували западливо їжу, як несподівано відчинилися двері і до кімнати увійшли, наче в нестямі, два наші товариші: Лін — селянин з околиць Роттердаму, який любив повторювати „Нехай шкура літає — я не дбаю“, і разом з ним надзвичайно здібний

артилерійський старшина, що його звали загально Руї, яке прізвисько змінили згодом на „Ред” (червоний), бо ж голляндська мова не була надто поширена серед вояків союзницьких армій. Обід, що його ми тоді мали, був першим нормальним харчем за останні роки, і нам хотілося споживати його без кінця, так нам усе смакувало. Але ж усе має свій кінець, і коли наші господарі зауважили, що ми смертельно потомлені, порозкладали нас по ліжках. Я опинився в одному ліжку з Пітом; він згодом щасливо одружився, але я й досі не можу зрозуміти, як якась жінка могла б спати разом в одному ліжку з таким „вогнем”, як Піт. Гарма і Кіса примістили в сусідів.

Коли ми прокинулися, вже було темно, але на подвір'ї був якийсь рух. Іван Бутковський сказав нам, що нас переведуть в якесь інше, більш віддалене місце перебування, де ми зможемо зустрітися з найвищою владою УПА в цій околиці. Незабаром ми сиділи у відкритих санях, які мчали нас по снігу під ясним місячним небом. Спадало мені на думку, що ми їдемо не в напрямі Карпатських гір, а просто на захід. Наші провідники не проминали жодної нагоди, щоб перевірити наші військові здібності, що мало очевидно на меті встановити, чи ми справді не надто добре вишколені й фізично заправлені, щоб нас можна було вважати за колишніх військовополонених. Ми почувалися справжніми аматорами-новаками, коли наші супровідники перебігали по покладених через потоки гладеньких вкритих льодом стовбурах дерев, і ми йшли за ними тільки з ваганням, поперекидавши перед тим наші клунки на другий берег потоку. Справді ж таки ми могли викликати підозріння, якби були спритніші.

Проїхавши яких 35 кілометрів, ми зупинилися в першому домі найближчого села. Після довгих переговорів нас відвели через цілком затемнену кімнату до вбого влаштованої спальні, де дві жінки зараз же почали розпалювати вогонь. Двоє заспаних дітей задивлялися на нас з свого ліжка у ніші. Ніхто не промовив ні слова. Наші супутники, з якими ми навіть не встигли познайомитися, відійшли, сказавши нам тільки, що це постій командира округи і що він зустрінеється з нами увечері.

Тому що жінки поводитися так, наче б вони були черницями в якомусь монастирі, ми почали обговорювати поточні справи й загальну ситуацію, при чому наші пляни продовжувати перехід у південно-західньому напрямі через Карпати був головною темою нашої розмови. Ми говорили вільно з тієї просто причини, що не мали чого приховувати. Зрештою, приказка, що навіть стіни мають вуха, стосується тих, що хотіли б приховати щось, що тікає від

денного світла. Але для наших контрагентів справа ще не була повністю з'ясована, і тому, як це мені сказано пізніше, вчитель, який знав голландську мову і прибув сюди ще перед нами, сидів у суміжній темній кімнаті і слухав докладно всю нашу розмову.

За якоїсь півгодини відчинилися двері й увійшов Іван у супроводі ще двох інших повстанців, що їх я не скоро зможу забути, і то не тільки тому, що вони були нашими провідниками протягом усієї нашої подорожі. Один із них був високий на зріст чоловік, з дуже витонченим носом, більш західноєвропейського, ніж слов'янського типу. Ми ніколи не дізналися про його справжнє прізвище; що й так не було таким дуже важливим, бо ми знали б тільки його псевдонім. Тому і прозвали ми його, хоч дещо й зневажливо, проте цілком відповідно до зовнішності — Носом. Другий виглядав досить неохайно й увійшов до кімнати кульгаючи, в черевіку на одній нозі і в пантофлі — на другій. Він зразу ж почав розповідати про те, що був поранений у бою, але по кільканадцятьох словах його перепинив Ніс, який знецінив цілком його героїзм, кажучи нам коротко доброю німецькою мовою, що його товариш прострелив собі випадково ногу, і то в час, коли ніякого бою не було. Обидва були озброєні радянськими автоматами, і Кульгавий витягнув з кишень три гранати і два пістолі, кладучи їх підкреслено перед собою на столі. За прийнятими в наш цивілізований час нормами, Кульгавий поведився при цьому досить необачно, поки Іван не спонукав його поховати всю зброю знову по кишнях. Після того, заявивши, що буде писати листа („іх шрайбен Бріфт"), він почав вишкрябувати щось на невеличкому клаптику паперу, тримаючи більше олівця в устах, ніж на папері. Ніс й Іван дивилися, посміхаючись, як він скручував свій „лист" у мікроскопічну рольку і хвалився, який то з нього моторний кур'єр. Протягом наступних двадцятьох днів ми мали нагоду бути свідками такої ж самої церемонії щонайменше яких двадцять разів.

Минуло яких три чверті години, коли увійшов ще один із їхніх до кімнати. Весь час нам доводилося розповідати історію нашої втечі, цим разом Носові і Кульгавому.

Новий відвідувач був насправді командиром округи. Велетень на зріст, він увійшов до кімнати таким показним способом, що й сам Гітлер на таке не спромігся б. Було багато брязкоту зброї, і його охорона, що складалася з двох озброєних до зубів вояків, стояла струнко в куті кімнати до кінця цього вечора.

Командир округи був справжнім сином свого народу. Як і в більшості його земляків, добродушність випромінювалася з його обличчя; проте не пробуйте не дооцінювати цих людей, якби вони мали щонебудь проти вас. Час від часу ми спостерігали, як ця добродушність поєднується з рішучістю, яка не залишала жодного сумніву. Він мав тяжкі шкіряні чоботи, таку ж саму куртку і цілий арсенал зброї на собі. Якби він скинув усю цю зброю і наказав своїм охоронцям вчинити те саме, кімната виглядала б, як магазин зброї в той день, коли її видають новим рекрутам.

Було стискання рук, і щоб піднести наш настрій, а, можливо, також — зробити нас більш балакучими, на столі з'явилася пляшка з чаркою. Започатковано ритуал випивки, що не обмежився одним літром горілки. Тоді люди на Україні дотримувалися такого церемоніялу. Всі чоловіки сідають навколо столу і перед найвищим рангою чи віком ставлять пляшку й одну чарку. Він наливає чарку, підносить її й випиває, після чого пересуває все причандалля праворуч своєму сусідові (чи може й ліворуч?), який льояльно повторює ритуал, п'ючи за здоров'я щедрого фундатора. Після цього той підсуває все своєму сусідові за столом, і так воно йде, аж поки не повернеться пляшка і чарка на своє первісне місце. Якщо в інших країнах кількість чарок залежить від кількості тих, що п'ють, то на Україні це залежить від вмісту пляшки. Це просто визначає, що пляшки не відставляють, поки не вип'ють усієї горілки. Тоді роблять перерву, під час якої їдять масні страви, щоб започаткувати нову пляшку із свіжим завзяттям.

Національним напоєм, що ним нас так щедро вшанували, була мікстура алькоголю і меду, без будь-якої домішки води, щоб цю мікстуру хоч трохи розвести. Правда, таку речовину можна пити досить легко, але вона з такою ж легкістю кладе вас під стіл, особливо коли ви цього довго не практикували, як, наприклад, ми — військовополонені.

Очевидно, як ми дійшли десь до половини другої пляшки, треба було належно копнути Кіса, щоб не говорив надто багато дурниць, бо ніколи не можна було бути певним, до чого це могло б довести. Він сам почав був вихвалити російських вояків, що їх призначили для обслуговування нас у таборі військовополонених. У тій ситуації таке вихвалення могло вважатися дуже невідповідним і ледве чи вийшло б нам на користь, бо ж нам уже було цілком ясно, що українці ставляться зі зневагою до росіян, ще більшою, ніж стародавні греки ставилися до варварів.

Після того, як випили ми другу пляшку, командир округи почав вимірювати кроками кімнату вздовж і впоперек з таким виразом обличчя, що міг би надхнути таких скульпторів, як Роден. У кімнаті запанувала тиша, яка тільки ще більше підкреслювала важливість ситуації. Це тривало яких п'ять хвилин, потім він, широко посміхаючися, сів знову за стіл і сягнув за третьою пляшкою, що з'явилася бозна звідки.

Вибух гамору між українцями був незаперечним доказом, що вони визнали нас „де юре”. Постягали навіть дітей із їхніх ліжок і, удекорувавши їх пістолями, наказали їм співати повстанський гімн. Нам почали показувати зброю з усіх довколишніх країн, пояснювали її конструкцію, і на знак їхнього довір'я я одержав одну ручну гранату советського типу з проханням пробачити, що вони не можуть подарувати мені автомата, бо автоматів потребують самі. Сказали нам також, що в їхні руки попали ще два голляндські старшини біля Стрия, але вони відмовилися від будь-якої допомоги повстанців. Один із них мав бути офіцером фльоти.

Водночас вони поставили нам хвилюючу пропозицію. Від імени командира нас запитали, чи ми не були б зацікавлені в тому, щоб приєднатися до повстанців, замість того, щоб пробиватися до дуже далеких голляндських збройних сил. Але ж у війні ледве чи можливо боротися проти одного з своїх союзників, а в той час росіяни ще були ними. Крім того, в усьому світі був поширений радіопересиланням Бі-Бі-Сі заклик нашої королеви, що обов'язок кожного голляндця за кордоном приєднатися якнайскоріше до своїх власних збройних сил. І коли ми ще їх запевнили, що після нашого успішного прибуття до Англії ми будемо вести пропаганду за незалежність України (що насправді ми робили пізніше дуже радо), наші господарі обіцяли нам збройний супровід до угорського кордону. Те, що для них ця процедура була звичайною справою, підтвердили вони, показуючи нам карту, на якій уже була визначена наша дорога до кордону. Ця дорога обходила великим півколом німецькі укріплення й застави, що їх годі було оминати. Пропонований нам шлях проходив через більш приступний терен Карпат, що його частина, як це виявилось згодом, була таки досить важкою для нас.

II

Тієї ж ночі саньми ми добилися до іншого села. Протягом двох днів не трапилося нічого надзвичайного. Вдень ми спали, а ночами просувалися далі.

Третій день приніс несподіванку: прибуття двох наших товаришів — Ганса Бентінка та Лейна Краненбурга, які вискочили з потягу того самого дня, що й ми.

Наступного дня наша група збільшилася до десяти осіб, яке число з того часу залишилося незмінним. Це останнє доповнення складалося з двох кадетів летунських збройних сил Сіпа ван дер Пола й Йовпа Сінгора. Їхня втеча була дуже відмінною від нашої. Звіт Сіпа поданий нижче:

„Під кінець 1943 року я і кілька моїх товаришів з-поміж полонених копали запопадливо тунель для втечі. Тому що ми були кадетами, нас приміщено в окремому таборі. Праця над тунелем доходила вже до огорожі, коли нас повідомлено, що табір буде залишений і нас перевезуть в інше місце. Хоч і посилили ми до краю темп праці над копанням тунелю, ми не встигли закінчити цього діла і тому вирішили, що семеро з-поміж нас влізуть у незакінчений тунель і пере чекають там до відходу таборової охорони. Проте, у наслідок відлиги наш тунель залляла частинно вода і здійснення цього пляну стало надто ризиковне. Тоді ми знайшли іншу схованку, під сценою в одній з прибудов таборового будинку. Під сценою, яка знаходилася на другому поверсі прибудови, понад стелею партеру, два наші товариші сконструювали штучну стіну з вживаного для затемнення вікон паперу на відстані якого метра від задньої стіни будинку. Сцена була приблизно вісім метрів завглибшки і збудована досить високо над підлогою, так що можна було під неї залізти. Вночі ми зробили всю підготовку для довшого перебування в цій криївці і до остаточної втечі.

Ми сподівалися, що кінцева перевірка полонених для їх транспорту відбудеться на подвір'ї нашого табору. У ранні години наші помічники з-поміж полонених віднесли наш багаж і пляшки з водою до сцени. Біля 6 год. 30 хв., як німці увійшли до табору, один з вартових проголосив тривогу, ми кинулися до сцени і миттю повлазили під неї через отвір для суфлера. Втаємничені в плян нашої втечі товариші встигли тільки подати нам наші клунки і позникати, заки німці увійшли до театральної залі. Перший з німців був настільки чемний, що закрити суфлерську будку, не заглядаючи до неї. Німці були дуже здивовані, звідки взялися пляшки з водою на сцені і який ідіот їх туди поприносив.

Після того перевірка полонених відбувалася саме понад нами і тривала до кінця дня. Користаючи з гамору і вдаваних сварок тих, що були в змові з нами і витупцювали понад нашими головами, нам пощастило проповзти поза імітовану стіну. Там семеро з нас

поклалися двома рядами, стиснуті, наче сардинки в коробці: кадети повітряних збройних сил ван дер Пол, Сінгор і Фергаке(†), пілот морської фльоти Попелієр (†), кадети Сейдліц Курцбах (†) і Ліхтенмут (†), який уже в 1940 році попав у полон, Емст (†), резервовий старшина артилерії, який мав намір стати професійним вояком (усі позначені хрестиками – померли).

Цього ж вечора стало очевидним розкриття факту зникнення сімох полонених із табору кадетів і розпочалися докладні розшуки. Один з німецьких сержантів, відомий з своїх здібностей у виявленні спроб втечі, висловив тверде переконання, що семеро втікачів ховаються під сценою. Але цю думку заперечив капітан, який, судячи з розмови, що велася над нами, був призначений на керівника транспорту полонених. Він висловив сумнів, щоб семеро втікачів могло сховатися в таборі і схилився до припущення, що ми мусіли втекти раніше. Підбадьорені цим здогадом, ми не перейнялися наказом: „Виходь, а ні — то стріляю!”, хоч і одного пострілу вистачило б, щоб хтось з нас почав кричати з болю. Сержант вимагав зірвати сцену, але його вимогу відкинули на тій підставі, що в бараках мали приміститися вояки із з'єднань СС. Згодом сержант пробував сам залізи під сцену, але це йому не вдалося, бо був надто товстий. До того ж він також прийняв імітовану стіну за справжню. Врешті-решт вирішили пустити собаку під сцену. Хоч практично звірина мусіла б була знепритомніти від поту наших тіл, собака тільки скавулів і вив, правдоподібно тому, що не міг просуватися попід сценою.

Як стемніло, ми почалим стежити за тим, що діється навколо. Здавалося, що охорону табору посилено. На другий день сцену полили водою, що дало нам можливість хоч трохи пригасити спрагу. Увечорі один послугач з-поміж радянських полонених повідомив нас, що охорону, за винятком вартових при вході і на вежах по боках старого кавалерійського табору, знято. Ми встановили також, що табір постійно перевіряють за допомогою прожекторів.

Усвідомлюючи, що табір буде незабаром зайнятий відділами СС, ми покvapно почали наші остаточні приготування для виходу з нього. Ми пообмотували клаптями з подертих ковдер черевики, щоб заглушити нашу ходу. Усі барикади стояли на своїх місцях, і ворота були замкнені. Першою мала вийти „передова партія”, складена з двох осіб, із завданням перевірити можливості виходу; всі інші мали чекати. Та це нам не допомогло б, і ми вирішили, щоб один стежив за вартовою вежею, а інші в той час будуть пробиратися

по двоє з табору. Головними перешкодами, що їх треба було подолати, були: триметрової висоти барикада з колючого дроту і з сувоями колючого дроту в ній та високий на яких чотири-п'ять метрів довкільний мур з колючим дротом і склом зверху. Йовпові Сігорові й мені вдалося вилізти на внутрішню барикаду, накинувши на неї кілька ковдер, і потім зістрибнути з неї, пошкодивши при цьому одяг. Пробираючися повз вежу, розташовану між внутрішньою і зовнішньою барикадами, на якій уже не було вартових, ми щасливо вирвалися поза табір.

Пізніше виявилось, що інші не мали такого щастя. Двох зловили, і вони були розстріляні езекуційним відділом. Двоє померли в радянському полоні, й один пропав без сліду.

Оминаючи села й головні шляхи, користуючися компасом, ми просувалися в південно-східньому напрямі, спочатку через якийсь ліс, потім через рівнину, переривану лісами. Було надто холодно для довшого відпочинку. Пройшовши яких 70 кілометрів, ми попали в одному лісі в руки українських повстанців, від яких ми добилися, переконуючи їх мовою знаків і показуючи їм речі з Американського Червоного Хреста, що вони нас не розстріляли на місці. Замість того, завели до їхнього головного постю, де нас спочатку переслухали. Наприкінці випивки нам запропонували двох дівчат, щоб співали нам до сну в нашому шатрі, але ми не далися на це зловити. Пізніше нам сказали, що вважали нас найперше за росіян, і потім додали з посмішкою, що те, що ми відмовилися від дівчат, стало для них головним доказом, що ми не росіяни.

Повстанський табір-постій був розташований у лісі навколо великого замаскованого вогнища. Його залогу становили дві сотні повстанців. Їхній командир обіцяв нам допомогти добитися на Угорщину, намагаючися спочатку намовити нас, щоб ми легіли їхнім таки літаком — Фізелер-Сторхом. По деяких пригодах, їдучи саньми з озброєною ескортою, під час чого збройні сутички з німцями здавалися інколи неминучими, ми прибули сюди і віримо, що звідси відкриваються нам добрі можливості".

Така була розповідь про втечу Сіпа і Йовпа.

Ми скоро впевнилися, що німці в той час мали в Галичині дуже мало влади. Звичайно наш супровід складався з чотирьох осіб, подекуди вздовж шляхів були розставлені вартові. В одному тільки випадку німецькі окупаційні збройні сили нагадували регулярну армію: це було тоді, як ми переходили залізничний шлях між Долиною і Болеховом. Цей терен німці постійно патрулювали, щоб не допустити саботажів. Тут нам приділили яких двадцять

повстанців для супроводу, які охороняли нас з усіх боків. На нашому правому крилі час від часу лунали постріли, але це було все. На п'ятнадцятий день ми підійшли до Карпатських гір.

Зважаючи на широкі й пильні приготування, здійснювані після нашого приходу в карпатське передгір'я, ми усвідомили, що перед нами лишалося найнебезпечніше. Нас навантажили знову м'ясом і смальцем, і кожен одержав запас хліба на який тиждень, бо в горах тяжко роздобути харчі, і до того ж ніхто не знав певного речення, коли ми зможемо перейти кордон.

Ми мусіли відхилитися від запланованого на початку маршруту на яких тридцять кілометрів. Але всю дорогу годі було відбувати саньми, і нам треба було тієї ж самої ночі пройти додаткових п'ятнадцять кілометрів, щоб дійти до останньої передбаченої зупинки перед Угорщиною.

Їзда саньми почалася під не надто приємною заметіллю, вітер продував навіть через додатковий одяг, що його ми одержали на дорогу. Ми їхали навпростець долинами і були раді, коли подекуди попадали в ліс, що його дерева охороняли нас від різкого вітру. Наприкінці нашої їзди саньми поблизу якоїсь хати Ніс і Кульгавий („Я пишу листа“) попрощалися з нами дуже зворушливо. На пам'ятку вони подарували нам декілька шпильок для краватки і перстенів із сигнетами, усе це з українськими державними гербами.

Звідси нас мали далі вести два провідники. Подорож пішки почалася досить підбадьорливо сільською дорогою. Але це не тривало довго, бо наші провідники вирішили, що буде безпечніше залишити по змозі якнайбільше биті дороги. Причиною було те, що тут, поблизу угорського кордону, в Карпатах було багато поселень німецьких колоністів — лісорубів. Так ми дійшли до окраїн українського царства. Вибрана для дальшої подорожі дорога не була ані трохи вигідною. Це була лінія гірської вузьколінійної залізнички, покрита снігом; де-не-де з-під снігу прозирали шпали. Щоб залишати по змозі якнайменше слідів, ми йшли гусаком — один за одним, як індіяни під час воєнного походу. Ще з дитячих років кожен пригадує мандрівки залізничним шляхом із перескакуванням із шпали на шпалу. Але нехай би хтось спробував робити це в нічній темряві, з чималим вантажем на плечах, перескакуючи із шпали на шпалу, до того ж покриті снігом.

Ситуація погіршала ще більше, коли двом із нас почали дошкуляти поранення, спричинені ще в той час, як ми вискакували з потягу. Наслідки цих поранень не давалися досі взнаки, бо останнім

часом наша подорож не вимагала надто великого фізичного напруження.

Після кількох годин шкутильгання, коли ми всі зійшлися на тому, що гірше вже не може бути, почалася частина нашої подорожі, що її ми назвали і називаємо з того часу „кілометровою конспірацією”. Шлях вузьколінійної залізнички закінчувався саме посередині одного з поселень і наші провідники доводили, що краще це поселення обійти великим луком і найкращим шляхом мав би бути потік, що плив праворуч, яких тридцять метрів від нас. Пізніше ми мали б вийти на сільську дорогу по протилежній стороні поселення. Зважаючи на те, що німці рідко коли виходили поза свої гірські поселення, ми могли спокійно і без великого ризику йти потоком. Сходити вниз було досить легко. Потік був замерзлий і лід вкривала тяжка верства глибокого до стану людини снігу. Перший провідник прокладав дорогу так, що четвертий і п'ятий мали змогу просуватися його слідом. Але й так наша колона почала видовжуватися все більше і більше. Кризу прискорило остаточно те, що під першим українцем заламався лід, і він, не встигнувши й крикнути потонув по шию в снігу. Це був знаменитий спосіб для прикривання нашого походу, але я можу запевнити також кожного ентузіяста спорту, що бродити по коліна у воді карпатського гірського потоку в середині лютого і до того ж у глибокому до пліч снігу, — не є ніякою забавою. І тому не треба дивуватися, що де в кого з нас проривалися з уст гострі й нецензурні голляндські прокляття.

Після того, як ми так побродили яких кількасот метрів, наш провідник почув знову міцний лід під ногами. Ми йшли далі снігом і коли вибралися на стрімкий берег, наші штани вкрилися льодовою твердою, а в нашу взутті вже не було цілком води. Наша колона зупинилася, щоб перегрупуватися, а тим часом перший з наших провідників пішов наперед, щоб приготувати хоч тимчасову, але теплу стоянку кілька кілометрів далі при шляху. Другий провідник сказав нам, що як ідеться про можливість зустрічі з німцями, то найбільш небезпечна частина нашої подорожі вже за нами. Ми увійшли у проміжні висотні райони Карпат. Звідси дорога весь час піднімалася вгору, хоч спочатку ще досить поволі.

Сподівана тепла стоянка виявилася чимось незабутнім, тобто кажучи просто, незабутнім розчаруванням. Це було підземне сховище для лісорубів, збудоване з колод і вкрите дахом із дерну. Наша уява шукала за прислів'ям, щоб якнайкраще описати це місце дії, але надаремно. Диму було вдосталь, але вогонь і тепло залишалися побожним бажанням. На додаток до підозрілої

відсутности тепла наявний був усякий сморід, що його й уявити годі. Єдиним вислідом нашого відпочинку було те, що протягом п'яти хвилин кожен майже помирав від спраги. Справу погіршило відкриття, що кожен з нас викинув свою частину води вже давно, сподіваючися, що інші з його колег збережуть хоч трохи для нього. Єдиним напоєм, що його ми мали, було трохи горілки, що залишилася ще у пляшці одного з провідників. А цей уже не хотів ризикувати. Заки пустити пляшку в коло, він сам потягнув із неї добрий ковток.

При цьому варто згадати епізод з розтопленням снігом. Ці розкоші дають велику полегшу, якщо їм постійно хтось піддається. Але коли хтось перестане їсти сніг, то його охоплює страхітлива спрага. Коли людина починає їсти сніг, мати-природа реагує швидко й успішно неприємним почуттям в околиці черева.

Коли ми дійшли нарешті до місця нашого призначення — кількох селянських хат, кожен із нас почувався, наче малий Наполеон, який перейшов щойно мініятюрну Березину. Провідник наказав нам зупинитися і почекати хвилину, заки він полагоди́ть справу із приміщенням для нас. Сподіваючись теплої печі, яка напевно вже приготована нам, дехто із нас, цілком уже виснажений, простягався на снігу.

Тієї теплої печі чекаємо ще й досі. Через яких десять хвилин згодом наш провідник повернувся з інформацією, що цього ж самого дня в околиці бачили німців. Це прикро, що таке погане щастя нам випало, але немає іншого вибору, як іти далі в гори: „Ще тільки три кілометри, але це помітно скоротить нам останній відтинок дороги!”

Заки повести дальшу розповідь, я хотів би сказати, що ці три кілометри забрали нам понад дві з половиною години часу. Не було так дуже тяжко підняти кожного з нас на ноги. Зформувані і вирядити в похід колону не було найгіршим у світі завданням. Але наш ентузіязм помітно занепав, коли наш провідник зійшов з дороги, що нею ми йшли, пам'ятаючи, мабуть, давню істину, що проста лінія становить найкоротшу відстань між двома пунктами. Він поринув по пояс у сніг і поволі почав спинатися стрімким, на яких 45 ступенів узбіччям.

Узбіччя було цілком біле й оголене, як лиса голова старої людини, яка провела ціле життя у важких роздумах. Не було й найменшого кущика, щоб можна було вхопитися за нього, піднімаючися вгору. Перші п'ятсот метрів не були надто погані, особливо тому, що на вершку майоріла приваблива тінь. Але, ледве

ми опинилися нагорі, як наша стежка повернула нас праворуч, знову на стрімке узбіччя. На половині дороги я оглянувся і побачив, що останній із наших був яких триста метрів позаду, а сто метрів за мною хтось лежить у снігу. Це визначало, що треба зробити першу зупинку для відпочинку, яка не мала бути останньою. При найближчому переключенні виявилось, що немає Кіса. Виявилось, що ми дивилися за ним не в тому напрямі, бо він уже сидів на воринні яких 50 метрів вище перед нами і насвистував патріотичні пісні, поглядаючи на нас згорі з деяким презирством.

Немає сенсу зупинятися на дальших подробицях нашої подорожі. Дальші зупинки чергувалися кожних двісті метрів, з тієї простої причини, що на таких відстанях щоразу хтось із наших падав у сніг, виснажений зусиллям і потребою сну. Темп нашого просування зменшувався все більше й більше, і тут і там нам треба було властиво нести один одного. Піт ішов усю дорогу наприкінці колони неподалік від другого провідника. Він виглядав наче квочка, яка підганяє курчат до безпечного гнізда. На додаток до свого власного він ніс ще такий самий важкий наплечник свого товариша.

45-ступеневий схил продовжувався ще кількасот метрів. Потім почався короткий, але ще стрімкіший спуск, цілком зарослий великими смереками. Цю відстань ми пройшли в рекордовому часі. Ми всі просто котилися вниз, і при цьому гілля смерек допомагало нам зменшувати швидкість; правда, здебільшого досить брутальним способом. Один з наших провідників сказав мені пізніше, що це була єдина частина всієї нашої дороги, під час якої йому доводилося відставати. Кінцевою метою нашої подорожі була окрема селянська хата в горах, власники якої вже були повідомлені про наше прибуття одним із мешканців села, що його ми раніше зустріли. Ця садиба містилася в дуже мальовничому довіллі, яких сім кілометрів лету крука від угорського кордону. Але всю цю красу природи ми відкрили щойно наступного дня, та й тоді ми не могли нею надто захоплюватися, бо нам заборонили виходити з хати хоч би й на крок, хіба тільки для виключно людських потреб.

Але все таки ми набули цілком нового досвіду і скористали з нього, відбуваючи останню частину нашої подорожі. Вирушаючи в дальшу дорогу, кожен із нас без винятку мав вирізану ним же самим гірську палицю.

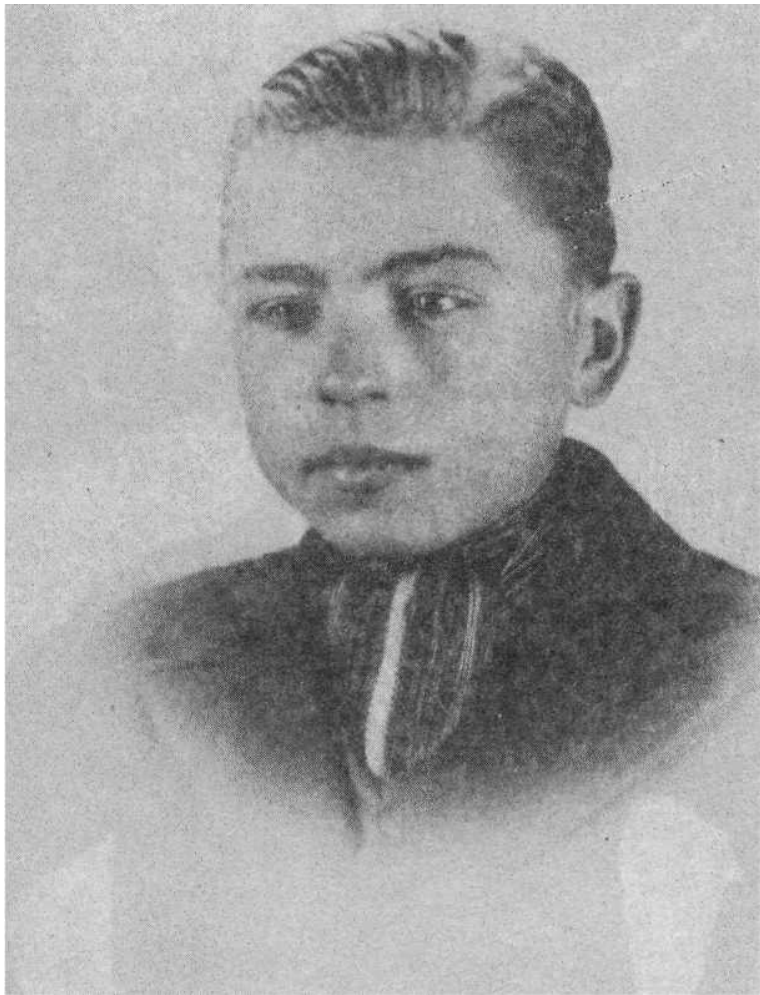
Тим часом, як ми всі були повністю згідні щодо того, яке жалюгідне враження мусіли ми викликати в наших українських провідників, вони обидва піднесли сильно наш настрій запевненням, що ми впоралися з нашим завданням набагато краще, ніж вони

сподівалися. Вони передбачали, що матимуть багато більше труднощів з групою недавніх втікачів з полону, яким без жодного вишколу випало відбувати таку важку подорож через гори. Відповідаючи на наше питання, вони сказали нам, що ми перебуваємо на висоті приблизно 1 400 метрів і що найвища точка, до якої треба буде дійти, лежить яких 1 550 метрів на самому кордоні з Угорщиною. Але між цими двома точками простягалися ще три долини і три гірські хребти.

*Передрук із брошури: Е. Й. Ц. ван Готегем,
Моя зустріч з УПА, Нью-Йорк:
Об'єднання колишніх вояків УПА, 1972*

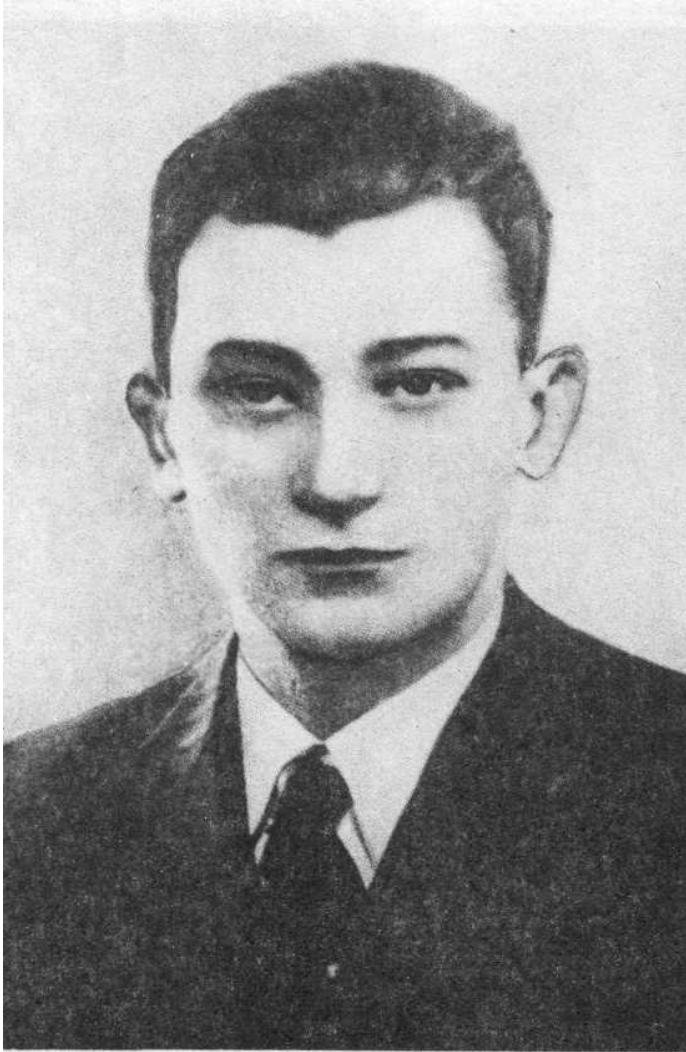
Хор. Василь Гудзик-„Оріх”. До УПА вступив у серпні 1944 на Лемківщині. Від 1945 до 1948 року в сотні „Ударник 5” — вд. 95А, де був початково ройовим, а опісля чотовим. Останній командир сотні „Басейн” — вд. 91 у Дрогобицькому ТВ 24 — „Маківка” в 1949 р., а після демобілізації член кур’єрської групи УГВР на Захід. Лицар Срібного Хреста Бойової Заслуги I класи (1950 р.). Одержав ступінь хорунжого у 1948 р. Знімка з весни 1950. Живе в США.

Віст. Мирослав Шурин-„Голуб”. Снайперист у Лемківській сотні Ударник 5 - вд. 95А. Загинув смертю героя дня 17 травня 1946 р. у бою з 34-им полком Війська Польського на Морохівських горах. Гляди ст. 263, т. 18, Літопис УПА. Знімка з юнацьких років.

Вояки із чоти к-ра „Шугая”, сотня „Сірі” (1945)

Член ОУН з 1938 р. Богдан Васильович Німий (1919 р.н.)
із с. Скоморохи Старі (Рогатинщина), поліг у 1941 р.
за волю України.

Провідник СБ Калуського р-ну Ярослав Васильович Німий - "Щорс" 1921 р.н.. із с. Скоморохи Старі (Рогатинщина). Загинув 11 травня 1945 р. у с. Негівці Калуського р-ну разом з побратимами Юрком Микитиним-"Тріска", Мельником-"Карий" і "Голубом".

Районний референт пропаганди ОУН Роман Васильович Німий (1929 р.н.) із с. Скоморохи Старі (Рогатинщина), загинув у 1948 р. за українську державність.

Кушовий провідник ОУН Василь Олексійович Німий - "Андрій"
із с. Черче (Івано-Франківщина), загинув 1949 р. у с. Псарах
Рогатинського р-ну.

RESUME

REPORTS BY THE COMMANDER OF MILITARY DISTRICT IV, UPA-WEST

The first report in this section, written in August 1944 by Lt. Ivan Butkowskyi Commander of Military District (MD) IV, UPA-West, entitled 'One Year of Combat by the UNS-UPA for Control of the Carpathian Region', describes the development of insurgent activity from July 1943 through July 1944 in the Stanyslaw and Drohobych oblast.

In July 1943, newly formed units of the UNS (Ukrainian Peoples Self-Defense) were sent into the Carpathian region for training exercises and to counter the presence of a raiding brigade of Red Partisans under the command of Brigadier General Sydor Kovpak. The fledgling UNS units were frequently interrupted from the beginning of their training by periods of combat with German counter-insurgency units and remnants of the Kovpak Brigade, which was dispersed by German forces on 4-6 August 1943.

After defeating the Red Partisans the German forces then turned their full attention to the UNS training camps. The German forces attacked one UNS unit in Dolyna County in late September 1943, but suffered about 200 killed without any serious harm to the UNS. In October and November, the Germans attempted to destroy another UNS unit located in Kolomya County and on 27 November 1943 they engaged UNS units in the Chorny Lis (Black Forest) near Stanyslaviv. All attacks were repulsed with heavy casualties on the German side. On 30 November 1943, the Germans surrounded a unit in Sambir County, but after a daylong battle the UNS unit broke out of the encirclement. The Germans again tried to destroy UNS units in Dolyna County during 11-12 December 1943 and on 24 December 1943 they again attacked them in the Chorny Lis. Each attempt was unsuccessful.

At the end of 1943 the UNS was reorganized into and renamed as UPA-West. By early 1944 it had changed its tactics from defensive to offensive in scope and had started to clear German Administration from rural areas. In February, preparations were started for organizing an UPA-West officers' school in Dolyna County. The responsibility for logistical planning rested with the headquarters of MD IV. By April 1944 the Soviet-Nazi front-line had stabilized right in the center of Halychyna (Galicia), with the eastern part of Stanyslaviv oblast now occupied by Soviet troops. During this time a Soviet Partisan unit had established itself in the Chorny Lis and was harassing the population in the surrounding villages. Combat between UPA and Soviet Partisan units continued sporadically until early June, when a German armored division conducted a clearing operation in the area and remnants of the Soviet unit were subsequently caught in its net.

On 30 June 1944 a battallion, consisting of three of the most combat-worthy companies, was inspected by the Krai Commander of UPA-West and was then dispatched on a mission from the Chorny Lis to the north-west. Along

the way, particularly during 8-15 July, this battalion participated in heavy combat in Dolyna County against two German divisions, subsequently moving further west to fight Red Partisans in the Skole-Turka area. Lt. Butkowskyi's report also provides completion dates of training by UPA-West officers' school and two non-commissioned officers courses.

"UPA Battles for the Chornyi Lis near Stanyslaviv" is an excerpt from a special report by the Commander of MD IV. It covers activities of Chornyi Lis UPA units from 23 April to 30 June 1944. The report focuses on combat activity by companies, commanded by "Rizun", "Hamalia", "Chernyk" and "Blahyi" against "Otriad Iskry", a special Soviet Partisan unit and two others, which had entered Chornyi Lis in mid-April 1944 and were attempting to make it a base of operations. Intense armed combat occurred on 27 and 29 April when "Otriad Iskry" attacked the village of Hrabivka. Among the casualties were 23 civilians (including two priests), executed by the Soviet Partisans. For the next five weeks UPA units continued to encircle the Chornyi Lis and the Soviet Partisans made periodic attempts to obtain food from the surrounding villages. The decisive battle occurred on 3 June 1944, when a company, commanded by "Rizun", fought an enemy column trying to break out towards the Carpathian Mountains.

The Soviet remnants were further reduced in a battle with German forces, who were conducting search-and-destroy operations from 31 May to 6 June 1944 in the Chornyi Lis area. Afterwards the Soviet Partisans dispersed into small groups which tried to survive, but were eventually forced to surrender. This action was officially completed with an inspection-visit by the Krai Commander of UPA-West during 27-30 June 1944.

"The German Offensive on UPA in the Dolyna Area" is an excerpt from another special report by the Commander of MD IV. His report covers the period from 6 to 16 July 1944 and describes combat actions west of Dolyna. It provides a more detailed account of the 8 July battle for Lopata Mountain, where battalion, commanded by "Rizun", withstood direct attacks by elements of two German divisions and one regiment of Hungarian troops. The report also mentions combat activities of the UPA officers' school, and the activities of other UPA combat units and training detachments.

MEMOIRS OF UPA SOLDIERS FROM THE CHORNYI LIS

This section contains personal accounts by five men: Ivan Morkovchuk, Ivan Bohuslavskyy, Hryhorij Kostyuk, Mykola Lytwynets, and Volodymyr Chavyak. All were former members of UPA battalions in the Chornyi Lis, which was the primary base for units of the Stanyslaviv Tactical Sector 22 during the period 1943-1947 or parts thereof. The first three authors enlisted in the "Pidkarpatskyi" (Sub-Carpathian) Battalion and in their memoirs throw light onto their unit's actions, particularly during the Spring and Summer of 1945. Their stories end in 1945, because all three remained in Lemko Tactical Sec-

tor 26, when their battalion returned to its home base in the Autumn of 1945. The last two writers were initially soldiers in a training battalion, code-named "Chorni Chorty" (Black Devils). They then served first in units commanded by "Rizun" in the Chornyi Lis, and then were members of the "Dzvony" (Bells) Battalion from its inception in March 1945 until August 1947. That month both joined a courier group sent to the West.

Ivan Morkovchuk-"Chubenko" was a Squad Leader and held the rank of Vistun (Sergeant). His account starts abruptly in July 1944, when he was serving in a UPA company, commanded by "Hamalia". On 1 November 1944, "Hamalia" was killed in a fierce battle and the company's command was assumed by "Pyrih". This company was soon incorporated into a battalion first commanded by "Rizun", and subsequently by "Prut". In May 1945 this battalion embarked on a long raid (May-November 1945), initially through the Drohobych oblast, while the "Pyrih" company crossed the Soviet-Polish border into the Lemko region at the end of June. At the end of July the other two companies also crossed into Poland in late August the entire battalion took part in the first UPA raid into Czecho-Slovakia. In October 1945, the unit took part in an attack on the town of Bircha. Later, on 7 November 1945 it embarked on a raid through Trans-Carpathia, returning to their base in the Chornyi Lis. Along the way "Chubenko" became separated from his unit and was forced to return to the Lemko region, where he continued to serve in the UPA until the Summer of 1947. He wrote his story on 30 October 1947 in West Germany.

Ivan Bohuslavskiy-"Spivak" was Chief Company Medic and held the rank of Starshyj Vistun (Staff Sergeant). His story begins in Early August 1944, when his company, commanded by "Rizun", had fought its way across the front lines from the German side into the Soviet rear, returning to the Chornyi Lis. After intake of new recruits the company strength reached 213 men in September 1944. During the Autumn of 1944, the company had numerous combat engagements. It received "Prut" as its new commander "Prut" and split its size in two, establishing a new sister company, commanded by "Chornota". The entire Winter of 1944-45 and early next Spring were spent in raids and combat actions, some of which are described here in some detail. In January 1945 there was another change of command - "Sokil" became Company Commander and "Prut" was promoted to command the "Pidkarpatskyi" Battalion. The author describes various raids and other combat activities carried out by the "Pidkarpatskyi" Battalion during the Winter and Spring of 1945 over most of the Stanyslaviv oblast territory. In May 1945, his battalion left on a long-term western raid, initially into the Drohobych oblast, then crossing the Soviet-Polish border into the Lemko Region in July. The battalion remained in the Lemko area for more than three months, when it conducted several battle actions against the Polish Army, taking part in the first raid into Czecho-Slovakia. On 7 November 1945 the battalion began its return trek to the Chornyi Lis through Trans-Carpathia. During the march the author fell ill, became separated from his unit and was forced to retrace his steps back to

the Lemko Region with several other stragglers. Upon his return he was assigned to a UPA company, commanded by "Bir", with whom he remained until the Summer of 1947. His story was written and dated 31 October 1947 in West Germany.

Hryhorij Kostiuk-"Nezломnyi" was a soldier in the "Zmiy" Company, commanded by "Sokil" of the "Pidkarpatskyi" Battalion. The battalion was commanded by "Prut". Kostiuk's narrative concentrates on the raid through Drohobych oblast and other combat activities, running from May to August 1943. In this respect it essentially parallels the stories by I. Bohuslawskyi and I. Morkowchuk. However, his biographical sketches of "Rizun", "Prut", "Sokil", "Pyrih", "Browko", "Pavlo", "Andrienko", all UPA officers, and of these, provide information lacking in the previous narratives. Kostiuk wrote his story in 1982 in the USA.

Mykola Lytwynets-"Komar" joined the UPA in July 1943 and completed basic training with the "Chorni Chorty" Battalion near Kolomya. His training was completed in November of 1943 and he was then assigned to a UPA unit in the Chornyi Lis, commanded by "Rizun". In March 1945 he was reassigned by "Dzvony", a newly-organized battalion, commanded at first by "Khmara" and later by "Chornota". He remained in that unit until August 1947, when he was released for duty with a courier group heading for Western Europe. His account is rich with dates of battles and pseudonyms of various unit commanders, under whom he had served. Most of his active UPA service was spent in a military police squad, where he had advanced to the rank of Staff Sergeant. His account is rich with dates of battles and pseudonyms of various unit commanders under whom he had served. Most of his active UPA service was spent in a military police squad, where he had advanced to the rank of Staff Sergeant. His account is dated 20 June 1948 and appears to be a transcript of his interrogation by the OUN Security Service upon reaching West Germany.

The last memoir in this section was authorized by Captain Volodymyr Chavyak-"Chomota". His story starts on 28 July 1943 when he marched off to join the UPA. It describes his military assignments and battles, his capture in November 1947 and imprisonment until 1957, and finally his difficult return to Ukraine and continued harassment by the KGB until 1990. While in UPA, Chavyak initially served in the "Chorni Chorty" Battalion and after completing basic training spent almost four years in units within the Chornyi Lis Regiment. During this time, he moved steadily up the chain of command: Squad Leader (August 1943), Platoon Commanded (March 1944), Company Commander (November 1944), and Battalion Commander of "Dzvony" (December 1945). In August 1947, he was selected to lead a courier group tasked to carry important documents out to Western Europe. However, while in Czechoslovakia, he was captured while unconscious from serious wounds (seven bullets were later extracted from his body during surgery). The Czecho-Slovak government then turned him over to the Soviet MGB (KGB), which sentenced him to 25 years. In the UPA, Chavyak was promoted to Captain with date

of rank of 22 January 1946 and was decorated at least twice for heroism with the Bronze Cross of Combat Merit (1945) and the Silver Cross of Combat Merit (1946).

UNDERGROUND PUBLICATIONS

This section contains reprints of UPA or OUN publications from the period of 1946-1950. These publications carry many articles about combat actions or summaries of activities during 1944-46.

"Za volu Ukrainy" (For Ukraine's Freedom), No. 7, dated October 1949, was a journal specifically aimed at young people residing on the territory of the Kalush Tactical Sector 23. The original issue has 25 pages on half-page format, printed on very light typewriter paper. It contains the words to two insurgent songs, a humorous poem, an excerpt from the history of Ukrainian armed forces, an article on the occasion of UPA's seventh anniversary, and four articles/memoirs about combat activities. The first of these memoirs, written by a Squad Leader, is about a raid executed by UPA company "Zhuravli" (Cranes) during December 1944, headed for the village of Maksymivka, where it was engaged in several armed skirmishes, resulting in 20 enemy and two UPA soldiers being killed. The next story describes a short skirmish of UPA company "Rysi" (Bobcats), which took place on 7 January 1946, while crossing the highway that connected Woynyliv with Zhuravno. The third article describes Soviet activities in a number of Carpathian villages during August 1944 and the defensive actions undertaken by one OUN Security Service platoon. And finally, the last story is about the origins of UPA company "Bystryt-sya" (name of a river), organized in February 1945.

"Homin Voli" (Echo of Freedom) was a non-periodical, issued by the Drohobych Tactical Sector 24. Its No. 3 was issued in 1950 on 41 half-pages of thin typewriter paper. It contains seven memoirs/articles about various combat actions and a list of 22 UPA and OUN members killed in action during 1948 and 1949. There is also a story about a 15-member Local Self-Defense detachment from the Lysovychi village in Stryj raion, which came to the defense of the villagers on 9 January 1945, fighting a Soviet unit of 150 soldiers (later augmented by an additional 400 troops), resulting in having 52 enemy soldiers killed, with only two soldiers wounded on their side. Another story describes a combined unit of 28 members from the Staryi Sambir raion OUN network and its activities aimed at sabotaging elections to the USSR parliament during 8-10 February 1946. Still another describes a battle of Rozhirche village of Stryj raion on 1 February 1945, fought between a 500-member NKVD unit and two platoons of insurgents, which ended with 18 enemy and two friendly soldiers killed.

The remaining four articles/memoirs describe combat actions by UPA companies. An ambush by a section of a UPA company, commanded by "Hruzyn" in June 1948 in Slavske raion, resulted in 9 enemy and one UPA soldier being killed. Other authors in this issue write about combat actions

by companies in Lemko Tactical Sector 26; about a battle between three companies (commanded by "Krylach", "Burlaka", and "Lastivka") and approximately 700 Polish troops on 31 August 1946 in the vicinity of Yamna village, resulting in 85 enemy dead and one UPA soldier being killed; about an ambush near Balyhorod, staged by a company commanded by "Bir" on 1 April 1947, resulting in death or capture of a 31-man Polish security unit in the exact location, where only three days earlier another UPA company had staged an ambush and had killed the Polish General Swierchewski. And finally - an account by Captain "Khrin" about insurgent activities near Bircha during the Summer of 1944.

In 1948, the underground press started to issue a series of pamphlets, aimed at the youth, entitled "Slidamy Heroiv" (In the Footsteps of Heroes). Each contained a short biography about a prominent military officer or revolutionary. Issue No. 2 was dedicated to UPA Colonel Wasyl Andrusyak-"Rizun"-Hrehit", who was probably the most famous UPA field commander. He started out in July 1943 as a Staff Sergent with 17 men in the Chornyi Lis, near Stanyslaviv. Within 7 months, he had enlarged it to a company, and then to a battalion. When UPA Military Districts were sub-divided into Tactical Sectors in early 1945, he became the natural choice for commander of the Stanyslaviv Tactical Sector 22. By this time it consisted of five UPA batalions plus a number of separate companies. On his death on 24 February 1946 he held the rank of Major and was already decorated with the Gold Cross of Combat Merit 2nd Class. Posthumously, he was promoted further to Colonel and awarded the highest UPA decoration for heroism - the Gold Cross of Combat Merit 1st Class.

"U Borotbi za Volu – pid Boyovymy Praporamy UPA" (In the Fight for Freedom – Under the Combat Flags of the UPA) was published as a book in Military District VI (Ukrainian ethnic territories within post-war Poland), yet it contains articles about battles or deals with units in other MD's. Included here are three short stories about events occurring in 1945. The first article describes battles for the famous Hutsul village of Kosmach, which took place on 30 January and 3 February 1945, with the participation of local battalions, code-named "Haydamaky", "Hutsulkyi", "Karpatskyi", and of one raiding battalion from the Chornyi Lis – "Pidkarpatskyi". In both battles at least 308 enemy and 21 UPA soldiers were reportedly killed. The second article describes a raid by a company. Commanded by "Moroz", it marched through the Hutsul raion of Yabloniv and Zhabye in Late July and early August 1945 for the purpose of showing the Soviet authorities, that their amnesty offer, ending on 20 July, had not crippled UPA operations. The third article, written by Stepan Golash-"Mar", the political educator of "Surma" Company (originally organized in Drohobych MD V in 1944 and later transferred to MD VI), describes this company's celebration of Christmas Eve on 6 January 1945 and its action on Christmas Day, when it was forced to conduct a fierce battle with an NKVD unit.

"Bukovyna v Borotbi" (Bukovyna in Combat) is an excerpt from a longer

typewritten summary of OUN and UPA activities in the western part of Chernivtsi oblast from April 1944 to December 1946. It includes a description of raids by UPA units from Kolomyia and Chortkiv Tactical Sectors, a chronological listing of combat actions by UPA units, local self-defense detachments and OUN Security Service units, and a listing of UPA officers and OUN leaders killed in action.

MEMOIRS OF A DUTCH GENERAL

The final section is a reprint of a brief memoir written by Lt. Gen. Hotegem, entitled "My Meeting with UPA". As a young First Lieutenant in the Royal Dutch Army during World War II, the author was captured by the Germans and together with 2400 other Dutch officers was being held in a POW camp near Stanyslaviv (Western Ukraine).

With the approach of the Red Army in early January 1944 the entire population of this camp's inmates were loaded in echelons on special trains, which headed West. Along the way some of the Dutch officers attempted to escape. Most of the escapees were killed or recaptured, but the author was among those who made contact with UPA and thus remained free. He describes all escape preparations, while still in camp, and then his successful jump from a moving train. Later, while attempting to walk westwardly with another Dutch officer, they were picked up by members of UPA intelligence network and escorted to a collection point. Other Dutch officer-escapees were also brought there and their group increased to 10 in total.

After long discussions with Ivan Butkowskyi (then Commander of UPA MD IV) and others, assigned to verify their authenticity as POW camp escapees, it was arranged, as requested, to have them escorted to safety in Hungary. The author then describes in some detail their march across the Carpathian Mountains, all the while accompanied by UPA liaison escort.

The Dutch officers reached Budapest safely and, after the war, were repatriated to Holland in November 1945. The author reinstated in the Royal Dutch Army, eventually rising to the rank of Lieutenant General, with command of an army corps. In 1967, when he finally retired from active service, he suddenly learned of Lt. Col. I. Butkowskyi's death, and in order to honor his memory, he chose to put down his memoirs on paper. They appear here in translation.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- б. — біля
ББ — „про боротьбе з бандітизмом”, спецвідділи НКВД/МВД для боротьби із УПА та ОУН.
бул. — булавний (підстаршинський ступінь УПА)
бунч. — бунчужний (підстаршинська функція у сотні або курені)
ВВ — Внутренніе Войска (НКВД/МВД)
вд — відділ (сотня)
віст. — вістун (перший підстаршинський ступінь в УПА)
ВО — Военна Округа в УПА
в.о. — виконуючий обов'язки
вул. — вулиця
ген. — генерал
год. — година
госп. — господарський
д. — друг
ЕВ — Екзекутивний Відділ
ім. — імени
ЗП — Закордонне Представництво (УГВР)
ЗУЗ — Західні Українські Землі (терен Галичини)
кап. — капітан
КВ — Командир (Тактичного) Відтинка, Команда (Тактичного) Відтинка
КГ — Командир Групи згл. Военної Округи УПА
км. — кілометр
ком. — (під) командою, командний (склад)
КП(б)У — Комуністична Партія (більшовиків) України
к-р — командир
кул. — кулеметник
кур. — курінний, командир куреня
кущ. — кущовий
ланк. — ланковий (командир ланки згл частини роя)
лейт. — лейтенант
м. — місто, метер
МВД — Міністерство Внутренніх Дел, згл. його підрозділи
МГБ — Міністерство Государственной Безопасности, згл. його підрозділи
МГ 42 — німецький скоростріл
МП 42 — німецький автомат
НКВД — Народний Комісаріят Внутренніх Дел, згл. його підрозділи (від 1946 МВД)
НКГБ — Народний Комісаріят Государственной Безопасности, згл. його підрозділи (від 1946 МГБ)
ОВ — Охоронний Відділ (при провідниках підпілля)
ок. — околиця
окр. — округа, окружний
ОУН — Організація Українських Націоналістів
ПВ — Політвиховник (Тактичного) Відтинка
пвд — підвідділ (чота)
пвх — політвиховник (сотні або чоти)
ПГ — Політвиховник Групи, згл. Военної Округи
ПЖ — Полева Жандармерія (в УПА)
полк. — полковник
пом. — помічник
пор. — поручник
поч. — почот (сотні, куреня, або відтинка)
ППС — модифікація ППШ з 1943 року
ППШ — автомат російського виробу із 1941 року („па-паша”)
пров. — провідник
р. — ріка, рік

- рай. — районний
 реф. — референт
 р-н — район
 РО — Районний Отдел (НКВД/
 МВД)
 рой. — ройовий, командир роя
 РР. — Районовий Референт (в
 підпіллі)
 с. — село
 сан. — санітар
 СБ — Служба Безпеки (в ОУН)
 СКВ — Самооборонний Кущо-
 вий Відділ (місцева боєва
 одиниця підпілля ОУН)
 сл. п. — славної пам'яті
 сот. — сотенний, командир сотні
 сот. бунч. — сотенний бунчужний
 сот. сан. — сотенний санітар
 сотн. — сотник (старшинський
 ступінь)
 сс. — села (множина)
 стан. — станичний
 ст. — старший
 ст. бул. — старший булавний
 найвищий підстаршинський
 ступінь УПА)
- ст. віст. — старший вістун
 (підстаршинський ступінь
 УПА)
 ст. лейт. — старший лейтенант ст.
 стр. — старший стрілець
 (ступінь в УПА) стр. —
 стрілець (початковий
 ступінь в УПА)
- СУЗ — Східні Українські Землі
 (на схід від ріки Збруч)
 ТВ — Тактичний Відтинок
 (підрозділ Воєнної Округи
 УПА)
 УГВР — Українська Головна
 Визвольна Рада УПА —
 Українська Повстанча
 Армія
 УССД — Українська Самостійна
 Соборна Держава
 хор. — хорунжий (перший стар-
 шинський ступінь в УПА)
 ЧА — Червона Армія
 чол. — чоловік
 чот. — чотовий, командир чоти
 шт. — штук (означення кількості)

ПОКАЖЧИК

- А. Б. - 236
"Авангард", спецвідділ-251
Австрія - 157
Австрійці - 160
Азія - 162
Акція Вісла" - 124
Альянтські армії - 288
Альянтські старшини - 296
Америка - 133
Американська зона в Німеччині - 100
Американці - 160
Амстердам, м. - 296
Англія - 290, 300
"Андрієнко" - *див.* Вітовський
Ярослав Дмитро
Андрусак Василь ("Різун",
"Грегит"), полк., к-р. ТВ 22 - 7-9,
11-13, 16, 43-46, 49, 52, 54-55, 66-68,
78, 80-83, 86-89, 96, 98, 104,
106, 126-134, 144-145, 147, 149, 151,
153, 155, 224, 226-228, 315-317
"Анниця" - *див.* Будзинська Анна
"Артем", повст. - 268
"Аскольд" - *див.* Купченко Євген
- Бабин**, с. - 29, 75, 87, 138
Бабин Зарічний, с. - 29, 67, 87
Бабин Середини, с. - 67, 87
Бабинський Микола,
стрибок- 138
Багна, с. Вишницького р-ну - 270
Багновате, с. - 64, 68-69, 73, 89, 129
Багрівка, с. - 64
Базар, м. - 221
"Байда", повст - 270
Балигород, м. Лиського повіту - 69,
93, 124, 202-203, 205-206, 317
Баличі, с. - 87, 89
Баличі Підгірні, с. - 67-68
Баличі Подорожні, с. - 108
Балкани - 291
- Баламутівка, с. Заставнянського р-
ну - 260
Бандерівці - 26, 75, 86, 129, 159, 212,
236-238, 241
Бандрів, с. - 122-123
Банилів Волоський, с. Сторожи-
нецького р-ну - 276
Банилівські поля, Вашковецького
р-ну - 256, 268
Баня Лисовицька, с. - 195
"Бартель", чот. - 213
Басарабка, г. - 55
"Басейн", 91 сотня УПА, к-р.
"Оріх" - 309
Батурин, м. - 221
Батьове, с. - 71
Батява, с. - 93
Баудінст - 21
Безбожний, майор - 271
"Бей", к-р.-75
"Бей", чот. - 86, 105, 131, 149, 150
Белеїв, с. - 87
Бельгійці - 26
Бентінк Ганс - 301
Береги, с. - 75
Бережиця, с. Вашковецького
р-ну - 253, 257, 268
Бережниця Вижня, с. - 69
"Береза", стр. - 270
"Береза", чот. - 282
"Березенко", боївар - 139
"Берест", др. - 94
"Берест", друг. - 93
"Берест", кур. лікар - 124
"Берія" - *див.* Любомирський
Олексій
Бесарабія - 251, 262
"Бескид", курінь УПА - 247
Бі-Бі-Сі, радіопередачі - 300
БзБ, вд. (боротьби з бандитиз-
мом) - 82

Бистрець, с. - 241
 "Бистрий", сот. - 183, 251, 259
 Бистриця, р. - 134
 "Бистриця", сотня УПА - 8,13,
 182-183, 316
 Битьків, с. - 32
 "Бігун", бойовик - 264
 "Бігун" кур'єр - 267
 "Бігун", повст. - 261, 271-272
 "Бігун", стр. - 86
 Біженка, с. Вижницького р-ну -
 269
 Білевич Ірина - 10, 14
 Білівці, с. Новосельського р-ну -
 251
 "Білий", к-р. - 252,
 "Білий", рай. - 276
 "Білий", рой. - 99, 117
 "Білий", саніт. - 83-85
 "Білий", стр. - 136
 "Білий", чот. - 122
 Білина, с. - 90, 115, 118-121
 Білич, с. - 207, 210, 213
 Білорусь - 186
 Більшівці, с. - 163
 Більшовики - 19-20, 29, 31, 33, 39,
 41, 52, 64-68, 71-72, 74-77, 81-82,
 85-91, 93-94, 98-99, 101, 103, 105,
 108-111, 113, 116-120, 122-124,
 128-131, 133, 135-137, 139, 148-155,
 157, 160, 162, 171, 175-179, 181,
 192-19, 200, 207, 210-212, 214,
 217-222, 237, 245-246, 253
 "Бір", к-р - 204, 315
 "Бір", пор. - 201-203
 "Бір", сот. - 317
 Бісків, с. Путилівського р-ну - 281
 Бірча, м. - 71, 314, 317
 Бірчанський повіт - 198
 Бірчанщина - 71, 93
 "Благий", сот. - 7,11, 45,47, 52,
 86-87,127-129, 146, 148, 313
 "Благий", чот - 143, 145
 Ближнів, с. - 90
 "Блакитний", к-р. - 75
 Блодники, с. - 36, 68, 80-81, 87, 89,
 107-108,136
 Бобівці, с. Сторожинецького
 р-ну - 252, 258
 "Богдан", віст., с. Недільна - 213
 "Богдан", пров. - 180-182
 "Богдан", рой - 82
 "Богдан", співпрацівник окр.
 Проводу - 281
 Богородчани, м. - 29-31, 51, 66, 87,
 129,152
 Богородчанська дорога - 152
 Богородчанський р-н - 134
 Боголюбський Андрій - 221
 Богун Іван - 224
 "Богун", повст. - 262
 "Богун", рай. - 208-209
 "Богун", сот. політ-виховник - 281
 "Богун", чот. - 210
 Богуславський Іван ("Співак"),
 ст. віст. - 7,11, 72-73, 313-315
 Боднарова - 139
 "Бодьо", кур. бунч. - 155
 "Бодьо", стр. - 139
 "Боевір" - *див.* Кіндзірський
 Мирослав
 Боеслав Марко ("Гомін") із с. Бод-
 нарова - 139
 Боемчук, с. Заставнянського
 р-ну - 261
 "Бойки", сотня УПА - 217
 Бойківщина - 226
 "Бойко", сот. - 65-66, 75-77, 80, 98,106
 Боква, с. - 133
 Боко-Антрацит, м. - 163
 Болехів, м. - 27, 36, 38, 54, 56, 75,
 135, 294, 303
 Болехівські ліси - 34
 Бордеї, с. Чарновецького р-ну - 265
 Бориня, с. на Дрогобиччині - 157
 "Борис", повст. - 270

- Борислав, м. - 109
 Борівці, с. Кіцманського р-ну - 256, 263
 "Бородатий", рой. із с. Тязіва - 105
 "Борсук", рой - 184
 Бортники, с. - 32
 Бортниківський ліс - 142
 "Боян", політ.-виховник - 136
 Ботелка Вижня, с. - 69
 "Боян", стр. - 73
 Боянів, с. - 68
 Боянків, с. - 87
 "Боярин" - *див.* Карапка Дмитро
 Братство УПА Карпатського Краю - 247
 Брідок, с. Заставнянського р-ну - 254, 259, 263
 "Бровко", к-р - 315
 "Бровко", сот. із Товмацького повіту - 98
 Брустури, с. - 233, 236
 Бряза, с. - 37-38, 54-57, 135
 Бубнище, с. - 130, 135, 153
 Будапешт, м. - 294
 Будзунська Анна ("Анниця"), кур'єрка - 277
 Будинці, с. Сторожинецького р-ну - 272
 "Буйний", кул. з с. Радча - 70
 "Буйний", рой. - 152
 Буківсько, с. - 92
 Буковина - 37, 93, 129, 241, 247-251, 253, 282
 "Буковина в боротьбі", збірка - 9, 13, 317
 Буковинські гори - 37
 Буковинський ТВ УПА - 9, 13
 Буковинський, відділ УПА - 73
 "Бульба", ПЖ. - 65
 "Бурденюк", енк. - 258
 "Буревій", чот. - 76
 "Бурій", к-р. сотні "Сурма" - 9, 13, 69-70, 91
 "Бурій", сот. - 68, 71, 89, 91
 "Бурлака", рой. - 100, 102
 Бутковський Іван ("Гуцул"), пполк. - 7, 13, 144, 282, 296-298, 312-313, 318
ВП (Войско Польське) - 91
 Ван Готегем Едвард І. Ц., ген. лейт. - 10, 14, 284-285, 301-303, 308, 318
 Ван дер Пол Сіп, кадет - 301-303
 Варшава, м. - 216, 221
 Василенко-Волош П. - 228
 Василик Микола ("Пень"), стр. із с. Іванівка - 70, 92
 Василюк Микола ("Роман"), рай. пров. - 281
 Василів, с. Заставнянського р-ну - 256, 259-260, 262, 270
 "Василь" - *див.* "Левко"
 "Василь", кухар із с. Хотимир - 127
 "Василь", чот. - 277
 Василяк Микола ("Рубан"), із с. Іванова - 68
 Васловінці, с. Садгірського р-ну - 249, 256-258, 275
 Вацик Павло ("Прут"), чот. сот., майор - 7, 11, 68-71, 73, 76-82, 86, 89-93, 95, 97-98, 100, 103-106, 122-134, 149, 151, 154, 314-315
 Вашківці, м. - 253-254, 257, 261, 273-275, 280
 Вашковецький р-н - 249, 251-252, 254-272, 275-276, 279-282
 Вашковеччина - 279-280, 282
 Велдіж, с. - 37, 54, 56, 176
 "Великий", ПЖ. - 65
 "Великий", рой. - 71, 93
 "Верба", кул. - 219-222
 Верещанка, с. Заставнянського р-ну - 266, 270-271
 Вермахт - 128, 286
 Вертиправа, лейт - 273
 Верхня, с. - 33

"Верховинець" - *див.* "Тиса"
 "Верховинці", відділ УПА -183
 "Веселий рой. -181
 Виговський -188
 Вигода, с. - 37-38, 54, 56
 Вижниця, м. - 253,256
 Вижницький р-н - 251-253, 255,
 257,260, 264-272, 274-276, 281-
 282
 Вижниччина - 280-282
 "Виктор", пор. політ-виховник -
 281
 Викторів, с. Галицького р-ну - 29,
 80-81,106,151
 Вилавче, с. Вашковецького р-ну -
 252, 255, 263, 267, 275
 Виноград, с. -149
 Виноград Лісний, - 82
 Висіцько, с. - 69
 Витилівка, с. Кіцманського р-ну -
 271,275
 Витків, с. - 57
 "Вихор" -158
 "Вихор" - *див.* Гаргат Микола
 "Вихор" - *див.* Остапович Є.
 "Вихор", стр. -139, 203
 Вишка, с. - 93
 Вишків (Вишка?), с. - 71
 Вашковецький р-н - 259-260
 "Вишневий" - *див.* Костюк
 Григорій
 "Відвага", стр. -178
 Відділ УПА "Буковинський" - *див.*
 "Буковинський", відділ УПА
 Відділ УПА "Булава" - *див.*
 "Булава", відділ УПА
 Відділ УПА "Верховинці" -
див. "Верховинці", відділ УПА
 Відділ УПА "Журавлі" - *див.*
 "Журавлі", відділ УПА
 Відділ УПА "Заграда" - *див.*
 "Заграда", відділ УПА
 Відділ УПА "Змії" - *див.*
 "Змії", відділ УПА
 Відділ УПА "Сірі Вовки" - *див.*
 "Сірі Вовки" відділ УПА
 Відділ УПА "Сурма" - *див.*
 "Сурма", відділ УПА
 Відень -160
 Військовополонені - 318
 Вікно, с. Заставнянського р-ну -
 270
 "Вікторія", сот. -130
 Вільшинський Богдан ("Орел",
 "Яструб"), к-р УНС-у
 Дрогобицькій обл. -15
 Вінниччина -114
 Вірлінів К. - 230
 Вісків, прис, с. Устя-Путилів,
 Путилівського р-ну - 277
 Вістова, с. - 46, 75, 87
 Вітовський Д., полк. - 112-113
 Вітовський Ярослав Дмитро
 ("Зміюка", "Андрієнко"), пор. -
 70-71, 91-93, 111-115, 124, 315
 "Влодко", кул. із с. Бондарів - 70,92
 "Вовк", повст – 279
 "Вовк", сот. -134
 "Вовк" сот. Ім'я Осип із с.
 Підпечари - 132-136,138,153
 Вовчинець, с. Станиславівського
 пов. -129
 Войнилів, с. - 36,66, 81,148,
 178, 316
 Войнилівські ліси -148
 Волинь-19,122,172,186
 Волинська обл. - 236
 Володимир Великий -186
 Вологда, м. -161
 Волака, с. Вашковецького р-ну - 256,
 267, 269-270, 272
 Волосате, с. - 71-72, 93
 Волосіїв, м. - 75
 Волосянка, с. - 213
 Волькомир, м. -186
 Воля Блажівська, с. - 90
 Воля Вижня, с. - 67, 71, 92
 Воля Кузьмін, с. Черновецького

р-ну-271
 Воля Майлашова, с. - 124
 Воркута - 8, 12,140,161-161
 "Воробець", стр. із с. Посіч -136
 "Воробець", хот. із Закарпаття- 130
 "Ворон", хот. - 202
 Ворона, с. - 33
 Ворохта, с. - 29
 Всеукраїнське Братство УПА -141
 "Вусатий", повст. - 274
 "Вуж", рай. - 217

 "Г", сот. - 77
 Гаврилівка, с. Надвірнянського
 повіту - 82
 "Гайворон", стр. -157-158
 "Гайдамака", інстр. -183
 "Гайдамака", рой. -135
 "Гайдамаки", курінь УПА - 9,13,
 57, 62-64, 231-233, 317
 "Гайдамаки", сотня УПА - 7, 11
 "Галаган", к-р - 255
 "Галан", "Мартин", пров. - 280
 Галицький р-н -106,133
 Галич, м. - 27,36,44, 81,100-101,
 107,133-134,140,142,151,160,
 162-164
 "Галич", стр. із с. Майдан - 70-71
 Галичина - 19, 71,163,172, 260,
 277, 285-287, 294-295, 303
 "Гамалія" - *див.* Гонта Іван
 Ганівці, с. - 27
 "Ганнібаль", к-р. - 217-218
 Гараміта Іван ("Жук"), рай.
 пров.-281
 Гаргат Микола ("Виктор"), стр.
 з с. Іванівка - 70, 92
 Гаргат Федір ("Потіха") - 67
 Гарм - 288, 291-292, 297, 299
 "Геник" -156
 Германець Михайло ("Чумак",
 "Крим", "Пролом"), рай пров. -
 267-268, 282
 Гетьманщина -188

 Гічва, с. - 70
 Гільське, с. - 91
 Гільче, прис. с. Банилів,
 Стороженецького р-ну - 275,
 281
 Глибовецький р-н - 258,262
 Глибогірський, присіл. с.
 Енчолова, Вижнецького р-ну - 282
 Глинки, с. - 83-85
 Глиниця, с. Вашковецького
 р-ну-257,262, 269
 Глинці, с. - 83-85
 Гнильче, с. -152
 Грабівка, с. - 35, 37, 39, 44-47,49, 52-
 53, 66, 70
 "Говерля", четверта карпатська
 ВО УПА - 7,10,14,16, 54,112,
 157,239, 248, 312-313
 Голень, с. -136
 Головесько, с. Стрілківського р-ну -
 40, 213
 Голови, с. - 241-242
 Головна Булава БратстваУПА - 141
 Головне Німецьке Командування
 (ОКВ) - 288
 Головня Андрій - 273
 Головське, с. - 73, 89
 "Голуб" - *див.* Шурин Мирослав
 Голяк Михайло, агент - 271
 Голяндія -10,14, 26, 285, 291, 295-
 296 ,318
 Голяндські військовополонені -
 286-287, 292
 Голяндські полонені - 291
 Голяндські старшини - 294, 300
 Голяндські старшини в УПА - 293
 Голяндці- 288, 300
 "Гомін волі" - 316
 "Гомін волі", (ч. 3,1959), журнал -
 190
 "Горбовин", к-р-70
 "Горбовин, сот. - 70, 91
 "Гербовий", хот. - 71, 93
 "Гордий"-214

Городиня, с. - 90
 Горожанка, с. - 152
 Горошівці, с. Заставнянського р-ну - 258
 Гошів, с. - 36
 "Граб" к-р. - 83, 85
 "Граб", кур.кухар із с. Грабівка - 70
 "Граб", повст. - 262
 "Грабенко", сот. - 184
 Грабівка, с. - 33, 51, 70, 76-77, 86-87, 92, 128, 130, 132, 134-137, 150, 157, 312
 Грабівці, с. - 146, 153
 "Граніт" - 208
 Гребенів, с. - 38, 54, 56
 "Греггі" - *див.* Андрусак Василь
 "Грек", чот. - 276
 Греки - 160
 "Гриб", кур. із с. Грабівка - 92
 Гринівка, с. - 35, 49, 52, 132, 136, 152
 Гринівці, с. - 37
 Гриньків, с. - 137-138
 "Грізний", повст. - 266
 "Грізний", саніт. - 83
 "Грізний, сот. - 64
 "Грім", друг - 195
 "Грім", к-р - 68, 104, 137, 139
 "Грім", майор - 156-157
 "Грім", рой. - 111, 119, 122-123
 "Грім", рой. родом з с. Ямниці - 102-103
 Грозьова, с. - 91
 "Громенко" - *див.* Дуда Михайло
 Грушка, с. - 142
 "Грузин", сот. - 219, 221-223, 316
 Гунь - 188
 Гуркало (частина Чорного лісу) - 66, 77
 Гурський - 258
 Гусак, стрибок із с. Тустань - 138
 Гута Полянська, с. - 274
 Гутисько, с. - 136
 Георг (Юрій) - 292
 Геррі - 299
 гестапо - 25, 27-28, 48, 172
 Голяш Степан ("Мар"), політ-виховник сотні "Сурма" - 234, 243-244, 317
 "Гонта", віст. - 88
 Гонта Іван ім. сотня УПА - *див.*
 Сотня УПА ім. Івана Гонти
 Гонта Іван ("Гамалія"), сот. - 7, 11, 45, 47, 62, 64, 66-67, 75-77, 80, 99, 130, 149, 313, 314.
 "Гонта", рай. - 275, 281 "
 "Гонта", рай. пров. - 281
 "Гонта", рой. - 89
 "Гонта", сот. - 135
 Гренцшунц - 28
 Гудзик Василь ("Оріх"), хор. - 309
 ГУЛАГ - 141
 Д., підстарш. - 82
 Давидівці, с. Кіцманського р-ну - 265
 Давиди, с. Сторожинецького р-ну - 252-253
 Данилів, с. - 254
 Данилів Волоський, с. Сторожинецького р-ну - 252
 Данилович, сержант - 265
 Дарів, с. - 70-71, 91-92
 Деліїв, с. - 136, 138
 Делятин, м. - 85
 Делятинщина - 22
 Демня Сулятинська, місц. - 153
 Демня, с. - 13, 53
 Демчук Олександр ("Петренко", "Назар"), - 249
 Держів, с. - 67
 "Деркач" - *див.* Зеленчук Михайло
 Дехтинєць, с. Путилівського р-ну - 256, 270, 272, 277
 Джугашвілі - 104
 Джуриів, с. Заболотівського р-ну - 280

"Дзвінчук", к-р - 73,130,157,159-160
 "Дзвони", курінь УПА - 8,12,100, 103,105,127,140,314-315
 Дзвиняч Горішний, с. - 69
 Дивізія "Галичина" - 102
 Дитятин, с. - 133,152
 Діденко - 260
 Дідушиці Великі, с. - 87
 Дідушиці Малі, с. - 87
 Діл, місц. - 232
 Дірик Іван - 141
 Дмитро, зрад. - 161
 Дніпро, р. - 241
 "Дніпровий" - 192
 Дністер, р. - 27-28,100,114-115, 117-118,132-134,136-139,142, 151,155, 275, 286, 290, 292
 "Дністер", чот. сот. бунч. - 67, 80
 "До населення Буковини", листівка - 252
 Добринівський ліс, Заставнянського р-ну - 255
 Добронівці, с. Заставнянського р-ну - 261-262, 265, 276, 281
 "Довбуш", к-р. - 75, 83
 "Довбуш", кул. - 119-120, 122
 "Довбуш", рой. - 86
 Довбушів Камінь - 217
 Довбушова Яма, ліс - 109
 Довге, с. - 68-69, 89, 90
 Довгополе, с. Путилівського р-ну - 281
 Должок, с. - 251
 Долина, м. - 8,12, 21, 31, 37-38, 54, 56-57, 294, 303, 313
 Долинські гори - 39
 Долинський терен - 37
 Долинщина - 7,13, 24-266, 34, 36, 312-313
 Долиняни, с. - 251
 Долпотів, с. - 29, 87, 147
 "Дон", сот. - 81, 144
 Донбас - 164, 257
 Дорогів, с. - 68, 87, 89
 Дорошенко - 188
 "Дорошенко", повст. - 274
 Дорошівці, с. Заставнянського р-ну - 259, 263, 277
 Драч Богдан ("Дунай"), пор. - 16, 155-157, 269
 Драчинці, с. Вашковецького р-ну - 253,255-257, 259-260, 264, 276, 280-281
 Драчинці Нові, с. Вашковецького р-ну - 265
 Драчинці Старі, с. Вашковецького р-ну - 269
 Дрогобицька обл. - 7-9,11-13,15, 19, 23, 96, 99, 312
 Дрогобицькі ліси - 147
 Дрогобиччина - 146,148-149, 153, 157, 243
 "Дружинники" - 44
 "Дуб" - 195
 "Дуб", бунч. - 127
 "Дуб", куш. - 271
 "Дуб", рай. - 275
 Дубівці, с. - 100,132,136-138
 Дубляни, с. - 90
 Дубовецький ліс - 133-134
 "Дубовий", рой. - 67, 80
 Дуброва, с. - 67
 Дуда Михайло ("Троменко"), сот. - 157
 Дужки, с. - 54
 "Дунай" - *див.* Драч Богдан
 Дунаєвський Іван - 262
 "Дунайчик", стр. - 220-221
 "Дух" - *див.* Засилунь Микола
 "Дух", ст. віст., с. Недільна - 213
 Європа - 162, 236
 Емст - 302
 Енкаведисти - 65, 84,103,120, 123, 153, 207-208, 218, 223, 246, 252, 254-255, 259, 261, 263, 266, 273, 276-277, 279, 281-282
 Енчолов, гірський перехід - 253

- Енчолова, с. Вижницького р-ну - 282
- Євреї -22
- Євця, дівч. - 220
- Єзупіль (Жовтень), с. - 76, 100-102, 137
- Єфрем - *див.* "Клим"
- Жаб'є**, с. - 127, 143-144, 232, 241, 317
- Жаб'ївський р-н - 276
- Жадова Стара, с.
Сторожинецького р-ну - 254
- Жданна, с. - 40, 90
- Женевська конвенція - 288
- Жидачів, м. - 8, 12
- Жиди - 22
- Жирівці, с. - 258
- Жорж, к-р. - 128
- "Жук" - *див.* Гараміта Іван
- "Журавель", повст. - 262
- Журавенщина - 39
- "Журавлі", сотня УПА - 7,11, 57-58, 174, 316
- Журавин, с. - 91
- Журавно, с. - 91, 178
- "Журба" ("Коник"), хот. - 100
- "Журба" - *див.* "Коник"
- ЗП УГВР** - *див.* Українська Головна
Визвольна Рада
- Забережна, с. - 70
- "Забіяка", пров. - 85-86
- Заболотівський р-н - 280
- Заболотівщина - 282
- Завадів, с. -151
- Завадка, с. - 40, 67, 75, 87,130
- "Заведіїв", сот. - 98
- Завій, с. - 23, 37,43-47, 49, 52, 66-67, 75-76, 87,128,132-137,152
- "За волю України", ч. 7 (Жовтень 1949), журнал- 8,12, 168-169, 316
- Задарів, с. - 132
- Загіря, с. - 133, 152
- Загочевя, с. - 69-70
- Загорб, с. - 71
- "Заграва", сотня УПА - 7,11
- "Заградітельний отряд" - 255
- "Заєць", повстанець - 265, 274
- "Закарпатський ліс" -157
- Закарпаття - 71, 93,127,130, 134, 143-144, 241
- Закерзоння - 9,14, 91,114-115,122-124,135
- Заколоть, с. - 40
- "За Космач", стаття - 9,13
- "За що бореться УПА", листівка - 251
- "Залізник", хот. - 213
- Заліщеччина - 249
- Заліщицький р-н - 277
- Заліщики, м. - 277
- Заложів, с. Вашковецького р-ну - 261
- Залуква, с. -133
- Замістя, с. Вашковецького р-ну - 263-264
- "Запільники" - 237
- Заплата, г. -184
- Запорізька Січ - 221
- Запорожець", пом. стан. с.
Волосянка - 213
- "Запорожець", ст. віст. - 201
- "Запорожець", стр. - 275
- "Запорожець", хот. - 69
- Заріччя, с. - 97
- Засилунь Микола ("Дух"), стр. із с. Забережна - 703
- Заслонівський ліс, Садгірського р-ну - 265
- Заставнянський р-н - 255-258, 260-269, 271-273, 275-277, 279, 281
- Затварниця, с. - 69, 91
- Захарчук - 265
- Західні Українські Землі - 19, 28, 32
- "Західній Кур'єр", газета -141
- Західня Європа -124

- Західня Лемківщина - 70
 Західня Німеччина - 124, 314
 Західня Україна - 224, 230
 Зашківці, с. - 257
 Збора, с. - 67
 Звиняч, с. Заставнянського р-ну - 266.
 "Звір", бойовик - 261
 Звір, с. - 40, 90
 "Здоровенко", стр. - 83
 "Зелений" чот. - 217, 219
 Зеленів, с. Вашковецького р-ну - 225, 262, 269
 Зелені Кирнички, ліс - 66, 80
 Зеленчук Михайло ("Деркач"), хор. - 247
 Земянка, с. - 56
 "Зірка", спецкур'єрка - 85-86
 "Змії", відділ УПА - 78
 "Змії", сотня УПА - 95, 98, 315
 "Зміюка" - *див.* Вітовський Ярослав Дмитро
 Золота Орда — 186
 Зондердінст - 25, 28
 "Зорич", надр. - 124
 "Зорич", пров. - 91
 "Зорян" - 214
 Зубриця, с. Турківського р-ну - 40, 69, 73, 89, 130
 "Іван", повст. - 267
 Іванівка, с. - 67-68, 70, 72, 82, 134
 Іванівські поля, Кіцманського р-ну - 271
 Іванівці, с. Кіцманського р-ну - 273
 Івано-Франківськ, м. - 141, 285
 "Івась", віст., с. Славсько - 213
 "Ігор", куц., пров. - 194-195
 "Ігор", чот. - 66
 Ільник, с. - 69, 89
 "Іскра" - 64
 "Іскра", із с. Олесів - 127
 "Іскра, к-р. - 75, 83, 224
 "Іскра", пом. стан. с. Плав'є - 213
 "Істребітелі" - 41, 71, 77, 84, 89, 93, 251-256, 258-276
 "Істребітельніе отряди" - 41
 Італійці - 160
 "Їжак", сот. - 138
 "Йоров", бойовик - 257
 КГБ - 8, 12, 164, 315
 Кабіно, с. Вашковецького р-ну - 249, 252-253
 Кавець, с. - 67
 Кавчий Кут, с. - 67
 Каланюк Володимир, підп. - 280
 "Калина", з Галичини - 260
 Калинівці, с. Вашковецького р-ну - 270
 Каліфорнія - 114
 Калуська дорога - 153
 Калуська округа - 8, 12, 28
 Калуський повіт - 27, 36
 Калуські ліси - 148
 Калуш, м. - 8, 12, 31-32, 65, 135, 145
 Калущина - 25, 33-36, 46
 Кальниця, с. - 70
 Камера ліс - 214
 Камінна, с. - 136
 Камінне, с. - 82
 Кам'янка, с. - 37-38, 54-57, 67, 70, 91, 129
 Кам'янка, с. Глибовецького р-ну - 258, 262
 Кам'янки, с. - 146
 Карапка Дмитро ("Боярин"), сот. - 281
 "Карло" - *див.* Тимчук Михайло
 "Кармелюк" - *див.* "Палій"
 "Кармелюк" (Павло), стр. - 77
 "Кармелюк" повст. - 270
 "Кармелюк", пор., - 9, 13
 "Кармелюк", пор. с. Недільна - 213

"Кармелюк", сот. - 71, 93
 Карпати - 10,14, 19-21, 24-25, 28,
 37, 41,114, 130, 155,180, 217, 285,
 291, 294, 297, 300, 304-305, 312-313,
 318
 Карпатська ВО УПА - 104
 "Карпатський", курінь УПА - 9,13,
 231,236, 317
 Карпачів, с. Вашковецького р-ну -
 253, 266
 "Карпенко", чот. -135
 Касперівці, с. - 277
 "Кат", рай. - 275
 Катерина II-га - 221
 "Катря", рев. - 276
 "Качан", стр. - 70, 91
 Качарівський ліс, Вашковецького
 р-ну - 256, 260, 264
 "Квітка", чот. - 244
 Кебіч Калина - 277
 "Кейданець", сот. с. Ялинковате -
 213
 Кельмінецький р-н - 251
 Керзона лінія - 69, 91
 Кибочки, с. Вижницького. р-ну -
 272
 Київ, м. - 103, 160-161, 214, 216,
 221, 241, 296
 Київська Держава -187
 "Кий" - 219
 "Кир", к-р. - 137
 "Кир", ст. бул. - 156
 Киселів, с. Кіцманського р-ну -
 266
 Кисилиці, с. Путилівського р-ну -
 281
 Кійданці, с. -127
 Кілдич, с. - 142
 Кім, стар. лейт. - 266
 Кіндзірський Мирослав ("Боєвір",
 "Степан") - 249, 276
 Кіндратів, с. - 69, 89
 Кінчак, с. - 152
 Кінчацький ліс - 133
 Кірічка, гол. міськради - 273
 Кіс - 288, 291-292, 297, 299, 307
 Кіцманський р-н - 256, 258, 263,
 265-266, 2720-273, 275, 279, 281
 Кіцманські поля - 266
 Кіцманщина - 280-281
 Клива.г. - 232
 "Клим", "Єфрем", сот. - 248
 Климеця, с. - 219
 Кліводин, с. Кіцманського р-ну -
 265
 Клузів, с. -138
 "Князенко", пор. - 217-218
 Коберницький Василь -161-162
 "Коваленко", друг - 101
 Коваленко Д. із с. Крилоса - 100
 Ковбенко, РВК - 268
 Ковпак С. - 20, 312
 "Когут", кер. - 263
 "Когут", повст. - 265
 "Козак", к-р. - 127, 152, 231
 "Козак", кур. -144
 "Козак", повст. - 268, 272, 274
 "Козак", сот. -143
 "Козак", стр. - 129,131, 276
 Козаччина - 187-188
 Козина, с. - 134, 137-138
 Козиряни, с. Сокирянського р-ну -
 251
 Козова, с. - 219-220
 Колинківці, с. Хотинського р-ну -
 262
 Колодзінський Михайло, ім.
 сотня УПА - *див.* Сотня УПА
 ім. Михайла Колодзінського
 Колодій Григорій - 10,14
 Коломийська округа - 9, 13, 28,
 151-152
 Коломийський відтинок - 22
 Коломийський ТВ УПА - 97, 100
 Коломийщина - 9, 12, 202, 23, 25,
 28, 33, 35, 37, 39, 51, 53, 85, 129,
 131,144, 148, 157, 280
 Коломия, м. - 29, 86, 127, 149, 232,

315,318
 "Кольцов", сот. узбек. - 128
 "Коля", бойовик - 264
 "Комар" - *див.* Литвинець Микола
 "Комар", рой. - 132-133
 "Комар", стр. - 120, 139
 Комарів, с. - 29, 81, 151
 Комарівське Узлісся, Сторожинського р-ну - 263
 Комарно, м. - 90
 Комсомольці - 68
 "Коник" - *див.* "Журба"
 "Коник", бул. - 91
 "Коник", рой. - 245
 "Коник", сот. - 56
 Коновалець - 294
 "Корінь", стр. - 134
 Корналовичі, с. - 90
 "Корнієнко", повст. - 267
 Королівська Голяндська Армія - 10, 14
 Коростів, с. - 220
 Корчівка, с. - 67, 87
 Корчумка Лісова, с. - 67
 Копанка, с. - 87
 Копанки, с. - 32, 75
 Косинський - 188
 Космач, с. - 9, 13, 21, 87, 97, 127, 130-131, 142-143, 151, 230, 232-233, 236, 317
 Костинці, с. Вашковецького р-ну - 258
 Костюк Григорій ("Незломний", "Вишневий") - 8, 12, 96, 313, 315
 Котик, р. - 135
 Котик Василь, госп. - 218
 Которини, с. - 177
 Кох - 294
 Коцьолок Ярослав ("Крилач"), хор. сот. - 213-214, 317
 Кошеєв - 265
 Кошиці, м. - 160
 Кравченко - 164
 "Крамаренко", сот. - 133, 152
 Краненбург Лейн - 301
 Красна, с. - 31, 50, 77
 Красне, с. - 64, 134, 136
 Красносілля, с. - 241-242
 Кремидів, с. - 138
 Кременний шпиль - 219
 Кремль - 208
 Криве, с. - 91
 Кривка, с. - 91
 "Крилач" - *див.* Коцьолок Ярослав
 Крилос, с. - 100, 142
 Крим - 186
 "Крим" - *див.* Германець Михайло
 "Крим", рай. пров. - 267
 Крицький Василь, стрибок - 270
 Крихівці, с. - 87
 Кропивник, с. - 24, 38, 55, 58
 "Крук", зв. - 80
 Крути, м. - 221
 "Кузьма", політ-виховник - 93-94
 Кулик Микола - 10, 14
 Кульгавий - 304
 Кульгавиці, с. - 90, 114-115
 Купченко Євген ("Аскольд"), надр. провід. - 280
 Кур'єрська група на Захід - 140
 Курінь УПА "Бескид" - *див.*
 "Бескид", курінь УПА
 Курінь УПА "Гайдамаки" - *див.*
 "Гайдамаки", кур. УПА
 Курінь УПА "Гуцульський" - *див.*
 "Гуцульський", курінь УПА
 Курінь УПА "Дзвони" - *див.*
 "Дзвони", курінь УПА
 Курінь УПА "Карпатський" - *див.*
 "Карпатський", курінь УПА
 Курінь УПА "Леви" - *див.* "Леви", курінь УПА
 Курінь УПА "Підкарпатський" - *див.* "Підкарпатський", курінь УПА
 Курінь УПА "Скуби" - *див.*
 "Скуби", курінь УПА
 Курінь УПА "Чорні Чорти" - *див.*
 Перший курінь УПА ім. Євгена

- Коновальця "Чорні Чорти"
 Курінь УПА "Чорні Чоти" - *див.*
 "Чорні Чоти", курінь УПА
 Куручів Великий, с. Чернівецького р-ну - 273
 Курман (Софронов) Апарович, лейт. - 273
 Курцбах Сейдліц, кадет - 302
 Кути, м. - 29
 Кучурів Малий, с. Заставнянського р-ну - 273
 Кучурів, с. Чернівецького р-ну - 272, 279
 Кучурів Великий, с. Чернівецького р-ну - 272
- Лазяне, с. - 77**
 Лани, с. - 136, 138
 Ластівка, с. - 90, 130
 "Ластівка" - *див.* Янківський Григорій
 Ластівка Іван - 271
 Ластівка Дмитро - 260
 Ластівки, с. - 109, 111, 147
 Лашківка, с. Кіцманського р-ну - 281
 Лебедь Микола - 10, 14
 "Лев", друг - 195
 "Лев", стр. - 276
 "Лев", чот. - 152
 "Леви", курінь УПА - 147
 "Левко", "Василь", надр. пров. - 280
 "Левко", друк. - 119-120
 "Левко", політвиховник - 64
 Лемківщина - 70-72, 93-94, 96, 114, 122-124, 129, 220-221, 243, 339, 314-315
 "Лемко", рай. - 208
 "Лемко", лемківсько-перемиський ТВ УПА-9, 13, 195, 313, 317
 Лесівка, с. - 34, 47, 67, 89
 "Леся", рай. пров. - 281
 "Летун", к-р. - 184-185, 222
 "Летун", чот. - 219
- Липа, с. - 24, 54, 130
 "Липей", кур. (з Закарпаття) - 127, 143-144
 Липовець, с. - 71, 94
 "Лис", рой. - 276
 Лисець, с. Станиславівського повіту - 29-31, 65-66, 76, 87
 Лисець Старий, с. - 70, 76-77, Лисецький р-н - 132
 Лисовецький куц - 218-219
 Лисовичі, с. Стрийського р-ну - 192, 316
 Литва - 186
 Литвинець Микола ("Комар"), ст. віст. - 8, 12, 127-128, 130, 313-315
 Литовці - 162
 Лихобора, с. - 38, 54-55, 82, 92
 "Лицар", к-р - 130-131
 Лімна, с. - 91
 Лімниці, с. Кельменецького р-ну - 251
 Лімниця, р. - 27, 68, 75, 89, 107
 Лін, сел. - 296
 Лінина, с. - 128
 "Лісний" - *див.* Рчинський Михайло - 273
 Лісова школа - 142
 "Лісовий", пор. - 251
 "Лісовик", стр. - 203
 Ліський повіт - 124
 Лісько, м. - 93
 Ліхенмут, кадет - 302
 Лобода - 188
 "Лоза", рой. - 80
 "Лозовий", рой. - 67
 Лолин, с. - 146
 Ломша, с. - 94
 Ломшора, с. - 71
 Лондон, м. - 285
 Лопата, г. - 7, 13, 38, 54-55, 129, 147
 Лопінник, ліс. - 91

- Лопушанка, с. Вижницького р-ну - 281
 Лоцушна, с. Вижницького р-ну - 269
 Лопянка, с. - 37
 Луганська обл - 163
 Лугова М. - 164
 "Луговий", віст., с. Недільна - 213
 Лужани, с. Кіцманського р-ну - 258
 Лужки, с. - 130
 Лукавець, с. - 257
 Лукавець, с. Вижницького р-ну - 266-267
 Луквичка (частина Чорного лісу) - 66, 77, 80
 Луквиця, р. - 151
 Лукул Василь - 271
 Любачівщина - 124
 Любінці, с. - 218
 Любомирський Олексій ("Берія"), член пов. реф. - 281
 Люта, с. - 71
 Лютків, с. - 93
 Ляндестрой, нім. кол. - 27
 Львів, м. - 101, 116, 137, 148, 162-163
 Львівська обл. - 23, 99, 243
 Львівщина - 67, 80
- МВД-151**
 МВС, тюрма - 161
 Мавтгаузен, концтабір - 288, 290, 299
 Магура, г. - 55-56, 58, 149
 "Магура", калуський ТВ УПА - 8, 12, 316, 318
 Маляри - 7, 11, 28-29, 32-33, 37-38, 40, 55-56, 130, 145-147, 159-160
 Малярська армія - 313
 Малярщина - 32, 294
 Мазепа І. - 188
 Маївський Юрій - 10, 14
 Майдан, с. - 23, 26-27, 34, 45-47, 65, 67, 69-72, 81, 87, 134
- Майдан, с. Лисецького р-ну - 132
 Майдан-Більсик, хутір Вижницького р-ну - 255
 Майдан Лукавецький, хутір Вижницького р-ну - 255
 Майдан Середини, с. - 83-84
 Майданик, прис. - 87, 97, 100, 102-105
 Майданські ліси - 33, 38, 40, 52, 54, 56
 Майк (Михайло) — 292
 Макар Володимир - 10, 14
 "Маківка", Дрогобицький ТВ УПА - 7, 9, 11, 13, 112-113, 195, 309, 316-318
 Макова, с. - 214
 Максимівка, с. - 174-175
 Малехів, с. - 67
 Малинів, с. - 67
 Малинова, г. - 69
 Малятивці, с. Кіцманського р-ну - 270
 Манів, с. - 64
 "Мар" - *див.* Голяш Степан
 Маргарита, перекладач - 160
 "Марина", проп. - 282
 Мариничі, с. Вижницького р-ну - 252-253, 259, 267
 "Мартин" - *див.* "Галан"
 "Мартин" - 280
 Мартиновський Дмитро - 265
 Мартієвич Іван - 274
 Марчук Юрко - 269
 Маслій Василь - 53
 Масловська Гелена - 48
 Масловські Казимир - 48
 Масний Присліп, полонина, Жаб'ївського р-ну - 276
 Матагів верх - 55-56, 58
 Мега, с. Вижницького р-ну - 252-253
 "Медвідь", стр. - 64
 Мединя, с. - 68, 81, 89
 Медня, с. Галицького р-ну - 106-108

- Медуський ліс -133
 "Меч", хот. - 275
 "Микита", кер. - 259-260, 262
 Микитець, с. - 92
 Микитюк, о. - 44, 129
 "Микола", пор. - 77
 "Микола", стр. із СУЗ - 53
 Миколаїв, м. - 282
 Миколаїв, с. - 67
 Миколаївський ліс - 67
 Микуличин, м. - 236
 "Мирон", сот. - 70, 91
 Мислів, с. - 26-27, 29, 34, 44-47, 49, 66, 75, 87, 126
 Михайлівка, с. - 251
 Михальче, с. - 252, 254, 262-263, 273
 "Михась", італієць -106
 Мицько Славко ("Сапер"), сот. із с. Ямниця - 132-138, 153,155-156
 "Миш", боївкар -137
 "Миш", к-р - 76
 Мізунь, с. - 24, 29, 37-38, 54-55
 Мізунь Новий, с. - 57
 Мізунь Старий, с. - 57
 Міленко Орися - 260
 Мілево, с. Вижницького р-ну - 274
 "Міршук Дмитро" - *див.* Федорівський Степан
 Мітлів, с. Заставнянського р-ну - 259
 Млини, с. - 65
 Молдавська, с. - 89
 Монастирська, м. -151
 Морковчук Іван ("Чубенко"), ст. віст.-7, 13, 94, 313, 315
 "Мороз", повст. - 275
 "Мороз", пом. стан. с. Плав'є - 213
 "Мороз", сот. - 9,13,45, 51, 241-242, 317
 "Мороз", хот. - 145
 "Мороз", хот. із с. Вовчинець, пов. Станиславів - 129
 "Морозенко", боївкар -139
 Морозов - 251
- Морохівські гори - 310
 Москаленко, ген. -136-137
 Москалі-212
 Москва, м. - 104,161, 193, 209, 212, 216, 221
 Мостиця, с. - 67
 "Моторний", рай. - 267
 "Моя зустріч з УПА", брошура - 308
 "Мур", сот. -138
 "Мур", ст. бул. - 156
 "Мурашка", рай. орг. -275
 "Муха", рой. -136
 Мучна, с. - 69
- НКВД -15, 65-66, 74-77, 83, 86-89, 93, 96-97, 99,101-103, 115-116, 118, 121,123,125,131,133-134,137,139, 153-154,172, 245, 251,254, 256-259, 262, 265-271, 273-274, 281, 317
 НКГБ - 8, 12, 77, 131, 140, 242, 247, 256, 259, 261-162, 269, 271, 273-274
 Нагутиська, с. -136
 Надвірна, м. - 33, 51, 83, 87
 Надвірнянська дорога -149
 Надвірнянський повіт - 82
 Надвірнянські ліси - 44
 Надвірнянщина - 20, 22, 28, 31, 37, 87
 "Надя", кур'єрка -277
 "Назар" - *див.* Демчук Олександр
 Наливайко - 188
 Наполеон - 306
 Насічне, с. - 91
 "Нахтігаль" - 142
 Небилів, с. - 134, 184
 Невочин, с. -136
 Невочин, с. Богородчанського р-ну - 34, 45, 47, 134, 152,251
 Недільна, с. - 24, 90-91, 111, 113, 120-122, 213
 "Недобитий", сот. - 65, 234
 "Недоля", кущовий - 264-265, 269
 "Незломний" - *див.* Костюк Григорій
 "Нестор" - *див.* Стонога
 "Неча", пров. -183

"Неча", рой. -184
 "Нечоса", сот. - 65, 75
 Німецька Армія - 73,142, 312
 Німецьке військо - 73,150
 Німецькі колоністи - 304
 Німецькі концтабори -172
 Німеччина - 9, 13, 21-22, 49, 91, 99, 100,107,121,157,172, 217, 239, 286
 Німці - 7, 11, 19-21, 23-24, 28-29, 31-32, 35, 37-41, 46, 48, 50, 52, 54-58, 127,129,142-144,146-148,171, 217, 224, 286, 288, 290-292, 301, 303, 305-306
 Ніс -298, 304
 Ніців Горішній, с. - 89
 Нічів Горішній, с. – 68
 "Нова Європа" - 23
 Нова Жадова, с. Сторожинецького р-ну - 263-264, 268
 Нове Замістя, с. Вашковецького р-ну - 271
 Нове Листя, с. - 134
 Новиця, с. - 155
 Новосельський р-н - 251
 Ной-Брандербург, м. - 286-287

"О" - 203
 ОУН - *див.* Організація Українських Націоналістів
 "ОУН-Північ", підпільна військова організація -162
 "Обережний", повст. - 269-270
 Об'єднання Колишніх Вояків УПА - 10, 14, 308
 Одеса, м. - 280
 Одещина - 275, 280
 Одрехова, с. - 70, 92
 Одчова, с. - 92
 "Околотники" - 237
 "Олеґ", окр. пров. Буковини - 249
 "Олекса", саніт. - 246
 "Олені", підстаршинська школа УПА - 7,11, 37, 55-58, 80,112,147, 183
 Олесів, с. - 127
 "Олесь", пом. стан., с. Орява - 213
 Оліїв, с. - 67
 "Олійник", чот. - 245-246
 Олійник, участ. - 269
 Ольшаник, с. - 90
 Онут, с. Заставнянського р-ну - 251, 256, 261, 270
 "Орел" - 206
 "Орел" - *див.* Вільшинський Богдан
 "Орел", кур'єр - 267
 "Орел", повіст. - 273
 "Орел", ст. віст. с. Недільна - 213
 "Орел", чот. - 281
 "Орест", сот. - 83, 85
 Організація Українських Націоналістів (ОУН) - 104, 127, 224, 243-244, 279, 281-182, 315-316, 318
 Організація Українських Націоналістів. Закордонні Частини - 157
 "Оріх" - *див.* Гудзик Василь
 "Орлик", друг -195
 "Орлик", кур'єр - 264
 "Орлик", повст. - 270
 Орлик П. -188
 Орова, г. - 245
 Орове, с. - 68-70, 74, 89-90
 Орява, р. - 219
 Орява, с. - 213
 Осип - 194
 Ослави Білі, с. - 86
 Ослів, р. - 67
 "Остап", рай. пров. - 272
 Остапович Є. ("Вихор"), із. с. Єзуполя -100
 "Островерх", чот. с. Недільна - 213
 Остриця-188
 Отинія, м. -149
 "Отряди Іскри" - 45, 48, 313

- "Отряди Шукаєва" - 33-34, 37, 48, 50
- Ошихдіби, с. Кіцманського р-ну - 279
- Осихліб, с. Кіцманського р-ну - 271
- ПЖ-81, 130-131**
- Павелче, с. - 76, 80-81, 134, 136, 138-139
- "Павленко", кер. - 251, 258
- Павлівка, с. Станиславівського р-ну - 98
- "Павло", к-р. - 315
- "Павло", пор. - 156
- "Павло" сот. із с. Павлівки, Станиславівського р-ну - 87, 98, 106, 132, 136, 138-139, 156, 315
- "Павло", чот. - 87, 155
- Павлусь - 194
- Павлюк - 188
- "Палій", "Кармелюк", пор. сот. - 281
- "Палій", стр. - 88
- Панка, с. Сторожинецького р-ну - 259, 266-267, 273-274
- Парищі, с. - 131
- Парцелі, с. Вижницького р-ну - 267
- Парцелі, хутір Вижницького р-ну - 268
- "Пастер", хірург - 150
- "Пастух", повст. - 270
- Пациків, с. - 128, 136-137, 154
- Пашківці, с. Хотинського р-ну - 251
- "Пень" - *див.* Василик Микола
- "Перебийніс", к-р. - 73, 251
- Перевозець, с. - 29, 80, 87
- Перегінсько, м. - 71, 93
- Перегінський р-н - 128, 131, 135, 183
- Перегінщина - 134, 195
- Перемишль - 116, 118
- Перепиличе, г. біля с. Мариничі, Вишковецького р-ну - 259
- Перший курінь УПА ім. Євгена Коновальця "Чорні Чорти" - 8, 12, 98, 127, 315
- Петаш Михайло ("Явір"), сот. із с. Тязіва - 132-133, 135-136, 138, 153
- Петранка, с. - 77, 136, 150, 153
- Петраші, с. Вижницького р-ну - 265-268
- "Петренко" - *див.* Демчук Олександр
- Петрилів, с. - 132, 151
- Петро - 200-201
- Петро 1-ий - 221
- Петерсдорф - 136
- Пинча, с. Сторожинецького р-ну - 265
- "Пиріг", сот. - 7, 11, 64, 67-69, 71, 80, 89, 91, 98, 114, 124, 149-150
- Північно-Західні Українські Землі - 19
- Підгаєччина - 133
- Підгайці, м. - 152
- Підгіряни - 34
- Підгородці, с. - 89
- Підзахарич, с. Вижницького р-ну - 264, 266, 271
- "Підкарпатський", курінь УПА - 8, 12, 73, 78, 89, 96, 105-106, 113, 124-125, 233, 313-314, 317
- Підкарпаття - 23-24, 34
- Підлужже, с. - 142, 87
- Підлужці, с. - 87
- Підпечари, с. - 100, 138, 142
- "Підпільні видання" - 8, 12
- Підстаршинська школа УПА - *див.* "Олені", підстаршинська школа УПА
- "Пік", куц. - 279
- "Після двадцятого", стаття - 9, 13
- "Пісня", бунч. - 138
- Пістинська, р. - 230
- Піт (Петро) - 285-287, 290, 296-297, 299, 307
- Плав'є, с. - 213
- Побережжа, с. - 138
- Повенне, с. (Павитівка), с. - 100
- "Повстанське Різдво", стаття - 9, 13
- Повстанці - 218, 221, 224, 232-233, 236-

237, 254-255, 261, 265-267, 269, 271-
 273, 277, 292, 294, 298, 300, 303-304
 Поділ, місц. - 233
 Поділля - 19, 122
 Погорилівка, с. Заставнянського
 р-ну - 260, 264
 Погребницький, лейт. - 270
 "Пол", кур. - 129-130
 Полісся - 172, 187
 "Полтавець", ст. бул. - 177
 Полтавський Константин - 268
 Полтавчани - 150
 Поляки - 32-33, 41, 52, 123, 128, 133,
 157, 186, 188, 203, 205-206, 216
 Поляна, с. - 92
 Полянська Гута, с. - 71
 Поляниця, с. - 54, 56, 143, 232
 Польська міліція - 32
 Польське військо - 70-71, 92-93, 98,
 124, 310
 Польсько-литовська школа - 187
 Польща - 96, 122, 157-158, 186, 285,
 317
 Попелієр, кадет - 302
 Пороги, с. - 34, 47, 644, 128
 Посіч, с. - 23, 34, 45, 47, 65, 76, 88,
 98, 103, 122, 128, 132, 134, 136
 "Потіха" - *див.* Гаргат Федір
 Похівка, с. - 82
 Правобережжя - 172
 Прага, м. - 160
 "Прапор перемоги", газета - 164
 Прибишів, с. - 70, 91
 Придніпрянщина - 186
 Прикарпаття - 267
 Прислоп, с. - 64, 134
 "Причепа", сот. (імя Микола, з
 Ямниці) - 138
 Прокурава, с. - 232, 236
 "Пролом" - *див.* Германець
 Михайло
 "Пролом", повст. - 268
 Протеси, с. - 68, 87, 89
 "Прут" - *див.* Вацик Павло
 "Прут", віст., с. Недільна - 213
 "Прут", - повст. - 274
 "Прут", рой. - 184
 Пряшівщина - 71, 93
 Пташник Володимир - 141
 Пукасівці, с. - 27, 29
 Пулави, с. - 92
 Путилів, с. Путилівського р-ну - 260
 Путилівський р-н - 255-257, 260, 267,
 269-270, 272, 277, 281-282
 "Пястук", стр. - 277
РВК - 260-261
 РО НКГБ - 256, 258, 261-262
 РР СБ - 208
 "Равшці", рой. - 70, 91
 Радава, с. - 124
 Радич, с. - 73
 Радча, с. - 70, 92, 134
 "Радянська Україна", газета - 236
 Ракетна, с. - 251
 Раранча, с. Садгірського р-ну - 258,
 261-262
 Раскатов, лейт. - 273
 Ревна, с. Чернівецького р-ну - 261,
 265
 "Ред" - *див.* Руї
 "Рен", кур. - 124, 147
 Репедь, с. - 91
 Репуженці, с. Заставнянського
 р-ну - 263
 Речлаг - 161
 "Рибак", рай. - 279
 "Рибак", пом. стан., с. Орява - 213
 Рибацькі Тадеуш - 264
 Рибне, с. - 86, 101, 104, 131, 134, 136,
 139, 149-150, 155
 Риків, с. - 40
 Ринкаля, с. - 251
 Рип'янка, с. - 34, 44, 41, 49, 75-76,
 86-87
 "Рисі", відділ УПА - 316

"Рись", віст. - 213
"Рись", рой. - 86
Рівненська обл. - 236
Рівня, с. - 77
"Різун" - *див.* Андрусак Василь
"Річка", хот. з с. Павелче - 138
Річки, с. - 232
"Роберт", к-р. - 137
"Роберт", пров. - 64, 67, 74, 161
Робівці, с. Сторожинецького р-ну - 268
Рогізна, с. Садгирського р-ну - 260, 268
Роден - 300
Рожанка, с. - 38, 54, 56, 130
Рожнітів, м. - 37, 68-69, 74, 77, 135, 217
Розгірче, с. - 68-69, 74, 89, 135, 217
Розтічки, с. - 24, 54-55, 58
"Роман" - *див.* Василюк Микола
"Ромко", кур. - 81
Росільна, с. - 31, 50, 86, 157
Росіяни - 134, 160
Росохач, с. - 40
Росторки, с. Вижницького р-ну - 252, 255, 266, 268-269, 271, 274-275, 281-282
Роттердам, м. - 292, 296
"Рубан" - *див.* Василяк Микола із с. Іванівка
Рудка, прис. Бабин, с. Заставнянського р-ну - 270
Рудки, с. - 90, 117
Руї ("Ред"), старш. - 297
Руйда, стрибок з с. Побережжа - 138
Румунська границя - 296
Руснак Микола - 269
Рушів, присілок - 233
Рчинський Михайло ("Лісний"), агент - 273

"С", пров. - 207
СКВ - *див.* Самооборонні Кущеві Відділи

СРСР - 285
СС - 36, 288, 302
СССР - 207, 230, 239
СУЗ - *див.* Східні Українські Землі
Савчак Василь ("Сталь"), окр. пров. - 248
Савчук Омелян ("Штудер"), хот. - 277
Садгирський р-н - 249, 256-258, 260-263, 265, 268, 271, 274-275
Садгірщина - 281
Саджава, с. - 70, 86, 92
"Садовий", стрибок - 137
"Сагайдачний", к-р. - 255, 262, 281
Сагайдачний Петро, Конашевич - 188
Самбір, м. - 90
Самбірський р-н - 120
Самбірщина - 29, 39, 115
"Самовій", рой. - 261
Самооборонні Кущеві Відділи - 9, 13, 37-38, 65, 124, 149, 192, 195, 256, 260
Самушино, с. Заставнянського р-ну - 258
Самушно, с. Заставнянського р-ну - 260
"Санітар", стр. - 276
Сапегів, с. - 80
"Сапер" - *див.* Мицько Славко
"Сапер", рой. - 128-129, 148
"Сапер", хот. із с. Дубці - 100
Сверчевські К., ген. - 205, 317
Свидник, с. - 90
Свобода, ген. - 157
Свіча, р. - 68, 75, 89
Свіча, с. - 89
"Северин", рай. - 280
Селище, с. - 68, 81, 87, 89, 107
Селятин, с. - 256
"Семанів, прис. с. Яблонця, Путилівського р-ну - 255
"Семко", рой. із с. Саджава - 92
Семигинів, с. - 217
Семиківці, с. - 134

- Семушова, с. – 71, 93
 Сенечів, с. - 57
 "Сенко", рой. з с. Саджава - 70
 Серафинець, с. Вашковецького р-ну - 277, 279, 282
 "Середній", к-р, - 135
 Серет, р. - 277
 "Сергієнко", сот. політ-виховник - 280
 Сергії, с. Путилівського р-ну - 257
 Сибір - 88, 101, 108, 153, 162, 171-172, 180, 192, 258
 Синевідсько Вижнє, с. - 54
 Синевідсько Нижнє, с. - 38, 136
 "Сирота", стр. з Космача - 130
 "Ситий", рай. - 280
 Сихів, с. - 67
 Сіде, с. - 90
 Сінгор Йовп, пілот - 301-303
 Сілець, с. - 134
 "Сірі", сотня УПА - 153, 311
 "Сірі Вовки", відділ УПА – 251
 "Сірі Вовки", сотня УПА - 9, 13
 Скабина, с. - 252
 Скільщина - 21, 37, 39-40, 50, 108, 130, 313
 Сколена, прис. с. Розтоки, Вижицького р-ну - 255
 Сколе, м. - 21, 33, 38, 40, 48, 52, 54-56, 108, 129, 135, 146-147, 218-219
 "Скуба", чот.-127, 131
 "Скуби", курінь УПА - 151
 "Славко", кул. - 136, 150
 "Славко", пом. стан. с. Волосянка - 213
 "Славко" чот. - 73, 81, 127-128, 130, 148
 Славський р-н - 316
 Славсько, с. - 219
 "Слідами Героїв", серія - 9, 13, 317
 Слобода Банилівська, с. Вашковецького р-ну - 268
 Слобода Болахівська, с. - 24, 37-38, 54-55
 Слобода Комарівська, с. - 254
 Слобода Небилівська, с. Перегінського р-ну – 50, 252, 254, 267, 282
 Слобода Рівнянська, с. - 77
 Словаки - 158
 Словаччина - 71, 92-93, 96, 112-114, 124, 129, 134, 157
 Служба Безпеки - 9, 14, 75, 77, 121, 127-130, 132, 180, 183, 206, 208, 255-264, 266-267, 269, 276, 316
 "Смерека", кул. - 214
 Смеречна, с. Хирівського р-ну - 211
 СМЕРШ - 160
 Смільна, с. Підбузького р-ну - 40, 90
 "Смок", стан. с. Плав'є - 213
 "Сніжка", медсестра - 67, 80
 Снятинщина - 224, 280
 Содоль Петро - 10, 14
 Содоль Христина - 10, 14
 Сокирянський р-н - 251
 "Сокіл", повст. - 261-262
 "Сокіл"; рой. - 77
 "Сокіл", сот. - 7, 11, 68-69, 71, 87, 89-90, 95, 100, 103, 116, 122, 139, 314-315
 "Сокіл", чот. - 86, 105
 "Соловій", кур'єр - 277
 "Соловій", чот. - 184
 Солотвина, с. - 38, 87, 131
 Солотвина Мізунська, с. - 38, 55-57
 Солотвинщина - 128
 Сомонов - 257
 "Сорока" - 203
 Сотня УПА "Басейн" - *див.*
 "Басейн", сотня УПА
 Сотня УПА "Березівська" - *див.*
 "Березівська", сотня УПА
 Сотня УПА "Бойки" - *див.*
 "Бойки", сотня УПА

- Сотня УПА "Бистриця" - *див.*
 "Бистриця", сотня УПА Сотня
 УПА "Гайдамаки" - *див.*
 "Гайдамаки", сотня УПА
 Сотня УПА "Журавлі" - *див.*
 "Журавлі", сотня УПА
 Сотня УПА "Заграва" - *див.*
 "Заграва", сотня УПА
 Сотня УПА "Змії" - *див.* "Змії",
 сотня УПА
 Сотня УПА ім. Івана Богуна
 (Богун Іван ім., сотня УПА) -
 231-233, 235
 Сотня УПА ім. Івана Гонти (Гонта
 Іван, ім., сотня УПА) - 231, 233
 Сотня УПА ім. Михайла Колод-
 зінського (Колодзінський Михай-
 ло, сотня УПА) - 231, 236
 Сотня УПА "Сірі" - *див.* "Сірі",
 сотня УПА
 Сотня УПА "Сірі Вовки" - *див.*
 "Сірі Вовки", сотня УПА
 Сотня УПА "Сурма" - *див.*
 "Сурма", сотня УПА
 Сотня УПА "Трембіта" - *див.*
 "Трембіта", сотня УПА
 Сотня УПА "Черемош" - *див.*
 ""Черемош", сотня УПА
 Сотня УПА "Чорногора" - *див.*
 "Чорногора", сотня УПА
 Спаска, с. Чернівецького р-ну - 252
 Спаска - Глинниця, с. - 252
 Спаский ліс, Вижицького р-ну -
 276
 "Співак" - *див.* Богуславський Іван
 "Співак", медик - 106
 "Співак", сан. - 206
 Сприня, с. - 90
 Ставне, с. - 93
 Ставні, с. на Словаччині - 71
 Стайки, прис. Путилівського
 р-ну - 281-282
 Стайки, с. Путилівського р-ну - 281
 Сталін - 209, 221, 245
 "Сталь" - *див.* Савчак Василь
 Станівці Горішні, с. - 252
 Станівці Долішні, с. Вашковецького
 р-ну - 254, 264, 269
 "Станіслав", стальяг - 286
 Станівський ліс - 253
 Станиславів - 8,12, 20-23,29-30,43,
 51, 65-66, 74, 76, 82, 87-88,100-102,
 129,131,133,136-138,145,154,160,
 226, 233, 285, 299, 312, 317-318
 Станиславівська гімназія - 142
 Станиславівська залізнична
 станція - 288
 Станиславівська обл. - 7,14,19-20,
 23, 29, 100,155, 312
 Станиславівська округа - 28, 96
 Станиславівський повіт - 129,138
 Станиславівський р-н - 98
 Станиславівщина - 25, 37,154, 230
 Станьків, с. - 178
 Стара Сіль, с. Старосамбірського
 р-ну - 270, 281
 Старе Листя, с. - 134
 Старі Драчинці, с. Вашковецького
 р-ну - 252, 264
 Старі Мамаївці, с. Кіцманського
 р-ну - 272
 Старий Лисець, с. - 70
 Старий Самбір, м. - 208
 Старосамбірський р-н - 207-208, 211,
 252, 316
 Сташівці, с. Вашковецького р-ну -
 264
 Стебельський Степан ("Хрін"),
 сот., к-р. 25 ТВ УПА - 195, 317
 Стебник, прис. с. Бергомет,
 Вижицького р-ну - 268
 Стебник, с. - 82, 134
 Стебні, с. Путилівського р-ну - 272
 "Степан" - *див.* Кіндзірський
 Мирослав
 "Степовий", куц. - 273
 Стернюк Володимир, митр. - 161
 Стинява, с. - 68

- Стинява Вижня, с. - 69, 74, 89-90
 Стинява Нижня, с. - 89, 218
 Стіна, м. - 157
 Стонога („Нестор”) - 67
 Сторожинецький р-н - 251-254,
 258-259, 263-268, 270, 272-274,
 281-282
 Сторожинеччина - 281
 Сторожинець, м. - 253, 259
 Стрибки - 66, 68, 90, 132-133, 127-138,
 151, 154
 "Стригулець", стр. - 220-221
 "Стригун", к-р - 260
 "Стригун", кер. - 256-258
 Стрий, м. - 101-102, 108, 137, 218-219,
 300
 Стрий, р. - 68-69, 74, 89, 108-109,
 146, 217, 219
 Стрийський повіт - 66
 Стрийський р-н - 316
 Стрийщина - 148, 153
 Стрілки, с. - 91
 Стрільбичі, с. Старосамбірського
 р-ну - 252, 254, 263-264
 Стробків, с. - 71, 92
 Стробківські ліси - 149
 Струтин, с. - 146
 "Ступа", чот. - 282
 Ступосяни, с. - 123
 Суботів, с. - 29
 Сукіль, р. - 195
 Сукіль, с. - 38, 55-57, 135
 "Сулима" - див. Халус Іван
 Сулятичі, с. - 153
 Сумська обл. - 20
 "Сурма", відділ УПА - 252, 254
 "Сурма", сотня УПА - 9, 13, 231-232,
 234, 243
 Суровиця, с. - 71, 92
 Східні Українські Землі (СУЗ) -
 53, 277
 Сухі Ліщини (відтинок Чорного
 Лісу)-80
 Східна Європа - 294
 Сян, р. - 155, 122-123
 Сянки, с. - 69
 ТВ УПА 20 - див. "Буковинський"
 ТВ УПА
 ТВ УПА 21 - див. "Гуцульщина",
 ТВ УПА
 ТВ УПА 22 - див. "Чорний Ліс",
 станіславівський ТВ УПА
 ТВ УПА 23 - див. "Магура,
 калуський ТВ УПА
 ТВ УПА 24 - див. "Маківка",
 дрогобицький ТВ УПА
 ТВ УПА 26 - див. "Лемко",
 лемківсько-перемиський ТВ УПА
 "Тарас", повст. - 266, 269
 "Тарас", рай. - 265-266, 270-271
 "Тарас", стан. - 180
 Татари - 187
 Татарів, с. - 115, 121
 Татарська орда - 186
 Татарський просмик - 28
 "Твердий" - 82
 Творильне, с. - 91
 Темерівці, с. - 81, 87
 Тернопіль, м. - 137
 Тернопільська обл. - 23
 Тернопільщина - 148, 151-152
 Тернавка, с. - 213
 Теслюк Михайло ("Бодьо"), кур.
 бунч. з с. Блюдники - 136
 "Тетяна", віст. із с. Білич - 213
 Тимчук Михайло ("Карло"), віст.
 з с. Іванівка - 72
 Тинява, с. - 68, 74
 Тинява Роздоріжня, с. - 89
 "Тис", бул. - 182
 "Тиса" ("Верхвинець"), бул. - 180,
 183, 207
 Тисарів, с. - 67
 Тисів, с. - 37, 54-56, 124, 135, 153,
 206 Тискова, с. - 206
 "Тихий", пом. стан. с. Тернавка - 213

Тісна, м. - 202-204
 Тлумацька група -142
 Товмач, м. - 83,131
 Товмацький повіт - 98
 Товмаччина- 20,29, 32,131,133
 Товтри, с. Заставнянського р-ну -
 249, 259, 262, 277
 Толборяни, с. - 251
 Томашівці, с. - 32
 Топорівський ліс - 251
 Топорівці, с. Садгірського р-ну -
 258, 263, 274
 Топорово, с. - 118
 Тораки, с. Путилівського р-ну - 256
 Транскарпаття (Закарпаття) - 314
 "Трембіта", сотня УПА - 231, 236
 "Тригуб" - *див.* Цоцяк Василь
 Тростянець, с. Бірчанського
 Повіту - 87,198
 Трускавецькі ліси -147
 Труханів, с. - 108
 "Трясило" - 158
 Тужилів, с. -136
 Тур'є, с. - 40
 Туреччина – 186
 Туринське, с. - 109
 Турка, м. - 33, 40, 52, 109-111, 114, 122
 Турківський р-н - 147
 Турківщина - 312
 Турчанщина - 37, 39-40,109-110,
 129-130
 Туря Велика, с. - 75, 87,153
 Тухля, с. - 56
 Тухолька, с. -129
 Тязів, с. - 80, 81,100-101,105,128,
 134,138-139

 "У", рай. -124
 УБП (Ужонд Безпеченства
 Публічного) - 91
 УГВР - *див.* Українська Головна
 Визвольна Рада
 УНС - *див.* Українська Народна
 Самооборона
 УПА - *див.* Українська
 Повстанська Армія
 УПА-Захід - 25,104,113,122, 239,
 312
 УЧХ - *див.* Український Червоний
 Хрест
 УССР - 171
 "У боротьбі за волю - під
 бойовими прапорами
 УПА"(1946), журнал - 9, 229, 317
 Угольна, с. в Стрийському повіті -
 153
 Угорська границя - 296
 Угорський кордон - 300, 304, 307
 Угорщина- 10,14, 290, 294-295,
 303-304, 308
 Угринів, с. - 102,146
 Угринів Долішній, с. — 138
 "Ударник" -124
 "Ударники" 5, 95а сотня УПА
 (Перша Лемківська сотня УПА) -
 309-310
 "Уж", віст., с. Недільна - 213
 Узбеки-128,130
 Україна - 124,133,142,144,163,
 186-187,193, 208-209, 214, 216,
 220-221, 226,230,242, 285, 291,
 296, 299-300, 315
 Українська Головна Визвольна
 Рада (УГВР) - 7, 10, 13-14,104,
 157, 251
 Кур'єрська група - 309
 Плятформа - 251
 Універсал - 251
 Українська Головна Визвольна
 Рада. Закордонне Представництво.
 Архів -10,14
 Українська Народня Самооборона
 (УНС) -11,15,19, 21, 23-25, 312
 Українська Повстанська Армія
 (УПА) - 9,13, 28, 32-33, 35-38, 40- 43,
 45-48, 51-52, 54-57, 90, 96-97, 99-102,
 106-108,110,114-115,117,120-122,
 124,128-129,131-134,136-137,140-

- 141,153-155, 157,164,173, 227, 233,
241, 244, 251, 254-257, 259, 267, 269,
272, 280-281, 285, 292, 296-297,
315-318
Бойові Заслуги -140
Хрести Боевої Заслуги - 266.
Рейд на Закарпаття - 93
Рейд на Закерзоння -114,124,134.
Рейд на Лемківщину - 114
Свята -171
Українська поліція - 292
Українська Самостійна Соборна
Держава - 104, 125, 173
Український Червоний Хрест
(УЧХ) - 115-116,118, 120
Українці - 295
"Українці Буковини", листівка -
251
Унгуря Володимир - 268
"Універсал УГВР", листівка - 251
Урич, с. - 68, 74, 89
Устя-Путилів, с. Путилівського
р-ну - 267, 269
"Уходники" - 187
- Ф**едір, госп. - 181
Федорівський Степан ("Міршук
Дмитро") – 114
Федорович Петро – 188
"Федь", сот. - 139
Фергале, пілот - 302
Фізер-Стох, літак - 303
Філіпов Григорій - 271
Філіпович Федор - 273
Форостина, с. - 251
Футольма, хутір -137
- "Х", к-р. -183
Халус Іван ("Сулима", "Хоменко")
рай. проп. - 282
Хамкайло, лейт. - 269
Харюк Силвестер, стрібок - 269
Хебрик, провокатор - 266
Хирівський р-н - 211
- "Хитролис" - 67
"Хитролис", повст. - 275
Хітар, с. -130
"Хмара", кур. - 77, 80-82,100,105,
122, 132,142, 151-152, 315
"Хмара", рой. -174
"Хмара", чот. - 69, 99-111,115-116,
123, 131
Хмелівка, с. - 34, 47, 134
"Хмель", рай. - 260
"Хмель", стр. - 73
"Холодний", рой. - 128-129
"Хоменко" - *див.* Халус Іван
Хотимир, с. -127
Хотинський р-н - 251, 262
Хохонів, с. - 133, 152
Хрещата, ліс - 70, 91, 93
Хрищата, г. - 71
"Хрін" - *див.* Стебельський Степан
Хрущов -162
- Ц**К комісія -162
Царинське, с. - 91
"Цвіркун", віст. - 219
Церківна, с. - 37
Цешин, м. Чехословаччина - 98
Цимбалістий, стрібок- 137-138
Цоцяк Василь ("Тригуб") - 67
- "Чабан", стан. с. Орява - 213
Чав'як Володимир ("Чорнота"), к-р
куреня "Дзвони" - 8,12, 27, 87,
100,105,130-142,156, 313, 315
"Чайка"-87
"Чайківський", рой. - 77
Чайковичі, с. - 90,115, 118
Чекісти - 211
"Чепига"-87
Червона Армія - 25, 28, 39, 131
Червоний Хрест - 296, 303
Червоні - 77, 81, 86, 88
Червоні парашутисти - 31
Червоні партизани - 20, 41, 43,45-46,
505-53, 73,125, 129, 312

- Червоноармійці - 256, 258
 Червонопагонники - 149, 152
 Черемош, р. - 241, 254
 "Черемош", сотня УПА - 231-232
 Черешеньки, с. Вижницького р-ну - 271
 "Черненко" - 217
 "Чернець", зброяр із с. Жаб'є - 127
 "Черник", к-р сотні - 7, 11, 52, 125
 Чернівецька лікарня - 279
 Чернівецька обл. - 251, 318
 Чернівецька округа - 9, 13
 Чернівецький р-н - 251, 252, 262-265, 267, 270-273, 279
 Чернівеччина - 249, 280
 Чернівці, м. - 253, 259
 Чернігівські ліси - 25
 Чернігівщина - 19
 Чеські Будейовиці - 159
 Четверта ВО УПА - *див.*
 "Говерля", карпатська ВО УПА
 Чехи - 158
 Чехія - 157
 Чехо-Словаччина - 8, 12, 98, 114, 140, 157, 314-315
 "Чигирин", кур'єр - 277
 "Чміль", кул. - 133
 "Чов", чот. - 202-203, 205
 Чолгани, с. - 68, 75, 192
 "Чорний", к-р, - 134
 "Чорний", к-р. з Товмаччини - 133
 "Чорний", кур. - 136
 "Чорний", політ-виховник - 94
 "Чорний", сот. - 148
 Чорний Ліс - 7-8, 11-12, 16, 20, 23, 25-28, 30-37, 39, 42-44, 46-53, 61-62, 64-67, 69, 74-77, 80-81, 87, 89, 96-105, 123, 126-134, 136-138, 144-145, 148-149, 151-152, 154-155, 157, 162, 181, 224, 312-315, 317
 "Чорний Ліс", журнал - 96
 Чорний Ліс, 22 станицлавівський ТВ УПА - 7, 9, 11, 13, 95-96, 100, 104-105, 123, 156, 224, 247, 313, - 316-317
 Чорний Потік, с. Заставнянського р-ну - 85-86, 257, 260-261
 "Чорні Чорти", курінь УПА - 143
 Чорновка, с. Садгірського р-ну - 257
 "Чорногора", бойовик - 261
 Чорногора, г. - 127
 "Чорногора", сотня УПА - 231-232
 "Чорноморець", сот. бунч. із с. Перегінське - 71, 93
 "Чорнота" - *див.* Чав'як Володимир
 Чортківський ТВ УПА - 318
 Чортківщина - 9, 13, 249
 Чота УПА "Бойки" - *див.* "Бойки", чота УПА
 "Чубенко" - *див.* Морковчук Іван
 "Чумак", к-р - 255
 Чунків, с. Заставнянського р-ну - 260
 "Шабля", куш. - 264-265, 277
 "Швець", стр. із с. Старий Лисець - 70, 92
 "Шевчик", муніципійний - 214
 "Шелест", к-р. УПА-Захід - 104
 Шепіт, с. Вижницького р-ну - 270, 272
 Ширівці, с. Садгірського р-ну - 263
 Ширівці Горішні, с. Садгірського р-ну - 257
 Ширівці Долішні, с. Садгірського р-ну - 263
 Шитівці, с. Заліщицького р-ну - 277
 Шишківці, с. Кіцманського р-ну - 272
 "Шляхами героїв" (ч.2, 1948) - 224
 "Шмель", рай. реф. - 281

- Шоста ВО УПА-Захід - 9, 13
 "Шпак", ЕВ СБ, с. Головесько - 213
 Шпак Степан - 10,14
 "Шрам", к-р. - 64
 Штендера Євген - 10, 14
 "Штудер" - *див.* Савчук Омелян
 Шубранець, с. Садгирського р-ну - 256-257, 260, 268, 271
 "Шугай", к-р -153, 311
 "Шугай", кул. бунч із с. Микитинець - 92
 "Шугай", кур. бунч. - 266
 "Шугай", чот. -136
 "Шум", сот. - 65-66, 75, 87, 99, 192-193,195
 Шумлянський потік -184
 Шурин Мирослав ("Голуб"), сот. - 310
 Шуцполіція - 21, 28, 46
- Щигельський Володимир** ("Бурлака"), хор. сот. -157-158, 198-199, 204, 214-215,317
- Югославія** - 136, 150
 Югославці -136
 "Юр", сот. - 233
 "Юра" - 158
 "Юрась" кер. - 255-263
 Юрківці, с. Заставнянського р-ну - 272
 "Юрко", чот. - 127-128
 Юськевич Володимира - 162-164
- Яблониця**, с. Путилівського р-ну - 255, 281
- Яблунів, с. – 152, 232-233, 238, 317
 "Явір" - 158-159
 "Явір" - *див.* Петраш Михайло
 "Явір", к-р. -133
 "Явір", чот. -184-185
 Яворенко, коресп. - 279
 Яворівка, с. - 44, 46-47, 75, 87
 Яківці, с. Заставнянського р-ну - 272
 Ялинковате, с. - 213
 Ямельниця, с. - 89-90
 Ямна, с. - 214, 317
 Ямна Горішня, с. - 214
 Ямна Долішня с. - 214
 Ямниця с. - 76, 100-102, 134, 136-138
 Ян - 290, 299
 Янів, с. - 135
 Янківський Григорій ("Ластівка"), сот. -214,216,317
 "Яр", чот. - 202-204, 206, 219
 Яргорів, с. - 151
 "Ярема", повст. - 274
 "Ярослав", рай. пров. - 268, 279
 Ярослав Мудрий - 186
 Ясельниця, с. - 69
 Ясень, с. - 183
 Ясінка, с. Турківського пов. - 130
 Ясінка Масьова, с. - 68, 73, 89, 147-148
 Ясінка Стеціва, с. - 68, 73, 89
 Ясінь, с. - 29
 "Ясмін", сот.-75, 81, 133
 "Яструб" - *див.* Вільшинський Богдан
 "Яструб", сот. -129
 "Яструб", чот. - 145

ЗМІСТ

Друга книга про Карпатську Групу УПА „Говерля”	7
Book two about the Carpathian UPA.....	11
ЗВІТИ-НАРИСИ КОМАНДИРА ІV ВО ПОР. ІВАНА БУТКОВСЬКОГО	
Рік боротьби УНС-УПА за опанування Карпат	19
Бої УПА за Чорний Ліс під Станиславовом	43
Німецький наступ на відділи УПА в Долинщині.....	54
СПОМИНИ ВОЯКІВ УПА ІЗ ЧОРНОГО ЛІСУ	
Віст. Іван Морковчук — „Чубенко”: Сотня командира „Гамалії” та „Пирога”	64
Ст. віст. Іван Богуславський — „Співак”: В рядах „Підкарпатського” куреня	73
Григорій Костюк — „Незломний”: Рейди „Підкарпатського” куреня під командою „Прута” 1945 р.	96
Ст. віст. Микола Литвинець — „Комар”: З дій УПА 1943-1946 рр	127
Сотн. Володимир Чавяк — „Чорнота”: Спомини командира	142
ПІДПІЛЬНІ ВИДАННЯ МЕМУАРНОГО ХАРАКТЕРУ	
„За волю України”, ч. 7, 1949.....	169
Ми йдемо в бій	
В.: З нагоди свята УПА	
Що то за прапор лопотить	
Рой. „Хмара”: З нагоди рейду до с. Максимівки	
Ст. бул; „Полтавець”: Пригода підчас маршу	
Бул. „Тиса”: Облави	
Бул. „Тиса”: Як організувалася сотня „Бистриця”	
Козацька доба	
Куток сміху	
„Гомін волі”, ч. 3, 1950	191
„Дніпровий”: Не дамо катувати народу	
Сотн. „Хрін”: Спільними силами	
Ст. віст. „Запорожець”: Вихром котилася помста	
„Верховинець”: На шляху до визволення	
Впали на полі слави	
Віст. „Рись”: Бій в с. Розгірче	
Віст. „Цвіркун”: Верховина промовляє	
Полковник „Грегіт”-„Різун”	225
„У боротьбі за волю — Під бойовими прапорами УПА”	230

„Вірлинів К.“: За Космач	
„А.В.: Після двадцятого	
Пвх. Степан Голяш-„Мар“: Повстанське Різдво	
Буковина в боротьбі.....	249
СПОМИНИ ГОЛЛЯНДСЬКОГО ГЕНЕРАЛА	
ген. лейт. Едвард Й. Ц. ван Готегем: Моя зустріч з УПА ...	283
ENGLISH RESUMES	316
Список скорочень	323
Показчик.....	325
Зміст	350
Список ілюстрацій.....	352

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Богдан Вільшинський – „Орел”-„Яструб”	15
2. Пор. Богдан Драч – „Дунай”	16
3. Підп. Іван Бутковський – „Гуцул”	18
4. Незідентифікована сотня УПА у Чорному Лісі	42
5. Тіла замордованих червоними партизанами.....	53
6.. Невідомий командир сотні	59
7. Незідентифіковані особи	60
8. Сотник Іван Гонта – „Гамалія”	62
9. Сотенний командир – „Гамалія”	63
10. Майор Павло Вацик – „Прут”	78
11. Павло Вацик у Польському війську	79
12. Григорій Костюк – „Незломний”	95
13. Пор. Ярослав Вітовський – „Зміюка”-„Андрієнко”	112
14. Сотн. Ярослав Косарчин – „Байрак”	125
15. Присяга підстаршинської школи у Чорному Лісі	126
16. Сотник Володимир Чавяк – „Чорнота”	140
17. Володимир Чавяк, Іван Дідик, Володимир Пташник	141
18. Повідомлення про смерть св. п. сотника В. Чавяка	141
19. Старшини і стрільці відділів УПА у Чорному Лісі	156
20. Незідентифікована сотня УПА (зима 1944)	166
21. Обкладинка журналу „За волю України” (ч. 7, X. 1949)	163
22. Обкладинка журналу „Гомін Волі” (ч. 3, 1950)	190
23. Сотник Степан Стебельський – „Хрін”	196
24. Дві знімки Степана Стебельського	197
25. Обкладинка видання „Слідами Героїв” (ч. 2, 1948)	224
26. Обкладинка видання „У боротьбі за волю – під бойовими прапорами УПА” (1946)	229
27. Організаційна схема Коломийського ТВ 21 – „Гуцульщина” в лютому 1945	231
28. Підчас присяги сотні „ім. Богуна” на Гуцульщині в 1944 р	234
29. Богослуження після присяги сотні „ім. Богуна”	235
30. Перша сторінка летючки з червня 1945 р.....	238
31. Друга сторінка летючки з червня 1945 р	239
32. Степан Голяш – „Мар”	243
33. Хор. Михайло Зеленчук – „Деркач”	247
34. Сотник „Клим”-„Єфрем” та Василь Савчак – „Сталь” ...	248

35. Генерал-лейтенант Едвард Й.Ц. ван Готегем	284
36. Група голландських старшин підчас перебування в УПА	293
37. Хор. Василь Гудзик - "Оріх"	309
38. Віст. Мирослав Шурин - "Голуб"	310
39. Вояки із чоти к-ра "Шугая", сотня "Сірі"	311
40. Член ОУН Богдан Німий	312
41. Провідник СБ Калуського району Ярослав Німий - "Щорс"	313
42. Районний референт пропаганди ОУН Роман Німий	314
43. Кущовий Провідник ОУН Василь Німий - "Андрій"	315

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передруковуються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передруковуються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA – CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is the series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely-used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серійне книжкове видання документів,
матеріалів і наукових праць до історії
Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга перша: Початки УПА; документи і матеріали. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріали до історії УПА на Волині та Поліссі. Трете, виправлене видання, 1989 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріали про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 3-4. Чорний ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 – 1950 роки. Книга перша і друга. Книги містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріалів – оповідання, новели й вірші.

Том 3, книга перша: 1947 – 1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 4, книга друга: 1948 – 1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга третя: спомини учасників. Книга містить спогади, рецензії і додаткові підпільні матеріали про дії УПА. Між мемуарами – повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 стор., мапи, ілюстрації.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942-1945; книга перша: 1942 – липень 1944. Книга містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліцейських установ. 1983 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942-1945; книга друга: Серпень 1944-1945 (продовження шостого тому). 1983 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріали; книга перша: 1944-1945. Книга містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945) і статті та матеріали з 1944-45 рр., які стосуються цілості визвольного руху. 1980 р., 320 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946-1948. Книга містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформацій УГВР* та інші матеріали. 1982 р., 520 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949-1952. Збірник містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріали УГВР в Україні, між ними *Бюро інформацій УГВР*, вип. 4-6 і 9. 1984 р., 424 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 11. Тернопільщина: список вправших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Це підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи. Крім того, подає нові дані про смерть близько 100 невідомих повстанців, які загинули на території округи. 1985 р., XXXII – 248 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 12. Третя подільська воєнна округа У ПА («Лисоня»): містить видані командою воєнної округи короткі описи боїв відділів УПА – «Лисоня» від листопада 1943 до серпня 1945 року, збірник підпільних пісень *Повстанський стяг* – виданий з приводу п'ятиріччя УПА, в 1947 році, – та інші документи й матеріали групи УПА «Лисоня». 1989 р., 352 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Щигельського) – містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) за час від жовтня 1946 до 24 жовтня 1947 року, ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Богдана Гука («Скали»). Книга має також різні документи сотні – списки вояків, господарські документи тощо. 1986 р., 370 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи – містить денники сотенного «Крилача» (Ярослава Коцьолка) з 1944 і 1947 років, продовжувані по його смерті сотенним «Бурлакою» (Володимиром Щигельським), денник сотні «Крилача» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід»; спогади. Автор – киянин – оповідає про свої переживання від вибуху війни 1941 року до «звільнення» з УПА і рейду на Захід в 1945 році: мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, к-р вд. УПА (ОУНм) в Карпатах, старшинська школа УПА, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення «УПА-Схід». 1987 р., 266 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945-1947. Збірник містить передруки таких підпільних журналів: *Тижневі вісті, Лісовик, Інформативні вісті, Інформатор і Перемога*. Всі числа цих журналів супроводяться англomовним резюме. Збірник має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закарпатті та Акт оскарження О. Лебедович. 1987 р., 608 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 17. Англomовні видання українського підпілля, 1946-1947. Збірник містить передруки підпільних видань: *Нові Лідіце, Виселення єпископа Коциловського, Вибори в СРСР, Нова голодова катастрофа в Україні, Фашистське страшило, До братніх чеського і словацького народів*. 1988 р., 192 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга перша: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд тактичних відтинків УПА й звіти командирів відділів та підвідділів УПА, 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 рік, 328 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Включає збірку нарисів і споминів, друкованих у підпіллі. Майже всі спомини написані старшинами і вояками УПА ще на Україні або відразу після переходу на еміграцію. 1992, 357 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга перша: 1-19 томи. Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994, 528 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941-1943; Книга третя: Червень 1941 – травень 1943. Книга містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліцейських установ. 1991, 271 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга перша: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період від травня до вересня 1947 р. 1992, 627 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Більша частина книги – це спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). В книзі теж поміщені підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992, 480 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. У цій книзі передруковано головний політично-інформативний журнал Проводу ОУН на Українських Землях, що видавався в роках 1942-1946. Журнал містив важливі інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток української політичної думки. 1995, 592 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Збірник включає не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах, чи уложені народом. Збірник містить тексти пісень, їх варіанти, мелодію і варіанти, а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Збірник містить понад 600 пісень чи їх варіантів. 1997, ХХІV+556 стор., тверда обкладинка, ноти.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Збірник містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі й інші документи: вибір з листування президента УГВР Кирила Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу Миколи та Петра Дужих й інші документи. У книзі також спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР 2001, 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 27. Роман Петренко: За Україну, за її волю; спогади. Автор – волиняк – оповідає про свою діяльність від вибуху війни у 1939 до відходу на Захід у 1945. Спочатку автор був діячем ОУН Сарненської округи (від січня 1942 в підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ, командир Дм. Клячківський) і від літа 1944 – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997, 279 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 28. Марія Савчин: Тисяча доріг; спомини. Автор оповідає про свої переживання від вибуху війни (від 1944 до 1953 – в підпіллі) до свого приходу на еміграцію у 1954. Від 1945 була дружиною В. Галаси,

заступника пров. ОУН Закерзонського краю, від 1947 співробітника ГОСП в Карпатах, і від 1948 – пров. ОУН ПЗУЗ. Авторка перебувала разом з ним на Закерзонні, в Карпатах, на Волині а також – у тюрмі КГБ у Києві. 1995, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»): 3 юнацьких мрій – у ряди УПА, це розповідь учасника підстаршинської школи УПА в Карпатах та ройового в сотні У-І (94), про його бойовий шлях в УПА від осені 1943 до осені 1947 в Карпатах та на Лемківщині. Спогади дають цікаву картину із щоденного життя повстанців та їхніх командирів, як теж про важке становище українського населення на цих теренах. 1999, 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський): Кризь сміх заліза; спогади. Книга містить два спогади Степана Стебельського («Хріна»), к-ра ТВ УПА 24 «Маківка» – «Кризь сміх заліза», «Зимою в бункері» та спогади Олекси Конопядського («Острроверха») – «Спомини чотового УПА Острроверха». Автори оповідають про свої дії в УПА від 1944 до 1949 року на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000, 552 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943 – 1947. Книга містить спогади «Сої», «Спартака», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля». Також подаються оперативні звіти к-ра «Бриля» та к-ра «Гамалії» («Переяслави І» та «Переяслави ІІ») з Тактичного Відтинку УПА «Розточчя». 2000, 324 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріяли і спогади. Книга друга. Велика частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів і інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). 2001, 581 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріяли). Книга містить документи і матеріяли, що відносяться до історії та діяльності відділів УПА ТВ-«Лемко» в рр. 1944-1947, оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, рейди УПА, та документи Підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001, 900 стор., тверда обкладинка, мапи, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Книга містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944-1947, 2001, 974 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 35. Показчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21-34, томи та 1-3 Нової Серії та томи 1-3 серії «Бібліотека». Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про томи «Літопису УПА» Основної та Нової Серій, як також книги «Повстанські могили» т.1 за ред. Євгена Місила. 2002 р., 870 стор., тв. обкл.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Книга містить взяті з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 37. Іван Лико, «На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945-1955». Книга містить спогади Івана Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та спогади Миколи Терепенка («Медведя») – «На грані двох світів». Автори оповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та в польських тюрмах. 2002 р., 644 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 38. Петро Й. Потічний, «Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів». Книга містить схеми та описи різних криївок УПА й запілля, та перелік з'єднань Червоної Армії та Внутрішніх Військ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві Внутрішніх військ Українського Округу за рр. 1944-1954, який знаходиться в Колекції ім. Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2002, 430 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА на Холмщині й Підляшші в 1945 – 1948 роках. Між документами – звіти Холмського ТВ УПА, хроніки (денники) сотень УПА, звіти зі зустрічей представників УПА з представниками польського резистансу з ВіН-у («Вольносьць і Незавіслосьць»), звіт із зустрічі з англійським кореспондентом, та інше. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Унівеситеті Торонто. 2003, 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Люба-чівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА в 1945–1948 роках. Серед документів – звіти Команди Тактичного Відтинку, хроніки відділів куреня УПА «Месники», звіти й огляди керівництва II Округи ОУН «Батурин», господарські звіти тощо. Більшість документів походить з Колекції

Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2004, 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Книга містить документи та матеріали про Президента УГВР Кирила Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004, 880 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку томи:

Головний Командир УПА Генерал Роман Шухевич–Тарас Чупринка. Книга містить документи та матеріали про ген. Романа Шухевича–Тараса Чупринку, його життя, підпільну діяльність і смерть.

Літопис УПА: Історія видавництва. В книзі буде подано інформативні матеріали про початки та розвиток “Літопису УПА”, видавничий комітет, редакцію й адміністрацію та співпрацівників і фундаторів видавництва.

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об’єднань України появились такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Книга містить такі видання: *До зброї, № 16, 1943, Повстанець, № 1-6, 1944-1945, Український перець, № 1-3, 1943-1945 та Бойовий правильник піхоти.* Київ – Торонто, 1995, 482 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943 – 1944. Документи і матеріали. Книга містить документи Головної Команди УПА–Північ та документи Військових Округ «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ – Торонто, 1999, 724 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959. Збірник містить найповніше зібрання документів ЦК КП(б)У – постанови з’їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжуються інформативними записками, повідомленнями та довідками. У книзі також представлені листи, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ-Торонто, 2001, 652 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). кн. 1, (1943–1945). У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1943–1945 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 597 стор., тверда обкладинка.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга друга: 1946–1947. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1946–1947 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 574 стор., тверда обкладинка.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського нац.-визвольного руху протягом 1948 р. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 523 стор., тверда обкладинка.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1949–1959 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 716 стор., тверда обкладинка.

Готуються до друку томи:

Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944-1946. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва УПА–Північ і УПА – Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Воєнних Округ) «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»).

Воєнна Округа УПА «Буг» 1944-1948. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва і окремих підрозділів ВО та пресові видання УПА, теренові керівні і звітно–інформативні документи ОУН.

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор – волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кінець 30-х) до виходу з ув'язнення в середині 50-х років. Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов до УПА, де навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірявся по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

2. Володимир В'ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено одному з маловідомих аспектів історії українського національно-визвольного руху 1940-1950 років – рейдам УПА чехословацькими теренами. Обрана тема дозволяє авторові показати розмах національно-визвольної боротьби в Україні, її вплив на події у післявоєнній Європі, без чого неможливе правильне і об'єктивне тлумачення суспільних процесів того часу. Львів, 2001, 208 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». У книзі описані спогади чотового командира УПА «Чорноти» про події, що відбувалися в 1943-1945 роках на Закарпатті, та про його страдницьке життя в більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною автора Параскою Грицай (з дому Ротко), яка протягом довгих років відтворювала розповіді свого чоловіка, уточнювала, доповнювала та систематизувала їх. Львів, 2001, 332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Книга містить спогади Василя Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сотенного Миколи Тарабана («Тучі»), вояків УПА Івана Філя («Шеремети»), Івана Василевського–Путко («Вуса»), оргмоба Костя Міхалика («Думи») та зв'язкової Катерини Когут–Лялюк («Грізної»). В книзі подана коротка згадка про Якова І. Чорнія («Кулю», «Мушку», «Ударника»), командира Перемиської 6 ВО УПА, авторства Федора Лопадчика. Львів, 2003, 448 стор., тверда палітурка в суперобкладинці, ілюстрації.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукувець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944-1947 (за архівними документами). Книга є підсумком опрацювання архівних документів з фондів Державного архіву Львівської області за 1944-1947 роки. Ці документи мають інформаційно-звітний характер (також плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, підпільні документи, прокурорські аналізи, агентурні справи тощо) й викривають суть боротьби комуністичного режиму проти національно-визвольного руху на вказаних теренах. У довіднику подані ключові ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з тим рухом, та джерела інформації цих даних. Львів, 2003, 416 стор., м'яка палітурка.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію англійською мовою про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopys-upa/index.html>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (Introduction to the Series), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (Ordering information), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (Litopys UPA volumes), де про кожний том подається не тільки повна бібліографічна інформація (титильна сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (Related Materials). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та збройного підпілля в Україні.

Інформацію українською мовою можна знайти на новій web-сторінці за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Про подальші інформації можна звертатися на адресу Адміністрації:

— Микола Кулик — **upa@allstream.net**

або Редакції:

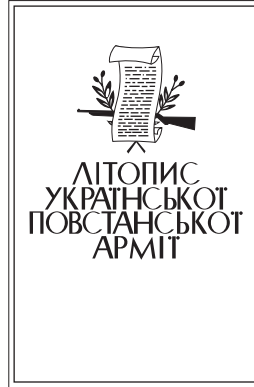
— Іван Лико — **Vyslok@aol.com**
— Петро Й. Потічний — **potichp@sympatico.ca**

Адміністрація в Україні — **litopys@bs.lviv.ua**

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

Пишіть на подані адреси або також на

www.litopysupa.com

ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
В США І КАНАДІ
Й

ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ІМ. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ
В США І КАНАДІ

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ "ЛІТОПИСУ УПА"

С. Баб'як, М. Бошно, С. Голяш, В. Дашко, М. Ковальчин,
М. Кошик, Б. Крук, М. Кулик, М. Лебедь, В. Макар, М. Мігус,
В. Новак, С. Новицький, Р. Петренко, П. Потічний, М. Ріпецький, І. Росіл,
З. Соколюк, В. Сорочак, Я. Струтинський, М. Федак, Марта Філь,
Л. Фугала, Л. Шанковський, Є. Штендера

АДМІНІСТРАЦІЯ:

М. Кулик, В. Дашко, М. Мігус, І. Росіл,

Адреса Адміністрації:

LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station "C"
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada

ФУНДАЦІЯ В ПАМ'ЯТЬ СЛ. П. ГРИГОРІЯ ГОЛЯША

Фундатором цього тому «Літопису УПА» є д-р Марія Голяш-Ліон, яка зложила княжий дар, 25,000.00 дол. на видання 19 тому «Літопису УПА». Цю фундацію вона присвятила світлій пам'яті свого першого чоловіка, Григорія Голяша („Бея“, „Шолома“, „Бульби“).

Григорій Голяш народився 19-го серпня 1910 р. в селі Бишки, повіт Бережани.

1929-го року назначено його організаційним референтом ОУН Бережанського повіту.

Амбітний, повний енергії та посвятив її любови до свого народу, кинувся завзято до праці. В рідному селі дістав добрих помічників, які спільно організували повіт, а згодом цілу Бережанську округу: Бережани, Підгайці, Рогатин, Зборів, Ходорів. Цими ідейними й відданими працівниками в початках творення ОУН були: Теодор

Федечко — студент права, Богдан

Івашків — студент, Іван Гірняк, Семен Левицький, а пізніше дійшли десятки нових. Саме місто Бережани організував Святослав Левицький. В роках 1929 по 1931 ціла Бережанщина вже мала сильну і справну сітку ОУН.

1931-го року забрали Гриця (так його всі кликали) до війська. Там закінчив підстаршинську школу у ранзі сержанта. Маючи військовий вишкіл, включився до праці у військовій референтурі. Член крайового проводу ОУН Дмитро Грицай („Перебийніс“) назначив його окружним референтом військових справ.

Починаючи від 1935-го року він організував військовиків, старшин і підстаршин різних армій і підготовляв їх до командування українськими збройними силами. Кожного року в бишківських лісах, в Бабинці, відбувалися військові вишколи членів ОУН. Звичайно командантом вишколів та інструктором військових справ був Григорій Голяш. Іншими вишкільниками були: Ярослав Старух — ідеологія, адвокат Михайло Степаняк — радянська система, правник Теодор Федечко — вуличні бої в містах. Доривочними викладачами були ще Дмитро Мирон, Лев Зацний і Герета.

Весною 1939-го року польська поліція хотіла арештувати Г. Голяша, але він утік з хати й аж до вибуху війни був у підпіллі, посвячуючи весь час для військових справ.

З приходом більшовиків дальше скривався перед арештом. НКВД арештувало його батька, сестру Теодозію, брата Василя. Решта членів родини, Теодор, Степан, Семен, скривалися. Була переслідувана вся родина із 8-ми осіб, в якій ні одна особа не жила нормальним життям.

1940 і 41 років вдержував зв'язки із крайовим провідником — „Легендою“. З його доручення ходив три рази за кордон зі звітами й іншою поштою. В осені 1940 р. Г. Голяш та І. Гірняк заанималися скликанням нарад крайового проводу ОУН, що відбувся в лісі біля села Бишки.

Прихід німців дав деяку полегшу для підпільників. На свято проголошення відновлення української державности 30-го червня у Львові, прибуло до Бережан із цілого повіту понад 10 тисяч людей. Дефіляду провадив Григорій Голяш. Після цього Г. Голяша скоро стягнули до КП у Львові, де він працював в організаційній референтурі та відповідав за зв'язки між різними референтурами. Рівночасно приготовлявся до матури як екстерніст.

1942 р. підготовляв та переводив військові вишколи в Бережанщині.

1943 р. він дістав наказ вступити до дивізії „Галичина” для здобуття додаткового вишколу. Там здобув ступінь „обершарфїрера”.

1944 р., вже під новою більшовицькою окупацією Г. Голяш помагав вишколювати нові сотні повстанців та брав участь у великому бою біля села Булька, р-н Бережани, де воював цілий новостворений курінь УПА.

1945 р. перебував знова в рідному селі з провідними членами ОУН — „Уласом”, „Данилом”, „Київським”, „Бурланом”. Там була друкарня — видавничий осередок. В цьому провідному осередку деколи перебував ген. Тарас Чупринка, коли приходив на наради та інспекцію відділів УПА й зустрічі із командирами.

Осіною 1946 р., одружився в підпіллі з Марійкою, лікаркою із Золочівщини. Шлюб відбувся в церкві в селі Конохи. Дружина була арештована літом 1947 року.

В роках 1948, 49, 50, працював у Львові як приватний кравець, вдержуючи зв'язки з провідними діячами ОУН. Мешкання було в пивниці. Там було побудовано криївку. Цей зв'язковий пункт був кимось всипаний. Ранньою весною 1950 р. МВД обступило цілий квартал, вдерлися до приміщення й підступом поранили Г. Голяша. Раненого тягнули до авта. Після частинного вилікування проводили допити з тортурами. В час цього слідства Г. Голяш вискочив крізь вікно із четвертого поверху слідчого будинку МВД і згинув на вулиці Львова. Це сталося у Великий вівторок 1951 року.

Григорій Голяш перший організував Бережанщину й сусідні повіти на боротьбу й останній зійшов із вояцької стійки, яку віддано, з посвятою, стало й по героїськи виконував на протязі 22-ох років.

Степан Голяш

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ
АРМІЇ

19